

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
ΜΕΧΡΙ

ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΙΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
‘Εγχρωμεῖσι κατὰ τὴν ὑπ’ ἀριθ. 44272 τῆς 19 Ιανουαρίου 1918
ζογυοπόίησιν τοῦ Υπουργείου τῆς Παιδείας.

ΕΚΔΟΣΙΣ Δ' (ιξ')

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΣΦΑΙΡΑ,, ΖΗΝΩΝΟΣ 2
1922

Αριθ. Πρωτ. 44272 π. ε.
Διεπ. 49888

Ἐν Ἀθήναις τῇ 19 Ιανουαρίου 1918

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

III Ε Θ Σ

τὸν κ. N. Βαχρόν, συγγραφέα διδακτικῶν βιβλίων.

Γνωστὸν ποιοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως, τῇ 27ῃ τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου π. ἔτους ἐκδοθείσης καὶ τῇ 2ῃ τοῦ ἵσταμένου παταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 1 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεκρίνθη διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1918—1919 καὶ ἐφ' ἔησης ἡ χρῆσις τοῦ ὑφ' ὑμῶν πρὸς κρίσιν ὑποβληθεόντος βιβλίου Ἐλληνικὴ Ἰστορία (ἐκδοσις 1917) διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β' τάξεως τοῦ Ἐλληνικοῦ σχολείου.

Ὑποχρεοῦσθε δὲ δπῶς εἰς νέαν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου ὑμῶν τούτου συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἐν τῇ σχετικῇ πράξει τοῦ ἐκπατευτικοῦ συμβουλίου περιλαμβανομένας ὑποδείξεις.

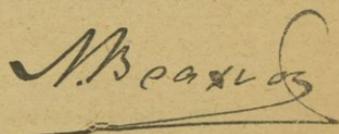
Ο. Υπουργός

Δημ. Δίγκας

Π. Ζαγανάρης

Τὰ γνήσια ἀγνίτυπα φέρουν ἐγταῦθα τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΑΠΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ
ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ
ΜΕΡΟΣ Α'
ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΙΨΩ ΜΑΧΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΦΙΛΟΠΟΙΙΜΕΝΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΤΑ ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ, ΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΦΡΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΖΟΝΤΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ Γ' ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

1. Τὰ μετά τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. — Ἡ εν Ιψῷ μάχη καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ώς γνωρίζομεν, ἔξερράγησαν μακροὶ καὶ αἰματηροὶ πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Αἴτια τῶν πολέμων τούτων ἡτο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἀμοιβαία ἀντιζῆλα τῶν διαδόχων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ μεγάλη αὐτῶν φιλοδοξία. Ἐκαστος ὁνειροπόλει νὰ καταλάβῃ αὐτός τὴν ὅλην αληθονομίαν τοῦ Μακεδόνος κατακτητοῦ. Διαρκούντων τῶν ἐμφυλίων τούτων πολέμων ἐφονεύθη ἡ μήτηρ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ὁλυμπιάς, ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ῥωξάνη καὶ δυοκρόδες υἱοίς του Ἀλέξανδρος καὶ τοιουτορόπως ἐξέλιπεν δύσιλικὸς οἶκος.

Ἐκ τῶν διαδόχων ἐφάνετο παντοδύναμος δὲ Ἀντίγονος καταλαβών πᾶσαν τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Οὐδὲν διενοεῖτο νὰ διαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν του πάσας τὰς χώρας τὰς ἀποτελούσας τὸ ἀχανὲς κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εἰχε δὲ ἀριστον θογθὸν τὸν υἱὸν του, τὸν περιώνυμον Δημήτριον τὸν Πολιορκητήν.

Κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου συνεμάχησαν δὲ Σέλευκος, δὲ Λυσίμαχος, δὲ Κάσσανδρος καὶ δὲ Πτολεμαῖος καὶ εἰς τὴν ἐν Ιψῷ τῆς Φρυγίας μεγάλην μάχην (301 π.Χ.) ἐκριθῆ διάγων. Οὐδὲν διεκήθη καὶ ἐφονεύθη, δὲ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος δὲ Πολιορκητῆς ἐσώθη εἰς τὴν Ἐφεσον, καὶ οἱ νικηταὶ Σέλευκος, Λυσίμαχος καὶ Κάσσανδρος διένειπαν τὰς χώρας τοῦ Ἀντιγόνου. Οὐ

Πτολεμαῖος μὴ λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην δὲν ἔλαβε τίποτε ἐκ τῆς διανομῆς.

Διὰ τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης ἀποσυνετέθη καὶ διεμελίσθη ὅριστικῶς τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Οἱ μεταξὺ τῶν διαδόχων ἀγῶνες, ώς προείπομεν, ἀπέβλεπον κυρίως εἰς ἕνα σκοπόν, εἰς τὸ νὰ καταλάθῃ εἰς ἐκ τῶν διαδόχων τὴν διληφονιμίαν τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ. Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη ἐπέφερε τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἰδέας ἑνὸς ἐνιαίου μακεδονικοῦ καὶ ἀσιατικοῦ κράτους. Τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου διηγρέθη πλέον ὅριστικῶς εἰς τέσσαρα βασίλεια, α') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου, τὸ δποῖον ἔλαβεν δ Πτολεμαῖος, β') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Συρίας, τὸ δποῖον ἔλαβεν δ Σέλευκος, γ') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Θράκης, τὸ δποῖον ἔλαβεν δ Λυσίμαχος, καὶ δ') εἰς τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας, τὸ δποῖον ἔλαβεν δ Κάσσανδρος. Τὰ βασίλεια ταῦτα ἄλλοτε μὲν διέκειντο πολεμίως ἀναμεταξύ των, ἄλλοτε δὲ συνεδέοντο διὰ κοινῶν συμφερόντων.

2. Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κασσάνδρου ἔλαβε τὸν θρόνον διεὺδεις αὐτοῦ Ἀλέξανδρος. Τοῦτον ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ θρόνου διεὺδεις τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριος δ Πολιορκητὴς καὶ ἀνηγορεύθη οὕτως. ὑπὸ τῶν Μακεδόνων βασιλεύεις. Ἀλλὰ καὶ δ Δημήτριος δ Πολιορκητὴς ἐξεβλήθη ἐκ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Λυσίμαχου, ή δὲ Μακεδονίᾳ διενεμήθη μεταξὺ τοῦ Λυσίμαχου καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου Πύρρου, ὅστις ἐβοήθησε τοὺς εἰρημένους τρεῖς συμμάχους εἰς τὴν κατὰ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ ἐκστρατείαν των.

Μετ' ὀλίγον δ Λυσίμαχος περιελθών εἰς πόλειμον πρὸς τὸν Σέλευκον ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη (281), αἱ δὲ χῶραι τοῦ βασιλείου του προσσητήθησαν εἰς τὸ Συριακὸν κράτος. Ἀλλὰ καὶ δ Σέλευκος κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου Α'. Ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνὸς ἀνηγορεύθη βασιλεύς τῆς Θράκης, ἐπελθὼν δὲ μετὰ στρατοῦ κατὰ τῆς Μακεδονίας ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων βασιλεύεις.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ ἔγινε βα-

σιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὁ υἱὸς τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκήτου
Αντίγονος ὁ Γονατᾶς. Καὶ ἐξεβλήθη μὲν καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ
βασιλέως τῆς Ἡπείρου Πύρρου ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ
Πύρρου (272) ἀνέκτησε καὶ αὐτις τὸν θρόνον, οἱ δὲ ἀπόγονοι
αὐτοῦ, Ἀντιγονίδαι, ἐκβιούσαν ἔκτοτε ἐν Μακεδονίᾳ μέχρι
τοῦ 148 ἐν συχνοῖς καὶ φονικοῖς πολέμοις πρὸς τοὺς Ἑλληνας.

3. Τὰ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικὰ καὶ ἑλληνίζοντα κράτη.

α') Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας.—Ο ἔνδοξος τοῦ Μεγάλου
Ἀλεξάνδρου στρατηγὸς Σέλευκος ὑπῆρξεν ἰδρυτὴς τῆς ἐν Συρίᾳ
δυναστείας τῶν Σελευκιδῶν. Οὗτος ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ Συρια-
κοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Ἐλλησπόντου μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ
Ιαξάρτου. Διέδωκεν εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος του τὸν ἑλληνικὸν
πολιτισμὸν καὶ πρὸς τοῦτο ἔκτισε πολλὰς πόλεις, αἴτινες ὡς ἐπὶ¹
τὸ πλεῖστον ἔφερον τὰ δνόματα τοῦ πατρός, τῆς μητρὸς καὶ τῶν
συζύγων τοῦ Σελεύκου, Ἀντιόχειαι, Λαοδίκειαι, Στρατονίκειαι,
Ἀπάμειαι. Ἐπιφανέσταται ἐκ τῶν πόλεων τούτων ἀπέδησαν
ἡ παρὰ τὸν Τίγρητα πλησίον τῆς Βαθυλώνος Σελεύκεια καὶ ἡ
παρὰ τὴν Ὁρόντην Ἀντιόχεια. Πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου
κατ' ἀρχὰς ἦτο ἡ Σελεύκεια. Ο Σέλευκος ἐπραξε πολλὰ ὑπὲρ
τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου, ἵδιως δὲ ἐπεμελήθη καὶ αὐτὸς
καὶ οἱ διάδοχοι του τὴν μεγάλην ἐμπορικὴν δόδον τὴν ἄγουσαν
ἀπὸ τῆς βορείου Ἰνδικῆς εἰς τὸν Εὖεινον Πόντον. Η Σελεύκεια
κατέστη σημαντικώτατον κέντρον ἐμπορίου.

Τὸ βασίλειον τοῦ Σελεύκου εἶχε τεραστίαν ἔκτασιν καὶ ἀπε-
τελεῖτο ἐκ χωρῶν καὶ λαῶν ἀνομοίων. Οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν ἦτο
δυνατὸν νὰ συγχωνευθοῦν εἰς ἐν ἔθνος. Διὰ τοῦτο αἱ δυσκο-
λίαι εἰς τὴν διοίκησιν ἦσαν μεγάλαι. Ἐκάστη ἐπαρχία ἔζη
χωριστὰ ἀπὸ τῆς ἄλλης. Ο μόνος δεσμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ἦτο
ὁ στρατός, οἵτις ἀπετελεῖτο ἐν Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων καὶ ἐκ
πολλῶν ἐπισης Ἀσιανῶν, διότι οἱ Ἑλληνες δὲν ἐπήρκουν διὰ
τὴν στρατολογίαν.

Ο Σέλευκος διετήρησε τὸ κυβερνητικὸν σύστημα τῶν βασι-
λέων τῆς Περσίας. Ἐκάστη ἐπαρχία διψεῦστο ὑπὸ σατράπου·
ἀλλ' αἱ σατραπεῖαι τοῦ Συριακοῦ βασιλείου ἦσαν πολὺ μικρότε-

ραι τῶν σατραπεῖων τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ἀνήρχοντο εἰς 72.
Μόνη ἡ Συρία ἀπετέλει δικτὺ σατραπεῖας.

Ζῶν ἀκόμη ὁ Σέλευκος παρεχώρησεν εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίοχον τὰς πρὸς δυσμὰς τοῦ Τίγρητος σατραπεῖας. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων ὥμιλουν σχεδὸν πάντες τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν καλουμένην συριακήν. Μεταξὺ τῶν κατοίκων ἦσαν καὶ πλειστοὶ Ἑλληνες. Ὁ Ἀντίοχος γενόμενος βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του κατέστησε τὰς χώρας ταύτας κέντρον τοῦ βασιλείου του. Ἐγκατέλιπε τὴν Σελεύκειαν καὶ μετέφερε τὴν ἔδραν του εἰς τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν Ὁρόντην Ἀντιόχειαν, ἣτις ἔκτοτε παρέμεινεν ὡς πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Οἱ Σελευκίδαι ἐβασίλευσαν δύο καὶ ἡμισιν αἰώνας. Ἄλλα τὸ μέγα Συριακὸν κράτος ἥρχισε νὰ παρακμάζῃ εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἑδρυτοῦ του. Πᾶσαι αἱ ἐπαρχίαι, αἱ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος, κατεικούμεναι ὑπὸ λαῶν, εἰτινες διετήρησαν τὴν Περσικὴν θρησκείαν, ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τοῦ Συριακοῦ κράτους καὶ ἀπετέλεσαν ἀνεξάρτητα βασίλεια, τὸ τῆς Βακτριανῆς καὶ τὸ τῆς Παρθίας. Ὡσαύτως καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀπεσπάσθησαν αἱ χώραι τῆς Καππαδοκίας, τῆς Βιθυνίας καὶ τοῦ Περγάμου καὶ ἀπετέλεσαν ἵδια βασίλεια.

Καὶ προσεπάθησε μὲν ὁ Ἀντίοχος Γ' (222-187) ὁ ἀνορθώση τὸ Συριακὸν κράτος, ἀλλὰ περιπλακεὶς εἰς πολέμους πρὸς τοὺς Ρωμαίους ἡναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς πάσας τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου χώρας του. Ἐπὶ τέλους τὸ Συριακὸν κράτος περιώρισθη εἰς μόνην τὴν Συρίαν καὶ τὸ 64 π.Χ. περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

β') Τὸ βασίλειον τοῦ Περγάμου. — Τὸ κράτος τοῦ Περγάμου ἐδρύθη τὸ 281 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Φιλεταίρου, στρατηγοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Λυσιμάχου. Καθ' ὃν χρόνον ἐπολέμει πρὸς τὸν Σέλευκον ὁ Λυσίμαχος μετέφερε τὸ βασιλικὸν ταμεῖον εἰς τὸ Πέργαμον, φρούριον ἰσχυρὸν τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Μυσίας, φύλακα δὲ τοῦ ταμείου καὶ φρούρωραρχον τοῦ Περγάμου ἐγκατέστησε τὸν στρατηγὸν Φιλέταιρον. Ἄλλ' ἔταν ὁ Φιλέταιρος εἰδεν ὅτι ἡ νίκη ἔκλινε πρὸς τὸν Σέλευκον, ἀπεστάτησε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας: ἐπειτα δὲ ἐπώφελούμενος ἐκ τῶν ἀνωμα-

λιών, αἵτινες ἐπῆλθον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σελεύκου, ἐκήρυξεν ἔσυτὸν ἀνεξάρτητον, συνάμα δὲ κατέλαβε πολλὰς παραλίους πόλεις. Τὰς κτήσεις ταύτας ἐπεξέτεινεν ἀκόμη περισσότερον δὲ ἀνεψιδός καὶ διάδοχος αὐτοῦ Εὔμενης Α'.

Τὸν Εὔμενην Α' διεδέχθη ὁ ἔξαδελφός του "Ατταλος Α'" (241 — 197), οἵτις πρῶτος ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ Εὔμενης Β', "Ατταλος Β'" καὶ "Ατταλος Γ'" ἔγιναν σύμμαχοι τῶν Ρωμαίων κατὰ τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολέμους αὐτῶν, τὸ Περγαμηνὸν βασίλειον ἐπροστατεύθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων τόσον πολύ, ὥστε ἔγινε τὸ ἴσχυρότερον τῶν ἐν Ασίᾳ κρατῶν, περιλαβὸν πλὴν τῆς Μυσίας τὴν Φρυγίαν, τὴν Λυδίαν καὶ ἄλλας χώρας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ "Ατταλος Γ'" περιῆλθεν εἰς τοὺς Ρωμαίους, κληροδοτηθὲν εἰς αὐτοὺς διὰ διαθήκης ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου βασιλέως.

γ.). Τὸ βασίλειον τῆς Βακτριανῆς. — Τὸ κράτος τῆς Σελεύκου, ὃς γνωρίζομεν, κατ' ἀρχὰς περιελάμβανεν ἔλον τὸ ἀχανὲς ὁροπέδιον τοῦ Ἰράν μέχρι τῶν ὅρέων τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῶν ἑρήμων τῆς λίμνης Ἀράλης. Ἄλλ' εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας χώρας εἰς "Ελληνες δὲν ἤσαν πολλοί καὶ διλύγαι πόλεις εἶχον ἴδρυθη ἔκει. Οἱ λαοὶ τοῦ Ἰράν, Πέρσαι, Μῆδοι, Βάκτριοι, διετήρησαν τὴν παλαιὰν αὐτῶν θρησκείαν καὶ τὴν γλώσσαν των καὶ οἱ σατράπαι ἐπωφελήθησαν ἐκ τῶν περισπασμῶν τῶν Σελευκιδῶν, ἵνα καταστοῦν ἀνεξάρτητοι. Ἐπὶ Ἀντιόχου Β' διατράπης τῆς Βακτριανῆς Ἐλλην Διάδοτος ἀποστατήσας ἴδρυσεν ἴδιον ἀνεξάρτητον βασίλειον (254), τὸ ὅποιον ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἀπέβη ἴσχυρότατον καὶ ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην ἀκμήν. Οἱ Ἐλληνες βασιλεῖς αὐτοῦ ἐξέτειναν τὰ ὅρια μέχρι τῆς Ἰνδικῆς καὶ αὐτῆς τῆς Σινικῆς καὶ προήγαγον εἰς τὰς διαφόρους αὐτοῦ χώρας τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἐπίσημος γλώσσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ ἑλληνική. *Απὸ τῆς 2ας π.Χ. ἔκατονταετηρίδος ἥρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ Βακτριανοῦ βασίλειού, τὸ ὅποιον κατὰ μικρὸν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Σάκκας, φυλὴν τουρανικήν.

δ.). Τὸ βασίλειον τῆς Ηραθίας. — Ὁλίγον μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βακτριανῆς, περὶ τὸ 250, εἰς Σκύθης, ὀνόματι Ἀρσάκης, ἔφθασε μετὰ στίφους νομάδων ἵππεων, πιθανῶς ἐκ

τῶν ἐρήμων τοῦ Τουρκεστάν, καὶ ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τὴν Παρθίαν, κειμένην πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἕδρας δὲ βασίλειον, τοῦ ὅποιου πρωτεύουσα κατ’ ἀρχὰς ἦτο ἡ Ἐκατέμπυλος ἐν Παρθίᾳ. Εἰς τὸ Παρθικὸν βασίλειον περιελήφθησαν μετ’ ὀλίγον σὶ Πέρσαι καὶ σὶ Μῆδοι καὶ κατόπιν ἡ Ἀσσυρία καὶ ἡ Βαθυλωνία. Οἱ βασιλεῖς αὐτοῦ μετέφεραν τότε τὴν ἔδραν των εἰς τὴν Κτησιφῶντα, πλησίον τῆς Βαθυλῶνος. Τὸ βασίλειον διετήρησε τὸ συνομα «βασίλειον τῶν Πάρθων». Καὶ παρέμειναν μὲν οἱ Πάρθοι νομάδες, ὡς ἡσαν καὶ πρότερον, ἀλλ’ οἱ Ἀρσακίδαι βασιλεῖς ὑπεστήριξαν πολὺ τὸν ἐλληνισμὸν καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇς ἀρχαῖα Περσίᾳ.

Οἱ Πάρθοι ὑπῆρξαν λαὸς πολεμικός, διεξήγαγον δὲ μακροὺς πολέμους κατὰ τῶν Ρωμαίων ἐμάχοντο ἔφιπποι ῥίπτοντες βέλη καὶ φεύγοντες ἐν καλπασμῷ εὐθὺς ὡς ὑπεχώρουν. Τὸ πάρθιον βέλος κατέστη παροιμιῶδες.

ε’.) Τὰ κράτη τῆς Βιθυνίας καὶ τοῦ Πόντου. — ‘Η Βιθυνία εἶχε κατακτηθῆ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀλλ’ ὁ ἐπὶ τῆς περσικῆς κυριαρχίας ἐγχώριος κληρονομικὸς αὐτῆς σατράπης, δούλος τοῦ Βίας, ἀντεστάθη καταψυγὼν εἰς τὰ ὅρη. ‘Ο υἱὸς αὐτοῦ Ζιποίτης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέλαβεν ἐκ νέου τὴν χώραν καὶ διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν. ‘Οταν δὲ ὁ Αυσίμαχος κατέστρεψε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βιθυνίας Ἀστακὸν, ὁ Ζιποίτης ἔκτισεν ἐπὶ τῶν ἐρειπῶν αὐτῆς νέαν πρωτεύουσαν, τὴν διπλανὴν ὄνδρασεν ἐκ τοῦ υἱοῦ του Νικομήδους Νικομήδειαν καὶ σχεδὸν ἐξ διοκλήρου κατέψιε δι’ Ἑλλήνων. ‘Εντεῦθεν αὖλὴ καὶ κυβέρνησις τῶν βασιλέων τῆς Βιθυνίας ἀπέβησαν ὅλως ἐλληνικαῖ.

‘Ηδη ἐπὶ τῆς περσικῆς κυριαρχίας ὑφίστατο κατὰ τὸν Πόντον ἀνεξάρτητον βασίλειον ὑπὸ ἐγχώριους κληρονομικοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι ἐκαυχῶντο ὅτι κατήγοντο ἐκ τῆς Κύρου, τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. ‘Η δυναστεία αὕτη τοῦ Πόντου ἀνέλαβε νέαν ζωὴν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ὁ Μιθραδάτης Γ’ ἀνεγνωρίσθη ὡς βασιλεὺς τοῦ Πόντου ὑπὸ τῶν νικητῶν τοῦ Ἀντιγόνου. Οἱ βασιλεῖς τοῦ

Πόντου μετεφύτευσαν εἰς τὸ κράτος τῶν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τοῦ ζῆν. Πολὺ διώμας συνετέλεσαν εἰς τὸν ἔξελληνισμὸν τοῦ Ποντικοῦ βασιλείου αἱ ἀρχαιόταται καὶ ἀξιολογώταται ἑλληνικαὶ πόλεις Ἡράκλεια, Σινώπη, Ἀμισός, Τραπεζοῦς καὶ Κερασοῦς, αἵτινες προϊόντος τοῦ χρόνου ὑπετάχθησαν ὑπὸ τῶν βασιλέων τοῦ Πόντου. Ἄφ' οὖτε δὲ ἐποχῆς ὁ Φαρνάκης Α' κατέστηγε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν ἑλληνικὴν πόλιν Σινώπην (183) ἀντὶ τῆς πρώην μεσογείου Ἀμασείας, τὸ βασίλειον τοῦ Πόντου προσήχθη εἰς Ισχυρὰν ναυτικὴν δύναμιν καὶ ἐθαλασσοκράτει ἐν τῷ Εδεσίνῳ πόντῳ.

4. Τὸ βασίλειον τῶν Δαγιδῶν ἐν Αἰγύπτῳ.

Ίδρυτὴς τοῦ βασιλείου -τῆς Αἰγύπτου μὲν πρωτεύουσαν τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπῆρξεν δι Πτολεμαῖος διοίσις του Λάγου, εἰς ἐκ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Πτολεμαῖος Α' διεκρίνετο διὰ τὴν λεπτότητα τῶν τρόπων καὶ τὴν σύνεσιν. Διωργάνωσε τὰς πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις καὶ ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Κυρηναϊκῆς, τῆς Κοίλης Σύριας καὶ τῆς Κίπρου. Ἐπροστάτευσε καὶ προήγαγε τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ίδρυσε τὴν περιώνυμον βιβλιοθήκην καὶ τὸ Μουσεῖον, καὶ καθ' ὅλου ἐπεμελήθη νὰ ἔξελληνίσῃ τὴν Αἴγυπτον. Ἐπὶ τῆς νήσου Φάρου, ἡτις συνεδέετο μετὰ τῆς ἀκτῆς τῆς Ἀλεξανδρείας διὰ προχώματος 1300 μέτρων καὶ ἐσχημάτιζε τὸν λιμένα, ἀνήγειρε πύργον ἐκ μαριάρου φέροντα τὸ δνομα τῆς νήσου. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πύργου ὑπῆρχε λαμπτήρος ἀνημένος διὰ νὰ φωτίζῃ τὴν εἰσόδον τοῦ λιμένος καὶ προφυλάσσῃ τοὺς ναυτιλλομένους ἀπὸ τοῦ κινδύνου κατὰ τὰς θυελλώδεις καὶ ἀφεγγεῖς νύκτας. Ο Πτολεμαῖος Α' ἀποθανὼν ἀφῆκεν εἰς τὸν οὐράνιον του καὶ διάδικον Πτολεμαῖον Β' τὸν Φιλάδελφον τὸ κράτος πλευσιώτατον καὶ Ισχυρότατον.

Ο Πτολεμαῖος Β' (285—247) ἐκλήθη Φιλάδελφος ἔνεκκα τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Ἀρσινέης. Καὶ δὲν ητο μὲν δι Φιλάδελφος στρατηγὸς οἰος δι πατήρ του, εἰχεν διώμας πολιτικὴν σύνεσιν, διὰ τῆς δποίας ἡδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν γοντείαν τοῦ κράτους καὶ νὰ προαγάγῃ αὐτὸ ἀκόμη περισσότερον

καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἔξωτερικῶς. Διὰ τῶν στρατηγῶν του διεζήγαγεν ἐπιτυχεῖς πολέμους πρὸς τοὺς Σελευκίδας.

Οὐδὲς καὶ διάδοχος τοῦ Φιλαδέλφου Πτολεμαῖος Γ' ὑπῆρξε βασιλεὺς πολεμικός. Ἐπεχείρησεν οὗτος μακρὸν καὶ τολμηρὰν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Σελεύκου Β' τῆς Συρίας, κατέκτησε πλειστας αὐτοῦ χώρας καὶ σχεδὸν κατέλυσε τὸ Συριακὸν κράτος.

Τὸ βασιλεῖσν τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῶν τριῶν πρώτων Πτολεμαίων ἀνήλθεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμήν. Ο πλεῦτος καὶ ἡ λαμπρότης αὐτοῦ ἥμιλλατο πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων καὶ πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων. Ἐπὶ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τῆς Αἰγύπτου ἀνήρχοντο εἰς 200,000 πεζούς, 40,000 ἵππεις, 300 πολεμικοὺς ἐλέφαντας, 3,500 πολεμικὰ πλεῖα μικρὰ καὶ μεγάλα. Εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ὑπῆρχεν ἀποταμίευμα 740,000 αἴγυπτιακῶν ταλάντων ἢτοι 20 δισεκατομμύρια σημερινῶν προπολεμικῶν δραχμῶν. Ἐπὶ τοῦ Φιλαδέλφου ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο τὸ μέγιστον ἐμπορεῖον τοῦ κόσμου.

Τὸ πολίτευμα τῶν Πτολεμαίων ἦτο τελείως μοναρχικόν. Πᾶσα ἔξουσία ἀπέρρεεν ἐκ τοῦ βασιλέως. Ο διοικητικὸς καὶ οἰκονομικὸς δργανισμὸς τοῦ κράτους ἦτο σοφώτατος. Οἱ θιαγενεῖς δὲν ἐπιέζοντο διόλου. Οἱ Πτολεμαῖοι δὲν ἐπεδίωκαν τὸν ἔξελληνισμὸν τῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς ἰδρύσεως πόλεων, ὡς ἐπράξαν εἰς Σελεύκιδαι εἰς τὴν Ἄσιαν, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τῆς ἀναμιξεως καὶ τῆς συγχωνεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὰς ἔξεις καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ιθαγενῶν. Διὰ τοῦτο ἐσέβοντο τὰ ἔθιμα καὶ τὴν θρησκείαν αὐτῶν, ἔλαβον τοὺς τίτλους τῶν ἀρχαίων Φαραώ, διετήξησαν τοὺς ἀρχαίους νόμους, τὰς ίεροτελεστίας καὶ τὴν διαιρεσιν τῆς χώρας εἰς νομούς. Ο στρατὸς ἀποτελούμενος ἦξεν Ἐλλήνων παρέμενεν εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ὡς φρουρὰ καὶ εἰς τὰς παραμεθορίους φυλακάς. Ἐλληνες ὑπῆρχον μόνον εἰς τὰς πόλεις, εἰς δὲ τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ χωρία οἱ κάτοικοι ἦσαν ὅλοι Αἰγύπτιοι. Ολίγον κατ' ὀλίγον οἱ δύο λαοὶ ἤσχισαν νὰ συμφιλιώνωνται. Ἐλληνές τινες ἔμαθον τὴν αἰγυπτιακὴν γλώσσαν. Καὶ εἰ Αἰγύπτιοι ἤσχισαν νὰ μανθάνουν τὴν ἑλληνικὴν γλώσσαν καὶ οὕτω ἤδυναντο νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν.

Ο Πτολεμαῖος Α' ἐπεδίωξε πρὸ πάντων τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο θρησκειῶν. Δι' ὃ καὶ ἀνίγειρε μεγαλοπρεπέστατον ναὸν εἰς τὸν Αἴγυπτον θεὸν Σέραπιν, τὸ καλούμενον Σέραπειον. Εἰς τὸ Σέραπειον ἀπὸ κοινοῦ ἐλαττεύοντο ὁ Σέραπις μετὰ τῆς συζύγου του Ἰσιδος καὶ ὁ Ἐλλην θεὸς Ζεὺς Ἀδης, δοτις ἐταυτίσθη, μὲ τὸν Σέραπιν. Ἀπὸ τοῦ Πτολεμαῖου Δ' ἥροις σεν ἡ παρακμὴ τοῦ Αἴγυπτιακοῦ κράτους, τὸ δποῖον ἐπὶ τέλους ἐν ἔτει 30 π. Χ. ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ρωμαίους.

5. Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τὸν τρίτον πρὸ Χριστοῦ αἰώνα.

Διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία διεδόθη εἰς τὰς ἀπεράντους χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα κατέστη τὸ σχραγανον πάσης διανοητικῆς ἐνεργείας καὶ ἀναπτύξεως καὶ τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των. Ἀλλὰ ὅμοι μὲ τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν οἱ Ἑλληνες ἀπώλεσαν καὶ τὴν ἐλευθεραν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος. Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα κατέπεσαν ἐκ τοῦ ὑψους, εἰς τὸ ὄποιον εἶχον ἀνυψωθῆ κατὰ τοὺς ἀπὸ τῶν Περσιῶν πολέμων μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου χρόνους. Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἔχασε τὴν προτέραν δημιουργικὴν δύναμιν καὶ περιωρίσθη ἥδη εἰς τὸ νὰ μιμήσαι ἀπλῶς καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ τὰ ἐγνωσμένα καὶ εἰς τὸ νὰ μανθάνῃ δοσον τὸ δυνατὸν περισσότερα. "Οθεν ἡ πολυμάθεια ἐνομίσθη δ πρῶτος σκοπὸς τῶν γραμμάτων.

Ἡ ἔδρα τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν μετετέθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐλη ἡ φιλολογικὴ περίοδος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ τρίτου μέχρι τῶν μέσων τοῦ δευτέρου αἰώνος π. Χ. ὠνομάσθη Ἀλεξανδρινὴ φιλολογία. Οἱ τρεῖς πρῶτοι βασιλεῖς τῆς Αἴγυπτου Πτολεμαῖος Α', Πτολεμαῖος Β' καὶ Πτολεμαῖος Γ', ὡς προείπαμεν, ἐπροστάτευσαν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ο Πτολεμαῖος Α' ἴδρυσε πλησίον τῶν μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων του περικαλλές καὶ ἀπέραντον οἰκοδέμημα, καλούμενον Μουσεῖον, τὸ δποῖον, ὡς καὶ τὸ σηματό του δηλοῖ, ἵτο ἱερὸν ἀφιερωμένον εἰς τὰς Μούσας, θεὰς τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ Μουσεῖον

ήτο τεράστιον αίκιδόμημα ἔκ μαρμάρου, περιέχον πολλὰς εύρυχώρους αἰθούσας, μακρὰς στοάς καὶ ἔξεδρας. Τὸ Μουσεῖον περιελάμβανε καὶ παραρτήματα ἐπιστημονικά, οἷον βιτανικὸν κῆπον, εἰς τὸν δποῖον ὑπῆρχον τὰ φυτὰ ὅλων τῶν χωρῶν, ζωολογικὸν κῆπον, ἀστεροσκοπεῖον, ἀνατομεῖον.

Μετὰ τοῦ Μουσείου συνείχετο ἡ περιώνυμος βιβλιοθήκη. Ταύτης τὰς ἀρχὰς ἔθεσεν δι Πτολεμαῖος Α', συνεπλήρωσε δὲ καὶ ἐτελειοποίησεν δι Πτολεμαῖος Β'. Περιελάμβανε δὲ αὕτη ἐπὶ Πτολεμαίου Β' πεντακοσίας χιλιάδας χειρογράφων βιβλίων. Τὰ βιβλία ἦσαν γεγραμμένα εἰς παπύρους, οἱ ἐποίοι τυλισθμενοὶ εἰς κυλίνδρους ἐψυλάσσοντο ἐντὸς θηκῶν.

Εἰς τὸ Μουσεῖον κατέφικουν καὶ συνέτρωγον φιλόλογοι ἄνδρες, λαμβάνοντες παρὰ τοῦ βασιλέως ἀξίαν λόγου ἀντιμισθίαν. Ἐνίστε δι βασιλεὺς ἥροχετο κοὶ συνέτρωγε μὲ αὐτούς. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔργον εἶχον νὰ συζητοῦν περὶ διαφύρων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, συνάμα δὲ νὰ διορθώνουν, ἐρμηνεύουν καὶ σχολιάζουν τοὺς ἀρχαῖους "Ἐλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Ὡσαύτως εἰ ἄνδρες οὗτοι μετέφραζον εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὰ ξένα συγγράμματα. Τόιε κατ' ἐντολὴν τοῦ Πτολεμαίου Β' ἔγινεν ἡ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μετάφρασις τῶν Ἐβδομήκοντα. Ἐκαμνον διαλέξεις καὶ ἐδίδασκον. Οἱ νέοι ἥροῦντο παρ' αὐτοῖς καὶ ἐδιδάσκοντο. Λέγεται ὅτι εἰς τὴν Ἀλεξανδρειαν ὑπῆρχον περίπου 14000 σπουδασταί. Τὸ Μουσεῖον ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἐπιστημονικὸν ἰδρυμα καὶ ἡ Ἀλεξανδρεια ἡ ἐπιστημονικὴ πρωτεύουσα τοῦ κόσμου, ἡ πόλις τῶν λογίων καὶ τῶν σοφῶν.

Ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἔλαθον μεγάλην ἐπίδοσιν καὶ καλούμεναι πραγματικὴ ἐπιστήμαι. Τώρα διὰ πρώτην φορὰν διεμορφώθη ἡ γραμματικὴ τέχνη, ὡρίσθησαν δηλαδὴ οἱ κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ, καὶ εἰσήχθησαν ἡ στιγμὴ καὶ ἡ ἀνω στιγμή, τὰ πνεύματα καὶ οἱ τόνοι. Αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστήμαι προήχθησαν πολύ, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ ἀστρονομία.

Πρὸς τὴν Ἀλεξανδρειαν ἡμιλλάτο ὡς πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν τὸ Πέργαμον, πρωτεύουσα τοῦ Περγαμηνοῦ βασιλείου. Οἱ φιλόμουσοι καὶ φιλόκαλοι βασιλεῖς αὐτοῦ "Ατταλος Α', Εύμενης Β', καὶ "Ατταλος Β', ἐπροστάτευσαν

παρὰ πολὺ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ ἔδρυσαν ἐν Περγάμῳ σχολὰς καὶ βιβλιοθήκην, ἥτις περιελάμβανε διακοσίας χιλιάδας βιβλίων. "Οταν δὲ οἱ Πτολεμαῖοι ἦσαν ἀντιζηλίας, ὡς λέγεται, ἀπηγόρευσαν τὴν ἔξαγωγὴν τοῦ παπύρου ἐκ τῆς Αἰγύπτου, εἰ Περγαμηνοὶ ἐτελειοποίησαν πρὸς γραφὴν τὴν κατασκευὴν τῶν διφθερῶν, δερμάτων κατειργασμένων." Ωνομάσθησαν δὲ αἱ διφθέραι αὗται ἀπὸ τῆς πόλεως Περγάμου περγαμηναί.

Αἱ καλαὶ τέχναι κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἤσκοῦνται εἰς ἄλλας μὲν πόλεις, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὸ Πέργαμον καὶ εἰς τὴν Ἀρέτον. Εἰς τὴν Ἀρέτον κατεσκευάσθη τὸ περιώνυμον Σύμπλεγμα τοῦ Λακόδοντος καὶ δικολοσσός, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ἔν ἐκ τῶν ἐπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου. "Ητο δὲ δικολοσσὸς χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἡλίου ἐνδομήκοντα ποδῶν τὸ ὄψος, τὸ δποῖον ἐστέλιζε τὴν εἰσοδον τοῦ λιμένος καὶ τὸ δποῖον κατέπεσε τὸ 227 π. Χ. ὑπὸ σεισμοῦ καὶ συνετρίβη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΕΜΦΥΔΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

6. Κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον χρόνους.

"Η Ἑλλὰς κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον χρόνους εὑρίσκετο εἰς οἰκτράν κατάστασιν. Ἄφ' ἐνδεικόντες μὲν εἶχε καταστῆ ἀυτῇ διηγενεῖς θέατρον ὅλων τῶν πολέμων τῶν ἀνταγωνιζομένων περὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου, εὖσα καὶ αὐτῇ διηγημένη εἰς δύο ἀντιμαχόμενα μέρη, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔνεκα τῆς μεγάλης ταύτης ἀνωμαλίας εἰς τὰς περισσοτέρας πόλεις εἰχον ἐγκαθιδρυθῆ τύραννοι. Οἱ τύραννοι εὗτοι ὑποστηριζόμενοι καὶ ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας κατεπίεζον δεινῶς τοὺς ἀρχομένους, ἔνεκα δὲ τούτου πολλοὶ ἔφευγον ἀπὸ τὰς πατρίδας των. "Ολη δὲ ἡ Ἑλλὰς τότε ἦτο πλήρης φυγάδων. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν φυγάδων μὴ ἔχοντες πόρους ζωῆς ἐγίνοντο μισθοφόροι στρατιώται· ἄλλοι δὲ ἔνομένεις μὲ τοὺς ἐκ τῆς ἐκστρατείας ἀπολυομένους μισθοφόρους ἀπετέλουν λγηστρικάς συμμορίας καὶ περιήρχοντο τὴν χώραν χλευάζοντες πᾶσαν τάξιν καὶ πάντα νόμον. Αὐτὴν τὴν εἰκόνα παρουσιάζει ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸν Γ' π.Χ.

αιώνα, εἰκόνα γενικής παραλυσίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακενίας Ἀντίγονος δὲ Γονατᾶς, ἀφοῦ ἔξησφάλισε τὴν ἀρχήν του, ἐπεχείρησε νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν ἐνεφανίσθησαν δύο συμπολιτεῖαι, ἡ Ἀχαική καὶ ἡ Αἰτωλική, ἐκ τῶν ὅποιων ἡ μὲν πρώτη ἔξέβαλε τὸν Ἀντίγονον ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἡ δὲ δευτέρα ἀπέκρουσε πᾶσαν ἐπέμβασιν αὐτοῦ εἰς τὰ πράγματα τῆς ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδος. Ἡ Αἰτωλική καὶ ἡ Ἀχαική συμπολιτείαι ἦσαν δὲ τελευταῖς σπινθήρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας. Ως βάσιν αἱ συμπολιτεῖαι αὗται εἶχον τὴν Ισοπολιτείαν καὶ ώς σκοπὸν τὴν διατήρησιν τῆς αὐτονομίας των. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς αὐτῶν δὲν ἐπετεύχθη, ώς θάλωμεν κατωτέρω.

7. Αἰτωλική συμπολιτεία.

Οἱ Αἰτωλοὶ ἀνέκαθεν ἦσαν τραχεῖς κατὰ τὰ ἥθη καὶ σχεδὸν βάρβαροι, μὴ παραπολουθήσαντες τοὺς ἄλλους Ἑλληνας εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐζων κατὰ κώμας ἀτειχίστους ὄπλοφοροῦντες καὶ ἐκτρεπόμενοι εἰς ληστείας. Ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ὑπῆρξαν ὀνομαστοί· ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξαν ἀφανεῖς. Ἀνεφάνησιν δὲ πάλιν ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων καὶ εἰς τὸν Λαμιακὸν πόλεμον συνεπολέμησαν μετὰ τῶν ἀλλων Ἑλλήνων κατὰ τῶν Μακεδόνων. Καὶ εἶχον μὲν ἀνέκαθεν οἱ Αἰτωλοὶ συμπολιτείαν τινά, ἀλλ' ἡ συμπολιτεία αὕτη ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ καινοτικώτερον τύπον περὶ τὸ 280 π. Χ.

Κατὰ τὸν δργανισμὸν τῆς συμπολιτείας ταύτης ἀπαντεῖσι οἱ Αἰτωλοὶ πολῖται συνήρχοντο καὶ ἔτος πανηγυρικῶς ἐν Θέρμῳ τῆς Αἰτωλίας εἰς κοινὴν σύνοδον, καλουμένην Παναιτώλιον. Ἡ σύνοδος αὕτη συνεσκέπτετο καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς συμπολιτείας, ἢτοι περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ συμμαχιῶν καὶ τῶν τοιούτων, καὶ ἐξέλεγε τὰς ἐνικαυσίους ἀρχάς, αἵτινες διώκουν τὰ τῆς συμπολιτείας. Ἡσαν δὲ αἱ ἀρχαὶ αὗται δὲ στρατηγός, δὲ ἵππαρχος, δὲ δημόσιος γρυμματεύς, δὲ ταμίας καὶ τὸ συμβούλιον, τοῦ ὅποιου τὰ μέλη ἐκκλοῦντο ἀπόκλητοι.

Ενιοτε συνήρχοντο καὶ ἔκτακτοι σύνοδοι ἐν Ναυπάκτῳ η̄ ἐν
Γηπάτῃ η̄ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία διὰ τῆς πειθοῦς η̄ διὰ τῆς βίᾳς
περιέλαβε καὶ ἄλλας πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ χώρας, ἐπεκ-
ταθεῖσα ἀνὰ τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Φθιώτιδα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν
Δοκιρίδα καὶ μέχρι Θεσσαλίας καὶ πρὸς δυσμάς μέχρι Κεφαλ-
ληνίας. Ἀλλὰ τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς μετεχειρίσθη μᾶλλον
πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος, διότι ἀντὶ ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῆς
Ἀχαικῆς συμπολιτείας νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Μακεδό-
νων ἔστρεψεν αὐτὰ ἐξ ἀντιζηλίας κατὰ τῆς Ἀχαικῆς συμπολι-
τείας, συμπράττουσα ἄλλοτε μὲν μετὰ τῶν Μακεδόνων, ἄλλοτε
δὲ μετὰ τῆς Σπάρτης.

8. Ἀχαικὴ συμπολιτεία.

Οἱ Ἀχαιοὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἡρωϊκῆς αὐτῶν βασι-
λείας ἀπετέλεσαν χαλαράν τινα συμπολιτείαν, η̄ δποίᾳ συνέκειτο
ἐκ δώδεκα αὐτονόμων πόλεων. Ἀλλ' η̄ συμπολιτεία αὕτη ἐπὶ
πολλοὺς αἰώνας ητο ἀσθενεστάτη, κατελύθη δὲ ἐντελῶς κατὰ
τοὺς μακεδονικοὺς χρόνους καὶ ἵδιως μετὰ τὸν Λαμιακὸν πόλε-
μον καὶ τινες ἐκ τῶν πόλεων αὐτῆς κατελήφθησαν ὑπὸ μακεδο-
νικῶν φρουρῶν. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης συμπολιτείας
πρόσκυψεν ἀπὸ τοῦ 281 νέα συμπολιτεία, τῆς δποίᾳ τὸ πολι-
τευμα εἶχε κατὰ τύπους ὅμοιότητα πρὸς τὸ τῆς Αἰτωλικῆς συμ-
πολιτείας. Πρῶται αἱ πόλεις Δύμη, Πάτραι, Τρίταια καὶ Φαραλ
ἐκδιώξασαι τὰς μακεδονικὰς φρουρὰς καὶ ἀνακτήσασαι τὴν ἐλευ-
θερίαν των ἔδρυσαν νέαν συμπολιτείαν, εἰς τὴν δποίαν κατὰ
μικρὸν προσῆλθον καὶ ἄλλαι ἐξ ἀχαικαὶ πόλεις, τὸ Αἴγιον, η̄
Βοῦρα, η̄ Κερύνεια, η̄ Πελλήνη, η̄ Αἴγαιρα καὶ τὸ Λεόντιον.

Τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας προστάντο κατ' ἀρχὰς δύο
στρατηγοὶ καὶ εἰς γραμματεύς, ἀπὸ δὲ τοῦ 253 εἰς μόνον στρα-
τηγός παρὰ δὲ τῷ στρατηγῷ ὑπῆρχε καὶ εἰς ἵππαρχος, εἰς
ναυάρχος καὶ συμβούλιον ἐκ δέκα ἀνδρῶν, οἵτινες ἔξεπροσώ-
πευσον τὰς δέκα δημοσπένδους πόλεις καὶ ἐκαλοῦντο δημιουργοὶ
η̄ πρόβοουλοι. Τὸ δεκατριμελὲς τοῦτο συνέδριον συνεσκέπτετο καὶ
ἀπεφάσιε περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῆς συμπολιτείας. Ἀλλ'
οὐδεμία ἀπόφασις αὐτοῦ ἥδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ, ἐὰν προηγου-

μένως δὲν ἐνεκρίνετο ὑπὸ τῆς κοινῆς συνέδου τῶν Ἀχαιῶν.

‘Η κοινὴ σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν συνήρχετο δις τοῦ ἔτους ἐν Αἰγαῖῳ, ἐκτάκτως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἀπεφάσιζε περὶ δλων τῶν μεγάλων ζητημάτων, τὰ δποῖα τὸ δεκατριμελὲς συνέδριον ὑπέ-
βαλλεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ δποῖα ἀνεφέροντο εἰς τὰς ἔξωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς συμπολιτείας, εἰν περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμ-
μαχιῶν καὶ τῶν τοιούτων. Προσέτι δὲ ἡ σύνοδος ἔξελεγε καὶ τοὺς ἀρχοντας τῆς συμπολιτείας, εἰτινες ἥσαν ἐνιαύσιοι.

Ψυχὴ καὶ θεξίς βραχίων τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας ἦτο δ-
“Αρατος, δστις ἐλευθερώσας τὴν πατρίδα του Σικουῶνα ἀπὸ τοῦ τυράννου Νικοκλέους προσέθηκεν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀχαικὴν συμ-
πολιτίαν. ‘Ο “Αρατος διεκρίνετο διὰ τὰς πολιτικὰς ἀρετὰς του καὶ διὰ τὴν μεγάλην του δραστηριότητα· ἐκλεγόμενος ἐπὶ τριακονταετίαν κατὰ πᾶν δεύτερον ἔτος στρατηγὸς τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ μετ’ αὐτῆς τὸ “Ἀργος, τὴν Κόρινθον, τὰ Μέγαρα, τὴν Ἐπίδαυρον καὶ πολλὰς ἄλλας πό-
λεις. ‘Ο μέγις σκοπὸς τοῦ Ἀράτου ἦτο νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπασαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν τυράννων καὶ ἀπὸ τῆς μακεδονικῆς ἐπιρροῆς καὶ νὰ ἐνώσῃ τοὺς Πελοποννησίους εἰς ἐν σταθερὸν καὶ συμπαγές πολιτικὸν σῶμα, τὸ δποῖον νὰ ἔχῃ ταῦτα νόμιμα, ταῦτα ἥθη καὶ ταῦτα συμφέροντα.’ Αλλ’ ὁ σκοπὸς εὗτος τοῦ Ἀράτου δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ τοὺς κατωτέρω λόγους.

9. Οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Ἀγις Δ' καὶ Κλεομένης Γ'.—
Κλεομενικὸς πόλεμος.

‘Ἄπὸ τῶν μέσων τῆς τετάρτης π. Χ. ἐκατονταετηρίδος τὰ πράγματα ἐν Σπάρτῃ ἥρχισαν νὰ φέρωνται εἰς τὸ χειρότερον. ‘Η κυριαρχία αὐτῆς εἶχε περιορισθῆ εἰς μόνην τὴν Λακωνικήν. Τὸ πολίτευμα τοῦ Λυκούργου μόνον τοὺς τύπους διετήρησε, κατὰ δὲ τὰ ἄλλα παρεβιάσθη ἐντελῶς. ‘Η διαιρεσίς τῆς γῆς εἰς κλή-
ρους ἀνετράπη, πᾶσαι αἱ γαῖαι περιηλθον εἰς δλίγους, οἱ δὲ πε-
ρισσότεροι κατετρύγοντο ὑπὸ τῆς πενίας καὶ τῶν χρεῶν. ‘Ἐπι πλέον δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν Σπαριατῶν ἥλαττώθη εἰς ἐπτακοσίους καὶ ἐκ τούτων μόνον ἐκατὸν κατείχον τὰς γαῖας. Οἱ ἐκατὸν εὗτοι ἐκυβέρνων τὴν πόλιν καὶ παρ’ αὐτοῖς ἐπεκράτει μεγάλη τρυφη-
λότης καὶ ἥθικὴ ἔξαχρειωσις.

Ἐν ἔτει 244 ἔγινε βασιλεὺς δὲ μόλις εἰκοσαετής Ἀγις Δ'. Οὐ οὐκούμενος διὰ τὴν νοσηρὰν κατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς Σπάρτης διενοίθη ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ισότητα τῶν περιουσιῶν καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ ἀρχαῖα καὶ αὐστηρὰ γῆθη. Ἐπρότεινε λοιπὸν τὴν ἄφεσιν δλων χρεῶν καὶ τὸν ἀναδιαμένειν τῆς γῆς, πρῶτος δὲ ἔθηκεν εἰς τὸ μέσον τὴν περιουσίαν του ἀνερχομένην εἰς ἑξακόσια τάλαντα. Ἄλλ' εἰ πλούσιοι ἔχοντες ὑποστηρικτὴν τὸν ἔτερον βασιλέα Λεωνίδαν ἤναγκιώθησαν. Οὐ οὐλαμβάνεται καὶ ἀπάγεται εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἔκει ἀπαγχονίζεται, μετ' αὐτοῦ δὲ ἀπαγχονίζεται ἡ μήτηρ του καὶ ἡ μάρμη του, αἵτινες προθυμότατα είχον συνδράμει τὸν Ἀγιν εἰς τὴν ἔκτελεσιν τῶν βουλευμάτων του.

Οὐ Λεωνίδας ἔθαψίλευεν γῆδη μόνος. Ἐπειδὴ δὲ η ἐνάρετος γῆρας τοῦ Ἀγιδος Ἀγιᾶς ητο νέα καὶ πλουσιωτάτη, οὐ Λεωνίδας ἦνάγκασεν αὐτὴν νὰ συζευχθῇ τὸν μόλις ἔφηδον υἱὸν τοῦ Κλεομένην. Ἄλλ' οὐ Κλεομένης, ἀκούων τὴν μεγαλόφρονα σύζυγόν του διμιλούσσαν συνεχῶς περὶ τῶν ἀφετῶν καὶ τῶν εὐγενῶν σχεδίων τοῦ Ἀγιδος, τόσον πολὺ ἐνεθουσιάσθη, ὥστε, ὅταν παρέλαθε τὴν βασιλείαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του τὸ 235, ἀπεφάσισε νὰ ἔκτελέσῃ αὐτὸς τὰ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ Ἀγιδος. Βλέπων δὲ διὰ τὸ βασιλεὺς ἐν Σπάρτη ητο ἀπλῆ σκιά, ὅλη δὲ η δύναμις ητο εἰς χειρας τῶν ἔφρων, κατενόησεν διὰ πρὸς ἔκτελεσιν τῶν σχεδίων του ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν. Καὶ πρῶτον ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἔκυρρευσε τὸ Ἀθήναιον, τὸ ὅποιον ἔκειτο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεγαλοπόλεως. Οὐ Αρατος ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ αὐτό, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Κλεομένους. Ἐντεῦθεν ἔξερράγη πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀχαικῆς συμπολιτείας, πόλεμος δλέθριος δι' ἀμφότερα τὰ μέρη, ὅστις ὠνομάσθη Κλεομερικὸς πόλεμος.

Ἄφους δὲ Κλεομένης ἔκυρρευσε καὶ ἄλλας τινὰς ἀρκαδικὰς πόλεις καὶ ἔγινεν σύτῳ πολὺ δημοτικώτερος τῶν ἔφρων, ἐπιστρέψει εἰς τὴν Σπάρτην καὶ διατάσσει νὰ συλλάθουν ἐν καιρῷ νυκτὸς τοὺς ἔφρους καὶ νὰ φονεύσουν αὐτούς. Τὴν πρωταν συγκαλεῖ τὸν λαὸν εἰς ἐκκλησίαν, δικαιολογεῖ τὴν διαγωγήν

του καὶ ἔξηγετ τοὺς σκοπούς του. Ὁμέσως λοιπὸν πρῶτος αὐτὸς καὶ ἐπειτα εἰς ὅμοφρονοῦντες φίλους του παραχωροῦν τὰς γαίας των. Ἡ χώρα διενεμήθη εἰς ακλήρους, τὰ χρέη ἔθεωρήθησαν ὡς ἀποσθεσθέντα, καὶ τὰ συσσίτια ἐπανελήφθησαν, γὺνήθη δὲ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν διὰ τῆς εἰς τὴν τάξιν αὐτῶν παραδοχῆς τῶν χρηστοτέρων Περιοίκων.

Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ὁ Κλεομένης, θέλων ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν Σπάρτην τὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς Πελοποννήσου, εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Τότε ὁ Ἀρατος κινεύμενος ὑπὸ φθόνου πρὸς τὸν Κλεομένην ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα, προτιμήσας νὰ καταστρέψῃ τὸ ἔργον του καὶ νὰ ὑποδέλῃ πάλιν τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν μακεδονικὸν ζυγόν.

Ο Ἀντίγονος εἰσέβαλε τότε εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ εἴκοσιχιλιάδων πεζῶν καὶ χιλίων τριακοσίων ἵππεων καὶ νικᾷ τὸν Κλεομένην εἰς τὰ στενὰ τῆς Σελλασίας τὸ 222.

Ο Κλεομένης μετὰ τὴν ἡτταν ἔφυγεν εἰς τὴν Αἰγυπτον πρὸς τὸν Πτολεμαῖον Γ' ἐλπίζων παρ' αὐτοῦ βοήθειαν. Ἄλλ' ὁ τὸν Πτολεμαῖον Γ' διαδεχθεὶς μετ' ὀλίγον Πτολεμαῖος Δ' ἔφερε τὸν Κλεομένην εἰς τοιαύτην ἀπόγνωσιν, ὥστε γύντοκτόνησεν εὗτος. Ο νικητὴς Ἀντίγονος ὁ Δώσων εἰσελθὼν εἰς τὴν Σπάρτην ἀνέτρεψε τὸ ἔργον τοῦ Κλεομένους, ἐγκαταστήσας δὲ ἐν αὐτῇ μακεδονικὴν φρουρὰν ἐπανῆλθεν εἰς Μακεδονίαν.

10. Συμμαχικὸς πόλεμος.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐν Σελλασίᾳ μάχην ὁ Ἀντίγονος ὁ Δώσων ἀπέθανε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἀνεψιός του Φιλιππος Ε', ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ στρατηγικός. Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξερράγη καταστρεπτικῶτατος πόλεμος μεταξὺ τῆς Ἀχαικῆς καὶ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας, διστις ὀνομάσθη συμμαχικὸς (220—217). Ο Φιλιππος Ε' προσκληθεὶς εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐκυρίευσε δὲ πολλὰς πόλεις καὶ κατέστρεψε τὸ Θέρμον. Ἄλλο ἀντί νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν δλοσχερή ὑποταγὴν τῶν Αἰτωλῶν, συνωμολόγησε εἰρήνην, διότι ἐν τῷ μεταξὺ συνεμάγησε πρὸς τὸν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τῶν

“Ρωμαίων πολεμοῦντα στρατηγὸν τῶν Καρχηδονίων Ἀννίβαν. Εἰς τὴν εἰρήνην ταύτην ἡ νανατιώθη δὲ Ἀράτος. Ἐνεκα τούτου δργισθεὶς δὲ Φίλιππος διέταξε νὰ δηλητηριάσουν αὐτόν.

Διάδοχος τοῦ Ἀράτου ἔξελέχθη δὲ ἐκ τῆς Μεγαλοπόλεως ἀνδρεῖος καὶ μεγαλόφρων Φιλοποίμην, ὃστις ὑπὸ τῶν ιστορικῶν ὄνομάσθη δὲ ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων, διότι μετ' αὐτὸν οὐδένα μέγαν ἄνδρα ἀνέδειξεν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς.

Οἱ Φιλοποίμην ὀκτάκις ἔξελέχθη στρατηγὸς τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἀναμιγγύονται οἱ Ῥωμαῖοι καὶ αὐτοὶ σχεδὸν διευθύνουν αὐτά. Διὰ τοῦτο τὴν περαιτέρω ιστορίαν τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους θέλομεν διηγηθῆ κατωτέρω ἐν σίκειψι τόπῳ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. Σύντομος χρονογραφία τῆς Ἰταλίας.—Ἀρχαιότατοι νάτοικοι αὐτῆς.

Ἡ Ἰταλία εἶνε ἐπιμήκης χερσόνησος ἐν σχήματι ὑποδήματος καὶ περιβρέχεται ἀνατολικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, δυτικῶς ὑπὸ τοῦ Τυρρηνικοῦ καὶ νοτίως ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους· πρὸς βορρᾶν δὲ ἔκτείνεται εἰς ἥμικύκλιον, τοῦ δποίου τὴν περιφέρειαν ἀποτελεῖ ἡ δροσειρὰ τῶν Ἀλπεων.

Τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον διασχίζουν κατὰ μῆκος τὰ Ἀπέννινα ὅρη, τὰ δποία κατὰ τὸ κέντρον ἀποκλίνουν πρὸς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος.

Ἡ Ἰταλία τὸ πάλαι διηρεῖτο εἰς τρία μέρη α') τὴν ἄνω ἢ βόρειον Ἰταλίαν, β') τὴν μέσην Ἰταλίαν, καὶ γ') τὴν κάτω ἢ νότιον Ἰταλίαν, ἡ δποία μετὰ τῆς Σικελίας ὄνομάζετο καὶ Μεγάλη Ἑλλάς ἔνεκα τοῦ πλήθους τῶν ἐν αὐταῖς ἐλληνικῶν ἀποικιῶν.

Ἡ μέση Ἰταλία περιελάμβανεν ἐπὶ μὲν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῶν Ἀπεννίνων τὴν Ἔρεουριαν ἢ Τυρρηνίαν, τὸ Λά-

τιον καὶ τὴν Καμπανίαν, ἐπὶ δὲ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τὴν
Ομβρικήν, τὴν Πικεντίνην καὶ τὴν Σαντίτιν.

Ἡ κάτω Ἰταλία περιελάμβανε ἐπὶ μὲν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν Ἀπεννίνων τὴν Ἀπουλίαν καὶ τὴν Καλαβρίαν, ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τὴν Λευκανίαν καὶ τὴν Βρεττίαν.

Πολλοὺς αἰώνας πρὶν ἡ ἐμφανισθῆται τὸ ρωμαϊκὸν ἔθνος ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος καὶ διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεώς της καὶ διὰ τὴν πλουσίαν φύσιν τῆς κατεψηθῆται ὑπὸ διαφόρων λαῶν, οἱ ἐποίοι ήλθον κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀλλοι μὲν ἐξ ἀνοιτολῶν, ἀλλοι δὲ ἀπὸ βορρᾶ διὰ τῶν παρόδων τῶν Ἀλπεων. Πλὴν τῶν ξένων τούτων λαῶν ήσαν καὶ οἱ αὐτόχθονες τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας. Πάντες οὗτοι οἱ λαοὶ ήσαν ἀνόμοιοι κατὰ τὴν καταγγήν, τὴν γλώσσαν, τὰ γῆθη καὶ τὸν χαρακτῆρα, καὶ ἀπετέλουν πολλὰς πολιτείας ἀνεξαρτήτους ἀπὸ ἀλλήλων. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν λαῶν τούτων ἀνεφάνη ἀπὸ τοῦ 8ου αἰώνος π. Χ. λαὸς ἀλλοι, ὁ ρωμαϊκός, ὁ ἐποίος δρμώμενος ἐκ τῆς μικρᾶς καὶ ἀσημάντου καὶ ἀρχὰς παρὰ τὸν Τίβεριν ποταμὸν πόλεως, τῆς Ρώμης, κατέβαλε διαδοχικῶς πάντας τοὺς ἄλλους λαοὺς καὶ ἔγινε κύριος τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ὑπῆγαγεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον.

2. Τὸ Λάτιον.—Ἀρχὴ τῆς Ρώμης.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐξ ὅλων τῶν Ἰταλικῶν χωρῶν ὑπὸ ἴστορικὴν ἐποψιν ὑπερεῖχε τὸ Λάτιον. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὅχθης τοῦ Τίβερεως καὶ εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν ἐκτίσθη ἡ πόλις Ρώμη. Ἡ πόλις αὕτη διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως ὑπὸ ἐμπορικὴν μὲν ἐποψιν ὑπῆρξε τὸ κέντρον τοῦ Λατίου, ὑπὸ στρατηγικὴν δὲ ἐποψιν ὑπῆρξε τὸ προπύργιον τῶν λατινικῶν πόλεων κατὰ τῆς γειτονικῆς Ἐτρουρίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔχωρίζετο διὰ τοῦ ποταμοῦ Τίβερεως. Ως τοιαύτη ἡ Ρώμη εἴλκυσεν εὐχόλως ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς τὰς λατινικὰς πόλεις καὶ ἀπετέλεσεν ἐξ αὐτῶν τὸν πυρήνα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, τὸ ὅποῖον ἐμελλε γένεται πτυχθῆει εἰς κράτος παγκόσμιον.

Ἡ Ρώμη ἀνῆλθε λίαν ἐνωρίς διὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ λαοῦ.

της εἰς μέγαν βαθμὸν δυνάμεως. "Οταν δὲ ἔγινε κυρία ἐλησ τῆς Ιταλικῆς χερσονήσου καὶ ἀνέλαβεν ἔπειτα πρὸς τὴν Καρχηδόνα, τὴν βασίλισσαν τῆς Μεσογείου, μέγαν ἀγῶνα, δόποιος ἔμελλε ν' ἀνοίξῃ εἰς αὐτὴν τὴν ὁδὸν τῆς κοσμοκρατορίας, δὲν ἦδύνατο ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν της, τῆς δποιας ἀνεβαίας μόνον καὶ πενιχρὰς ἀναμνήσεις διέσωζε. Τότε λοιπὸν οἱ Ῥωμαῖοι, θέλοντες νὰ δώσουν εἰς τὴν πόλιν των ἀρχὴν ἐπιφανῆ, ἀνήγαγον τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὸ περιφανὲς γένος τοῦ ἐκ θεῶν καταγομένου Αἰγαίου, καὶ ἐπλασαν τὸν περὶ Ῥωμύλου μῦθον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

3. Παραδόσεις περὶ Λατίου καὶ περὶ κτίσεως τῆς Ῥώμης

Τὰ περὶ κτίσεως τῆς Ῥώμης εἶναι δλῶς μυθώδη. Κατὰ τὴν παράδοσιν δὲ Αἰγαίας, διασωθεὶς ἐκ τῆς κατάστροφῆς τῆς Τροίας μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις καὶ κινδύνους ἥλθε μετὰ πολλῶν φυγάδων εἰς τὸ Λάτιον τῆς Ιταλίας, ἔλαβε δὲ σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Λατίου καὶ διεδέχθη τὸν πενθερέν του μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

Τὸν Αἰγαίαν διεδέχθη διοίξεις τοῦ Ἀσκάνιος ἢ Ιουλος, δοτις ἔκτισε νέαν πρωτεύουσαν τοῦ Λατίου, τὴν Ἀλβανον Λόγγαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσκανίου ἔβασιλευσαν δώδεκα βασιλεῖς ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Αἰγαίου. Τούτων τελευταῖος ἦτο δο Νουμίτωρ, δοτις εἶχεν ἀδελφὸν καλούμενον Ἄμούλιον. Ο Ἄμούλιος, φιλόδοξος ὅν, ἔξεθρόνισε τὸν Νουμίτωρα καὶ ἤρπασεν αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ινα δὲ ἔξασφαλισθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου, τὸν μὲν υἱὸν τοῦ Νουμίτωρος ἐφόνευσε, τὴν δὲ θυγατέρα αὐτοῦ Ῥέαν Σιλείαν κατέστησεν ἱέρειαν τῆς Ἐστίας διὰ νὰ μείνῃ κατὰ τὸν νόμον ἄγαμος.

"Αλλος δὲ Ῥέα Σιλεία ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἀρεως δίδυμα ἀρρενα τέκνα. Ο Ἄμούλιος, ἅμα ἔμαθε τοῦτο, τὴν μὲν Ῥέαν Σιλείαν ἐφόνευσε, τὰ δὲ παιδία δέταξε νὰ ῥίψουν εἰς τὸν Τελεφερίν ποταμόν. Αλλὰ ποιημήν τις Φαυστύλος δύσματι, διερχόμενος ἐκεῖθεν καὶ ἰδών τὰ παιδία ἐντὸς σκάφης ἔλαβεν αὐτὰ

καὶ τὰ ἀνέθρεψεν τὰ ὄνδρασε δὲ Ῥωμύλον καὶ Ῥέμον.

Οὐτοίς τὸν ἀληθῆ καταγωγὴν τῶν, τὸν μὲν Ἀμούλιον ἐφόνευσαν, τὸν δὲ πάππον τῶν Νουμίτωρα ἀποκατέστησαν ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἐπειτα δὲ ἐζήτησαν καὶ ἔλαθον παρὰ τοῦ πάππου τῶν τὴν ἀδειαν νὰ κτίσουν πόλιν εἰς τὸ μέρος, ὃπου ἦσαν οἱ πρόποδες τοῦ Παλατίνου λόφου.

Οταν ἐκτίζετο ἡ πόλις, δὲ Ῥωμύλος ἐφιλονίκησε πρὸς τὸν ἀδελφὸν του Ῥέμον καὶ ἐφόνευσε αὐτόν. Η πόλις ὄνομάσθη, ὅπο τοῦ Ῥωμύλου Ῥώμη, ἐκτίσθη δέ, ὡς ὄρμισαν οἱ μεταγενέστεροι χρονογράφοι, τὸ 75^ο π. Χ. Ολίγατε λοιπὸν καλύβαι καὶ εἰς τόπον ἕως τότε ἔρημον ὑπῆρχεν ἡ ταπεινὴ ἀρχὴ τῆς Ῥώμης.

4. Ῥωμύλος.

Ἐπειδὴ δὲ Ῥώμη ἐστερεῖτο κατοίκων, δὲ Ῥωμύλος ἐκήρυξεν αὐτὴν ἀσυλὸν εἰς πάντας τοὺς φυγάδας καὶ τοὺς κακούργους πάσης πόλεως. Διὰ τοῦ μέτρου δὲ τούτου ἐντὸς ὀλίγου χρόνου δὲ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ηὔξηθη. Άλλα δὲν είχον γυναῖκας ἐκτὸς ὀλίγων. Ἐζήτησαν λοιπὸν τοιαύτας παρὰ τῶν γειτονικῶν λαῶν. Άλλοι ἐκεῖνοι ἥρνήθησαν νὰ δώσουν τὰς θυγατέρας τῶν εἰς ληστὰς καὶ κακούργους. Τότε διὰ πανουργίας τοῦ Ῥωμύλου ἥρπασαν οἱ Ῥωμαῖοι τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων τῆς γειτονικῆς πόλεως Κύρεως. Άλλο ἐκ τούτου ἐξήφθη πόλεμος μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαβίνων. Ο Ῥωμύλος εἶχεν δύχυρώσει τὸν πρὸ τοῦ Παλατίνου λόφον, τὸν καλούμενον Καπιτώλιον, καὶ εἶχε θέσει φρουρὰν ἐπ' αὐτοῦ. Ο βασιλεὺς τῶν Σαβίνων Τάτιος ἐκυρίευσε τὸ Καπιτώλιον διὰ προδοσίας κόρης τινός, ὃνδματε Ταρπηταῖς. Διὰ τῆς παρεμβάσεως ὅμως τῶν ἀρπαγεισῶν θυγατέρων τῶν Σαβίνων οἱ δύο λαοὶ συνέφιλιώθησαν.

Οἱ Σαβίνοι τότε ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν τῶν Κύριν καὶ μετενάστευσαν εἰς Ῥώμην, κατώκησαν δὲ ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου λόφου. Οἱ δύο λαοὶ ἀπετέλεσαν συμπολιτείαν, ἐν τῇ ἐποίᾳ συνεβασίλευον δὲ Τάτιος καὶ δὲ Ῥωμύλος. Σύγκλητος δὲ ἦτοι βουλὴ ἐξ 100 Ῥωμαίων καὶ 100 Σαβίνων συγεσκέπτετο περὶ τῶν κοινῶν

τῆς πολιτείας πραγμάτων. Μετά τινα ἔτη ἀπέθανεν δὲ Τάτιος.
Τότε αἱ δύο κοινότητες ἀνεγνώρισαν ὡς μόνον βασιλέα τὸν
Ρωμύλον.

Οὐ οὐδὲν ἐκυβέρνησε συνετῶς. 'Αλλ' ἐπειδὴ ἐφέρετο
δεσποτικῶς πρὸς τοὺς συγκλητικούς, οὓτοι ἐδολοφένησαν αὐτέν.
"Ινά δὲ καθησυχάσουν τὸν λαόν, διέδωκαν δτι, ἐνῷ ἐπεθεώρει
τὸν στρατὸν εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως, ἐγερθείσης φοβερᾶς θυ-
έλλης ἀνηρπάγη εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὑπὸ τοῦ πατρός του Ἀρεως.
Οὐ δεισιδαιμόνιον ρωμαϊκὸς λαὸς ἐπίστευσε τοῦτο καὶ ἐλάτρευσε
τὸν Ρωμύλον ὡς θεὸν ὑπὸ τῷ ὄνομα Κυρῖνον.

5. Νουμᾶς Πομπίλιος.

Αποθανόντος τοῦ Ρωμύλου, ἡ Σύγκλητος διεχειρίσθη τὴν
βασιλικὴν ἔξουσίαν ἐπὶ ἐν ἔτος. Ἐπειτα δὲ ἐξελέχθη βασιλεὺς
οὐδίκαιος καὶ εὐσεβής Νουμᾶς Πομπίλιος, Σαβίνος τὴν κατα-
γωγήν. Οὐ Νουμᾶς ἦτο εἰρηνικὸς βασιλεύς. Απασαν τὴν προσ-
οχήν του ἐπέστησεν εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, ἐπιθυμῶν
διὰ τῆς θρησκείας νὰ πραῦνῃ τὰ ἄγρια ἥθη τῶν Ρωμαίων.
Ἐκανόνισε λοιπὸν τὰ τῆς λατρείας τῶν θεῶν, διαιρέσας τοὺς
ἱερεῖς εἰς διαφόρους τάξεις, τῶν δποίων ἀνωτέρα ἦτο ἡ τῶν
ποντιφήκων ἦτοι ἀρχιερέων. Ήδησε τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἑστι-
άδων παρθένων, αἵτινες ἔργον εἶχον νὰ διατηροῦν ἀσθεσιον τὸ
πῦρ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἑστίας καὶ προσέτι ἥσαν ὑποχρεωμέναι
νὰ διαιρένειν ἄγαμοι. Ἰδρυσε γαδὴ δίπυλον εἰς τὸν ἀμφιπρόσω-
πον Ἰανόν, τοῦ δποίου αἱ θύραι ἐν καιρῷ μὲν εἰρήνης ἥσαν
κλεισταῖ, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἀνοικταῖ.

Ινα δὲ δώσῃ μεγαλειτέραν σημασίαν εἰς τοὺς νόμους του
καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς μᾶλλον σεβαστοὺς πχρὰ τοῖς Ρωμαίοις,
διέδωκεν δτι ὑπηρόσειν εἰς αὐτὸν τούτους ἡ νύμφη Ἡγερία,
μετὰ τῆς δποίας δῆθεν ἐλάμβανε συχνὰς συνεντεύξεις εἰς τι
πλησίον τῆς Ῥώμης ἄλσος.

6. Τύλλος Ὀστίλλιος. Ἀγιος Μάρκιος

Τὸν Νουμᾶν Πομπίλιον διεδέχθη δὲ Λατίνος Ὀστίλλιος, δστις
ἥτο λιαν φιλοπόλεμος. Ἐπι τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξερράγη
ἔνεκεν ἀντιζηλίας πόλεμος μεταξὺ Ῥώμης καὶ Ἀλεξανδρείας.

“Η Ἀλδα Λόγγα ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ κατεσκάψη, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ἦλθον καὶ κατέφησαν ἐν Ρώμῃ ἐπὶ τοῦ Καιλίου λόφου.

Τέταρτος βασιλεὺς τῆς Ῥώμης ἦτο δὲ Ἡγκος Μάρκιος, ἔγγονος τοῦ Νουμᾶ. Οὗτος ἐνεψύχωσε τὴν γεωργίαν καὶ ἐκτισεν εἰς τὸ στόμιον τοῦ Τιβέρεως τὸ ἐπίνειον τῆς Ῥώμης Ὡστίαν. Καίτοι δὲ ἦτο εἰρηνικὸς βασιλεὺς, ὅμως ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ κατέστρεψε τέσσαρας πόλεις αὐτῶν, τοὺς δὲ κατοίκους μετέφερεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐγκατέστησεν ἐπὶ τοῦ Ἀθεντίου λόφου. Οἱ νέοι οὗτοι κάτοικοι ἀπετέλεσαν τὴν τάξιν τῶν πληγείων.

7. Ταρκύνιος δ Πρεσβύτερος.

Μετὰ τὸν Ἡγκον Μάρκιον βασιλεὺς τῆς Ῥώμης ἔγινεν ὁ Ταρκύνιος δ Πρεσβύτερος, Ἐτροῦσκος τὴν καταγωγὴν. Ὁ Ταρκύνιος εἰσῆγαγεν εἰς τὴν Ῥώμην ἐτρουσκικὰς συνηθείας καὶ ἔξωράιςεν αὐτὴν μὲν μεγαλοπρεπὴ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα. Κατεσκεύασε τὴν μέχρι σήμερον σιρῖζομένην μεγίστην ὑπόνομον, διὰ τῆς δποίας διωχετεύοντο εἰς τὸν Τίβεριν τὰ λιμνάζοντα ὕδατα καὶ αἱ ἀκαθαρσίαι τῆς πόλεως. Ἀπεξήρανε τὸ μεταξὺ Καπιτωλίου καὶ Παλατίνου λόφου ἐλύθες μέρος καὶ κατεσκεύασε τὴν Ἀγοράν, εἰς τὴν δποίαν βραδύτερον ἐγίνοντο αἱ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ. Ἀνήγειρεν ἐπὶ τῆς βορείας κορυφῆς τοῦ Καπιτωλίου ἀκρόπολιν. Κατεσκεύασε τὴν μέγιστον Ἰππεδρομὸν, ὃστις εἶχε σχῆμα ἀμφιθεατρικὸν καὶ περιελάμβανεν πολλὰς χιλιάδας θεατῶν, ἐτελοῦντο δὲ εἰς αὐτὸν αἱ δημόσιοι ἀγῶνες. Ηὕησε τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκλητικῶν προσθέσας ἑκατὸν νέα μέλη ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Λουκέρων.

8. Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ συγκρότησις τῆς Ῥώμης.

Οἱ Ῥωμαῖοι διηροῦντο εἰς 3 φυλάς, 30 φράτρας καὶ 300 γένη. Αἱ φράτραι ἦσαν συμπλέγματα γενῶν, τὰ δποία συνεδέοντο διὰ συγγενικῶν δεσμῶν. Τὰ δὲ γένη ἦσαν οἰκογένειαι, αἱ δποίαι κατήγοντο ἐξ ἑνὸς κοινοῦ γενάρχου.

Πάτρωνες—πελάται.—Μόνοι ἔκεινοι, οἱ ἐποίοι ἀγῆκον εἰς τὰ 300 γένη, ἥσαν τέλειαι πολίται, ἐκαλοῦντο δὲ οὗτοι λα-

τρίκιοι ήτοι γόνοι κοινοῦ πατρός, καὶ ἀπήλαυον ὅλα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα. Ἐκτὸς τῶν πατρικῶν ἀρχικῶς ὑπῆρχον καὶ οἱ καλούμενοι πελάται. Οἱ πελάται ήσαν προσωπικῶς ἐλεύθεροι, ἀλλ' ἔνεκα τῆς πενίας των ἔξηρτῶντο ἐκ τῶν πατρικῶν καὶ διετέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν. Πᾶς οἰκογενειάρχης πατρίκιος εἶχεν ἀριθμόν τινα πελατῶν καὶ ἐν τῇ ἰδιότητι τοῦ προστάτου ὡνομάζετο πάτρων. Οἱ πελάται ἀπετέλουν τρόπον τινὰ μέρος τῆς οἰκογενείας τοῦ πάτρωνος καὶ εἰργάζοντο εἰς τὰ κτήματα αὐτοῦ καὶ τὸν συνώδευον εἰς τὸν πόλεμον. Ἐξ ἀλλού μέρους ὁ πάτρων διέτρεψε τοὺς πελάτας του καὶ τοὺς ἔξεπροσώπει ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου.

Πλῆθεῖσι.—Βραδύτερον, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀγκου Μαρκίου, παρήχθη ἐν Ρώμῃ καὶ τρίτη τάξις πολιτῶν, ἡ τάξις τῶν πληθείων. Οἱ πληθεῖοι ἀπετελοῦντο ἐκ κατοίκων πόλεων κυριεύεισθαι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, μετώκησαν δὲ εἰς Ῥώμην εἴτε διὰ τῆς βίας εἴτε θεληματικῶς. Ἡσαν ἐλεύθεροι εἶχον μικρὰς ἴδιοκτησίας· ησκουν διαφόρους τέχνας καὶ μικρὸν ἐμπόριον· ἐπολέμουν ὑπὲρ τῆς πόλεως· ησαν δημιουροὶ ἀποκεκλεισμένοι ἀπὸ τὰ πολιτικὰ πράγματα, οὔτε ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ συνδεθοῦν μὲ τοὺς πατρικοὺς δι' ἐπιγαμίας. Σχεδὸν δὲ ή ἐσωτερικὴ ἴστορία τῆς Ῥώμης ἀναφέρεται εἰς τὰς προσπαθείας τῶν πληθείων διπλας ἔξισθούν πολιτικῶς μὲ τοὺς πατρικούς.

Πολιτικὰ καθεστῶτα.—Τρίτα ήσαν τὰ ὅργανα, διὰ τῶν διπλῶν ἡ ῥωμαϊκὴ πολιτεία ησκει τὴν ἐκτελεστικήν, τὴν νομοθετικήν καὶ τὴν δικαστικήν ἔξουσίαν, δὲ βασιλεύς, ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία, καὶ ἡ σύγκλητος.

'Ο βασιλεὺς ἦτο α') δὲ ἐνώτατος δικαστής τῆς πολιτείας· β') ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἐν πολέμῳ· καὶ γ') εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῆς λατρείας. Οσάκις ἤθελε, συνεκάλει τὴν σύγκλητον καὶ ἐζήτει τὴν συμβουλὴν αὐτῆς.

Η φρατρικὴ ἐκκλησία συνερχομένη ἤκουε τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως περὶ παραδοχῆς νόμων ἢ περὶ συνομιολογήσεως εἰρήνης καὶ ἢ παρεδέχετο ἢ ἀπέρριπτε τὰ προτεινόμενα.

Η σύγκλητος ἀπετελεῖτο ἐκ 300 μελῶν. Ἡσαν δὲ οἱ 300 σύγκλητοι οἱ ἀσχηγέται τῶν 300 γενῶν, εἰς τὰ διποτα διη-

ροῦντο οἱ Ἀρωμαῖοι.

‘Η σύγκλητος εἶχε τρία ἔργα· α’) παρεῖχεν εἰς τὸν βασιλέα τὴν συμβουλήν της περὶ τῶν σπουδαιοτάτων πραγμάτων τῆς πολιτείας, β’) ἐπεκύρωνε τὰ Φηφίσματα τῆς ἐκκλησίας, καὶ γ’) διώκει τὴν πολιτείαν κατὰ τὸ διάστημα τῆς μεσοεθνικείας.

Αρχαῖα ἡμη̄ τῶν Ἀρωμαίων. — Ηαρική ἔξονοια — Κατὰ τὴν παλαιοτάτην ἐποχὴν οἱ Ἀρωμαῖοι ἦσαν γενναῖοι εἰς τοὺς κινδύνους, καρτερικοὶ εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ ὑπομονητικοὶ εἰς τὴν ἔργασίαν. Ἐσέθοντο τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς προγόνους, ἥγαπων τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειαν, καὶ ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς νόμους. Ο βίος των ἦτο σκληρὸς καὶ τραχύς. Ο οἰκοδεσπότης ἐκαλλιέργει τοὺς ἀγροὺς μὲ τοὺς πελάτας του. Η οἰκοδέσποινα ἔξετέλει τὰς οἰκιακὰς ἔργασίας μὲ τὰς θεραπαινίδας της. Εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν οἰκογένειαν δὲ πατήρ μόνος εἶχε πᾶσαν ἔξυσταν. Γυνὴ, τέκνα, πελάται, δοῦλοι, ἦσαν δλοι ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον κυριότητά του, εἶχε δὲ ἐπ’ αὐτῶν δικαίωμα ζωῆς καὶ θνάτου.

Θ. Σέρβιος Τύλλιος.

Τὸν Ταρκύνιον τὸν Πρεσβύτερον διεδέχθη δὲπι θυγατρὶ γαμβρὸς του Σέρβιος Τύλλιος. Οὗτος ἐπεράτωσε τὸν περιτειχισμὸν τῆς πόλεως, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀρχίσει ἐ Ταρκύνιος δὲ Πρεσβύτερος, καὶ εἰς τοὺς μέχρι τοῦτο κατωχημένους πέντε λόφους (Παλατίνον, Καπιτωλίνον, Κυρινάλιον, Καΐλιον, Ἀδεντίνον) περιέλαβε καὶ τὸν Ἡσκυλίνον καὶ τὸν Οζυμινάλιον καὶ τοιούτοιρόπως κατέστησε τὴν ῥώμην ἐπιτάλοφον. Τὴν βασιλείαν τοῦ Σερβίου Τυλλίου ἐλάμπρυναν αἱ πολιτικαὶ μεταρρυθμίσεις, διὰ τῶν ὅποιων οὕτος ἔγινεν δὲ κατ’ ἔξοχὴν ἴδρυτης τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας.

Ο Σέρβιος παρετήρησεν δὲι ἡ πολιτεία δὲν ἦδύνατο νὰ προσαχθῇ ἐν ἔσφ οἱ πληθεῖοι, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν πολυαριθμοτέραν τάξιν, ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἀπὸ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα. Διὰ τοῦτο ἐπεδίωξε τὴν τυγχάνεισιν τῶν δύο τάξεων, πατρικῶν καὶ πληθείων. Πρὸς τοῦτο κατὰ πρῶτον διῆρεσε ἀστυ εἰς 4 μοίρας ἡ φυλάξ, τὴν δὲ πέριξ τοῦ ἀστεως χώραν εἰς 26 διαμερίσματα οὕτως ὥστε οἱ κατοικοῦντες εἰς ἐκάστην

μαρτιν ἦ εἰς ἔκαστον διαιμέρισμα πατρίκιοι, πελάται καὶ πληθεῖοι ἀπετέλουν μίαν κοινότητα ἢ τοπικὴν φυλήν. "Ἐπειτα προέβη εἰς ἀπογραφὴν τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, κατὰ τὴν ὥποιαν πᾶς Ῥωμαῖος πολίτης ὥφειλε νὰ δηλώσῃ ἐνόρκως τὸ ὄνομά του, τὴν ἡλικίαν του, τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του, τὸν ἀριθμὸν τῶν δούλων καὶ τὴν περιουσίαν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς οὕτω γενομένης ἀπογραφῆς ἀναλόγως τῆς περιουσίας καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς καταγγελίας διήρεσεν ὅλον τὸν Ῥωμαϊκὸν λαὸν εἰς ἔξι κλάσεις, τὰς δὲ κλάσεις ὑποδιῆρεσεν εἰς 193 λόχους. Διὰ τῆς διαιρέσεως ταῦτης ἐκανονίσθησαν τὰ πολιτικὰ δικαιώματα ἐκάστου πολίτου, ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία καὶ αἱ φορολογικαὶ ὑποχρεώσεις. Ἡ τελευταία κλάσις, ἡ ὁποία περιελάμβανε τοὺς ἀκτήμονας (προλεταρίους) ἦτο ἀπηλλαγμένη παντὸς φύρου, μολονότι δὲ ἡτο ἡ πολυπληθεστέρα ἀπετέλει ἔνα λόχον.

Συντεταγμένοις οὕτω πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς οἱ Ῥωμαῖοι συνήρχοντο εἰς τὴν λοχίτιδα ἐκκλησίαν καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, ἐψήφιζον δὲ κατὰ λόχους καὶ ὅχι κατὰ κεφαλήν. Ὁ Σέρβιος ὥρισε διὰ νόμου νὰ γίνεται ἀπογραφὴ τῶν πολιτῶν ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος.

10. Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος.

Τὸν Σέρβιον Τύλλιον ἐφόνευσεν ὁ ἄθλιος αὐτοῦ γαμβρὸς Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος καὶ ἤρπασεν αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ τόσον αὐθαίρετος καὶ τόσον τυραννικὴ ὑπῆρξεν ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει, ὥστε παρ' ὅλους τοὺς ἐπιτυχεῖς πολέμους τοῦ βασιλέως τούτου ὁ λαὸς ἐπανεστάτησεν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰουνίου Βρούτου, ἐξώρισε τὸν Ταρκύνιον καὶ κατέλυσε τὴν βασιλείαν τὸ 510 π. X.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΚΙΩΝ ΥΠΑΤΩΝ

11. "Ιδρυσις τῆς Ἐλευθέρας Πολιτείας. — Υπατεία.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας Ἰδρύθη ἐν Ῥώμῃ Ἐλευθέρα Πολιτεία. Ἀντὶ ἐνὸς Ισοβίου βασιλέως ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας δύο ἀρχοντες ἐνιαύσιοι, οἱ δόποι οἱ ἐκαλοῦντο ὑπατοι. Οὗτοι συνεχάλουν τὴν σύγκλητον καὶ τὴν

λοχίτιν ἐκκλησίαν καὶ προήδρευον αὐτῶν· προΐσταντο τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν πραγμάτων εἰχον τὴν ἀνωτάτην δικαστικὴν ἔξουσίαν, συλλαμβάνοντες, φυλακήσοντες, καταδικάζοντες εἰς πρόστιμον, εἰς μαστίγωσιν καὶ εἰς θάνατον. Ἐν καιρῷ πολέμῳ ἦσαν ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ. Σύμβολον τῶν ὑπάτων ἦσαν δώδεκα ῥαβδούχοι, εἰς δποῖοι ἐπροπορεύοντο αὐτῶν φέροντες ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὄμοιος δέσμην ῥάβδων μετὰ πελέκεως ἐν τῷ μέσῳ εἰς ἔνδειξιν διε ὁ ὅπατος δύναται νὰ τύπη καὶ νὰ φονεύῃ πάντα πολίτην.

Οἱ ὅπατοι ἔξηλεγχον καὶ συνεκράτευν ὁ εἰς τὸν ἄλλον. Ταῦτο δὲ ἀκριβῶς καὶ τὸ ἐνιαύσιον τῆς ὅπατικῆς ἔξουσίας διέσωσε τὴν Πολιτείαν ἀπὸ τῆς τυραννίδος καὶ ἐδημιούργησε τὴν ἐλευθερίαν. Μετὰ τὴν ληξιν τῆς ἀρχῆς των εἰς ὅπατοι. ἔδιδον εὐθύνας.

Πρῶτοι ὅπατοι ἔξελέχθησαν δὲ Ιούνιος Βροῦτος καὶ ὁ Κολλατίνος. Ἀλλὰ μόλις ἰδρύθη τὸ νέον πολίτευμα νεαροὶ τινες πατρίκιοι ἔξεραναν συνωμοσίαν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐπαναφέρουν τὸν ἔκπτωτον Ταρκύνιον. Ἡ συνωμοσία ἀνεκαλύφθη καὶ εἰς συνωμόταί ἐπιμαρήθησαν αὐτηρότατα. Μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν ἦσαν καὶ εἰς δύο υἱοὺς τοῦ Βρούτου. Ὁ Βροῦτος παρέχων μναδικὸν παράδειγμα ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν πατρίδα ἀπέπνιξε πᾶν αἰσθημα φιλοστοργίας καὶ ὡς ἀνώτατος δικαστῆς διέταξε νὰ φονευθεῖν καὶ εἰς δύο υἱοὺς του. Εὕθυνς κατόπιν ἐξωρίσθη ὅλον τὸ γένος τῶν Ταρκυνίων. Ἔνεκα τούτου ὁ Κολλατίνος ὡς συγγενής τοῦ Ταρκυνίου παρηγήθη καὶ ἀπῆλθεν ἐκ Ρώμης, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἔξελέχθη ὁ Βαλέριος.

Οἱ Βαλέριοι ἐπέρτεινε πρὸς ἐπιψήφισιν τοὺς ἔξηγες δύο νόμους, αἱ κατεδικάζετο εἰς θάνατον δστις ἥθελεν ἐπιδιώξει τὴν βασιλικὴν ἀρχήν· β) πᾶς πολίτης καταδικαζόμενος ὑπὸ τῶν ὑπάτων εἰς θάνατον ἢ εἰς μαστίγωσιν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκκαλῇ τὴν ἀπέφασιν ἐνώπιον τῆς λοχιτίδος ἐκκλησίας. Οἱ λαὸς εὐγνωμογῶν ἀνεκήρυξε τὸν Βαλέριον προστάτην τοῦ λαοῦ.

12. Πόλεμοι τῶν Ρωμαίων πατὰ τοῦ Πορσήνα καὶ πρὸς τοὺς Λατίνους.—Δικτατωρία—Θάνατος τοῦ Ταρκυνίου.

Οἱ ἔκπτωτος Ταρκύνιος κατέφυγε πρὸς τὸν Πορσήναν, βά-

σιλέα τῆς ἑτρουσκικῆς πόλεως Κλουσίου, καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Ὁ Πορσήνας ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ρωμαίων μὲν πολυάριθμον στρατὸν καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς παρὰ τὸν Τίθεριν καὶ ἐποιεὶρησε στενῶς κὴν Ῥώμην. Κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ ἥρωϊκοι νεανίαι Ὁράτιος Κόκλης καὶ Μούκιος Σκαιόλας διὰ τῶν ἀνδραγαθιῶν τῶν τόσον πολὺ κατέπληξαν τὸν Πορσήναν, ὥστε οὗτος ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθε Τὸ δὲ ἀληθὲς δῆμος εἶνε ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἡναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσουν πρὸς τὸν Πορσήναν ταπεινωτικὴν εἰρήνην.

Ο Ταρκύνιος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ Πορσήνα κατέφυγε πρὸς τὸν γαμβρόν του Μαμίλιον, ἡγεμόνα τῆς λατινικῆς πόλεως Ταύσκου, καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μαμιλίου ἡνώθησαν ὅλαι αἱ λατινικαὶ πόλεις καὶ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ῥώμης πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ Ταρκυνίου.

Οἱ πληθεῖοι πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως βασανιζόμενοι ὑπὸ τῶν πατρικίων ἡρογένεσαν νὰ λάβουν τὰ δπλα καὶ ν' ἀντεπεξέλθουν κατὰ τῶν Λατίνων, ἐὰν προηγουμένως δὲν ἐλάμβανον ἀφεσιν χρεῶν. Ὁ κίνδυνος ήτο μέγας. Τότε οἱ πατρίκιοι ἰδρυσαν τὴν ἀρχὴν τοῦ δικτάτωρος καὶ διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἡνάγκασαν τοὺς πληθεῖούς νὰ λάβουν τὰ δπλα κατὰ τῶν Λατίνων. Ἡτο δὲ δικτάτωρ ἀνώτατος ἀρχῶν, ἔχων ἀπεριόριστον καὶ ἀνεύθυνον ἔξουσίαν καὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ πάντων τῶν πολιτῶν. Ἡ ἀρχὴ τοῦ δικτάτωρος δὲν διήρκει πλέον τῶν ἔξι μηνῶν. Ἐξελέγετο δὲ δικτάτωρ ἐν καιρῷ μεγάλου κινδύνου εἴτε ἔξωτρικοῦ εἴτε ἐσωτερικοῦ.

Οἱ Λατῖνοι ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ δικτάτωρος Ποστουμίου παρὰ τὴν Ῥηγίλλην λίμνην (496). Ὁ Ταρκύνιος ἀπελπισθεὶς ἔφυγεν εἰς τὴν Κύμην τῆς Καμπανίας, ὅπου καὶ ἀπέθανεν, οἱ δὲ Λατῖνοι προσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ρωμαίων.

13. "Ιδρυσις τῆς δημαρχίας ἐν Ῥώμῃ (494 π. Χ.)

Ἐκ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας ἐν Ῥώμῃ ὡφελήθησαν μόνοι οἱ πατρίκιοι. Αὐτοὶ κατεῖχον πάσας τὰς δημοσίας ἀρχάς,

αὐτοὶ κατεῖχον καὶ τοὺς δημοσίους ἀγρούς, διὰ τοὺς δπούους ἐπλήρων εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὥρισμένον τινὰ φέρον.

Τούναντίον ἡ κατάστασις τῶν πληθείων ήτο ὅπδ πᾶσαν ἔτοψιν ἀξιοθήγητος. Οἱ συνεχεῖς πόλειμοι, οἵτινες ἐπηκοούθησαν μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ταρκυνίου, ἐξήντηλησαν τοὺς μικροὺς πόρους τῶν· διότι ὅχι μόνον εἰς τὰς ἐκστρατείας ἦσαν ἡναγκασμένοι οἱ πληθεῖοι νὰ συντηρῶνται δι’ ἴδιων ἐξόδων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μικροὶ ἀγροί, τοὺς δπούους κατεῖχον, ἔμενον ἀκαλλιέργητοι. Καὶ τὸ χείριστον, οὐδὲ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων. Πρὸς συντήρησιν λοιπὸν ἑαυτῶν καὶ τῶν πενομένιων οἰκογενειῶν τῶν οἱ πληθεῖοι ἡναγκάζοντο νὰ δανείζωνται παρὰ τῶν πλουτίων ἐπὶ βαρυτάτῳ τόκῳ. Ἀλλ’ ἡ δφειλὴ χρέους ἐν Ῥώμῃ ἡτο μέγα δυστύχημα, διότι σκληρός τις νόμος ἀνεγγώριζεν εἰς τὸν δανειστὴν τὸ δικαίωμα νὰ καθιεῖ δοῦλόν του τὸν ἀναξιόχρεον δφειλέτην του.

Ἄφοῦ ἀπέτυχον πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τῶν πληθείων δπως ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ δεινά, τὰ δποῖα ὑφίσταντο ἐκ μέρους τῶν πατρικίων, ἀνεχώρησαν ἔνοπλοι εἰς τὴν ἀκρώρειαν τῶν λόφων τῶν κειμένων κατὰ τὴν δεξιὰν ὅχθην τοῦ Ἀνίωνος ποταμοῦ ἔξωρας μακρὰν τῆς Ῥώμης, καὶ ἐσκόπουν νὰ ἰδρύσουν ἐκεῖ ἴδιαν πόλιν, προσέτι δὲ νὰ ἐπιτεθοῦν κατ’ αὐτῆς τῆς Ῥώμης. Οἱ πατρίκιοι ἐταράχθησαν ἐκ τούτου καὶ προσεπάθησαν διὰ πρεσβειῶν νὰ πείσουν τοὺς πληθείους νὰ ἐπανέλθουν εἰς Ῥώμην, ἀλλ’ ἐστάθη ἀδύνατον. Ἐπὶ τέλους ἐπεμψαν τὸν Μενήνιον Ἀγρίππαν, δστις ἡτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς πληθείους. Ο Μενήνιος μεταχειρίσθης εὐστόχως τὸν μύθον τῶν κατὰ τῆς κοιλίας στασιασάντων μελῶν τοῦ σώματος καὶ ὑποσχεθεὶς πολλὰς παραχωρήσεις κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς πληθείους νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀλλὰ πρὸ τούτου οἱ πληθεῖοι ἐξήτησαν α’) ν’ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ χρέη ὃσοι δὲν ἡδύναντο νὰ πληρώσουν αὐτά· καὶ β’) νὰ ἐλευθερωθοῦν ὃσοι εἶχον γίνει δοῦλοι ἔνεκα χρεῶν. Τὰ αἰτήματα ταῦτα τῶν πληθείων ἔγιναν δεκτὰ καὶ συγιωμολογήθη συνθήκη ἐπὶ τόπου. Καὶ ἡ μὲν συνθήκη ὧνομάσθη Ἰερὸς νόμος, δὲ τόπος, δπου συνωμολογήθη ἡ συνθήκη, Ἰερὸν ὅρος.

Ἀλλὰ πρὶν ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ῥώμην οἱ πληθεῖοι ἀπή-

τησαν καὶ ἔλαθον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν ίδίους ἀρχοντας, οἵ-
τινες ἐκαλοῦντο δῆμαρχοι (494 π. Χ.). Οἱ δῆμαρχοι, κατ' ἀρχὰς
δύσ, ἔπειτα πέντε καὶ τελευταῖον δέκα, ἔξελεγοντο κατ' ἔτος
καὶ ἐκ τῆς τάξεως μόνον τῶν πληθείων. Δὲν εἶχον κανὲν δια-
κριτικὸν σημεῖον. Μόνον εἰς κλητήρῳ προηγεῖτο αὐτῶν.

Κύριον ἔργον τῶν δημάρχων ἦτο νὰ προστατεύσουν τοὺς πλη-
θείους κατὰ τῶν καταχρήσεων τῶν ὑπάτων καὶ ἐν γένει κατὰ πά-
σης ἀδικίας καὶ διαισπραγίας τῶν πατρικίων. Ἀλλ᾽ ὅλιγον κατ'
ὅλιγον ἥρχισαν οἱ δῆμαρχοι νὰ ἐπεμβαίνουν καὶ εἰς τὴν νομοθε-
σίαν καὶ εἰς πᾶσαν διοικητικὴν ἐνέργειαν τείνουσαν νὰ βλάψῃ
τοὺς πληθείους, προσβάλλοντες τὸ veto (=φέρω ἔνστασιν). Διὰ
τοῦ veto οἱ δῆμαρχοι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἀναστέλλουν ἢ
νὰ ἀκυρώνουν πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ὑπάτων.
Εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἀκυρώνουν καὶ ματαιώνουν οἰουδήποτε
ἀρχοντος τὴν διαταγήν, διὰ τῆς δποίας τυχὸν προσεβάλλετο
οἰουδήποτε πολίτης. Ἡ μεγίστη δύναμις τῶν δημάρχων ἀπέρ-
ρεεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀπαραβίαστου τοῦ προσώπου αὐτῶν, τὸ
ἔποιον διὰ νόμου καθιερώθη. Πᾶς δστις ἐτόλμα νὰ ἐναντιωθῇ
εἰς τὸν δῆμαρχον κάμνοντα χρῆσιν τοῦ δικαιώματός του ἢ ἡθελε-
τικήσει νὰ ἐπιθέσῃ χεῖρα κατ' αὐτοῦ, ἐκηρύσσετο παραβάτης
τοῦ ἱεροῦ νόμου καὶ ἔθανατώνετο. Ως ἀντιπρόσωποι τῶν πτω-
χῶν οἱ δῆμαρχοι δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἔξερχωνται ἐκ
τῆς πόλεως διαρκοῦντος τοῦ ἔτους τῆς ἀρχῆς των, αἱ δὲ οἰκίαι
των ἥσαν ἀνοικταὶ ἡμέραν καὶ νύκτα διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς
ἄσυλον εἰς τοὺς καταδιωκομένους.

Ταῦτοχρόνως μὲ τὴν δῆμαρχίαν ἴδεύθη καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν
ἀγορανόμων, οἱ δποίαι ἥσαν βοηθοὶ τῶν δημάρχων καὶ εἶχον
καθήκοντο ἀστυνομικά.

14. Κοριολανός.

Ἄφοῦ διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν δημάρχων ἐπῆλθε προσω-
ρινὴ ἥσυχία εἰς τὰ ἐωτερικὰ πράγματα τῆς Ῥώμης, οἱ Ῥω-
μαῖοι ἔξεστράτευσαν κατὰ τῶν Οὐόλσκων, τοὺς δποίους ἐνίκησαν
καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Κοριόλην. Κατὰ τὴν
ἀλωσιν τῆς Κοριόλης διεκρίθη ὁ νεαρὸς πατρίκιος Γάϊος Μάρ-
κιος, δστις καὶ Κοριολανὸς ἐπωνομάσθη.

Μετά τινα χρόνον συνέβη σιτοδείξια εἰς τὴν Ἀρώμην, ή δὲ Σύγκλητος διὰ νὰ προλάβῃ τὸν ἐκ τοῦ λιμου ἀνέδυνον ἔφερε σῖτον ἐκ τῆς Σικελίας καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν. Ὁ Κοριολανὸς ἐνωθεὶς μὲ τὴν μερίδα ἐκείνην τῶν πατρικίων, ή ὅποια ἐπεδίωκε τὴν κατάργησιν τῆς δημαρχίας, ἐπέστεινεν εἰς τὴν Σύγκλητον νὰ μὴ διανείμῃ σῖτον εἰς τοὺς πληθείσους, ἐὰν οὕτοι πρότερον δὲν οὐγκαταθεοῦν εἰς τὴν κατάργησιν τῶν δημάρχων. Ὁ λαὸς ἐξωργίσθη, εἰ δὲ δημάρχοι ἐκάλεσαν τὸν Κοριολανὸν νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν καὶ ν' ἀπολογηθῇ ὡς παραβάτης τοῦ Περοῦ νόμου. Ὁ Κοριολανὸς καταφρονῶν τὴν πρόσκλησιν δὲν προσῆλθεν, δὲ λαὸς τὸν κατεδίκασεν εἰς ἑξοπλαν.

Ο Κοριολανὸς πνέων ἐκδίκησιν κατέψυχεν εἰς τοὺς Οὐόλσους καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς αὐτῶν ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Ἀρώμης καὶ ἔφθασε πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς. Οἱ Ἀρωματοὶ καταληφθέντες ὑπὸ φόβου ἐπεμψάν πρὸς τὸν Κοριολανὸν δύο πρεσβείας, ἵνα παρακαλέσουν αὐτὸν νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Ἄλλος οἱ πρέσβεις ἐπέστρεψαν ἀπρακτοῖ. Τέλος μετέβη η μήτηρ του καὶ η σύζυγός του μετ' ἄλλων εὔγενῶν γυναικῶν. Ὁ Κοριολανὸς πρὸ τῶν δακρύων καὶ τῶν παρακλήσεων τῆς γηραιᾶς μητρός του ἐκάμφθη καὶ εἶπε πρὸς αὐτήν : « Ὡ μῆτερ, ἔσωσας μὲν τὴν πατρίδα, ἀπώλεσας δύμας τὸν υἱόν σου ». Λύσας δὲ τὴν πολιορκίαν ἀπῆλθεν. Οἱ Οὐόλσοι ἐφόνευσαν αὐτὸν κατόπιν ὡς μὴ ἐκτελέσαντα τὴν ὑπόσχεσίν του.

15. Κιγκινάτος.

Ἐν ἔτει 458 π.Χ. ὁ βαταρὸς Μινούχιος ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῶν Αἴκούων, εἰτινες ἐκαμνον συχνάς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς ὁρματικῆς ἐπικρατείας. Ἄλλος οἱ Αἴκουσι, ἔγκλεισαντες τὸν στρατὸν τοῦ Μινουκίου εἰς τι στενὸν παρὰ τὸ δρός Ἀλγιδον, ἔφεραν αὐτὸν εἰς τοιαύτην ἀμηχανίαν, ὥστε δὲν ὑπελείπετο ἄλλο πυρά νὰ παραδοθῇ.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν η Σύγκλητος ἔστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸς τὸν γηραιὸν Κέεντον Κιγκινάτον, παρὰ τοῦ δοποίου μόνου ἥλπιζε σωτηρίαν. Ὁ Κιγκινάτος, ἀναγκασθεὶς νὰ

πληρώσῃ μέγα χρηματικὸν πρόστιμον διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν
υἱὸν του ἀπὸ φυλακίσεως, περιήλθεν εἰς μεγάλην πενίαν.⁹ Ενεκα
τούτου ἀπεσύρθη εἰς μικρόν τινα ἀγρόν, δοτις τοῦ ἀπέμεινε,
καὶ καλλιεργῶν αὐτὸν διὰ τῶν ἰδίων του χειρῶν ἐπορίζετο τὰ
πρὸς συντήρησιν. Τὸν Κιγκινάτον τοῦτον ἔξελεξεν ἡ Σύγλητος
δικτάτωρα.

“Οταν οἱ πρέπεις ἥλθον νὰ τοῦ ἀναγγείλουν τὴν ἐκλογήν
του, εὑρον αὐτὸν ἀροτριῶντα τὸν ἀγρόν του. Ὁ Κιγκινάτος
εἰσέρχεται ἀμέσως εἰς τὴν καλύβην του, ἀποθέτει τὸν γεωργικὸν
χιτῶνα καὶ περιβάλλεται τὴν τήβεννον τοῦ πολίτου. Ἀναλαβὼν
δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπέρχεται αὐθημερὸν κατὰ τῶν Αἰκούων, νικᾷ
αὐτοὺς καὶ ἀπελευθερώνει τὸν πολιορκούμενον δρωμαῖκὸν στρα-
τόν· ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Ρώμην ἐν θριάμβῳ κατέθεσε τὸ
δικτατωρικὸν ἀξίωμα, τὸ δποτὸν διετήρησε 16 μόνον ημέρας,
καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν ἀγρόν του.

16. Ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία.

Οἱ πληθεῖοι, διὰν συνήρχοντο κατὰ φυλὰς τοπικάς, ἐπως
τὰς εἶχεν ὅρισει δ Σέρβιος Τύλλιος, πρὸς ἐκλογὴν τῶν δημάρ-
χων καὶ τῶν ἀγορανόμων, δὲν ἀπετέλουν κατ’ ἀρχὰς νόμιμον
ἐκκλησίαν, ἀλλ’ ἔνα ἀπλοῦν δημίλον. Τὸ ἔτος δημιου 477 ὁ δῆ-
μαρχος Βόλέρων εἰσήγαγε νόμον, διὰ τοῦ δποτοῦ ἡ φυλετικὴ ἐκ-
κλησία ἐλάμβανε τύπον νομίμου ἐκκλησίας καὶ καθωρίζοντο τὰ ἔργα
αὐτῆς, ἔχουσης δικαίωμα νὰ ἐκδίδῃ ψηφίσματα. Παρ’ ὅλην δὲ
τὴν κραταιὰν ἀντίστασιν τῶν πατρικίων δ νόμος ἐψηφίσθη καὶ
ἡ Σύγκλητος ἡναγκάσθη νὰ ἀποδεχθῇ αὐτόν. Τοιστοτρόπως
ἡ τάξις τῶν πληθείων ἀπέκτησε τὸν χαρακτῆρα πολιτικοῦ σώ-
ματος, τὸ δποτὸν ἀγτετάσσετο εἰς τὴν προνομιοῦχον τάξιν τῶν
πατρικίων. Ἐχουν τώρα οἱ πληθεῖοι ἴδιακήν των ἐκκλησίαν, ἡ
δημοτικὰ πραγματεύεται τὰς ἴδιακας τῶν ὑποθέσεις μὲ νόμιμον κο-
ρος καὶ ἐκδίδει ψηφίσματα. Τὰ ψηφίσματα ταῦτα ἀπὸ τοῦ 448
ἔξισθησαν μὲ τὰ ψηφίσματα τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας καὶ ἐπα-
μένως εἶχον ισχὺν καὶ διὰ τοὺς πατρικίους.

17. Λεμαρχία.—Κατάλυσις αὐτῆς.

Μέχρι τοῦτο ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης ὑπὸ τῶν ὑπάτων

καὶ τῶν ἄλλων πατρικίων δικαστῶν ἐγίνετο οὐχὶ κατὰ γραπτούς καὶ γγωστούς τοῖς πᾶσι νόμους, ἀλλὰ καὶ ἀγραφῇ θύμα, τὰ δποῖα ἡρμήνευον οἱ πατρίκιοι δικασταὶ πάντοτε κατὰ τὸ συμφέρον τῆς τάξις τῶν. "Ενεκα τούτου καὶ διὰ νὰ τεθῇ ἐπὶ τέλους φραγμὸς εἰς τὰς αὐθαιρεσίας τῶν δικαστῶν, ἐν ἔτει 462 ὁ δῆμαρχος Τερεντίλιος" Ἀρσας ἐπρότεινεν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν νὰ γραφοῦν καὶ δημοσιευθοῦν νόμοι καὶ συμφώνως πρὸς αὐτοὺς νὰ ἑκδικάζωνται αἱ διαφοραὶ τῶν πολιτῶν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Μετὰ δεκαετῆ λυσσώδη ἀντίστασιν οἱ πατρίκιοι ὑπεχώρησαν καὶ συνεψώνησαν καὶ τὰ δύο μέρη νὰ συνταχθῇ εἰς ἕνα κώδικα τὸ ὅλον δημόσιον καὶ ἴδιωτικὸν δίκαιον καὶ νὰ γίνῃ τοῦτο κοινὸν εἰς τοὺς πατρικίους καὶ εἰς τοὺς πληθείους."Οθεν ἐστάλησαν τρεῖς συγκλητικοὶ εἰς τὰς ἀξιολογωτέρας πόλεις τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ μελετήσουν τοὺς ἑλληνικοὺς νόμους καὶ ἴδιας τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἐξελέχθησαν ὑπὸ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας δέκα ἄνδρες ἐκ τῶν πατρικίων καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνετέθη νὰ συγγράψουν τοὺς νόμους. Οἱ δέκα οὗτοι ἄνδρες ὠνομάσθησαν δέκαρχοι, προστατοῦ δὲ αὐτῶν ὁ ἐπιφανῆς πατρίκιος Ἀππιος Κλαύδιος.

Διὰ νὰ μὴ παρεμβληθῇ καμμία δυσχέρεια εἰς τὸ ἔργον τῶν δεκάρχων ἀνεστάλη προσωρινῶς τὸ ἐν ἰσχύι πολίτευμα, ἀνετέθη δὲ ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας εἰς τοὺς δεκάρχους μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οἱ δέκαρχοι ὅχι μόνον τὸ ἀνατεθὲν εἰς αὐτοὺς ἔργον ἐξετέλεσαν ἐν ἀκρᾳ δύμοφωνίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν μετεχειρίσθησαν μετ' ἀκρας δικαιοσύνης. Εἰς δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐχάραξαν ἐπὶ δέκα πλακῶν τοὺς συνταχθέντας νόμους, τοὺς ἐποίους ἐνέκρινε καὶ ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ λαός.

"Αλλ' ἡ νομοθεσία δὲν ἦτο πλήρης. Ὕπελείποντα διατάξεις τινές. Διὰ τοῦτο ἐνεκρίθη νὰ παραταθῇ ἡ ἀρχὴ τῶν δεκάρχων ἐπὶ ἐν ἔτος ἀκόμη. Ὁ ἐκ τῶν πρώτων δεκάρχων Ἀππιος Κλαύδιος, δοτις κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος εἶχεν ἀποκρύψει τὴν ἀλαζονείαν του διὰ προσπεποιημένης πραστητοσκαὶ ἀγάπης πρὸς τὸν λαοῦ, ὅχι μόνον κατώρθωσε νὰ ἑκλεχθῇ ἐκ νέου, ἀλλ' ἐνήρ-

γησε νὰ ἐκλεχθοῦν δέκαρχοι ἐννέα ἀνδρες ἀσημοι, ἀλλ' ἀφω-
σιωμένοι εἰς αὐτόν, ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς ήσαν πληθεῖοι. Οἱ
νέοι δέκαρχοι συνεπλήρωσαν τὴν νομοθεσίαν δημοσιεύσαντες
δύο ἀκόμη πίνακας. Τοιουτοτρόπως ἀπηρτίσθη ἡ καλουμένη
Δωδεκάδελτος, ἡτις ἀπετέλεσε τὸ ἀρχαιότατον ῥωμαϊκὸν δίκαιον.

Διὰ τῆς Δωδεκαδέλτου μετεβλήθησαν εἰς νόμους ἀρχαῖαι
συνήθειαι. Διετηρήθη εἰς τὸν οἰκογενειάρχην ἢ ἀπόλυτος αὐτοῦ
ἔξουσίᾳ ἐπὶ τῶν δούλων, τῶν τέκνων, τῆς συζύγου καὶ τῶν κτη-
μάτων του. Ἡ κλοπὴ ἦτο ἀσέθεια. Ὁ βλάπτων τοὺς ἀσυγ-
κομίστους καρποὺς ἀλλοι τινός, δὲ εἰσάγων καὶ βόσκων τὰ ποι-
μνιά τει εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ γείτονας, δὲ κλέπτων τὴν συγκομι-
δὴν αὐτοῦ, καθωσιοῦτο (ἐφονεύετο δηλαδὴ καὶ προσεφέρετο ὡς
θύσία) εἰς τὴν Δήμητραν. Τὴν νύκτα ἐπετρέπετο νὰ φονεύε-
ται δὲ κλέπτης ἀτιμωρητή, τὴν δὲ ἡμέραν, ἐὰν ἡμύνετο. Ὁ πυρ-
πολῶν θημωνίαν ἐδένετο, ἐμαστιγοῦτο καὶ ἐκαίετο. Ὁ μὴ πλη-
ρώνων δρειλέτης ἐδένετο ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ καὶ ἐπωλεῖτο πέ-
ραν τοῦ Τιθέρεως. Διὰ τὰς προξενουμένας σωματικὰς βλάβας
καθιερώθη ἡ Ισοτιμωρία ἢ δ συμβιθασμός. Λόγου χάριν, ἃν τις
ἔθραυνε μέλος τοῦ σώματός τινος, ὥφειλε νὰ πληρώσῃ 300 ἀσ-
σάρια (ἐν ἀσσάριον = 1)10 τῆς δραχμῆς), ἄλλως ἔπειπε νὰ
ὑποστῇ καὶ αὐτὸς τὴν ἴδιαν βλάβην.

‘Αλλ’ ἡ κυβέρνησις τῶν νέων δεκάρχων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν
τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἀπέδη τυρα-
νική. Ἐξετράπησαν οὗτοι ἀσυστόλως εἰς πᾶσαν αὐθαιρεσίαν. Ἡ
ζωή, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν πολιτῶν ἦσαν εἰς τὴν διάκρι-
σιν τῶν δεκάρχων. Οἱ δέκαρχοι διετήρησαν αὐθαιρέτως τὴν ἔξου-
σίαν καὶ μετὰ τὴν ληξίν τοῦ δευτέρου ἔτους. Ἄλλα μυστρὸν
ἔγκλημα τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, τὸ ὅποιον ἐπεχείρησεν οὗτος
κατὰ τῆς ἐναρέτου νεάνιδος Βιργινίας, ἐπροκάλεσεν ἐπανάστα-
σιν παρὰ τῷ λαῷ, ἡτις πάραυτα μετεδόθη καὶ εἰς τὸν στρατόν.
Ἡ Σύγκλητος τότε ἡναγκάσθη νὰ προσῇ εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς
δεκάρχιας καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προτέρων ἀρχῶν. Ἐκ
τῶν δεκάρχων δὲ μὲν Ἀππίος Κλαύδιος ηύτοκτόνησεν, οἱ δὲ λοι-
ποὶ ἐξωρίσθησαν καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν ἐδημεύθη.

18. Ἐπιγαμία τῶν δύο τάξεων.— ΙλιΧαρχία.—
Τιμητεῖα.— Ταμιεία.

Ἐν ἔτει 445 ὁ δῆμαρχος Κανουλήιος ἐπρότεινε νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἐπιγαμία μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων, οἱ δὲ συνδῆμαρχοι αὐτοῦ ἐπρότειναν νὰ ἐκλέγωνται ὑπατοι ἐκ τῶν πατρικίων καὶ ἐκ τῶν πληθείων. Ἡ πρότασις τοῦ Κανουλήιου ἐπολεμήθη λιχυρῶς, ἀλλ' ἐψηφίσθη ἐπὶ τέλους. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον τὰ τέκνα, τὰ ὅποια ἐγεννώντο ἐκ μικτῶν γάμων, ἥκολούθουν τὴν κατάστασιν τοῦ πατρός. Ἡ ἀλληλομεταβολὴ τῶν συγκατεῖλαν τοῦ Κανουλήιου ἐπολεμήθη λυσσωδέστατα: καὶ ἐπὶ τέλους ὑπεχώρησαν οἱ πατρίκιοι καὶ ἐδέχθησαν ουμβίθυσμόν, ἀντὶ ὑπάτων νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος ἀναμιξῆ ἐκ πατρικίων καὶ ἐκ πληθείων χιλιάρχαι περιβεβλημένοι ὑπατικὴν ἔξουσιαν. Οἱ χιλιάρχοι ἦσαν τρεῖς, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ γρεξήθησαν εἰς ἕξ.

Οἱ πατρίκιοι βλέποντες ὅτι μίαν ἡμέραν τὸ ὑπατικὸν ἀξιωματεύμελλε νὰ περιέλθῃ καὶ εἰς τοὺς πληθείους, ἀπέσπασαν ἀπό τῆς ὑπατείας μέρος τι τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ ἔδρυσαν διάτοῦτο νέαν ὅλως ἀρχήν, τὴν τιμητεῖαν. Ἡ τιμητεῖα κατέστη ταχέως ἡ πρώτη καὶ μεγίστη ἀρχὴ τῆς Ρώμης, ἀνήρχοντο δὲ εἰς αὐτὴν οἱ ἐπιφανέστατοι ἐκ τῶν πατρικίων ὅσοι ἐχρημάτισαν ὑπατοι. Τιμηταὶ ἐξελέγοντο δύο καὶ ἡ διάρκεια τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἦτο πενταετής.

Οἱ τιμηταὶ α') διενήργουν ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος τὴν ἀπογραφὴν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς περιουσίας αὐτῶν, ἀναλόγως δὲ τῆς περιουσίας κατέτασσον τοὺς πολίτας εἰς τὰς διαφόρους κλάσεις, β') ἐφύλαττον τοὺς κατολόγους, εἰς τοὺς διποίους ἦσαν γεγραμμένα τὰ δνόμικα τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληθείων καὶ ἐκανόνιζον τοὺς πληριωτέρους φόρους, γ') συνέτασσον τὸν κατάλογον τῶν συγκλητικῶν καὶ ἀπήλειφον ἐξ αὐτοῦ ὅσους ἔθεωρουν ἀνικάνους, δ') είχον τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν ἵππεων καὶ ἡδύναντο νὰ διατηροῦν ἣ νὰ διαγράφουν αὐτοὺς ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἵππεων. Ἀπετέλουν δὲ οἱ ἵππεις ἐξαίρετον τάξιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, λαμβανόμενοι ἐκ τῶν διακρινομένων ἐπὶ γένει καὶ πλούτῳ.

Ἄλλο ἀξιωματούμενον μετεῖχον καὶ πληθεῖος ἀπὸ τοῦ

421, ήτο δή ταμιεία. Διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα ἔπρεπε πρῶτον νὰ γίνη ταμίας. Οἱ ταμίαι εἰχον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν δημοσίων χρημάτων.

19. "Αλωσις τῶν Οὐγγίων.

"Ἐν ἔτει 405 π. Χ. εἰς Ρωμαῖοι ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Οὐγγίων, πόλεως τῆς Ἐτρουρίας, καὶ ἐποιιόρκησαν αὐτήν. Ἐπειδὴ εἰς Οὐγγίοι ἔχειντο ἐπὶ λόφου ἀποκρήμνου καὶ ἐν μέσῳ δύο ποταμῶν, ἡ πολιορκία αὐτῶν, κατὰ τὴν παράδοσιν, παρετάθη ἐπὶ δέκα ἑτη. Τὸ δέκατον ἔτος ἐκλεχθεὶς δικτάτωρ ὁ ἵκανωτατος Φούριος Κάμιλλος ἔκυρέεσε τὴν πόλιν ταύτην. Ἀλλ' δὲ Κάμιλλος ἔνεκα τοῦ ὑπερηφάνου χαρακτῆρός του κατέστη μισητὸς εἰς τὸν λαόν· κατηγορηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν δημάρχων διτὶ ἐκράτησε δι' ἑαυτὸν τὸ πλειστὸν μέρος τῶν λαφύρων, δὲν κατεδέχθη νὰ προσέλθῃ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ καὶ ἀπολογηθῇ, ἀλλ' ἔφυγεν ἐκ τῆς Ρώμης. Ὅταν δὲ ἀπήρχετο, λέγεται διτὶ ὕψωσε τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ηὔχήθη εἰς τοὺς θεοὺς τάχιστα ἡ πατρίς του νὰ λάβῃ τὴν ἀνάγκην του.

20. Εἰσβολὴ τῶν Γαλατῶν.—Πυροπόλησις τῆς Ρώμης.

Οἱ Γαλάται, ἔθνος βάρβαρον, κατώκουν πρότερον πέραν τῶν "Αλπεων ἐν τῇ χώρᾳ, ἥτις ἀπ' αὐτῶν ὄνομάσθη Γαλατία, εἶνε δὲ ἡ σημερινὴ Γαλλία. Ἐπειτα κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μεταξὺ τῆς ἔκτης καὶ ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος εἰχον εἰσβάλει εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ εἰχον ἐγκατασταθῆ ἐν αὐτῇ. Ὄνομάζετο δὲ ἀπ' αὐτῶν ἡ ἄνω Ἰταλία «ἴντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατία.»

"Ἐν ἔτει 390 πολυάριθμα στίφη Γαλατῶν ὑπερβάντα τὰ Ἀπέννινα εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἐτρουρίαν καὶ ἐποιιόρκησαν τὴν πέλιν αὐτῆς Κλούσιον. Ἐπειδὴ δὲ εἰς Ρωμαῖοι προσηνέχθησαν πρὸς τούς Γαλάτας ὄνοματικῶς, οὗτοι ἀγανακτήσαντες ἔβασισαν καὶ τῆς Ρώμης συναντήσαντες δὲ τὸν ῥωμαϊκὸν στρατὸν παρὰ τὸν Ἀλλιαν ποταμὸν συνῆψαν μάχην (388). Κατὰ τὴν μάχην ταύτην εἰς Ρωμαῖοι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν. Ἐσώθη μόνον μία μοῖρα τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ἥτις ὑποχωρήσασα ἔφθασεν εἰς Ρώμην καὶ κατέλαβε τὸ Καπιτώλιον. Εἰς τὸ

Καπιτώλιον ἐκλείσθη καὶ ἡ Σύγκλητος μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ πάντων τῶν ἐν Ῥώμῃ μαχίμων ἀνδρῶν. Οἱ λοιποὶ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς γειτονιάς πόλεις.

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας σὲ Γαλάται εἰσῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην, τὴν ὅπειαν εὑρον ἔρημον κατοίκων. Μόνον ὅγδοήκοντα γηραιοὶ συγκλητικοί, ώς λέγει ἡ παράδοσις, δὲν ἥθελησαν νὰ ζητήσουν ἄσυλον κατὰ τὴν αρίστην ἐκείνην στιγμήν, ἀλλ᾽ ἐνδεδυμένοι τὰς ἐπισήμους αὐτῶν στολὰς ἐκάθηντο ἀτάραχοι ἐπὶ τῶν ἐλεφαντίνων ἑδρῶν των ἐν τῇ Ἀγορᾷ. Οἱ βάρβαροι ἐφόνευσαν καὶ τοὺς ὅγδοήκοντα συγκλητικούς, ἐπειτά δὲ ἐλεηλάτησαν τὴν πόλιν καὶ ἐπυρπόλησαν αὐτήν.

Μετὰ ταῦτα οἱ Γαλάται ἐποιείρηκοσαν τὸ Καπιτώλιον. Κατά τινα σκοτεινὴν καὶ θυελλώδη νύκτα ἐπεχείρησαν ἔφοδον· καὶ θὰ ἐκυριεύετο τὸ Καπιτώλιον, ἐὰν δὲ ἀρχηγὸς τῶν Ῥωμαίων Μάνλιος ἔξυπνήσας ἐκ τῶν φωνῶν τῶν χηνῶν, Ἱερῶν πτηνῶν τῆς Ἡρας, δὲν ἀπέκρουε τὴν ἔφοδον. Οἱ Μάνλιος διὰ τὴν σωτηρίαν ταύτην προσωνομάσθη Καπιτωλῖος.

Οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν, ἐπειδὴ ἔχινδυνευον ν' ἀποθάνουν ἐκ τῆς πείνης, ἡναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν πρὸς τοὺς Γαλάτας πληρώσαντες εἰς αὐτοὺς χιλίας λίτρας χρυσού. Ἡτο δὲ ἡ λίτρα περίου ίσοδύναμος πρὸς μίαν ὁκάν. Ὅταν ἔζυγιζετο τὸ χρυσόν, εἰ Ῥωμαῖοι παρεπονέθησαν διὰ τὴν φευδὴ ζύγισιν. Τότε δὲ ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν Βρέννος ῥίψας ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τὸ βαρύν ξίφος του ἀνέκραξεν «Οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις.»

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Γαλατῶν οἱ Ῥωμαῖοι ἀνφορδόμησαν τὴν πόλιν των, προτραπέντες εἰς τοῦτο ὅπὸ τοῦ Καμίλου, δστις ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἔξορίας.

21. Πολιτικὴ Ισότης πατρικίων καὶ πληθείων.

“Απὸ τῆς ἑδρύσεως τῆς Ἐλευθέρας Πολιτείας ἐν Ῥώμῃ οἱ πληθεῖοι δὲν ἔπαιναν ν' ἀγωνίζωνται κατὰ τῶν πατρικίων ζητοῦντες καὶ αὐτοὶ δικαιώματα ἐν τῇ πολιτείᾳ. Καὶ πρῶτον, ώς εἰδομεν, ἐπέτυχον τὴν διμαρχίαν. Βραδύτερον ἐπετράπη εἰς αὐτοὺς ἡ ἐπιγαμία μετὰ τῶν πατρικίων. Τέλος τὸ 376 οἱ δῆ-

ιαρχοι Λικίνιος Στόλων καὶ Δεύκιος Σέξτιος ἐπρέτειναν τοὺς ἔνης τρεῖς νέμουσ, α') ὁ εἰς ἐκ τῶν δύο ὑπάτων νὰ εἰνε πάντοτε πληθεῖος· β') κανεὶς Ρωμαῖος πολιτῆς νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχῃ πλειόνα τῶν 500 πλέθρων σημεσίας γῆς, τὸ δὲ ὑπόλοιπον διαιρούμενον εἰς ἐπιταλέθρους κλήρους νὰ διανεμηθῇ ὡς ἴδιοκτησίᾳ εἰς τοὺς πιωχοὺς πληθεῖους· γ') ἐκ τῶν ὀφειλομένων κεφαλαίων νὰ ἀφαιρεθοῦν οἱ πληρωθέντες τόκοι, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ποσὸν νὰ ἔξοφληθῇ ἐντὸς τριῶν ἑταν ἐις τρεῖς ἵσας δόσεις.

Οἱ πατρίκιοι, προεξαρχούσης τῆς Συγκλήτου, ἀντέστησαν πεισματωδέστατα ἐπὶ δέκα ἔτη. Ἀλλ' ὁ Λικίνιος Στόλων καὶ ὁ Λεύκιος Σέξτιος ἐκλεγόμενοι δήμαρχοι ἐπὶ δέκα ἔτη ἔξηκολούθησαν μετὰ θαυμαστοῦ ζήλου καὶ ἀκλονήτου ἐπιμονῆς τὴν ἀγώνα. Τέλος οἱ νόμοι οὗτοι ἐψήφισθησαν, πρῶτος δὲ πληθεῖος ὑπάτος ἔξελέχθη ὁ Λεύκιος Σέξτιος.

Πραιτωρία. — Οἱ πατρίκιοι ἀντὶ τῆς παραχωρηθείσης εἰς τοὺς πληθεῖους ὑπάτειας, ὡς ἀντισήκωμα τρέπον τινά, ἔδρυσαν νέον ἀξιωμα τὸ τοῦ πραιτωρος, εἰς τὸν ἀποτον ἀνέθεσαν τὴν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ρώμης δικαστικὴν ἔξουσιαν, ἀποσπάσαντες αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ὑπάτους. Ἐξελέγετο δὲ ὁ πραιτωρ ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικῶν. Βραδύτερον προσετέθη καὶ δεύτερος πραιτωρ, οἵτις ἐδίκαζε τὰς δίκας μεταξὺ τῶν ἐν Ρώμῃ ἐπιδημούντων ἔνων, ὡς καὶ τὰς δίκας μεταξὺ Ρωμαίων καὶ ἔνων. Σύν τῷ χρόνῳ οἱ πραιτωρες ἐκτὸς τῆς δικαστικῆς ἔξουσίας ἀπέκτησαν καὶ ἄλλην, τοῦ νὰ διοικοῦν στρατιάν, ηὔξηθησαν δὲ εἰς 4, 6, 8 καὶ τέλος εἰς 16.

Μείζονες ἀγορανόμοι. — Οἱ πατρίκιοι ἔδρυσαν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν μειζόνων ἀγορανόμων, οἱ δοποὶοι ἔξελέγοντο ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικῶν. Οἱ μείζονες ἀγορανόμοι μὲ τοὺς ἐλάσσονας ἢ δημοτικούς, οἱ δποτοι ἔξελέγοντο πάντοτε ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληθείων, είχον τὴν ἐπιστασίαν τῶν διαφόρων ἀγώνων, τὴν ἐπιτήρησιν τῶν δημοσίων καὶ ἴδιωτικῶν οἰκοδομῶν, τῶν ὕδραγωγείων, τῶν λεωφόρων, καὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν ἀνίων.

Οἱ πληθεῖοι, ἀφοῦ κατώρθωσαν νὰ λαμβάνουν μέρος καὶ εἰς τὴν ὑπάτειαν, εὐκόλως πλέον ἥδυναντο νὰ λάβουν μέρος εἰς τὰ λοιπὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα. Οὕτω τὸ 364 ἔλαθον

μέρος εἰς τὴν μειζονα ἀγορανομίαν, τὸ 354 εἰς τὴν δικτατω-
ρίαν, τὸ 351 εἰς τὴν τιμητείαν, καὶ τὸ 300 εἰς τὴν ἀρχιερω-
σύνην. Οὕτω λοιπὸν μετὰ μακρές καὶ λυσσώδεις ἀγῶνας
ἐπήλθε πλήρης ισοπολιτεία μεταξὺ τῶν δύο ἐν Ῥώμῃ τάξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΥΠΑΤΩΝ ΕΞ ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

22. Σαυνιτικοὶ πόλεμοι.

Ἡ πολιτικὴ ισάρτης ἐπέφερε τὴν ποθητὴν διμόνιαν μεταξὺ¹
τῶν Ῥωμαίων, ἦτις τόσον ισχυρούς κατέστησεν αὐτούς, ὅτε
ἡδυνήθησαν δλίγον κατ' δλίγον νὰ ὑποτάξουν πάντας τοὺς
λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ γίνουν κύριοι αὐτῆς.

Ἐκ πάντων τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας ἔκεινοι, οἵτινες μακρότε-
ρον χρόνον ἀντέστησαν, ἦσαν οἱ Σαυνίται. Οὗτοι κατοικοῦντες τὰς
ὑψηλὰς καὶ ἀποκρήμνους φάραγγας τῶν Ἀπεννίνων ἔρεων
ῆσαν πολεμικοὶ καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας των ἀκατά-
βλητοι. Κατὰ τὸν πληθυσμὸν ἦσαν ἀνώτεροι τῶν Ῥωμαίων,
κατὰ δὲ τὸν ὀπλισμὸν καὶ τὴν τακτικὴν ισόπαλοι. Ἡσαν δημος
κατώτεροι τῶν Ῥωμαίων, διότι ζῶντες εἰς πολλὰς κοινότητας
ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων δὲν εἶχον τὴν ἐνιαίαν πολιτικὴν δύ-
ναμιν τῶν Ῥωμαίων.

Κατὰ τῶν Σαυνιτῶν τούτων οἱ Ῥωμαῖοι διεξήγαγον τρεῖς
μακροὺς καὶ φοβεροὺς πολέμους, διαρκέσαντας ἀπὸ τοῦ 343
μέχρι τοῦ 290 μὲν μικρὰ ἐν τῷ μεταξὺ διαλείμματα. Οἱ Ῥω-
μαῖοι ὑπέταξαν ἐπὶ τέλους τοὺς Σαυνίτας καὶ κατέταξαν αὐτοὺς
μεταξὺ τῶν συμμάχων τῆς Ῥώμης. Λέγεται ὅτι οἱ πρέσβεις τῶν
Σαυνιτῶν, οἵτινες ἦλθον ἵνα διαπραγματευθοῦν τοὺς δρους τῆς
εἰρήνης μετὰ τοῦ ὑπάτου Κουρίου Δεντάτου, εὗρον αὐτὸν ἐν
πενιχρᾷ κατοικίᾳ καταγινόμενον εἰς τὸ νὰ παρασκευάσῃ μόνος
εὐτελὲς φαγητὸν ἐντὸς πηλίνης χύτεας. Οἱ πρέσβεις ἰδόντες
τὴν πενίαν τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ ἥθέλησαν νὰ δωροδοκή-
σουν αὐτόν. "Αλλ' ὁ χρηστὸς καὶ ἐνάρετος Δεντάτος ὑπερηφά-
νως εἶπεν εἰς τοὺς Σαυνίτας πρέσβεις, ὅτι προτιμᾷ νὰ διατάσσῃ
τοὺς ἔχοντας τὸ χρυσίον παρὰ νὰ δέχεται αὐτὸς παρὰ τούτων.

Διὸ τῆς ὑποταγῆς τῶν Σαυνιτῶν οἱ Ῥωμαῖοι ἔγιναν κύριοι
ἔληγοι τῆς μέσης Ἰταλίας.

23. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν Πύρρον τὸν βασιλέα
τῆς Ἡπείρου.

Οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφοῦ ἔγιναν κύριοι τῆς μέσης Ἰταλίας,
ἔστρεψαν τὰ δύτλα καὶ πρὸς τὴν νότιον ἡ κάτω Ἰταλίαν, τῆς
ἐποίας αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἔνεκα τῶν πρὸς ἀλλήλας ἐσιδῶν εὐ-
ρίσκοντο εἰς κακὴν κατάστασιν. Καὶ πρώτον ἐκήρυξαν τὸν πό-
λεμον κατὰ τοῦ Τάρκντος, ὅστις ἦτο ἡ πλουσιωτάτη καὶ δυνα-
τωτάτη ἐκ τῶν ἐν τῇ κάτῳ Ἰταλίᾳ πόλεων, λαβόντες ἀφορμὴν
ἐκ τῆς ὑδρίστικῆς διαγωγῆς τῶν Ταραντίνων. Οἱ Ταραντίνοι,
μὴ δυνάμενοι μάνοι ν' ἀντιταχθοῦν κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἐπεκ-
λέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου, βασιλέως τῆς Ἡπείρου.

Ο φιλόδοξος Πύρρος, παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ συνετοῦ
συμβούλου του καὶ ἐξόχου πολιτικοῦ Κινέα, ἐδέχθη προθύμως
τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων. Ὅθεν τὸ 281 π. Χ. ἐπλευ-
σεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ 25 χιλιάδων ἀγδρῶν καὶ 20 ἑλεφάντων.

Ἡ πρώτη μάχη μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Πύρρου ἔγινεν εἰς
τὴν Ἡράκλειαν τῆς Λευκανίας (280). Κατὰ ταῦτην οἱ Ῥω-
μαῖοι ἐνικήθησαν, τρομάξαντες κυρίως ἐκ τῆς θέας τῶν ἐλε-
φάντων, τοὺς ὄποις μὴ γνωρίζοντες ὡνόμαζον βοῦς τῆς Λευ-
κανίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πύρρος ἐπαθεν δχι διλγας ζημίας. Ἐννο
ἵσας δὲ πόσον φοβερὸς ἐχθρὸς ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι, ἐπρέτεινεν
εἰς αὐτοὺς εἰρήνην. Ἄλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος ἥρνήθη νὰ
δεχθῇ πᾶσαν περὶ εἰρήνης πρότασιν τοῦ Πύρρου, πρὶν οὗτοις
ἐξέλθῃ ἐκ τῆς Ἰταλίας. Τότε ὁ Πύρρος θέλων νὰ καταπλήξῃ
τοὺς Ῥωμαίους ὥρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης, ἀλλ' ἀπεκρύσθη
καὶ ἤναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὸν Τάραντα, ὅπου διεχείμασε.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (279) συνεκροτήθη δευτέρα μάχη παρὰ
τὸ Ἀσκλον τῆς Ἀποιλίας, ἐν τῇ ἐποίᾳ καὶ πάλιν ἐνίκησεν ὁ
Πύρρος ἀλλὰ τόσας ζημίας ὑπέστη, ὡστε εἰς τοὺς συγχαίροντας
αὐτῷ εἶπεν «Ἐὰν ἀκόμη μίαν μάχην τοιαύτην νικήσωμεν, θὰ
χαθῶμεν».

Ο Πύρρος ἐζήτει εὑρεχημόν διέξοδον, ἵνα ἀπομακρυνθῇ ἐκ
τῆς Ἰταλίας. Ὅταν δὲ οἱ Συρακούσιοι, δεινῶς πιεζόμενοι ὑπὸ

τῶν Καρχηδονίων, ἐξήτησαν τὴν συνδρομὴν τοῦ Πύρρου, οὗτος μετὰ μεγίστης προθυμίας ἔσπευσεν εἰς τὴν Σικελίαν.

Μετὰ τριετῆ ἐν Σικελίᾳ διαμονὴν ὁ Πύρρος ἐπανηλθεν εἰς Ἰταλίαν. Νικηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἰς τὸ Βενεδέντον τῆς Σαυνίτεδος (275) ἥναγκασθη νὰ καταλίπῃ τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἡπείρῳ ή ὅμετρος φιλοδοξία του δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ ἥσυχάσῃ. Περιεπλάκη εἰς νέας ἀγώνας καὶ ὑπέταξε τὴν Μακεδονίαν. Θελήσας δὲ νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ κατέστρεψεν ἐν Ἀργειοῖς οἰκτρῶς τὸν βίον φονευθεὶς ὑπὸ γυναικὸς διὰ κεραμίδος (272).

Οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἀπηλλάγησαν τοῦ Πύρρου, ὑπέταξαν τοὺς Ταραντίνους καὶ πατόπιν τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τοισυτοτρόπως ἔγιναν κύριοι καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας.

24. Καρχηδονιανοὶ πόλεμοι.—Καρχηδὼν καὶ Ῥώμη.

Ἡ Καρχηδὼν, ἀποικία τῶν Φοινίκων, ἔκειτο εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς, εἰς τὸ δυτίκεν μέρος τοῦ σημερινοῦ κόλπου τεῦ Τύνητος. Ἡ Καρχηδὼν ὑπῆρχεν ἡ ἐμπορικωτέρα πόλις τοῦ ἀρχαίου κέσμου. Διὰ τοῦ κραταιοῦ στόλου τῆς ἦτο κυρίαρχος τῆς θαλάσσης. Ἐξέτεινε τὸ κράτος τῆς ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς βορείου Ἀφρικῆς, ἐπὶ τῆς Κύρνου, τῆς Σαρδοῦ, τῶν Βαλεαρίδων νήσων, ἐπὶ τῶν δύο τρίτων τῆς Σικελίας, καὶ εἶχεν ἰδρύσει εἰς πολλὰ μέρη ἀποικίας καὶ ἐμπορικοὺς σταθμούς. Τὰ ἐμπορικά της πλοῖα διασχίζοντα τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Ἀτλαντικὸν ὥκεανὸν συνεσώρευσαν εἰς αὐτὴν ἀμύθητα πλούτη.

Ἡ Καρχηδὼν ἐκυθερώσατο ὑπὸ ἀριστοκρατίας ἐμπόρων. Τῆς κυθερώσεως πρεσταντο δύο ἐνιαύσιοι ἀρχοντες, καλούμενοι σουφφέτται, καὶ γερουσία ἔξ 100 μελῶν λαμβανομένων ἐκ τῶν πλουσιωτέρων ἐμπόρων. Ὑπῆρχε καὶ ἐκκλησία τοῦ δῆμου. Ἀλλὰ τὸ κυριαρχὸν σῶμα τῆς πολιτείας ἦτο ἡ γερουσία καὶ αὐτὴ ἐκυθέρνα ὅχι ἐπως ἀπήγγει τὸ γενικὸν συμφέρον τῆς πατρίδος, ἀλλ᾽ ὅπως ἀπήγγει τὸ ἴδιωτικὸν συμφέρον τῆς ἐμπορικῆς

τάξεως. Ο λαὸς καὶ πρὸ παντὸς οἱ θαγενεῖς κατεπιέζοντο· οὐληρῶς.

Οἱ Ῥωμαῖοι παρηκολούθουν μετὰ φθανεροῦ βλέμματος τὴν καταπληκτικὴν πρόσοδον τῆς Καρχηδόνος, ἀλλὰ δὲν ἦδύναντο νὰ παρεμβάλουν κανὲν πρόσκομμα, διότι ἡσαν ἀπησχολημένοι εἰς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ πολέμους. Ὅταν ἐμως ἔγιναν κύριοι τῆς μέσης καὶ κάτω Ἰταλίας, ἐσκέπτοντο πῶς νὰ ταπεινώσουν τοὺς ἀντιζήλους των Καρχηδονίους.

Ἡ σύγκρουσις τῶν Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων ἐπρομηγύετο μοιραία καὶ φοιερά. Κατ' αὐτὴν ἐπρόσκειτο νὰ κριθῇ ποῖος ἐκ τῶν δύο μεγάλων ἔκεινων λαῶν ἔμελλε νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ τίτε γνωστοῦ κόσμου. Διεξήγθησαν δὲ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, φέροντες τὸ διομα Καρχηδονιακοῖ.

25. Πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (264-241) π. Χ.

Ἄφοριὴν εἰς τὸν πρῶτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον ἔδωκαν οἱ Μαμερτίνοι, μισθοφόροι τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγαθοκλέους ἐκδιωχθέντες ἐκ τῶν Συρακουσῶν οἱ Μαμερτίνοι κατέλαβον τὴν Μεσσήνην, ἐγκατασταθέντες δὲ ἐν αὐτῇ ἔκαμνον λγετρικῆς ἐπιδρομᾶς καὶ κατέστρεψον τὰς πέριξ χώρας καὶ μάλιστα τὴν ἐπικράτειαν τῶν Συρακουσῶν. Τότε ὁ νέος τύραννος τῶν Συρακουσῶν Ἱέρων Β' ἐπελθὼν μετὰ στρατοῦ κατετρόπωσε τοὺς Μαμερτίνους καὶ ἐποιείρησε τὴν Μεσσήνην, οἱ δὲ Μαμερτίνοι φοβηθέντες ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Ῥωμαῖοι, μαθόντες ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Ἱέρωνος καὶ κατέλαβον τὴν Μεσσήνην, ἀπεφάσισαν νὰ κατέλθουν εἰς τὴν ἀγῶνα καὶ ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς ἀντιζήλους των Καρχηδονίους. Τοισυτοτρόπως ἐξερράγη δὲ πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (262—241).

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεμψάν μετὰ στρατοῦ τὸν ὑπατὸν Ἀππιὸν Κλαύδιον. Οὗτος ἐνέκησεν εἰς δύο μάχας τοὺς πόλεμίους καὶ ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Μεσσήνης τοὺς Καρχηδονίους, πολιορκήσας δ' ἐπειτα τὰς Συρακούσας ἡγάγκασε τὸν Ἱέρωνα ν' ἀποσπαθῇ.

ἀπὸ τοὺς Καρχηδόνιους, καὶ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Ῥωμαίων.

“Αλλ’ οἱ Ῥωμαῖοι ἔθλεπον ὅτι, ἐν δσῳ θῆσαν κατώτεροι τῶν ἀντιπάλων τῶν κατὰ θάλασσαν, δὲν θὰ γένηναντο νὰ καταβάλουν αὐτούς, οὔτε ἐκ τῆς Σικελίας νὰ τοὺς ἐκδιώξουν. “Οθεν ἐναυπήγησαν 120 τριήρεις καὶ τὸ 260 ὁ ὑπατος Δουέλιος συναντήσκε παρὰ τὰς Μυλάς, βορειοδυτικῶς τῆς Μεσσήνης, τὸν ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον καρχηδονιακὸν στόλον κατεναυμάχησεν αὐτὸν διὰ τοῦ ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Δουέλιου ἐπινοηθέντος κόρακος. “Ητο δὲ ὁ κόρακος σιδηροῦν μηχάνημα, διὰ τοῦ ὅποιου οἱ Ῥωμαῖοι ηρπάζον τὰ ἔχθρικὰ πλοῖα, τὰ εἴλκυσον πρὸς ἐκεῖτούς, καὶ τοιουτορόπως τὴν ναυμαχίαν μετέβαλλον εἰς πεζομαχίαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι, ἵνα δώσουν πέρας εἰς τὸν παρατεινόμενον πόλεμον, ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀφρικήν. “Οθεν τὸ 256 ἐπεμψαν τὸν ὑπατον Ρήγουλον εἰς Ἀφρικήν μετὰ 40 πλοίων, 15,000 πεζῶν καὶ 500 ἵππεων, ἵνα ἔξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. “Ο Ρήγουλος προσβαίνων νικητῆς ἔφθασεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Καρχηδόνος. Οἱ Καρχηδόνιοι ἐν ἀμηχανίᾳ εὑρίσκομενοι ἐδέχθησαν μετὰ προθυμίας πολλῆς τὸν Σπαρτιάτην Ξάνθιππον, διὰ τοῦ θηρευτικοῦ ἀρχιστράτηγον. “Ο Ξάνθιππος συγκεντρώσας τὰς δυνάμεις τῶν Καρχηδονίων συνάπτει μάχην μετὰ τοῦ Ρήγουλου καὶ νικᾷ αὐτὸν δλοσχερῶς. “Ἐκ τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατεῦ ἐλάχιστοι ἐσώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐφονεύθησαν ἢ γῆχμαλωτίσθησαν. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦτο καὶ αὐτὸς Ρήγουλος, διὰ τοῦ βραδύτερον ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων.

“Ο πόλεμος ἐξηκολούθησε περιορισθεῖς ἐν Σικελίᾳ. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην διεκρίθη ὁ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων Ἀμίλκας Βάρκας. “Ἐν τούτοις μετὰ πολλὰς ἀγχιστράφους τροπὰς τοῦ πολέμου οἱ Καρχηδόνιοι ἐνικήθησαν δλοσχερῶς ἐν μεγάλῃ ναυμαχίᾳ παρὰ τὰς Αίγούσας νήσους καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσουν εἰρήνην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μὲ δρους βαρυτάτους (241).

Οἱ Ῥωμαῖοι γενόμενοι κύριοι τῆς Σικελίας κατέστησαν αὐτὴν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Μόνον ἡ μικρὰ ἐπικράτεια τῶν Συρα-

κουσῶν ἔμεινεν ἐλευθέρα, εἰς τὴν ἀποίαν ἥρχεν δὲ φίλος καὶ πι-
στὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων Ἰερέων Β'.

26. Δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (218—201 π. Χ.)

Οἱ Καρχηδόνιοι βαρέως φέροντες τὴν ταπείνωσιν, τὴν ἀποίαν
ἐπέβαλον εἰς αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἔστρεψαν τὰ ὅπλα των ποδ-
τὴν Ἰσπανίαν, καὶ κατ’ ἀρχὰς μὲν διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν
Ἀμίλκα Βάρκα, ἔπειτα δὲ διὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀσδρούβα
κατέκτησαν μέγα μέρος τῆς Ἰσπανίας. Δολοφονηθέντος τοῦ
Ἀσδρούβα, ἀνεκηρύχθη ἀρχηγὸς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἰσπανίᾳ καρχηδο-
νιακοῦ στρατοῦ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα Ἀννίβας ἐν ἡλικίᾳ
26 ἑτῶν, τότε δὲ τὰ πράγματα ἔλασον ἀλλοιαν τροπήν.

Οἱ Ἀννίβας ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν μεγίστων στρατηγῶν τοῦ
ἀρχαίου κόσμου. Διηγοῦνται δτὶ ἐν ἡλικίᾳ ἐννέα ἑτῶν ὠδηγήθη
ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰς βωμὸν καὶ θέσας ἐπ’ αὐτοῦ τὴν χειρα
ῷρκισθη αἰώνιον μῆσος κατὰ τῶν Ρωμαίων, καὶ τὸν ὅρκον του
ἐτήρησεν ἀδυσωπήτως.

Οἱ Ἀννίβας ἀναλαβὼν τὴν στρατηγίαν προσέβαλε κατὰ πρῶ-
τον τὴν ἐν Ἰσπανίᾳ πόλιν Ζάκανθαν, ἥτις κατὰ τὰς συνθή-
κας ἤτο οὐδετέρα, καὶ μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν ἐκυρίευσεν
αὐτήν. Ἐνεκα τῆς παραβιάσεως τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα
ἐκηρύχθη δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (218—201).

Πορεία τοῦ Ἀννίβα. — Κηρυχθέντος ἐπισήμως τοῦ πολέμου,
Ἀννίβας ἀφῆκεν ἐν Ἰσπανίᾳ τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρούβαν
μετὰ 15,000 ἀνδρῶν, αὐτὸς δὲ μετὰ 50,000 πεζῶν, 9,000
ἵππεων καὶ 37 ἐλεφάντων διαβαίνει τὰ Πυρηναῖα ὅρη καὶ τὸν Ρο-
δανὸν ποταμόν, ὑπερπηδᾷ μετὰ καταπληκτικῆς ταγύτητος τὰς
αἰωνίως χιονόσκεπτες Ἀλπεις ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων, καὶ
εἰσβάλλει εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἀφοῦ ἀπώλεσαν ἐκ τοῦ φύχους,
ἐκ τῆς πείνης, καὶ ἐκ τῶν ἀλλων κακοπαθειῶν τὸ θῆμα σχεδὸν
τοῦ στρατοῦ του.

Ἡ αἰφνιδία αὕτη ἐμφάνισις τοῦ Ἀννίβα ἐξέπληξε τοὺς Ρω-
μαίους τοσούτῳ μᾶλλον, καθ’ ὃσον δὲν ἐπερίμενον αὐτὸν διὰ
Ἐηρᾶς· ἔσπευσαν δὲ νὰ πέμψουν κατ’ αὐτοῦ στρατόν. Οἱ Ἀννί-
βας ἐνίκησε κατὰ πρῶτον παρὰ τὸν Τίκινον ποταμὸν τὸν βατον-

Πόπλιον Σκιπίωνα. Εἰς βοήθειαν τοῦ Σκιπίωνος ἔρχεται ὁ ἔτερος ὑπατος Σεμπρώνιος· ἀλλ᾽ ἀμφότεροι νικῶνται ὑπὸ τοῦ Ἀννίβα παρὰ τὸν Τρεβίαν ποταμὸν (218). Τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος (217) νικᾶται ὡσαύτως καὶ φονεύεται ὁ ὑπατος Γάϊος Φλαμινῖος παρὰ τὴν Τρασιμένην λίμνην.

Οἱ Ῥωμαῖοι καταληφθένοις ὑπὸ τρόμου ἐξέλεξαν δικτάτωρα τὸν Φάδιον Μάξιμον, διτις διὰ τὴν βραδύτητα τῶν κινήσεών του ὀνομάσθη Μελλητῆς. Ὁ Φάδιος Μάξιμος ἀπέφευγε πᾶσαν ἐκ τοῦ πλησίον μάχην πρὸς τὸν Ἀννίβαν· παρακολουθῶν δὲ ἀδιαχόπως τὰς κινήσεις τοῦ Καρχηδονίου στρατηλάτου καὶ ἐνοχλῶν αὐτὸν ἀπὸ ὑψηλῶν καὶ δυσδάτων τόπων προσεπάθει νὰ καταπονῇ αὐτὸν καὶ γὰρ ἐξαντλῇ τὰς δυνάμεις του.

Ἡ παρὰ τὰς Κάννας μάχη.— Ἄλλὰ τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ συνετοῦ Φαδίου δὲν ηὐχαρίστησε τοὺς Ῥωμαῖους. "Οθεν ἀγεκλήθη ὁ Φάδιος μετὰ τὴν λῃξιν τῆς δικτατωρίας του καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐπέμφθησαν κατὰ τοῦ Ἀννίβα οἱ ὑπατοι Αἰμίλιος Παῦλος καὶ Οὐάρρων μετὰ 80 χιλιάδων πεζῶν καὶ 6 χιλιάδων ἵππων. Γενομένης μάχης παρὰ τὰς Κάννας τῆς Ἀπουλίας (216), οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέστησαν τοιαύτην πανωλεθρίαν, ὥστε ἐκ τῆς μεγάλης ἐκείνης στρατιᾶς μόνον 4000 ἐσώθησαν. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων ἦτο καὶ ὁ Αἰμίλιος Παῦλος. Ὁ Ἀννίβας βλέπων τὴν μεγάλην καταστροφὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνέκραξε πολλάκις κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης «Στρατιῶται, φέισθητε τῶν ἥττημένων!»

Οἱ Ἀννίβας μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην ἦλθεν εἰς Καπύην, πρωτεύουσαν τῆς Καμπανίας, ἵνα ἀναπαύσῃ τὸν στρατόν του. Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἐν τῇ μεγίστῃ ταύτῃ συμφορῇ διετήσησαν τὸ ἀτάραχον καὶ γενναῖον αὐτῶν φρόνημα. Συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης καταπλήξεως διέταξαν γενικὴν στρατολογίαν. Τουνατίον δὲ ὁ ἀστὴρ τοῦ Ἀννίβα ἥρχισε νὰ κλίνῃ πρὸς τὴν δύσιν του. Ζητήσας οὗτος ἐπικουρίας παρὰ τῆς πατρίδος του δὲν ἔλαβεν. Οἱ Καρχηδόνιοι φθονοῦντες τὴν μεγάλην δόξαν τοῦ Ἀννίβα ἐγκατέλειψαν αὐτόν. Ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ ὁ ἀπομείνας στρατός του ἐξοκελλας εἰς σωματικὰς ἀπολαύσεις καὶ ἥδονάς ἐν τῇ πλουσίᾳ Καπύῃ ἐξεθηλύνθη.

"Αλωσιτῶν Συρακουσῶν. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἱέρωνος Β' εἰ Συρακούσιοι ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους καὶ γῆνώ· θησαν μετὰ τῶν Καρχηδονίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπειμφαν κατ' αὐτῶν τὸν Μάρκελλον. Ὁ Μάρκελλος ἐπὶ τριετίαν ἐποιείρκησε τὰς Συρακούσας, τὰς ἁποίας ὑπερήσπιζεν δὲ μέγιστος τῶν μαθηματικῶν καὶ μηχανικῶν τῆς ἀρχαιότητος Ἀρχιμήδης. Ὁ Ἀρχιμήδης ἐπενόησε πλεῖστα ὡσα μηχανήματα, διὰ τῶν ἁποίων ὅχι μόνον τὰ πλοῖα τῶν Ῥωμαίων πολυειδῶς ἔβλαπτεν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ πολιορκητικὰ αὐτῶν μέσα ἐμπαταίωνε. Τέλος ὁ Μάρκελλος διὰ νυκτερινῆς ἐφύδου ἐκυρίευσε τὴν ὥραιοτάτην καὶ πλουσιωτάτην ἐκείνην πόλιν, τὴν ὁποίαν παρέδωκεν εἰς τὴν λύσην τῶν στρατιωτῶν (212). Μεταξὺ τῶν φονευθέντων ἦτο καὶ ὁ Ἀρχιμήδης. Ῥωμαῖος στρατιώτης εἰσελθὼν δρομαῖος εἰς τὸ σπουδαστήριον τοῦ Ἀρχιμήδους εὑρέν αὐτὸν χαράσσοντα ἐπὶ τοῦ δαπέδου κύκλους. Ὁ συφὸς ἐπιστήμων προσηλωμένος εἰς τὴν λύσιν τῶν γεωμετρικῶν προσβλημάτων ἀνεβόησε «Μή μου τοὺς κύκλους τάραπτε». Ἀλλ' ἀμέσως ἔπεισεν ὑπὸ τὸ ξίφος τοῦ ἀγροίκου στρατιώτου.

"Αλωσις τῆς Καπύης. — Τὸ 212 εἰ Ῥωμαῖοι ἐποιείρκησαν τὴν Καπύην. Ὁ Ἀννίθας, δστις εὑρίσκετο εἰς τὸν Τάραντα, ἵνα φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας, ὥρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ φθίσας ἐστρατοπέδευσε πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς. Φέρος καὶ τρέμοις κατέλαβε τοὺς κατοίκους τῆς Ῥώμης, ἀπελπιστικαὶ δὲ κραυγαὶ ἀντίχουν ἤκαθ. Ἐληγη τὴν πόλιν «Ο Ἀννίθας πρὸ τῶν πυλῶν!» Καὶ ἐμιως ὁ Ἀννίθας ἀπέτυχεν εἰς τὸ τολμηρὸν διάδημά του καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὸν Ῥήγιον. Τούναντίον δὲ εἰ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Καπύην (211) καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἐτιμώρησαν σκληρότατα.

"Η πτῶσις τῆς Καπύης ὑπῆρξε μέγα τραῦμα διὰ τὸν Ἀννίθαν. Ἀπαντες εἰ ἐν Ἰταλίᾳ σύμμαχοί του ἐγκατέλειψαν αὐτόν. Τότε οὗτος ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν ἐξ Ἰσπανίας τὸν ἀδελφόν του Ἀσδρούθαν. Ἀλλ' εἰ ὑπατοὶ Σαλινάτωρ καὶ Νέρων προσθαλάντες τὸν Ἀσδρούθαν παρὰ τὸν Μέταυρον, ποταμὸν τῆς Ὄμβρικῆς, ἐνίκησαν καὶ ἐφόνευσαν.

"Η ἐν Ζάμαρ μάχη — Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέ-

ρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικήν, δι' οὐ καὶ μόνου θάξηδύναντο ν' ἀποσπάσουν τὸν Ἀννίβαν ἐκ τῆς Ἰταλίας. "Οθεν ὁ περίφημος ὑπατος Κορνήλιος Σκιπίων, δοτις ἐν διαστήματι ὀλίγου χρόνου εἶχεν ὑποτάξει πάσας τὰς ἐν Ἰσπανίᾳ καρχηδονιακὰς αἰτήσεις, ἐν ἔτει 204 διεπεραιώθη εἰς Ἀφρι-

κήν μετὰ 35,000 ἀνδρῶν καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Καρχηδόνος.

Οἱ Καρχηδόνιοι κινδυνεύοντες ἔσπευσαν ν' ἀνακαλέσουν ἐξ Ἰταλίας τὸν Ἀννίβαν, οὗτος δὲ ἀμέσως ἔσπευσεν εἰς τὴν φωνὴν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος του.

Οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατηγοὶ συνηντήθησαν ἐν Ζάμπα. Γενο-

μένης μεγάλης μάχης τὸ 202, οἱ Καρχηδόνιοι ἐνικήθησαν,

κατὰ συμβουλὴν δὲ τοῦ Ἀννίβα συνωμολόγησαν εἰρήνην

μὲ βαρυτάτους δρους. "Υπε-

χρεώθησαν νὰ πληρώσουν 10 χιλιάδας τάλαντα ώς πολεμι-

κήν. ἀποζημίωσιν ἐν διαστή-

ματι 50 ἔτῶν καὶ νὰ μὴ κηρύττουν πόλεμον ἄνευ τῆς

συναινέσεως τῶν Ρωμαίων. "Ο

'Αννίβας

Σκιπίων ἐπανελθὼν εἰς Ρώμην ἔγινε δεκτὸς μετ' ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ, προσωνομάσθη δὲ Ἀφρικανός.

Θάνατος τοῦ Ἀννίβα. — Ως ἐν πολέμῳ ἀνεδείχθη μέγας στρατηγὸς ὁ Ἀννίβας, οὗτος καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀνεδείχθη μέγας πολιτικός. "Εκλεχθεὶς ἀρχων τῆς Καρχηδόνος τοιαύτας πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις εἰσήγαγε καὶ τοιαύτας οἰκονομίας ἔκαμεν, ώστε τὴν ἐν 10,000 ταλάντων πολεμικὴν ἀποζημίωσιν κατώρθωσε νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Ρωμαίους ἐν διαστήματι μόνον 10 ἔτῶν. "Άλλ' ἡ τοιαύτη οἰκονομία ἀπήρεσκεν εἰς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Ἀννίβα. "Οθεν διέβαλον αὐτὸν εἰς τοὺς Ρωμαίους ὅτι δῆθεν

μετέβαλεν εἰς σωρὸν ἐρειπίων. Ἐκ τῶν 700 χιλιάδων κατοίκων μόνον 50 χιλιάδες ἔσωθησαν ἐπικαλεσθέντες τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Σκιπίωνος. Ὁ Σκιπίων ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ρώμην ἐτέλεσε μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον καὶ ἔλαχε τὴν προσωνυμίαν «Ἀφρικανικὸς ὁ νεώτερος».

Μετὰ τὴν ἐν Ζάμα μάχην ἡ Ρωμαικὴ Σύγκλητος διεκήρυξεν ὅτι ἡ Ἰσπανία ἦτο ρωμαιικὴ χώρα καὶ διῆρεσε μάλιστα αὐτὴν εἰς δύο ἐπαρχίας (ἐντεῦθεν τοῦ "Ιθηρος" καὶ πέραν τοῦ "Ιθηρος"). Τότε οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἰσπανίας, ζηλωταὶ τῆς ἀνεξαρτησίας των, ἔλαθον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαιοὶ διεξήγαγον κατ' αὐτῶν μακροὺς καὶ ἐπιμόνους πολέμους. Ἐν τέλει δὲ κατώρθωσαν νὰ καταβάλουν ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ μετέβαλον διάκληρον τὴν Ἰθηρικὴν χερσόνησον εἰς Ρωμαικὴν ἐπαρχίαν.

32. Ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον τῶν Ρωμαίων.

Ἐπὶ πέντε αἰώνας οἱ Ρωμαιοὶ, λαὸς κατ' ἔξοχὴν πρακτικός δὲν εἶχον ἐπιδοθῆ ἐις καμμίαν πνευματικὴν ἐνασχέλησιν. Ὡς μόνην πνευματικὴν τροφὴν εἶχον θρησκευτικούς τιγας μύθους καὶ χονδροειδῆ σκηνικὰ παιήματα. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου ἥλθον εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἐν τῇ κάτιῳ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Σικελίᾳ Ἑλληνας καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κυριώς Ἐλλάδα καὶ ἥρχισαν νὰ μανθάνουν τὴν ἑλληνικὴν γλώσσαν, ἢ ὅποια κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦτο λίαν διαδεδομένη. Ἀφοῦ δὲ τοιουτοτρόπως ἐγνώρισαν τοὺς μεγάλους θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἥρχισαν καὶ αὐτοὶ νὰ ἐπιδιώνται εἰς πνευματικὰς ἐνασχολήσεις, ἔχοντες ὡς πρέτυπα τὰ ἑλληνικὰ πνευματικὰ προιόντα.

Συγχρόνως μὲ τὴν βραδύτερον γενομένην κατάκτησιν τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἥρχισε καὶ δὲ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς νὰ εἰσδύῃ εἰς τὸ Λάτιον. Ἐνῷ εἰς ρωμαιικοὶ λεγεῶνες μετέβαινον εἰς τὴν Ἐλλάδα καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἑλληνικὰς χώρας καὶ τούτους ἥχολούθουν οἱ διοικηταί, ἀντιτίθετος οἱ Ἑλληνες τῆς Ἀνατολῆς καὶ μάλιστα οἱ τῆς

κυρίως Ἑλλάδος μετὰ τὴν τελείαν κατάππωσιν καὶ παρακμήν
τῆς ἔκυτῶν πατρόδος ἀθρόου μετενάστευσον εἰς τὴν Ἰταλίην.
Χιλιάδες Ἐλλήνων (τεχνίται παντὸς εἶδους, κάπηλοι, ἔμποροι,
ατροί, λόγιοι, φιλόσοφοί, ῥήτορες), κατέφευγον εἰς τὴν πρω-
τεύουσαν τοῦ κόσμου, τὴν Ῥώμην, διὰ νὰ εὕρουν τύχην.
Πάντες οὗτοι διέδωκαν βραδέως μὲν ἀλλ’ ἀποτελεσματικῶς
τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ γράμματα, τὴν ἐλληνικὴν τέ-
χνην καὶ τὰ ἥθη. Ἐν Ῥώμῃ ἰδρύθησαν σχολεῖα, εἰς τὰ δοκία
ἐδιδάσκοντο τὰ ἐλληνικὰ γράμματα, ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία.

Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, τὰ λεπτὰ ἐλληνικὰ ἥθη, καὶ οἱ ἐλ-
ληνικοὶ τρόποι εἰσήχθησαν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς βωμαϊ-
κῆς κοινωνίας. Οἱ ἐπιφραντεῖς οίκοι τῆς Ῥώμης ἐπεμελοῦντο νὰ
δῶσσον εἰς τὰ τέκνα των διὶς Ἐλλήνων παιδαγωγῶν καὶ διδα-
σκάλων ἐλληνικὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδευσιν. Ὁ Αἰμίλιος Παῦ-
λος προσέλαβεν ὡς διδάσκαλον τῶν τέκνων του τὸν Ἐλληνα
ἴστορικὸν Πολύδιον. Ὁ Φλαμινίνος ἐνετρύχει εἰς τὴν μελέτην
τῶν Ἐλλήνων συγγραφέων. Οἱ Μέτελλοι, οἱ Σκιπίωνες, οἱ Γράκ-
χοι, ήσαν ἐλληνομαθεῖς. Ἡ Ἐλλὰς ἀπέβη τὸ μέγα σχολεῖον
τῆς Ῥώμης. Οἱ εὐγενεῖς Ῥωμαῖοι ἐπεμπονοῦσαν τὰ τέκνα των εἰ-
τὴν Ἀπολλωνίαν, τὴν Ρόδον καὶ τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ διδα-
χθοῦν τελειότερον τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ
τὴν ῥητορικήν. Ἰδιως αἱ Ἀθῆναι ἔγιναν τὸ προσκύνημα παντὸς
Ῥωμαίου εὐγενοῦς. Πλῆθος φιλομούσων Ῥωμαίων ἐσπούδαζεν
εἰς τὰς ἔκει σχολές καὶ ἐμελέτα τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης. Ἐν
τῇ Ἀνατολῇ μόνη ἡ κυβέρνησις ἤτο λατινική, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ
ἐν τέλει: ἐξελληνίσθη. Οἱ Ῥωμαῖοι διοικηταὶ ἐδέχθησαν ὡς ἐπι-
σημον γλῶσσαν τὴν ἐλληνικήν, τὴν δρείαν ὡμίλουν καὶ αὐτοῖς.
Τοιςυτοτρόπως ἡ Ἐλλὰς κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διὰ
τῶν ἐπλων κατέκτησεν αὐτοὺς διὰ τοῦ πνεύματος.

ΚΕΦΑΔΑΙΟΝ Δ'.

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΗΟΛΕΜΩΝ

33. Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ῥώμης πρὸ τῶν Γράκχων.

Ἡ Ῥώμη ἐξέτεινε τὸ υράτος τῆς εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν,
εἰς τὴν Ἐλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν δυτικὴν Ἀσίαν.

καὶ τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Τὶ δημως ἐκέρδισεν ἐκ τῶν κατακήσεων τούτων; Εἰς μὲν τὸ ἔξωτερικὸν δέξαν μεγάλην, ἀλλ' εἰς τὸ ἔσωτερικὸν πανοδαιμονίαν καὶ ἀθλιότητα. Ἐκ τῶν νικῶν εἰσέρρευσαν εἰς τὴν Ῥώμην ἀμύθητα πλούτη, τὰ ὅποια ἐπενδήθησαν ώς πολεμικαὶ ἀποζημιώσεις εἰς τοὺς ἡττημένους ἢ ἐκομίσθησαν ώς θησαυροὶ ὑπὸ τῶν νικήτων στρατηγῶν. Ἀλλὰ τὰ ἀμύθητα ταῦτα πλούτη ἀνέτρεψαν ἐκ θεμελίων τὴν ἴσσοροπίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας, ἢ δὲ συνάφεια καὶ ἐπιμέίᾳ μὲ τὴν ἔξηχρειωμένην Ἀνατολὴν ἐπέφερε τὴν διαφθορὰν τῶν ἀρχαίων αὐστηρῶν γῆθῶν τῶν Ῥωμαίων. Τὴν πρότεραν ἀπλότητα καὶ ἐγκράτειαν διεδέχθη ἢ πολυτέλεια καὶ ἡ τρυφηλότης.

Οἱ πλούτος συνεκεντρώθη εἰς δλίγας μόνον σίκογενείας, αἱ ὅποιαι παρεδόθησαν εἰς τὰ νέα ἐκλελιμένα γῆθη, ἐφέροντο δὲ μὲ βρασιλικὴν ὑπερσφίαν πρὸς τὸ ἀναρίθμητον πλήθος τῶν πτωχῶν. Ἡ ἴσοπολιτεία, ἢ ἐποια ἐπῆλθε διὰ τῶν νόμων τοῦ Λικινίου Στόλωνος, καὶ Λευκίου Σεξτίου, κατελύθη. Ἀντὶ ἑνὸς λαοῦ ἥνωμένου παρήχθησαν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ πάλιν δύο τάξεις μισούμεναι ἀμοιβαίως, οἱ πλούσιοι καὶ τὸ πλῆθος τῶν πτωχῶν. Οἱ πλούτιοι ἀπετέλεσαν τὴν νέαν τῆς Ῥώμης ἀριστοκρατίαν, ἢ ἐποια μετήρχετο ὅλα τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα καὶ ἔθεώρει ταῦτα ώς πατρῷαν κληρονομίαν μεταστιβαζομένην διαδοχικῶς ἀπὸ σίκογενείας εἰς σίκογένειαν.

Οἱ πλούσιοι λόγῳ μισθίσεως ἐσφετερίσθησαν δλίγον κατ' δλίγον ἔλην σχεδὸν τὴν δημοσίαν γῆν. Οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν χωρικοὶ ἔνεκα χρηματικῆς ἀπορίας, εἰς τὴν ἐποίαν περιῆλθον ώς ἐκ τῆς συνεχοῦς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἥναγκασθησαν νὰ πωλήσουν τὰ εὐτελὴ κτήματά των, τὰ ὅποια τοιουτορόπως περιῆλθον εἰς τοὺς πλούσιούς. Οἱ χωρικοὶ σύτοι καταστάντες ἀκτήμονες συνεσωρεύθησαν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ἔζων πωλοῦντες τὴν ψῆφόν των εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας, εἰς δὲ τὰ δικαστήρια τὴν μαρτυρίαν των. Ἔργασίν δὲν εὗρισκον, διότι οἱ πλούσιοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των καὶ εἰς τὰς διαφόρους ἄλλας ἔργασίας των μετεχειρίζοντο δούλους, τούς δέποιούς κατὰ χιλιάδας εἶχον φέρει ἐκ τῆς Ἄσιας καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

34. Αἱ μεταρρυθμίσεις τῶν Γράκχων καὶ ἡ ἔξ αὐτῶν ἐπειλθοῦσα στάσις ἐν Ῥώμῃ.

Τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀξιούμενην κατάστασιν τοῦ ἐν Ῥώμῃ πτωχοῦ λαοῦ ἀνέλαβον νὰ θεραπεύσουν δύο ἀδελφοί, ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Γάϊος Γράκχος, υἱοί τοῦ Σεμπρωνίου Γράκχου καὶ τῆς ὥραίας Κορυνηλίας, θυγατρὸς Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου. Οἱ δύο εὗτοι ἀδελφοὶ ἐν μικρῷ ἡλικίᾳ ἔμειναν δραπανοὶ πατρός. Ἡ μήτηρ των Κορυνηλία, νεαρὰ χήρα, τῆς ὥραιας ἐφρυμίζετο τὸ κάλλος, ἀφωσιώθη ἀλοφύχως εἰς τὴν ἐπὶ τὸ ἐλληνοπρεπέστερον ἀνατρεφὴν τῶν προσφιλῶν τῆς τέκνων ἀπορρίψασα τὴν περὶ δευτέρου γάμου πρότασιν τοῦ βασιλέως τῆς Αγύπτου Πτολεμαίου Ζ'.

Πρῶτος ὁ Τιβέριος, γενόμενος δῆμαρχος τὸ 133, παρ³ δλην τὴν λυσσώδη ἀντίστασιν τῆς Συγκλήτου καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐπεκνέφερεν ἐν ἴσχυΐ μὲ τινας τροποποιήσεις τῶν περὶ γαιῶν νόμου τοῦ Λικινίου Στόλωνος καὶ Λευκίου Σεξτίου «Πᾶς πολίτης Ῥωμαῖος νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχῃ περισσότερα τῶν 500 πλέθρων γῆς δημοσίας, τὸ δὲ ὄπλοιπον νὰ διανεμηθῇ μεταξὺ τῶν πτωχῶν εἰς ἐπταπλέθρους κλήρους ώς ἰδιοκτησία». Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἔκεινην τὴν ἐποχὴν διβασιλεὺς τοῦ Περγάμου "Ατταλος Γ'" ἀποθανὼν κατέλιπε διὰ διαθήκης κληρονόμου τοῦ κράτους του τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν, ὁ Τιβέριος ἐπρότεινεν ἵνα σὲ θησαυροὶ τοῦ Ἀττάλου διανεμηθοῦν εἰς τοὺς πτωχοὺς διὰ νὰ ἀγοράσουν ἕργαλεῖα πρὸς καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, τὰ ὅποια ἔμελλον νὰ λάθουν. Καὶ ἡ πρότασις αὕτη ἐψηφίσθη. Ἐπειδὴ ὅμιλος ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νόμου τούτου προσάκρουεν εἰς πλεῖστα ἐμπόδια, ἐ Τιβέριος ἐζήτησε νὰ ἐκλεχθῇ δῆμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν εἰς τὸ Καπιτώλιον μετὰ τρικοσίων δπαδῶν του.

Δέκα ἔτη βραδύτερον ὁ Γάϊος Γράκχος, τολμηρότερος καὶ φιλοδεξιότερος τοῦ Τιβέριου, ἐκλεχθεὶς δῆμαρχος ἐπανέλαβε τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀδελφοῦ του ὑπέρ τοῦ πτωχοῦ λαοῦ. Καὶ ὅχι μόνον τὸν περὶ γαιῶν νόμου τοῦ Λικινίου Στόλωνος καὶ Λευκίου Σεξτίου ἀνενέωσεν ἀμετάθλητον, ἀλλὰ καὶ σῖτον ἐχορήγησεν εἰς

τοὺς πιστούς ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν ἐπὶ μετρίᾳ τιμῇ, καὶ ἄλλους νόμους εἰσήγαγεν ἐπ' ὥφελειᾳ τοῦ λαοῦ πρὸς καὶ βλάβην τῶν ἀριστοχρατικῶν. Ήδίως δὲ συνέτριψε τὴν δύναμιν τῆς Συγκλήτου διὰ τοῦ δικαστικοῦ νόμου, διὰ τοῦ ἐποίου εἰς τὸ ἔξῆς

οἱ δικασταὶ ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν πιπέων καὶ ὅχι ἐκ τῆς Συγκλήτου. Καὶ Ἐμως ὁ Γάϊος Γράκχος ἐγκατελεῖφθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐξαπατηθέντος, καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ἡναγκάσθη ν' αὐτοκτονῆσῃ (121), ἐφονεύθησαν δὲ καὶ τρισχίλιοι ἐκ τῶν ὀπαδῶν του. Άλλα καὶ ὁ λαὸς ἐπιμωρήθη διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην, τὴν ὀποίαν ἔδειξε πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἔργασθεντας

καὶ θυσιασθέντας Γράκχους. "Αποχει: αἱ δικτάξεις τῶν Γράκχων κατηργήθησαν, ἔκτειν τοῦ δικαστικοῦ νόμου, δὲ λαὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν ἀθλίαν κατάστασιν.

35. Μάριος καὶ Σύλλας.—Ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ αὐτῶν.—Πρῶτος Μιθραδατικὸς πόλεμος.

"Ολίγα ἔτη μετὰ τοὺς Γράκχους ἀνεφάνησαν ἐν Ῥώμῃ δύο μεγάλαι ἄνδρες, ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας, οἵτινες ἀντιθέτου χαρακτῆρος.

"Ο Μάριος ἦτο υἱὸς χωρικοῦ, ἀγράμματος καὶ τραχύς· εἶχεν Ἐμως ἔξοχα στρατιωτικὰ προτερήματα, διὰ τῶν ὀποίων ἀνεδείχθη εἰς διαφόρους πολέμους. Οὗτος ἐπεράτωσε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰουγαύρθι, βασιλέως τῆς ἐν Ἀφρικῇ Νουμιδίᾳς (112—106 π. Χ.), καὶ προσήρτησε τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς Νουμιδίᾳς εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος· ἀπίλλαξε δὲ τὴν Ῥώμην ἀπὸ μεγίστου κινδύνου, κατατροπώσας καὶ διασκορπίζας δύο βάρβαρα καὶ μάχιμα γερμανικὰ ἔθνη, τοὺς Κίμρους καὶ τοὺς

Τεύτονας (106—101 π. Χ.), οἵτινες καταλιπόντες τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν χώρας των διηγθύνθησαν πρὸς μεσημέριαν καὶ ἐπήρχοντο κατὰ τῆς Ρώμης. Διὰ τὰ ἔκτακτα πολεμικὰ κατορθώματά του ὁ Μάριος κατέστη ἀγαπητότατος εἰς τὸν λαόν. Ἐγινεν ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, ἐμίσει δὲ θανασίμως τοὺς ἀριστοκρατικούς.

Ἄντιπαλος τοῦ Μαρίου ἦτο ὁ Σύλλας. Οὗτος κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς γένους. Εἶχε λεπτὴν ἀνατροφὴν καὶ πνευματικὴν μάρτυριν μεγάλην. Ἡτο εὐπροσήγορος καὶ ἐλευθέριος. Προστάτος δὲ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος.

Τὸ μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα μεταξὺ ἦτο τόσον μέγα, ὥστε ἀπέληξεν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, διόποιος ὑπῆρξεν ὀλέθριος εἰς τοὺς διπαδούς ἀμφοτέρων. Προεκλήθη δὲ ὁ ἐμφύλιος οὕτος πόλεμος ἐκ τῆς ἑξῆς ἀφορμῆς.

‘Ο Μιθραδάτης σ’, βασιλεὺς τοῦ Πόντου, μετὰ τὸν Ἀννιβαν ἦτο δισπονδότερος ἐχθρὸς τῶν Ρωμαίων. Ωφελούμενος οὗτος ἐκ τῶν διαφέρων πολέμων, εἰς τοὺς διποίους ἤσαν περιπεπλεγμένοι εἰς Ρωμαῖοι, ἔγινε κύριος ὀπάσης τῆς Μικρᾶς Ασίας, διέταξε δὲ νὰ φρονεύσουν τοὺς κατὰ τὴν Μικρὰν Ασίαν Ρωμαίους καὶ Ἰταλούς, καὶ ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ ἐσφάγησαν 80.000. Προσέτι δὲ ἐπεμψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἀρχέλαον μετὰ στρατοῦ. Οἱ Ἀρχέλαιοι ἐλθών εἰς Αθήνας ἐξήγειρε τοὺς Αθηναίους διὰ τοῦ δημαρχαγωγοῦ Ἀριστίωνος εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἐπίσης ἀπεστάτησαν ἀπὸ τῶν Ρωμαίων ἡ Βοιωτία καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἀρχέλαιοι μετὰ τοῦ Ἀριστίωνος ὥρμησαν εἰς Βοιωτίαν καὶ ἐποιείσθησαν τὰς Θεσπιάς, αἱ δποίαι ἔμειναν πισταὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθραδάτου καὶ ἀνέθηκαν τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Σύλλαν. Ἐνῷ δὲ οὗτος εὑρίσκετο ἐν Καμπανίᾳ παρασκευαζόμενος, ὁ Μάριος κατώθισσεν ἐν Ρώμῃ νὰ ἀφαιρεθῇ ἡ στρατηγία ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ νὰ ἀνατεθῇ εἰς αὐτόν. Μαθών τοῦτο ὁ Σύλλας βαδίζει μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐναντίον τῆς Ρώμης. Φοβερὰ ὥηξις ἐπῆλθε μεταξὺ τῶν δύο μερίδων πρὸ τῶν πυλών τῆς πόλεως καὶ ἀρθονον αἷμα ἔρρευσεν. Οἱ Σύλλας ὑπερισχύσας εἰσέρχεται νικητὴς εἰς

τὴν πόλιν ἐνσπείρων τὸν τρέμον, δὲ Μάριος σύζεται διὰ τῆς φυγῆς εἰς τὴν Ἀφρικήν.

“Αλωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς ὑπὸ τοῦ Σύλλα. — Οὐ Σύλλας τακτεποιήσας τὰ ἐν Ρώμῃ πράγματα κατὰ τὸ συμφέρον του καὶ ἀφήσας τὸν λαὸν ἐλεύθερον νὰ ἐκλέξῃ ὑπάτους τὸν Κίνναν καὶ τὸν Ὀκτάδιον, ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Μιθραδάτου. Καὶ πρῶτον ἤλθε κατὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἔχθρῶν. Διὰ τῆς Θεσσαλίας διηγυθύνθη εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκδιώξας τοὺς ἔκει ἐστρατοπεδευμένους Ἀρχέλαον καὶ Ἀριστίωνα, ἥναγκασε τὸν μὲν Ἀρχέλαον νὰ κλεισθῇ εἰς τὸν Πειραιᾶ, τὸν δὲ Ἀριστίωνα εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐνῷ συγχρόιως ἀπασι αἱ πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ αὐτὰς αἱ Θῆραι προσεχώργασαν πρὸς τὸν Σύλλαν. Οὐ Σύλλας ὥριμησε κατόπιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ διαιρέσας τὸν στρατόν του εἰς δύο μοίρας πολιορκεῖ διὰ μιᾶς τὰς Ἀθήνας καὶ διὰ τῆς ἄλλης τὸν Πειραιᾶ.

“Η πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν παρετάθη ὀκτὼ μῆνας. Διαρκούσης τῆς πολιορκίας ἡ Ἑλλὰς κατεπονεῖτο διαρκῶς μὲ τεραστίας εἰσφοράς. Οταν κατὰ μικρὸν ἐπῆλθεν ἔλλειψις ξυλείας πρὸς κατασκευὴν πολιορκητικῶν μηχανῶν, ὁ Σύλλας δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ κατακόψῃ τὰ ἀρχαῖα ἄλση τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκείου, ὑπὸ τὰ πυκνὰ φυλλώματα τῶν δποίων ἐδιδασκον ἄλλοτε αἱ μεγάλοι φιλόσοφοι Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης. Ἐχων δὲ ἀνάγκην χρημάτων ἐσύλησε τοὺς θηγαυροὺς τῶν ιερῶν τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Ὁλυμπίας καὶ τῶν Δελφῶν. Τέλος τὸν ὅγδοον μῆνα διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου ἔγινε κύριος τῶν Ἀθηνῶν (1 Μαρτίου 86 π.Χ.), μεθ’ ὁ ἐπηκολούθησεν ἀγρία σφαγὴ τῶν ἱκτοίκων.

“Εξ Ἀθηνῶν δὲ Σύλλας ὥριμησε κατὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ κατέστησε στενωτέραν τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ. Οὐ Ἀρχέλαος μαθὼν ὅτι μεγάλη ἀσιατικὴ στρατιὰ ἥρχετο εἰς βοήθειάν του ὑπὸ τὸν Ταξίλην ἐξεκένωσε τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐσπευσε νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Ταξίλην. Οὐ Σύλλας κυριεύσας καὶ τὸν Πειραιᾶ κατηδά· φισε τὰ δχυρώματα αὐτοῦ καὶ ἐπυρπόλησε τὰ κτίρια καὶ τὰ λοιπὰ οἰκοδομήματα τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς. Ἐπειτα διηγυθύνθη εἰς Βοιωτίαν καὶ προσβαλὼν τὸν Ἀρχέλαον καὶ τὸν Ταξίλην· παρὰ τὴν Χαιρώνειαν κατετρόπωσεν αὐτούς. Καὶ ἐτέραν Μιθρα-

Θατικήν στρατιάν, ἡ ὅποια ἦλθε ὑπὸ τὸν Δορύλασν καὶ μετὰ τῆς ὁποίας ἡ νώθησαν καὶ τὰ λειψανα τοῦ Ἀρχελάου, κατετρόπωσεν ἐ Σύλλας παρὰ τὸν Ὁρχομενόν. Διαβάζει μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Ἀσίαν ἡγάγκασε τὸν Μιθραδάτην νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μὲν βιχρυτάτους ὅρους.

Ἐπάροδος τοῦ Μάριου εἰς τὴν Ῥώμην. — Προγραφοὶ καὶ θάνατοις αὐτοῦ. — Καθ' ὃν χρόνον ὁ Σύλλας ἐπολέμει ἐν Ἀσίᾳ, ἀγριαι σκηναὶ διεδραματίζοντο ἐν Ῥώμῃ. Οἱ Κίννας εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σύλλα θελήσας ν' ἀνατρέψῃ τὰς διατάξεις αὐτοῦ περιηλθεν εἰς ἥρξιν πρὸς τὸν συνύπατόν του Ὁχτάδιον. Ἐνεκα τούτου λυσσώδης ἀγῶν συνήφθη ἐν τῇ Ἀγορᾷ καὶ 10,000 ἐφονεύθησαν. Οἱ Κίννας νικήθεις κατέφυγεν εἰς Καμπανίαν καὶ προσεκάλεσεν ἐξ Ἀφρικῆς τὸν φυγάδα Μάριον. Ἀμφότεροι δὲ οὗτοι μετὰ στρατοῦ, τὸν ὅποιον ἐστρατολόγησαν, ὥρμησαν κατὰ τὴν Ῥώμην πολιορκίαν ἡγάγκασαν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ.

Ἄλλα τότε ὁ Μάριος προέβη εἰς φοβερὰς προγραφάς. Χιλιάδες ἐκ τῶν διπαδῶν τοῦ Σύλλα ἐφενεύθησαν. Ἐπὶ πέντε ἡμέρας καὶ πέντε νύκτας στίφη ἀγρίνιν στρατιωτῶν περιέτρεχον τὰς ὁδοὺς τῆς Ῥώμης σφάζοντες καὶ τὸ πᾶν πληροῦντες φόρου καὶ τρόμου. Τὰ πτώματα κατὰ σωροὺς ἔκειντο εἰς τὰς ὁδοὺς ἄταφα καὶ ἔχρησίμευον ώς βορὰ τῶν κυνῶν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκόρεσαν τὴν δίψαν των οἱ ἀπαίσιοι Γαύτοι τύραννοι. Ἄλλα τὸ τέλος αὐτῶν ὑπῆρξεν οἰκτρόν. Οἱ Μάριος ταρχούσμενος ἀφ' ἐνδές μὲν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως διὰ τὰ τόσα θύματά του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τοῦ φόρου τῆς τιμωρίας ἐκ μέρους τοῦ Σύλλα, τοῦ ὅποιου τὰ κατορθώματα ἐμάνθανε, παρεδόθη εἰς ἀκόλαστον βίον καὶ εἰς κατάχρησιν πνευματιώδῶν ποτῶν. Ἐνεκα τούτου ἀπέθανεν οἰκτρῶς ἐν ἡλικίᾳ 70 ἔτων ἐπὶ τῆς ἑδόμης ὑπατείας του. Οἱ δὲ Κίννας ἐκράτησεν αὐθαιρέτως τὴν ὑπατείαν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, διορίζων αὐτὸς τὸν συνύπατόν του ἄνευ ἐκλογῆς τοῦ δῆμου. θελήσας δὲ νὰ ἐκστρατεύῃ κατὰ τοῦ ἐπανερχομένου Σύλλα ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἰδίων του στρατιωτῶν.

Ἐπάροδος τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Ῥώμην. — Αικτατωρία καὶ θά-

νυτος αὐτοῦ.—Ο Σύλλας, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὸν κατὰ τοῦ Μιθραδάτου πόλεμον, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Πώμην ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ πλουσίου ἐκ τῶν λαφύρων καὶ ἀφωσιωμένου εἰς αὗτὸν στρατοῦ του. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε πάντας τοὺς ἀντισταθέντας κατ’ αὐτοῦ ὥρμησε θριαμβευτικῶς κατὰ τῆς Πώμης καὶ πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς λυσσώδης ἀγών συνήφθη. Νικήσας τοὺς ἀντιπάλους του δ Σύλλας εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ προσένη εἰς φρικαλέας προγραφὰς κατὰ τῶν Μαριανῶν, διατάξας τὰ φονέμουν αὐτοὺς ἵπου καὶ ἀν τοὺς συγαντοῦν, καὶ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὰς δόδοντας καὶ εἰς τὴν Πώμην καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας. Ἀφοῦ δὲ κατὰ τοιοῦτον θηριώδη τρόπον ἐκόρεσε τὴν ἐκδίκησιν του δ Σύλλας, ἐξελέχθη δικτάτωρ θιὰ βίου καὶ ὠνόμασεν ἐκυτὸν «Εὐτυχῆ». Μετὰ διετῆ δὲ κυβέρνησιν πρὸς ἐκπληξιν πάντων παρήγησε τὴν δικτατωρίαν καὶ ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἐν Καρπανίᾳ λαμπρὰν ἐπαυλὴν του, ὅπου μετὰ ἐν ἔτος ἀπέθανε (74 π. Χ.).

36. Πομπήιος

Μετὰ τὸν θάνατον του Σύλλα αρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἔγινεν δ Πομπήιος, εἰς ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων καὶ μεγαλειτέρων ἀνδρῶν τῆς Πώμης. Νεώτατος εἰσέτι δ Πομπήιος διεκρίθη κατὰ τοὺς τελευταῖσις ἐμφυλίους σπαραγμοὺς καταδιώξας τοὺς Μαριανοὺς καὶ ἐν Σκελίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ, καὶ εἶχε προσελκύσει τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου δικτάτωρος. Ο Πομπήιος διεῖσήγαγε πολλοὺς ἐνδόξους πολέμους, ἐκ τῶν ὅποιων ἀναφέρομεν τὸν κατὰ τῶν πειρατῶν καὶ τὸν δεύτερον Μιθραδατικόν.

Πόλεμος κατὰ τῶν πειρατῶν (67 π. Χ.).—Αγέκαθεν οἱ πειραταὶ ἐμάστιξον τὸ Αἴγαιον πέλαγος, πολλαπλασιασθέντες καταπληκτικῶς ἀφ’ ὅτου Ἰδίως ἐξέλιπον αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Κορένθου. Καταρτίσαντες στόλον ἐκ χιλίων πλοίων καὶ ἔχοντες ὡς ὀρμητήρια τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κιλικίαν, περιέπλεον κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, λεηλατοῦντες τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια καὶ ἐνσπερούντες πανταχοὶ τὸν τρόμον. Κατὰ τῶν πειρατῶν ἐστάλησαν

πολλοὶ θιατικοὶ στρατοί, ἀλλὰ πάντες ἐνικήθησαν. Τέλος ἐστάλη καὶ δι Πομπήϊος, διτὶς μετὰ τοσαύτης δραστηριότητος ἐνήργησεν, ὥστε ἐν διαστήματι τριῶν μηνῶν ἐκαθάρισε τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τῶν πειρατῶν, καταστρέψας τὸν στόλον αὐτῶν καὶ καταλαβὼν πάντα τὰ δχυρὰ μέρη, αἰχμαλωτίσας δὲ καὶ 20,000 ἔξ αὐτῶν, τοὺς δόποιους μετώκισεν εἰς διάφορα μέρη.

Δεύτερος Μιθραδατικὸς πόλεμος (74—64 π. Χ.). — Ο Μιθραδάτης ὡφελούμενος ἐκ τῶν διαφόρων πολέμων, εἰς τοὺς ὄποιους ἦσαν περιπεπλεγμένοι οἱ Ῥωμαῖοι, ἐπανέλαβε τὰς ἐχθροπραξίας του. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπειμψκν ἐναντίον αὐτοῦ κατέρχαστὸν Λούκουλλον. Ο Λούκουλλος εἰσβριλῶν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πέντου ἔγινε κύριος αὐτοῦ, τὸν δὲ Μιθραδάτην καταδιώκων ἡγάγκισε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν γαμβρόν του Τιγράνην, βασιλέα τῆς Ἀρμενίας. Ο Λούκουλλος διαβάζεται Εὐφράτην ἐνίκησεν ὡσαύτως παρὰ τὰ Τιγρανόκερτα, πρωτεύουσαν τῆς Ἀρμενίας, τὸν εἰκοσαπλάσιον στρατὸν τοῦ Τιγράνου καὶ τοῦ Μιθραδάτου. Ενῷ δὲ ἡτοιμάζετο νὰ διδηγήσῃ τὰ νικηφόρα στρατεύματά του εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, οἱ στρατιῶται ἀποκαμόντες ἐκ τῶν μακρῶν ὁδοιποριῶν, προσέτι δὲ καὶ δυσηρεστηγμένοι ὅντες κατὰ τοῦ στρατηγοῦ των ἑνεκα τῆς αὐστηρᾶς πειθαρχίας, ἡρνήθησαν νὰ προχωρήσουν. Τότε δὲ Λούκουλλος ἡγαγκάσθη νὰ δικούψῃ τὴν πορείαν του. Ἀνακληθέντος δὲ τοῦ Λουκούλλου, ἀνετέθη ἡ διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου εἰς τὸν ἐν Κιλικίᾳ εἰσέτι εὑρισκόμενον Πομπήϊον.

Ο Πομπήϊος ἀναλαβὼν τὴν στρατηγίαν ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Μιθραδάτου, νικήσας δὲ αὐτὸν παρὰ τὸν Λύκον, ποταμὸν τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας, ἡγάγκισε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Κολχίδα.

Ἐπειτα διηγθύνθη κατὰ τοῦ Τιγράνου, ἀλλ᾽ οὕτος ἔσπευσε νὰ ὑποταχθῇ ἀμαχητί, ὑποχρεωθεὶς μόνον νὰ πληρώσῃ ἔξ χιλιάδας τάλαντα ως ἔξοδα τοῦ πολέμου. Ο Πομπήϊος μετὰ ταῦτα ὑπέταξε τὴν Συρίαν, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Παλαιστίνην.

Ο ἀκαταπένητος Μιθραδάτης ἀναφρίνεται καὶ πάλιν εἰς τὸν Βόσπορον. Παρασκευάζει στρατὸν καὶ μελετᾷ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν μεγάλην κοιλάδα τοῦ Δουνάβεως καὶ συμπαρασύρων

τοὺς βαρβάρους τῶν χωρῶν ἐκείνων νὰ ἔπελθῃ κατὰ τῆς Ῥώμης ὡς ἄλλος Ἀννίβας. Ἄλλ' οἱ στρατιῶται δειλιοῦν πρὸ τοῦ τολμηροῦ τούτου σχεδίου τοῦ βασιλέως τῶν καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Φαρνάκου, υἱοῦ τοῦ Μιθραδάτου, στασιάζουν. Ὁ Μιθραδάτης τότε, ἵνα μὴ παραδοθῇ ζῶν εἰς τὰς χειρας τῶν Ῥωμαίων, ηὔτοκτόνησε.

Ο Πομπήϊος διέθεσε κατόπιν τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας ὡς ἀπόλυτος κύριος. Τὸν μὲν Φαρνάκην κατέστησε βασιλέα τοῦ Κιμμερίου Βερσπόρου. Τὴν Β.θυνίαν, τὸν Πόντον, τὴν Κιλικίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην προσήρτησεν εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος· τὴν δὲ Παλαιστίνην κατέστησε φέρουν ὑποτελή. Ἐπειτα δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ῥώμην, κομίζων ἀπειρά λάφυρα (61 π. Χ.)

37. Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63 π. Χ.)

Ἐνῷ ὁ Πομπήϊος νικητὴς περιῆγε τὰ ῥωμαϊκὰ ὅπλα ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, ἡ Ῥώμη διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον ἐκ τινος στυγερᾶς συνωμοσίας, τῆς δοποίας ἀρχηγὸς ήτο ὁ Κατιλίνας.

Ο Κατιλίνας κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς γένους. Εἶχε πολλὰ πνευματικὰ προτερήματα. Ἄλλ' ήτο εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ ἀνήθικος. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σύλλα θεραπεύεται φοῖβερά κακούργηματα κατὰ τῶν ξένων καὶ κατὰ τῶν συγγενῶν του. Κατασπαταλήσκεις ἀπασαν τὴν περιουσίαν του εἰς ἀσωτείας καὶ περιπεσών εἰς χρέη μεγάλα ἔζητει νῦν ἀπαλλαγῆ αὐτῶν διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῆς πολιτείας. Συναθροίσας λοιπὸν περὶ ἑαυτὸν πάντας τοὺς φαυλούς, τοὺς κακούργους καὶ τοὺς βυθισμένους εἰς χρέη, ἀπεφάσισε μετ' αὐτῶν νὰ πυρπολήσῃ τὴν Ῥώμην, νὰ φονεύσῃ τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς συγκλητικούς, νὰ ἔξαφανίσῃ πάντα τὰ χρεωστικὰ βιβλία, νὰ προσθῇ εἰς ἀρπαγὰς καὶ λεηλασίας καὶ ἐν τῇ γενικῇ συγχύσει νὰ καταλάθῃ τὴν ἔξουσίαν.

Ἄλλ' ὁ διάσημος ῥήτωρ Κικέρων, ἀνὴρ δραστηριώτατος καὶ φιλόπατρις, ἐκλεχθεὶς ὑπατος κατὰ τὸ ἔτος 63 ἀγεκάλυψε τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα καὶ κατήγγειλεν αὐτῇν διὰ κεραυνοσόλων λόγων εἰς τὴν Σύγκλητον καὶ εἰς τὸν δῆμον, ἐπέτυχε δὲ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τῶν συνωμοτῶν. Ο Κατι-

λίνας σπεύδει εἰς τὸ ἐν Ἐτρουρίᾳ στρατόπεδον τῶν συνωμοσῶν μὲν τὸν σκοπὸν νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης. Ἀλλ' δὲ Κικέρων τοὺς μὲν ἐν Ρώμῃ συνωμότας συνέλαβεν ἀμέσως καὶ ἐφόνευσε, κατὰ δὲ τοῦ Κατιλίνα ἐπεμψε στρατόν. Γενομένης μάχης, ὁ Κατιλίνας ἐφονεύθη γενναῖως μαχόμενος. Τοιοτοτρόπως ἐσώθη ἡ Ρώμη ἐκ βεβαιοτάτου κινδύνου, δὲ Κικέρων ὠνομάσθη «Πατὴρ τῆς πατρίδος».

38. Ἰούλιος Καῖσαρ.—Πρώτη τριαρχία.

Οἱ Ιούλιος Καῖσαρ ἦτο πρωτοισμένος ὑπὸ τῆς τύχης νὰ διαδραματίσῃ τὸ σπουδαιότατον πρόσωπον τῆς ῥωμαϊκῆς ἴστορίας. Υπῆρξεν οὗτος ἐν ταύτῳ ῥήτωρ ἔξοχος, πολιτικὸς μέγας καὶ στρατηγὸς μεγαλοφυέστατος. Ήτο ἀνεψιδές τῆς γυναικὸς τοῦ Μαρίου καὶ γαμιθρὸς τοῦ Κίννα. «Οταν δὲ Σύλλας προέβη εἰς τὰς φοιβερὰς ἑκείνας προγραφάς, ἀπήγησε παρὰ τοῦ νεαροῦ Καίσαρος νὰ διατείχητῇ τὴν γυναικά του, ἐὰν ηθελε ν' ἀποφύγῃ τὴν προγραφήν. Ἀλλ' ὁ Καῖσαρ ἐπροτίμησε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ρώμης παρὰ νὰ διακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ φοιβεροῦ δικτάτωρος. Εἰς ταύς συνηγοροῦντας ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος δὲ Σύλλας εἶπεν »·Ἐν τῷ νεανίᾳ τούτῳ διαβλέπω πολλοὺς Μαρίους».

Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διαφαίνετο ἡ ἀκράτητος φιλοδοξία τοῦ Καίσαρος. Ἰδών ποτε οὔτος ἐν τινὶ ναῷ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξανδροῦ ἀνέκραξεν «Οὕμοι! δὲ Μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τὴν ἡλικίαν μου εἶχε κατακτήσει ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐγὼ ἀκόμη δὲν ἔπραξα τίποτε!» Ἀλλοτε πάλιν εἶπε «Προτιμῶ νὰ εἴμαι πρῶτος ἐν τινὶ χωρίῳ παρὰ δεύτερος ἐν Ρώμῃ».

Πρώτη τριαρχία.—«Οταν ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Ασίας δὲ Πομπήιος διέλυσε τὸν στρατόν του. Ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρξε μέγα πολιτικὸν σφάλμα τοῦ Πομπήιου, διότι ὅχι μόνον ἡ Σύγκλητος ἤρνήθη νὰ ἐπικυρώῃ πάσας τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις του, ἐνῷ πρότερον αὐτῇ ἐηγρατίο ἐξ ἐνδεικότερος βλέμματος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς καὶ δυνατοὺς ἀντιπάλους ἐν Ρώμῃ εὗρεν δὲ Πομπήιος, οἰον τὸν Μέτελλον, τὸν Κάτωνα, τὸν Κράσσον καὶ ἄλλους.

Οἱ Πομπήιοι, βλέπων τὰ πράγματα οὐχὶ εὐχάριστα δι' ἑαυτῶν, προσήγγισε πρὸς τὸν Ἰούλιον Καῖσαρα καὶ πρὸς τὸν Κράσ-

Στοιχίς ήτο πλουσιώτατος, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄκρον φιλάργυρος καὶ πλεονέκτης. Οἱ τρεῖς οὖτοι ἀνδρες συνεκρότησαν μυστικὸν πολιτικὸν δεσμόν, τὴν καλουμένην πρώτην τριαρχίαν (60 π. Χ.)

Ιούλιος Καίσαρ

‘Ο Καίσαρ τότε ἔξελέχθη ὑπατος καὶ παρ’ ὅλην τὴν ἀντίπραξιν τῆς Συγκλήτου ἐπεκύρωσε διὰ τοῦ δῆμου τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις τοῦ Πομπηίου. “Ινα δὲ συνδεθῇ στενώτερον μετὰ τοῦ Πομπηίου. ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θυγατέρα του Ιουλίαν. “Οταν ἔληξεν ἡ ὑπατεία τοῦ Καίσαρος, δὲ δῆ-

μος παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ἐπὶ πέντε ἔτη τὴν διοίκησιν τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ἰλλυρίας, ἥ δὲ Σύγκλητος φιλοτιμουμένη προσέθηκεν αὐθορμήτως καὶ τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν.

‘Απὸ τοῦδε κυρίως ἀρχεται τὸ ἔνδοξον στάδιον τοῦ Καίσαρος. Πορευθεὶς οὖτος εἰς τὴν πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν κατεπολέμησε τοὺς Ἐλβετούς, τοὺς Βέλγους, τοὺς Γερμανούς καὶ ἄλλα ἔθνη καὶ ἐν διαστήματι δύτικὸν ἐτῶν (58—50) π.Χ. ὑπέταξεν ἀπασαν τὴν Γαλατίαν, καὶ προσήρτησεν αὐτὴν εἰς τὸ ϕωμαῖκὸν ιράτος.

‘Ἐν ἔτει 56 π.Χ. οἱ τριαρχοὶ συνελθόντες ἐν Λούκκα τῆς Ἐτρουσίας ἀνενέωσαν τὴν τριαρχίαν καὶ συνεφώνησαν ἥ μὲν ἀρχὴ τοῦ Καίσαρος ἐν Γαλατίᾳ νὰ παραταθῇ ἐπὶ πέντε ἔτη ἀκόμη,, δὲ Πομπήιος καὶ δὲ Κράσσος νὰ γίνουν ὑπατοι τὸ ἐπόμενον ἔτος (55 π.Χ.) καὶ μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπατείας των ὁ μὲν Πομπήιος ν^ο. ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς Ἰσπανίας ἐπὶ πέντε ἔτη, δὲ Κράσσος τὴν διοίκησιν τῆς Συρίας ἐπὶ

ίσον χρόνον. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔγιναν ταῦτα, ὁ μὲν Κράσσος μεταβὰς εἰς Συρίαν ἐφονεύθη πολεμῶν πρὸς τοὺς Πάρθους, ὁ δὲ Πομπήιος διαμένων ἐν Ῥώμῃ διώκει τὴν Ἰσπανίαν διὰ τῶν ὑπάρχων του.

39. Μέγας ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπήιου. — Πόλεμοι τοῦ Καίσαρος ἐν Αἴγυπτῳ, ἀστὰ καὶ Ἀφριτῇ.

Τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Καίσαρος ἐν Γαλατίᾳ ἐκτίνησαν τὸν φθόγονον τοῦ Πομπήιου. Διὰ τοῦτο πρὶν ἡ λήξη δικρόνος τῆς ἀρχῆς τοῦ Καίσαρος, ἡ Σύγκλητος τῷ ὑποκινήσει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Πομπήιου προσεκάλεσε τὸν Καίσαρα μέχρις ὥρισμένης ἡμέρας νὰ διαλύσῃ τὸν στρατόν του καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην. ἄλλως θὰ ἐκήρυξεν αὐτὸν ἔχθρὸν τῆς πατρίδος.

Τότε δὲ Καίσαρ ἡγούμενος τοῦ στρατοῦ του βαδίζει κατὰ τῆς Ῥώμης. Φθάσας εἰς τὸν Ρουβίκωνα ποταμόν, ἔστις ἡτοτὸ τελευταῖον δριον τῆς ἐπαρχίας του, ἐστάθη ἐπὶ πολὺ διστάζων. Ἐσυλλογίζετο δὲ, ἀν διέβαινε τὸν Ρουβίκωνα ἔνοπλος καὶ ἀνευ τῆς ἀδειας τῆς Συγκλήτου, ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς πατρίδος του· ἀλλὰ καὶ ἡ ὑποχώρησις ἡτο διεθρία δι τούτον. Ἐπὶ τέλους ἀνέκραξεν «Ἐρρίφω δ κύδος», καὶ διαβὰς τὸν ποταμὸν ὥρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης.

Ἡ εἰδησις δὲ δι τοῦ Καίσαρ βαδίζει κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπέφερεν ἐν αὐτῇ ἀναστάτωσιν. Ὁ Πομπήιος καταληφθεὶς ἀνέτοιμος ἔσπευσε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Ῥώμης μετὰ τῶν δμωφρονούντων συγχλητικῶν. Ἡλθεν εἰς τὸ Βρινδήσιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου συνεκρόσησε στρατὸν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ Καίσαρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐνῷ πάντες ἐπερίμενον νὰ ἴσουν ἀνανεουμένας τὰς προγραφὰς τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Σύλλα, δι Καίσαρ προσηγένεχθη πολὺ ἡπίως. Ἀφοῦ ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα ἐν Ῥώμῃ, κατεδιώξεν ἐπειταὶ τὸν Πομπήιον. συνάψας δὲ μάχην φονικωτάτην ἐν Φχροάλοις τῆς Θεσσαλίας τὸ 48 π.Χ. κατετρέπωσεν αὐτὸν δλοσχερῶς.

Ο Πομπήιος ἀποσβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα κατέψυγεν εἰς Αἴγυ-

πτον πρὸς τὸν βασιλέα αὐτῆς Πτολεμαῖον. Ἐλλ' ἐνῷ ἡτοι μάζετο νὰ ἔξελθῃ, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν συμβούλων τοῦ νεαροῦ ἔκεινου βασιλέως, νομίζοντων διὰ τῆς πρόξεως των ταύτης ζηθελον ἐφελκύσει τὴν εὔνοιαν τοῦ ἴσχυροῦ Καίσαρος. Ὁλίγας ημέρας μετὰ τὴν φρικτὴν ταύτην τραγῳδίαν ἔφθασε καὶ ὁ Καίσαρ, εἰς τοῦτο δὲ παρουσίασαν τὴν κεφαλὴν τοῦ Πομπηῖου. Ὁ Καίσαρ ἐδάκρυσε διὰ τὴν τύχην τοῦ ἀντιπάλου του. Ἐκθρονίσας δὲ τὸν Πτολεμαῖον, δστις νικηθεὶς ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμὸν Νεῖλον καὶ ἐπνίγη, ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου τὴν ἀδελφὴν τοῦ Πτολεμαίου Κλεοπάτραν.

Ὁ Καίσαρ ἐστράτευσε κατόπιν κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου Φρυνάκου· μετὰ τοσαύτης δὲ ταχύτητος καὶ εὐκαλίας ἐνίκησεν αὐτὸν, ὥστε ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν νίκην διὰ τῶν ἔξης τριῶν λέξεων « Ἡλθον, εἶδον, ἐνίκησα ». Ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ δῆμος ἐσπευσαν νὰ ἐπιδαψιλεύσουν τιμᾶς εἰς τὸν νικητήν· ἐξέλεξαν αὐτὸν δικτάτωρα, ὅπατον διὰ μίαν πενταετίαν, καὶ δήμαρχον ἵσοδίως.

Ο Καίσαρ, ἀφοῦ ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα τῆς Ἀσίας, ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην. Ἐπειδὴ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ Πομπηῖου συνεκεντρώθησαν ἐν Ἀφρικῇ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μετέλλου Σκιπίωνας, πενθεροῦ τοῦ Πομπηῖου ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου, θοηθαύμενα καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰόνα, βασιλέως τῆς Νουμιδίας, ὁ Καίσαρ ἐστράτευσε κατ' αὐτῶν καὶ παρὰ τὴν Θάψον κατετρόπωσεν καὶ διεσκόρπισεν αὐτὰ (46 π.Χ.).

40. Θραμβοὶ καὶ τιμαὶ τοῦ Καίσαρος. — Μάχη παρὰ τὴν Μοῦνδαν. — Ο Καίσαρ ἐν τῷ μεγαλείῳ του καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Ἐπανελθὼν ὁ Καίσαρ εἰς τὴν Ῥώμην ἐτέλεσε τέσσαρας μεγαλοπρεπεστάτους θριάμβους διὰ τὰς ἐν Γαλατίᾳ, ἐν Αἴγυπτῳ, κατὰ τοῦ Φρυνάκου, καὶ κατὰ τοῦ Ἰόνα νίκας του. Διένειμεν εἰς τοὺς στρατιώτας του μεγάλας δωρεάς εἰς χρήματα καὶ εἰς ἀγρούς, καὶ ἐτερψε τὸν λαὸν μὲν ἐστιάσεις καὶ μὲ διάφορα θεάματα. Ἀλλ' ὁ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του πόλεμος δὲν εἶχε λήξει. Τὰ πομπῆια λείψανα συνηθροίσθησαν καὶ πάλιν ἐν

‘Ισπανίᾳ ὑπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Πομπηϊοῦ Σέξτον καὶ Γναῖον. Ὁ Καΐσαρ ἐπελθὼν κατεκερμάτισεν αὐτὰ ἐν Μούνδᾳ (43 π.Χ.).

“Οταν ἐφθασεν εἰς τὴν Ῥώμην τὸ ἄγγελμα τῆς ἐν Μούνδᾳ νίκης, ἡ Σύγκλητος εἴτε ἐκ φόρου εἴτε ἐξ ἰδιοτελείας ἐπεσώρευσεν εἰς τὴν Καΐσαρα ὅλας τὰς τιμᾶς καὶ ὅλα τὰ ἀξιώματα. Ἐψήφισενά φέρῃ δὲ Καΐσαρ πάντοτε τὸν πορφυροῦν μανδύαν τῶν θριαμβευτῶν καὶ νὰ φορῇ στέφανον ἐκ δάφνης. Μετὰ τὴν ἐν Θάψῳ μάχην τὸν εἶχεν ἀνακηρύξει ἡμίθεον. Τώρα τὸ γένεντος τέλειον θεὸν καὶ τὸ ἀγαλμά του ἰδρύθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «τῷ ἀητιήτῳ θεῷ». Τὸν ἀνεκήρυξε δικτάτωρα διὰ βίου, θρασού ἐπὶ δέκα ἔτη, στρατηγὸν αὐτοκράτορα. Ἐκήρυξε τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων του ἑορτάσιμον καὶ ἐτὸν πέμπτον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μῆνα, καθ' ὃν ἐγεννήθη, ὧνέμασε πρὸς τιμῆν του Ἰουλίου. Οὕτω λοιπὸν ἡ δημοκρατία ἐν Ῥώμῃ κατὰ τύπους μόνον ὑφίστατο, πράγματι δὲ ητο μοναρχία. Ἡ θέλησις τοῦ Καΐσαρος ητο νόμος τῆς πολιτείας.

‘Ο Καΐσαρ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως θεραπεύσῃ πάσας τὰς ἀνάγκας τῆς πολιτείας. Ἐθεσε νόμους πολλοὺς κακαλούς. Διὰ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ἀστρονόμου Σωσιγένους διώρθωσε τὸ ἡμερολόγιον εἰσαγαγών ἀντὶ τοῦ σεληνιακοῦ τὸ ἡλιακὸν ἔτος. Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο ὀνομάζεται Ἰουλιανὸν καὶ είνει ἐν χρήσει ἀκόμη καὶ σήμερον παρὰ τοις δρθοδόξοις Χριστιανοῖς.

“Ο Καΐσαρ ητο κατ’ οὐσίαν ἔκσιλεύς. Ὅταν ὅμως ἡθέλησε καὶ κατὰ τύπον νὰ καταλύσῃ τὴν δημοκρατίαν καὶ νὰ προσλάβῃ τὸν τίτλον βασιλέως, πολλοὶ νέοι ἐνθουσιῶντες ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας διωργάνωσαν συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Καΐσαρος καὶ ἐδολοφόνησαν αὐτὸν ἐν τῷ έουλευτηρίῳ τὴν 15 Μαρτίου τοῦ ἔτους 44. Ὁ Καΐσαρ διακρίνας μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν καὶ τὸν προσφιλῆ του Μάρχον Βροῦτον ἀνερώνησε «Καὶ σὺ τέκνον Βροῦτε»; καὶ καλύψας τὴν κεφαλὴν διὰ τῆς τηρέννου ἐπεσενεκρός.

41. Ἀντώνιος καὶ Ὀκταβιάνδος. — Δευτέρα τριαρχία.

‘Ο θάνατος τοῦ Καΐσαρος ἐπέφερε μεγίστην ταραχὴν ἐν Ῥώμῃ. Οἱ συνωμόται φεύγοντες τὴν δργὴν τοῦ λαοῦ ἐκλει-

οθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ἡ Σύγκλητος συνελθοῦσα ἐψήφισε, κατὰ πρότασιν τοῦ Κικέρωνος, διὸ μὲν νεκρὸς τοῦ Καίσαρος νὰ ταρῇ μεγαλοπρεπῶς καὶ αἱ πράξεις αὐτοῦ νὰ ισχύουν, εἰς δὲ τοὺς δολοφόνους νὰ δοθῇ ἀμνηστία. Οἱ δολοφόνοι τότε κατῆλθον ἐκ τοῦ Καπιτωλίου. Μετ' ὅλιγας ἡμέρας ἔγινεν ἡ κηδεία τοῦ Καίσαρος. Κατ' αὐτὴν δὲ ὑπατος Ἀντώνιος διὰ λόγου τεχνικωτάτου ἀνέμνησε τὰ κατορθώματα τοῦ Καίσαρος καὶ ἀνέγνωσε τὴν διαθήκην, διὰ τῆς δποίας οὗτος καθίστα ἐν μέρει κληρονόμον του τὸν ἥματικὸν λαόν. Ἡ ἐλευθεριστῆς αὕτη τοῦ Καίσαρος εἶχε συγκινήσει τὸν λαὸν μέχρι ἀλλοφρεσύνης. "Οταν δὲ εἰς τὸ τέλος δὲ Ἀντώνιος ἐπέδειξε τὴν διάτρητον καὶ αἰμόφυρτον χλαμύδα τοῦ Καίσαρος, ὑπὸ τοσαύτης δργῆς κατελήφθη δὲ λαός, ὃστε διρμῆσε καὶ ἔλαβε τὰ δπλα, ἵνα κατασπαράξῃ τοὺς δολοφόνους. Ἀλλ ὅτοι προλαβόντες ἐδραπέτευσαν ἐκ τῆς Ἀλπεων Γαλατίαν, δὲ Μάρκος Βροῦτος εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ δὲ Κάσσιος Λογγίνος εἰς τὴν Συρίαν.

"Ἐν τῷ μεταξὺ ἔρχεται ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Ἰλλυρίας, ὅπου ἐσπούδαζεν, δὲ Ὁκταβιανός, ἀνεψιδὸς καὶ θετὸς υἱὸς καὶ γενικὸς κληρονόμος τοῦ Καίσαρος. Ἐπειδὴ δὲ Ἀντώνιος ἤρνεῖτο νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν χρηματικὴν περιουσίαν τοῦ θελουτοῦ, τὴν δποίαν ἡ χήρα τοῦ Καίσαρος Καλπουρία εἶχε παραδώσει εἰς τὸν Ἀντώνιον, δὲ Ὁκταβιανὸς ἐπώλησε πάσας τὰς γαλις τοῦ Καίσαρος καὶ τὰς ἰδικάς του, καὶ οὕτω διένειμε τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ θελουτοῦ αὐτοῦ ἀναφερόμενα κληροδοτήματα. Διὰ τῆς γενναιοδωρίας του ταύτης ἀπέκτησε πολλὴν δύναμιν παρὰ τῷ λαῷ. "Οταν δὲ δὲ Ἀντώνιος ἐπεχείρησε ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ Δεκίμου Βρούτου τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, δὲ Κικέρων ὑποστηρίζων τὸν νεαρὸν Ὁκταβιανὸν ἐπεισε τὴν Σύγκλητον νὰ κηρύξῃ τὸν Ἀντώνιον ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. "Οθεν ἐστάλησαν καὶ αὐτοῦ οἱ ὑπατοι Ἰρίας καὶ Πάντας, μετ' αὐτῶν δὲ ὡς ἀντιστράτηγος καὶ δὲ Ὁκταβιανός. Ὁ Ἀντώνιος ἐνικήθη παρὰ τὴν Μουτίγην (43 π. X.) καὶ κατέφυγε

πρὸς τὸν Λέπιδον, διοικητὴν τῆς πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας. Ἐφονεύθησαν ὅμως καὶ οἱ δύο ὑπατοὶ καὶ τοιουτορόπως ἔμεινε κύριος τῶν νικηφόρων στρατευμάτων μόνος ὁ Ὁκταβίανός.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Σύγκλητος ἀνέθεσε τὴν ἔξακολούθησιν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Δέκιμον Βροῦτον, ὁ Ὁκταβίανὸς δργιούθεις ἔσπευσεν εἰς Ῥώμην μετὰ τοῦ στρατοῦ του καὶ ἤναγκασε τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν λαὸν ν ἀναγορεύσουν αὐτὸν ὑπατον, καίτοι ἦτο μόλις εἰκοσαετής τὴν ἡλικίαν. Βλέπων ὅμως δὲ τὸ μεγαλείτερον πρόσκομμα εἰς τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του ἦσαν οἱ δημιοκρατικοί, ἥνῳθη μετὰ τοῦ Ἀντώνιου καὶ τοῦ Λεπίδου, καὶ συνεκρότησαν τὴν δευτέραν τροπορχίαν (43 π. X.).

Κατὰ ταύτην ἀνέλαθον ἀφ' ἔχυτῶν τὴν ἔξισταν τοῦ νὰ διοικοῦν τὰ τῆς πολιτείας ἐπὶ μίαν πενταετίαν καὶ νὰ διορίζουν τοὺς ἀρχοντας, χωρὶς τὰ διατάγματα αὐτῶν νὰ ὑπόκηγνται εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ δήμου, διένειμαν δὲ πρὸς ἀλλήλους τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας, πλὴν τῆς Ἰταλίας, καὶ ἤναγκασαν τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον ν ἀνακηρύξουν ὡς νόμους τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀποφασισθέντα. Μετὰ ταῦτα ἀπεφάσισαν δὲ μὲν Λέπιδος νὰ μένῃ ἐν Ῥώμῃ διὰ νὰ φρουρῇ τὰ συμφέροντα τῆς τριαρχίας, δὲ δὲ Ὁκταβίανὸς καὶ δὲ Ἀντώνιος νὰ καταδιώξουν τοὺς φονεῖς τοῦ Καίσαρος. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶχον ἀνάγκην χρημάτων, προέδησαν εἰς φρικώδεις προγραφάς· ἐφόνευσαν τριακοσίους συγκλητικούς καὶ πλείστους ἄλλους πλουσίους καὶ ἥρπασαν τὰς περιουσίας αὐτῶν. Δὲν ἐφείσθησαν δὲ οὔδὲ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων.

Ο Ἀντώνιος προέγραψε τὸν θεῖόν του Λούκιον, δὲ Λέπιδος τὸν ἀδελφόν του Παῦλον, καὶ δὲ Ὁκταβίανὸς τὸν εὑεργέτην του Κικέρωνα κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Ἀντώνιου.

42. Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη (42 π. X.)

Οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῶν δημοκρατικῶν Μᾶρκος Βροῦτος καὶ Κάσσιος (τοῦ Δεκίμου Βρούτου ἀποθανόντος) ἡσχολήθησαν μετὰ μεγάλης δραστηριότητος εἰς τὸ νὰ συλλέξουν μεγάλην στρατιὰν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ο Ὁκταβίανὸς καὶ δὲ Ἀντώνιος στρατολογήσαντες ἐξεστράτευσαν κατ' αὐτῶν. Οἱ δύο ἀντίπαλοι

στρατοὶ συνηγρήθησαν εἰς τεύς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας. Γενομένης δὲ μάχης (42 π. Χ.), οἱ δημοκρατικοὶ ἐνικήθησαν, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ αὐτῶν Βροῦτος καὶ Κάσσιος ηύτοκτόνησαν.

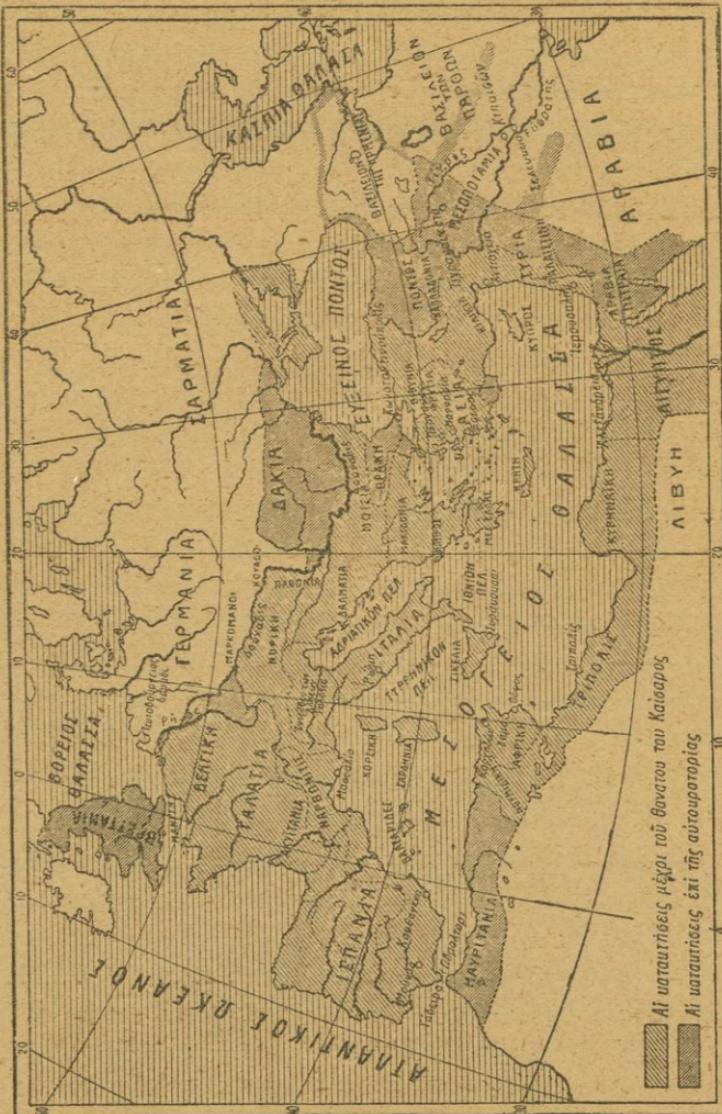
Οὕτω λοιπὸν η ῥωμαϊκὴ δημοκρατία ἔτάφη ἐν Φιλίπποις. Μετὰ ταῦτα δὲ μὲν Ὁκταβιανὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, δὲ δὲ Ἀντώνιος μετέδη τε εἰς τὴν Ἀσίαν, ἵνα τιμωρήσῃ πάντας ὅσοι εἶχον δώσει βοήθειαν εἰς τοὺς δημοκρατικούς. Ὁ Ἀντώνιος εὑρισκόμενος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας ἐκάλεσε τὴν βασιλισσαν τῆς Αλγύπτου Κλεοπάτραν, ἵνα παραστῇ ἐνώπιον του καὶ δώσῃ λόγον διὰ τὴν συνδρομήν, τὴν ὅποιαν παρέσχεν εἰς τὸν Βροῦτον καὶ εἰς τὸν Κάσσιον. Ἡ Κλεοπάτρα ἤλθεν εἰς Ταρσὸν ἐν δλῃ τῇ λαμπρότητι καὶ τῇ ἐπιδεξεί. Τοσοῦτον δὲ δὲ Ἀντώνιος ἐγοητεύθη ἐκ τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τοῦ κάλλους τῆς Αλγύπτιας βασιλίσσης, ὥστε τὴν ἡκολούθησεν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Διὰ τὴν σκανδαλώδη ταύτην διαγωγὴν τοῦ Ἀντώνιου παρ’ ὅλιγον νὰ ἐκραγῇ πόλεμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὁκταβιανοῦ. Ἀλλὰ τὰ πράγματα συνειδέχασθησαν καὶ ἔγινε νέα διανομὴ τοῦ κράτους. Καὶ δὲ μὲν Ὁκταβιανὸς ἔλαβε τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας, δὲ δὲ Ἀντώνιος τὰς ἀνατολικάς, καὶ δὲ ἀσθενής Λέπιδος τὴν Ἀφρικήν. Πρὸς ἑδραίωσιν ἐὲ τῆς συμφιλιώσεως ταύτης, ἀποθανούσης τῆς συζύγου τοῦ Ἀντώνιου Φουλέλιας, δὲ Ἀντώνιος ἐνυμφεύθη τὴν σεμνὴν Ὁκταβίαν, ἀδελφὴν τοῦ Ὁκταβιανοῦ.

43. ‘Ο τελευταῖος ἐμφύλιος πόλεμος. — ‘Η παρὰ τὸ “Ἀκτιον ναυμαχία (31 π. Χ.).

Ο Ἀντώνιος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἀσίαν παρεδόθη καὶ πάλιν εἰς τὸν μετὰ τῆς Κλεοπάτρας ἀκόλαστον βίον. Ἐγίνεν ἀληθῆς δεσμῶτης τῆς πολυμηχάνου ἐκείνης βασιλίσσης. Εἰς τόσον δὲ βαθμὸν ἀναισχυντίας ἔφθασεν, ὥστε ἐδώρησεν εἰς τὴν Κλεοπάτραν καὶ εἰς τοὺς ἔξ αὐτοῦ δύο υἱούς της ῥωμαϊκὰς ἐν Ἀσίᾳ ἐπαρχίας. Ἡ Σύγκλητος τότε ἀγανακτήσασα ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Κλεοπάτρας καὶ ἀφῆρετεν ἀπὸ τοῦ Ἀντώνιου τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ στρατηγίαν.

Ο Ἀντώνιος ἀντὶ νὰ σπεύσῃ κατὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ προλάβῃ αὐτὸν ἀνέτοιμον, ἤλθε μετὰ τῆς Κλεοπάτρας εἰς τὴν Ἑλ-

λάδακαι· διειχείμασεν εἰς τὰς Πάτρας ἐν μέσῳ ἑορτῶν καὶ διασκεδάστεων. Οὕτω ἐδώκε καιρὸν εἰς τὴν Ὁνταδιανὸν νὰ ἔταιμασθῇ καὶ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ. Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνηντήθησαν

παρὰ τὸ "Ακτιον, τὴν σημερινὴν. Ποῦνταν, εἰς τὴν εἰσόδου τοῦ
Αιμισακικοῦ κόλπου. Ἐκεῖ συνήψθη ναυμαχία (31 π. X.).

Πρὸιν δμως κριθῆ ὁ ἀγών, ή Κλεοπάτρα μετὰ ἐξήκοντα πλοιῶν
ἔτεράπη εἰς φυγήν. Ταύτην ἡκολούθησε καὶ ὁ Ἀντώνιος· ὁ δὲ
στόλος αὐτοῦ καὶ ὁ ἐν τῇ ἔνδρᾳ στρατὸς παρεδόθησαν εἰς τὸν
νικητήν. Οἱ Οκταβιανὸι εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης ἔκτισε δρα-
δύτερον ἀπέναντι τοῦ Ἀκτίου τὴν Νικόπολιν, πλησίον τῆς ση-
μερινῆς Πρεβέζης.

Μετὰ ταῦτα δὲ Ὁκταδιαινὸς κατεδίωξε τὸν Ἀντώνιον καὶ τὴν Κλεοπάτραν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ Ἀντώνιος περιελθὼν εἰς ἀμηγανίαν ηὗτοτάνησεν, ἀφοῦ προηγουμένως τοῦ ἀνήγγειλαν ϕευχῆς ὅτι ἡ Κλεοπάτρα ἐδηλητηριάσθη. Ἡ Κλεοπάτρα ἐπεχείρησε νὰ σαγηνεύσῃ καὶ τὸν Ὁκταδιαινέν, ἀλλ᾽ εὗτος ἐδείχθη ϕυχῆρὸς καὶ ἀδιάφορος πρὸς τὰ θέλγητα αὐτῆς. Μὴ θέλουσα δὲ νῦν ἀκολουθήσῃ ἀλυσίδετο; τὸ θριαμβευτικὸν ὄρμα τοῦ νικητοῦ ηὗτοτάνησε καὶ αὐτή. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Κλεοπάτρας δὲ Ὁκταδιαινὸς κατέλυσε τὴν δυναστείαν τῶν Πτολεμαϊδῶν καὶ μετέβαλε τὴν Αἴγυπτον εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΕΝ ΡΩΜΗ

44. Ὀκταβιανὸς Αὐγουστος (30 π.Χ.—14 μ.Χ.)

‘Ο· Οκταβιανὸς ἐξ Αἰγύπτου μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν¹ καὶ ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα αὐτῆς. Ἐπειτα δὲ ἐπέστρεψε διὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐτέλεσε τριήμερον θριάμβου διὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ νίκην του καὶ διὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Αἰγύπτου. Ὁ λαὸς καὶ ἡ Σύγκλητος ἔδειξαν μεγάλην ἀφοσίωσιν πρὸς αὐτόν. Βλέπων δὲ δ’ Ὅκταβιανὸς ὅτι ὁ λαὸς εἰχεν ἀποκάμει πλέον ἐκ τῶν ταραχῶν καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ ὅτι μετ’ εὐχαριστήσεως θὰ ἔθλεπε συγκεντρουμένην πᾶσαν ἔξουσίαν εἰς ἐν πρόσωπον ἴκανόν, μετέβαλε τὴν δημοκρατίαν εἰς μοναρχίαν, οὐχὶ ἀμέσως καὶ ἀποτόμως, ἀλλὰ βραχιηδόν. Κατ’ ἀρχὰς ἀνεδείχθη αὐτοκράτωρ (*imperator*) καὶ ὡς τοιοῦτος ἦτο ἀρχηγὸς πασῶν τῶν κατὰ ἔχορὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων. Ἐπειτα ἔγινεν ὕπατος διὰ βίου καὶ ὡς τοιοῦτος ἦτο δὲ ἐπίσημος ἀρχηγὸς τοῦ κράτους, ἔχων νομίμως πᾶσαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξουσίαν.

Κατόπιν ἔγινε δήμαρχος Ισοβίως, ἐπιστάτης τῶν ἥθῶν, μέγιστος ἀρχιερέως. Οὗτῳ λοιπὸν δὲ λίγον κατ' δλίγον συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτὸν πᾶσαν πολιτικήν, στρατιωτικήν καὶ θρησκευτικήν ἔξου· σίαν. Καὶ διετηρήθησαν μὲν οἱ τύποι τῆς δημοκρατίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν πᾶσα ἀρχὴ ἀπέρρεεν ἐκ τοῦ Ὀκταδιανοῦ. Ἡ Σύγκλητος ἐν τέλει ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὀκταδιανὸν τὴν προσωνυμίαν τοῦ Αὐγούστου (Σεβαστοῦ), τὴν ὁποίαν εὗτος ἔδεχθη μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶνε γνωστὸς δι πρῶτος μονάρχης τῶν Ρωμαίων.

Ἡ κυβερνητικής τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡπία καὶ φιλάνθρωπος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σκληρότητα, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξεν εὗτος ἐν τῇ τριαρχίᾳ. Ἀνέπειρος δὲ Αὐγούστος ἔκτακτον δραστηριότητα καὶ προήγαγε τὸ κράτος εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ δύναμιν. Ὅπεστήριξε τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἔχων πρὸς τοῦτο σύμβουλον καὶ συμπράκτορα τὸν φιλομουσάτατον πρωθυπουργόν του Μαικήναν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου ἡμασαν ἐν Ρώμῃ οἱ ἔξοχώτατοι ποιηταὶ Βιργίλιος, Ὁράτιος καὶ Ὁβίδιος, καὶ οἱ ἴστοριογράφοι Σαλλούσιος καὶ Λίδιος. Ὅθεν καὶ ἐ αἰών τοῦ Αὐγούστου ὠνομάσθη «χρυσαῦς αἰών τῆς ρωμαϊκῆς φιλολογίας». Ἐπὶ Αὐγούστου ἐγεννήθη καὶ δι Λυτρωτῆς τοῦ κόσμου, ἡ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ο Αὐγούστος ἦρξε 44 ἔτη, ἀπέθανε δὲ ἐν Νόλᾳ τῆς Καμπανίας τὸ 14 μ. Χ. ἐν ἡλικίᾳ 76 ἔτῶν. Οἱ Ρωμαῖοι προσέφεραν εἰς αὐτὸν θεῖας τιμᾶς καὶ τὸν ἔκτον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μῆνα πρὸς τιμὴν του ὠνέμασαν Αὐγούστον.

45. Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες.

Πάντες οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου αὐτοκράτορες ὑπῆρξαν χειρίσταις ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν ἐφιλοποιείτο τρόπον τινὰ νὰ ὑπερβάλῃ τὸν προκάτοχόν του κατὰ τὴν σκληρότητα καὶ τὴν θηριωδίαν.

α') Τιβέριος (14—37 μ. Χ.), ὡμὸς καὶ ἀπάνθρωπος, φονεύσας τὸν ἀνεψιόν του Γερμανικόν, τὸν ἔνδοξον νικητὴν τῶν Γερμανῶν, καὶ πάντας σχεδὸν τοὺς ἀλλούς συγγενεῖς του καὶ πλειστους ἄλλους ἀθώους πολίτας, τῶν ὁποίων τὰς περιουσίας

ἥρπασε. Ἐπὶ τοῦ Τιθερίου ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

β') Καλιγόλας (37—41 μ. Χ.), τέφας ἀσεβεῖας, κακουργίας, ἀσωτείας καὶ μωρίας· τύπος φρενοθλαβεῖς, λυπούμενος διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον μίαν μόνον κεφαλὴν διὰ νὰ τὴν κόψῃ διὰ μιᾶς.

γ') Κλαύδιος (41—54 μ. Χ.), ἡλιθιος, ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ τῆς συζύγου του Μεσσαλίνας, ἥτις ὑπῆρξε διαβόητος διὰ τὴν αἰσχρότητά της. Ταύτην φονεύσας ὁ Κλαύδιος ἔλαβε δευτέραν σύζυγον τὴν ἀδελφήν του Καλιγόλα Ἀγριππίναν, γυναῖκα φίλαρχον καὶ πανοῦργον. Ἡ Ἀγριππίνα ἔπεισε τὸν Κλαύδιον νὰ ἀριστῇ ὡς διάδοχόν του τὸν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου υἱόν της Νέρωνα, κατόπιν δὲ ἐδήλητηρίασε τὸν σύζυγον.

δ') Νέρων (54—68). — Ο αὐτοκράτωρ εὗτος ὑπῆρξε τὸ μεγαλείτερον ἀνθρώπομορφον τέφας, ὁ θηριωδέστερος τῶν τυράννων, ὁ μεγαλείτερος «ἐστεμμένος κακοῦργος». Κατὰ πρῶτον ἐφόνευσε τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν του Βρεττανικόν, ἔπειτα δὲ τὴν μητέρα του Ἀγριππίναν καὶ τὴν ἐνάρετον σύζυγόν του Ὁκταδίλαν, καὶ κατόπιν μυρίους ἀλλους.

Ο Νέρων, θέλων νὰ λάθῃ ἵδεαν τινὰ τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας, διέταξε νὰ πυρπολήσουν τὴν Ῥώμην. Ἔνῳ δὲ οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι ἀπηλπισμένοι ἔβλεπον τὴν καταστροφὴν, αὐτὸς ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Μαικήνα ἔθεατο ἀπαθῆς τὸ φοβερὸν καὶ ἀπαίσιον ἔκεινο θέαμα. Κατόπιν, ἵνα καταστείῃ τὴν ἔξεγειρομένην ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, ἀπέδωκε τὴν πυρπόλησιν εἰς τοὺς Χριστιανούς. δι' ὃ καὶ διέταξε τὸν πρῶτον κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸν (64).

Ο Νέρων δὲν ἤθελε νὰ φαίνεται μόνον μέγας αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ καὶ καλλιτέχνης ἔξοχος. Οθεν παρουσιάζετο δημοσίᾳ ὡς κιθαρῳδός, ὡς ἀοιδός, ὡς ὑποκριτής καὶ ὡς ἀρματηλάτης. Μετέβη δὲ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν χώραν τῆς καλλιτεχνίας, καὶ παρέστη εἰς τοὺς ἔθνικούς ἀγῶνας ὡς κιθαρῳδός καὶ ὡς ἀρματηλάτης, ἀναγκάσας τοὺς Ἑλληνας νὰ ἀπονείμουν εἰς αὐτὸν σωρείαν στεφάνων.

Αλλὰ τὰ διάφορα κακουργήματα αὐτοῦ καὶ ἐν γένει ἦ το-

φαννική διοίκησίς του ἔξήγειραν εἰς μέγαν βαθμὸν τὸ μῆσος τοῦ λαοῦ. Τέλος ἐπανεστάτησαν· εἰ ἐν Ἰσπανίᾳ λεγεῶνες καὶ ἀνέδειξαν αὐτοκράτορα τὸν Γόλθαν. Ὁ Νέρων ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων κατέψυγεν εἰς ἀγροτικήν τινα οἰκίαν καὶ μὴ βλέπων οὐδεμίαν σωτηρίαν ηύτοκτόνησε (68).

46. Αὐτοκράτορες ἐκ τοῦ γένους τῶν Φλαβίων,

α') Βεσπασιανὸς (69—79), πρῶτος αὐτοκράτωρ ἐκ τοῦ γένους τῶν Φλαβίων. Ὁ Βεσπασιανὸς ὑπῆρξε καθ' οὐλα ἄριστος αὐτοκράτωρ. Ἡτο ἀνὴρ συνετός, ἐπιεικής, δραστήριος καὶ εἰς ἄκρους οἰκονόμος. Κατέβαλε δὲ πᾶσαν προσπάθειαν ν' ἀνυψώσῃ τὸ καταπεσὸν ὑπὸ τοὺς πρόκατέχους του ῥωμαϊκὸν κράτος.

'Ἐπὶ τοῦ Βεσπασιανοῦ συνέβη καὶ τὸ ἔξῆς σπουδαιότατον γεγονός.. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τίτος μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν κατέβαλε τοὺς ἐπαναστατήσαντας Ἰουδαίους καὶ ἐκυρίευσε τὴν Ἱερουσαλήμ (70, τὴν ἐποίαν κατέσκαψε. Μυριάδες Ἰουδαίων ἐσφύγγαν καὶ τὴν ἀλώσιν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἔρρευσεν εἰς τὰς ὁδούς. Τοιουτορόπως ἐξεπληρώθη ἡ κατάρα αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ἤητοῦντες παρὰ τοῦ Πιλάτου τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἀνέκραζον «Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἵoi ἐφ' ἡμᾶς; καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν».

β') Τίτος (79—81). — Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Τίτος, ὁ νικητὴς τῶν Ἰουδαίων, εἰς ἐκ τῶν καλλίστων αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης. Ἡ βασιλεία τοῦ Τίτου ὑπῆρξε μὲν βραχεῖα ἀλλ' ἀλησμόνητος. Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἔτεινον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του· διὸ ὁ καὶ οἱ ὑπήκοοι του ὠνόμαζον αὐτὸν «Ἄγαπημα καὶ ἐντρύφημα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους».

'Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τίτου συνέδησαν μεγάλα δυστυχήματα. Ηρώτον ἐξερράγη ὁ Βεσούβιος καὶ κατέχωσε τρεῖς πόλεις, τὸ Ἡράκλειον, τὴν Πομπηΐαν καὶ τὰς Σταθίας. Δεύτερον μεγάλη πυρκαϊά ἐκραγεῖσα ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας διαρκέσασα ἀπετέφρωσε τὰς καλλιτέρας συνοικίας τῆς Ῥώμης. Ως νὰ μὴ ἥρκουν δὲ τὰ κακὰ ταῦτα, ἐνέσκηψε καὶ λοιμὸς καταστρέπεικώτατος εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν. Εἰς ὅλα ταῦτα τὰ δυστυ-

χήματα μάνη παρηγορία ήτο ε Τίτος, δεσμός ἔτρεχε πανταχού καὶ ἐδοκίθει τοὺς πάσχοντας. Δυστυχώς δὲ κάλλι στος οὗτος ἦγε μῶν ἀπέθανε προώρως, δηλητηριασθείς, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ ἐπειθαλοῦς ἀδελφοῦ του Δομιτιανοῦ (81)..

γ') Δομιτιονὸς (82—96). Οὗτος εἶχε τὴν ωμότητα τοῦ Νέρωνος καὶ τὴν μωρίαν καὶ δοξομανίαν τοῦ Καλιγόλα. Ἐπανέφερε δὲ τοὺς χρόνους τῶν δύο ἑκαίνων ἐστεμμένων βακούργων καὶ διέπραξε τὰ τρομερώτερα ἐγκλήματα. Ἐπ' αὐτοῦ ἔγινε καὶ διεύτερος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός. Τέλος τὸ βδελυρὸν αὐτὸ τέρας ἐφονεύθη ὑπὸ συνωμοσῶν, μεταξὺ τῶν δποίων ἦτο καὶ ἡ σύζυγός του Δομιτία.

47. Ἡ γένεσις καὶ ἡ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ
ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις καὶ ἐν τῷ ὁμαϊκῷ κράτει.

Ἐπὶ Αὐγούστου, ὡς προειπομέν, ἐγεννήθη ἐ Λυτρωτῆς τοῦ κόσμου, δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Καθ' εὑς δὲ χρόνους ἔνεκα τῆς ἀρξαμένης πάλης μετοξύ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν θρησκευμάτων ἡ κοινωνία εἶχε στερηθῆ πάσης πίστεως καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἐπεζήτει ψυχικήν τινα παραμυθίαν, ἡκούσθη ἐκ Παλαιστίνης τὸ κήρυγμα τοῦ θεανθρώπου, δεσμός ἐκάλει τὴν ἀνθρωπότητα εἰς θρησκευτικήν, ἡθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνάπλασιν καὶ ἀναμόρφωσιν,

Αἱ κυριώτεραι ἀρχαὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ εἶνε αἱ ἑξῆς· ἡ πίστις εἰς ἄντα Θεόν, δημιουργὸν τοῦ παντός καὶ ποιητήν· ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη ἑλών τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους· ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ μετὰ θάνατον κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις.

Τὸ δργανόν, διὰ τοῦ ἐποίου ἐκηρύχθη καὶ διεδόθη ὁ χριστιανισμός, ὑπῆρξεν ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα. Ἀπασα δὲ ἡ Ἀνατολὴ εἶχεν ἡδη ἐξεληνισθῆ διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ.

Ο λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐκηρύχθη ὑπὸ τῶν μαθητῶν του κατὰ πρώτων εἰς τὴν Παλαιστίνην. Πολλοὶ προσῆλθον εἰς τὴν νέαν πίστιν. Εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ δὲ ἰδρύθη ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία.

Οἱ Ἰουδαῖοι καὶ μάλιστα τὸ ἱερατεῖον ἐκήρυξαν διωγμὸν

κατὰ τῆς νέας θρησκείας καὶ ἔχυθη τὸ πρῶτον χριστιανικὸν αἷμα· δὲ Στέφανος, δὲ κληθεὶς πρωτομάρτυρς, ἐφονεύθη διὰ λιθοβολισμοῦ. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ διεσκορπίζθησαν τότε εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην καὶ διέδωκαν τὸ Εὐαγγέλιον. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς δὲ πόλεις Δαμασκόν, Βέρροιαν (νῦν Χαλέπιον), καὶ Ἀντιόχειαν ἴδρυθησαν ἐπιφανεῖς χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι.

Οἱ Ἀπόστολοι—οὗτω δινομάσθησαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ—ἐκήρυξαν κατ’ ἀρχὰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ εἰς μόνους τοὺς Ἰουδαίους. Ἄλλ’ ἀφ’ ἣς στιγμῆς ὁ Παῦλος συγκατελέχθη μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐκήρυξεν «Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἑλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν οὐδὲ θῆλυ· πάντες γάρ οὐμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ», δὲ χριστιανισμὸς προσέλαβεν οἰκουμενικὰς χαρακτῆρας, δὲ νέος Ἀπόστολος ἀπέβη Ἀπόστολος τῶν ἑθνῶν, ἐπικαὶ ὡνομάσθη δικαίως.

Οἱ Παῦλος εἰργάσθη μὲν ἀκαταπόνητον δραστηρεότητα πρὸς διάδοσιν τοῦ θεοῦ κηρύγματος, τρέχων ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἴδρυων χριστιανικὰς ἐκκλησίας, νοοθετῶν τὰς κονότητας τῶν πιστῶν δι’ ἐπιστολῶν, καὶ στηρίζων τὴν νέαν πίστιν διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῶν ἔργων.

Ἄφοι ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐν μέσῳ μυριών κινδύνων καὶ ἴδρυσεν εἰς τὰς χώρας ταύτας ἐκκλησίας, διέβη τὸ 53 ἢ 54 ἔτος εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐπεσκέψθη τοὺς Φιλίππους, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Βέρροιαν. Ἐκήρυξε καὶ ἐνταῦθα τὸ Εὐαγγέλιον καὶ πολλοὺς πρεσείλκυσεν εἰς τὴν χριστιανισμόν. Ἐκ Μακεδονίας ἤλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου πρὸς τοὺς συνηγμένους Ἀθηναίους τὸν ἔνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Ἐπειτα δὲ μετέβη εἰς Κόρινθον, ἐπου ἴδρυσεν ἐπιφανῆ ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς Ἀσίαν.

Οἱ χριστιανισμὸς ἔξηπλώθη εἰς τὴν Ἀνατολήν. Μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ διάδοσίς τῆς νέας θρησκείας προσέκρουσε κατὰ πολλῶν ἐμποδίων, διότι οἱ «Ἐλληνες ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔμειναν προσκεκολλημένοι εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν θρησκείαν, τὴν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, τῶν ὅποιων ἡ λατρεία μετὰ 350 ἔτη ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως κατέπεσε σοβαρῶς».

Πολὺ ταχύτερον παρὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξηπλώθη ὁ χρι-
στιανισμὸς εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν
Ισπανίαν, τὴν Γαλατίαν (νῦν Γαλλίαν), τὴν νέτιον Γερμανίαν
καὶ εἰς τὰς Βρεττανικὰς νήσους ἐδρύθησαν πλεισται ἐκκλησίαι.
Ἐπιφανεστάτη ἦξ αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ τῆς Ῥώμης.

48. "Η ἀρχέγονος Ἐκκλησία.

"Η ἀρχέγονος Ἐκκλησία.—"Ο Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἀπηγ-
θύνοντο κατὰ προτίμησιν εἰς τοὺς ἀποκλήρους τοῦ κόσμου τού-
του. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον τοὺς Χριστιανοὺς ἀπετέλουν πιστοὶ
ἄνθρωποι, ἔργαται, μικροὶ πάλληλοι, δοῦλοι, ζῶντες εἰς τὰς πό-
λεις, διοικοῦντες τὰς πόλεις, διατηροῦντες τὰς πόλεις.

Οἱ Χριστιανοὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως συνηθεῖζοντο
διὰ νὰ τελέσουν τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθήκοντα. Ἡ συνήθεια-
σις αὗτη ὠνομάζετο ἐκκλησία. Τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας ἀπετέ-
λουν ἔν εἶδος οἰκογενείας. Συμπεριεφέροντο μεταξύ των ὡς
ἀδελφοῖς, ἐδογήθει ὁ εἰς τὸν ἄλλον, δοῖς δὲ εἰχον πλεονάσματα
ἔδιδον πρὸς διατροφὴν τῶν ἀπόρων, τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν χη-
ρῶν. Οἱ Χριστιανοὶ ἔκάστης πόλεως ἀπετέλουν τὴν ἐκκλησίαν
τῆς πόλεως ταύτης· οὕτω λ.χ. ὠνομάζετο «ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀντιο-
χείας», «ἡ ἐκκλησία τῆς Κορίνθου». πάντες δὲ οἱ Χριστιανοὶ ἀπε-
τέλουν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τὰς πρώτας ἐκκλησίας τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα ἐτε-
λοῦντο μὲν μεγάλην ἀπλάτητα. Προσηγύχοντο εἰς τὸν Θεόν, ἔψαλ-
λον ὅμνους πρὸς αὐτόν, ἀνεγίνωσκον μεγαλοφώνως τὸ Εὐαγγέ-
λιον ἢ τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων, καὶ μέλος της ἐκκλη-
σίας ἔζηγε τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ προέτρεπεν εἰς ἀρετήν.

"Η μεγάλη τελετὴ ἦτο ἡ τοῦ μυστικοῦ δείπνου, δοτις ὀγο-
μάζετο καὶ εὐχαριστία, ἐτελεῖτο δὲ εἰς μνήμην τοῦ Μυστικοῦ
Δείπνου τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν μαθητῶν του. Παρεκάθηντο ὅλοι
εἰς κοινὸν λιτὸν δείπνου, τὸ ὅποιον ὥνδρας ἀγάπην, ηὐχαρίστουν
τὸν Θεὸν καὶ ἡσπάζοντο ἀλλήλους.

Εἰς ἔκαστην πόλιν ἡ ἐκκλησία ἀπετέλει μικρὰν κοινότητα,
ὅμοιαν πρὸς τὰς ἐλληνικὰς κοινότητας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.
Οἱ δραχμαὶ τῆς κοινότητος ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας, ἐδίδασκον
τοὺς προσηλύτους, καὶ ἐπιτίμων τοὺς κακῶς συμπεριφερομένους

Ούτοι, οἱ ἀρχηγοί, ὧνομάζοντο πρεσβύτεροι (ἱερεῖς). Τοὺς παρέβαλλον πρὸς τοὺς ποιμένας, διότι ἐπροφύλασσον τὸ ποίμνιον τῶν πιστῶν ἀπὸ τοὺς λύκους, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους. Ἡ κοινότης εἶχε τοὺς ὑπηρέτας της, οἵτινες ὧνομάζοντο διάκονοι. Οἱ διάκονοι ήσαν ἐπιφορτισμένοι νὰ διευθύνουν τὴν περιουσίαν τῆς κοινότης, νὰ διανέμουν βοηθήματα εἰς τοὺς πτωχούς, νὰ ἐπισκέπτωνται τοὺς ἀσθενεῖς. Εἰς ἑκάστην πόλιν ὑπῆρχε καὶ εἰς ἀγώτερος ἀρχηγός, δστις ἐκαλεῖτο ἐπίσκοπος. Ὁ ἐπίσκοπος ἦθεωρεῖτο ὡς διάδοχος τῶν Ἀποστόλων, περιβεβλημένους ὑπερφυσική νδύναμιν, καὶ ὡς θεματοφύλαξ τῆς ἀληθοῦς πίστεως.

49. Ἐποχὴ τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων.

α) Τραϊανὸς (98—117). — Τὸν Δομιτιανὸν διεδέχθη ὁ γέρων συγκλητικὸς Νέρβας (96—98) καὶ τοῦτον ὁ Τραϊανός, δστις ἡτο Ἰσπανὸς τὴν καταγωγήν. Ὁ Τραϊανὸς ἔλον του τὸν βίον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ του· διὸ δ καὶ ὁ λαὸς ὠνόμασεν αὐτὸν «ἄριστον».

Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀρχῆς τοῦ Τραϊανοῦ πληροῦν οἱ ἔξωτερικοὶ πόλεμοι. Καὶ πρῶτον ἐκστρατεύσας διεῖ κατὰ τῶν Δακῶν (ἐν τῇ σημερινῇ Ρωμανίᾳ) ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ κατέστησε τὴν Δακίαν ῥωμαϊκήν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Δακία Τραϊανή». Μετὰ ταῦτα ἐκστράτευσεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐνίκησε τοὺς Πάρθους καὶ ἐκυρίευσε τὴν Βαχυλῶνα, τὴν Σελεύκειαν, τὴν Κτηησιφῶντα καὶ τὴν Σοῦσα. Καθυπέταξε τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Ἀσσυρίαν καὶ κατέστησεν αὐτὰς ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας. Ἄλλο ὅταν ἐπανήρχετο ἐκ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἡσθένησε καὶ ἀπέθανεν ἐν Σελινοῦντι τῆς Κιλικίας (117). Ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος εἶχε λάβει τὴν μεγίστην ἔκτασιν. Ἄλλο δὲ μέγας οὗτος ἡγεμὼν δὲν ἦδυνήθη νὰ ἀποφύγῃ τὰς πλάνας τῶν συγχρόνων του καὶ διὰ τοῦτο διέταξε νέον διωγμὸν κατὰ τῷ Χριστιανῷ.

β') Ἀδριανὸς (117—137). — Τὸν Τραϊανὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του Ἀδριανός, δστις ἡτο ἱερηγικὸς αὐτοκράτωρ. Ὁ Ἀδριανὸς ἐπιθυμῶν νὰ γνωρίσῃ ἐξ ίδεις ἀντιλήψεως τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους περιῆλθεν, ώς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πεζός, τὰς διαφόρους

αὐτοῦ ἐπαρχίας, ἐφρόντιζε δὲ νὰ θεραπεύῃ πανταχοῦ πᾶσαν ἀνάγκην. Κατὰ τὰς περισσείας του ταύτας, αἵτινες διήρκεσαν ἔνδεκα ἔτη, ἔκτισε τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὰς Ἀθήνας ἡγάπησεν ἐξαιρετικῶς καὶ πεντάκις ἐπεσκέψθη παραμείνας ἐν αὐταῖς ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ἐκαλλώπισεν αὖτας διὰ διαφόρων οἰκοδημῶν, Ὁκοδόμησε τὸν ναὸν τοῦ Ὄλυμπiou Διός, τοῦ ἑποίου τὰ θεμέλια εἶχε θέσει διὰ Πεισίστρατος. Κατεσκεύασε τὸ μέχρι σήμερον σωζόμενον Ἀδριανείον ὑδραγωγεῖον. Ἀνήγειρε πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἀρροπόλεως νέαν πόλιν, ἥτις ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διὰ τῆς μέχρι σήμερον σωζομένης καὶ κοινῶς λεγομένης Πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ.

Τὴν εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἀδριανοῦ μάνον εἰς πόλεμος διετάραξεν, διὰ τὰν Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ δὲ Ἀδριανὸς γῆθελησε νὰ ἀνεγείρῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἱερουσαλήμ ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν ὅπερ τὸ ὄνομα «Ἀλλία Καπιτωλίνα», οἱ Ἰουδαῖοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπὶ τρία ὀλόκληρα ἔτη ἐπολέμησαν μετὰ λυσάνδους φανατισμοῦ. Τέλος ἐνικήθησαν ὀλοσχερῶς. Ἐξακόσιαι κχιλιάδες ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν τῇδε κάκεισε καὶ τὰ τελευταῖα λειψανα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κράτους ἐξηγανούσθησαν.

γ') Ἀντωνῖος δὲ Εὐσεβῆς (138—161.) — Μᾶρκος Αὐρήλιος (161—180). — Λαμπροὶ ὡσαύτιως αὐτοκράτορες ὑπῆρξαν δὲ Ἀντωνῖος, ὃστις διὰ τὴν πολλήν του εὐσέβειαν πρὸς τοὺς γονεῖς του ὀνομάζεται Πλοι, ἥτις Εὐσεβής, καὶ δὲ Μᾶρκος Αὐρήλιος, διὰτοτε πρὸ διφθαλμῶν τὸ τοῦ Πλάτωνος «Τότε οἱ λαοὶ θὰ εὑδαιμονήσουν, ἔταν ἦ οἱ φιλέσσοφοι γίνουν βασιλεῖς ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσουν».

49. Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ δητορικαὶ σχολαὶ τῶν
Ἀθηνῶν. — Ἡρώδης δὲ Ἀττικός.

Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ δητορικαὶ σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν ἀπετέλουν ἐν εἰδος σημερινοῦ Πανεπιστημίου. Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μάρκου Αὐρήλιος οἱ φιλόσσοφοι καὶ οἱ δητορες ἐδίδασκον ἐδιαιτέρως λαμβάνοντες διδασκτρα ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς των. Ἀλλ' δὲ Μάρκος Αὐρήλιος, θέλων νὰ συστηματοποιήσῃ τὰς σπουδὰς

καὶ νὰ θέσῃ αὐτάς ὅπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους, διωργάνωσε τὰς ἐν λόγῳ σχολὰς οὕτως ὥστε διηγεοῦντο αὐταὶ εἰς δύο, τὴν φιλοσοφικὴν καὶ τὴν σοφιστικὴν ἢ ἔντορικήν. Αἱ καθηγητικαὶ ἔδραι ὡνομάζοντο θρόνοι καὶ οἱ καθηγηταὶ ἐμισθοδοτοῦντο ὅπὸ τοῦ δημοσίου, ἐξελέγοντο οἱ δὲ καθηγηταὶ καὶ διωρίζοντο ὅπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκ τῶν σεφωτάτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ Ἀντωνίου ἦκμασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ πολυθρύλητος διὰ τὸν πλοῦτον του καὶ τὴν γενναιοδωρίαν του Ἡρώδης ὁ Ἀττικός, εἰς ἐκ τῶν δεινοτάτων ἡγετόρων καὶ φιλοσόφων τῆς τότε ἐποχῆς. Οἱ πατήρ τοῦ Ἡρώδου Ἰούλιος Ἀττικὸς ἀνεκάλυψεν εἰς τινὰ οἰκίαν του ἀμέτρητον θησαυρὸν. Οἱ Ἡρώδης ὁ Ἀττικός κληρονομήσας τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἔκαμε ἐλευθεριωτάτην χρῆσιν αὐτοῦ. Ἐδαπάνησε μυθώδη ποσὰ διὰ νὰ καλλωπίσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐληγ. Εἰς τὰς Ἀθήνας κατεσκεύασε ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου τὸ Παναθηναϊκὸν στάδιον πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ, τοῦ ἐποίου ἔχη διεσώζοντο μέχρις ἐσχάτων καὶ τὸ ὅποτον ἀναμαρμαρώθεν πρὸ ἐτῶν δαπάναις τοῦ Γεωργίου Ἀβέρωφ εἶνε ἐν ἐκ τῶν ὀραιοτάτων κοσμημάτων τῶν νεωτέρων Ἀθηνῶν. Κατεσκεύασεν εἰς τὰς νοτιοδυτικὰς κλιτοὺς τῆς Ἀκροπόλεως τὸ Ωδεῖον εἰς μνήμην τῆς ἀποθανούσης συζύγου του Ῥηγίλλης. Κατεσκεύασεν ἐκ μαρμάρου δεξαμενὰς εἰς τὰ λουτρὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ κατέστησε χρήσιμα εἰς τοὺς νοσοῦντας τὰ Ιαματικὰ ὄδατα. Εἰς τὴν Ὁλυμπίαν κατεσκεύασε μεγαλοπρεπὲς ὄδραγωγειον. Παρέσχε γενναῖας βοηθείας εἰς πλεισταὶς πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας.

Διὰ τοῦτο αἱ πόλεις αὗται ἔξεδήλωσαν μὲν πολυαριθμους ἐπιγραφὰς τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὸν Ἡρώδην, διοικάζουσαι αὐτὸν προστάτην καὶ εὐεργέτην.

50. Ο Διοκλητιανὸς καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ.

Απὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἀρχεται ἡ παρακμὴ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Πάντες οἱ μετ' αὐτὸν αὐτοκράτορες μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ, πλὴν ἐλαχίστων ἔξαιρέσεων, ὑπῆρχαν χειριστοί, διὰ δὲ τῆς ἀθλίας καὶ ἐλεεινῆς αὐτῶν διοικήσεως ἐπέφεραν τὴν τελείαν παρακμὴν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ο Διοκλητιανὸς (284—305) ὑπῆρξεν ἕκανδς καὶ δραστήριθς αὐτοκράτωρ. Βλέπων οὕτος δὲ τὴν ἐπήρχει μόνος εἰς τὴν διοίκησιν τοσοῦτον ἔκτεταμένου κράτους, προσέλαβε καὶ συνάρχοντα τὸν γενναῖον στρατηγὸν Μαξιμιανὸν καὶ ἀνέθεσεν εἰς τοῦ τον τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, αὐτὸς δὲ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς. Εἶχον δὲ τὰς καθεδρὰς τωνδ μὲν διοκλητιανὸς εἰς τὸ Μεδιόλανον, δὲ δὲ Διοκλητιανὸς εἰς τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Μετά τινα ἔτη προσέλαβον οὗτοι καὶ δύο ἄλλους συνάρχοντας ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν καίσαρος, τὸν Γαλέριον καὶ τὸν Κωνστάντιον τὸν Χλωρόν, ἐνῷ δὲ Διοκλητιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς ἔφερον τὴν προσωνυμίαν αὐγούστου. Οἱ τέσσαρες οὗτοι ἀρχοντες διένειμαν πρὸς ἄλλήλους τὰς ἐπαρχίας. Ἐν τούτοις δὲ Διοκλητιανὸς παρέμεινεν δὲ διέρτατος ἀρχηγὸς τοῦ κράτους καὶ ἔξ αὐτοῦ ἀπέρρε πᾶσα ἀρχή.

Ο Διοκλητιανὸς κατὰ παρακίνησιν τοῦ μοχθηροῦ καὶ κακεντρεχοῦς Γαλερίου διέταξε γενικὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμόν, κατὰ τὸν δρόποιον χιλιάδες Χριστιανῶν ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον. Ἐν ἔτει 305 δὲ Διοκλητιανὸς ἀσθενήσας παρῆτησε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς Σάλωνα τῆς Δαλματίας, ἐποι διηλθε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ἀσχολούμενος εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ κήπου του, ἡγάγκασε δὲ καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ ἀποσυρθῇ τῆς ἀρχῆς.

Οἱ δύο καίσαρες Γαλέριος καὶ Κωνστάντιος ἀνηγορεύθησαν αὐγούστοι, προσέλαβον δὲ καὶ δύο καίσαρας τὸν Σεβήρον καὶ τὸν Μαξιμίνον. Τότε καὶ δὲ λαδὸς τῆς Ῥώμης ἀνηγρέυσεν αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν τοῦ πρώην αὐγούστου Μαξιμιανοῦ Μαξέντιον, ὃστις προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν πατέρα του. Οὗτῳ παρήκθη ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ κράτει πολυαρχία. Ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος μετ' ὀλίγον Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ ἔγινεν αὐγούστος δὲ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος· ἀντὶ δὲ τοῦ Σεβήρου φονευθέντος δὲ Λικίνιος. Ἀλλ' οἱ ἔξ οὗτοι αὐτοκράτορες μετά τινα χρόνον περιωρίσθησαν εἰς τέσσαρες καὶ ἡρχον ἐν μὲν τῇ Δύσει δὲ Μαξέντιος καὶ δὲ Κωνσταντῖνος, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ δὲ Λικίνιος καὶ δὲ Μαξιμίνος.

51. Οἱ κατὰ τῶν Χριστιανῶν μεγάλοι διωγμοί.

Ο Χριστιανισμός, μέχοις οὐ ἐμπεδωθῆ καὶ κατισχύει εἰς

τὸν κόσμον, εἶχε νῦν ἀντιπαλαισηγή οὐκέ μόνον πρὸς τὰς παλαιὰς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ὁμοιούχην πολιτείαν. Καὶ ηὗτο μὲν ἡ ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἀνεξίθρησκος, ἀλλ' η ἀνεξίθρησκεία αὐτῇ ἀναφέρετο εἰς θρησκείας ἀνεγνωρισμένας ἐθνῶν διποτασσομένων. "Αλλως ὅμως εἶχε τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ Χριστιανῶν.

"Οἱ Χριστιανισμὸς δὲν ἡτο θρησκεία λαοῦ τινος, θρησκεία ἐθνική. "Οἱ Χριστιανισμὸς κατ' ἀρχὰς ἐθεωρήθη ώς καὶ τις αἵρεσις τῆς "Ιουδαϊκῆς θρησκείας, τοιαύτης δὲ αἵρεσεως διπάδους ἐθεώρουν οἱ ῥωμαῖοι τοὺς ἐν ῥώμῃ διατρίβοντας Χριστιανούς καὶ διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἡ ῥωμαϊκὴ πολιτεία ἔδειξεν ἀδιαφορίαν πρὸς τὸ νέον δόγμα. "Αλλὰ κατὰ μικρὸν, ἐπειδὴ οἱ Χριστιανοὶ ἔζων κατὰ ιδίαν ἀφανῶς καὶ συνήρχοντο εἰς μέρη ἀπόκρυφα διὰ νὰ λατρεύσουν τὸν Θεόν των, ἔγιναν ὑποπτοὶ κατ' ἔρχισαν οἱ κυκλεφορεῦν ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμέναι διαδέσσεις ὅτι δηθεν εἰς τὰς κρυψίας αὐτῶν συναθροίσεις ἐτέλουν ὅσγια καὶ συγωμότουν κατὰ τοῦ καθεστῶτος. "Ενεκα τούτου λοιπὸν ἕρχισεν ἐπίσημος διωγμὸς κατ' αὐτῶν. Οἱ ῥωμαῖοι ἀλλως τε αὐτοκράτορες δὲν ἦδύναντο νὰ βλέπουν μὲ καλὸν ὅμιμα τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, διότι, ἐνῷ εὑτοίς διέθετον δπως ἥθελον τὴν ζωὴν τῶν ὑπηκόων των, δο Χριστιανισμὸς ἐκήρυττε τὴν ισότητα μεταξὺ αὐτοκράτορος καὶ δούλου, τὴν ζωὴν τοῦ ἀποίου μόνος δο Θεὸς ἔξεσιάζει· καὶ ἐιφή η εἰκὼν τοῦ αὐτοκράτορος ἐτιμάτο μὲ θείας τιμᾶς καὶ αὐτὸς δο αὐτοκράτωρ μετὰ θάνατου ἔθεοποιεῖτο, δο Χριστιανισμὸς ἐκήρυττε τὴν λατρείαν μόνον τοῦ ἐνὸς Θεοῦ καὶ ἀπηγγρέει πᾶσαν ἀνθρωπολατρείαν.

Διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔγιναν δέκα. "Ἐκ τούτων σκληρότατος ἡτο δο πρῶτες, δοτις ἔγινεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος. Τὰ βασανιστήρια ήσαν ἀπανθρωπότατα· περιετύλισσον τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανοὺς εἰς δέρματα ἀγρίων θηρίων καὶ παρέδιδον αὐτοὺς εἰς τοὺς κύνας διὰ νῦν τοὺς κατασπαράξουν, η ἥλειφον τὰ σώματά των μὲ πίσσαν, ἐκρέμων ἐπειτα αὐτοὺς εἰς δοκούς καὶ τοὺς ἔκαιον. Τότε ἐμαρτύρησαν οἱ κορυφαῖς τῶν "Ἀποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος. "Ἐπίτης σκληρότατος ἡτο καὶ δο τελευταῖος διωγμὸς, δοτις ἔγινεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Διο-

κλητιανοῦ. Ὁ διωγμὸς οὗτος διήρκεσεν δύτικά ἔτη καὶ ὀνομάσθη
ἔποχὴ τῶν μαρτύρων, διότι χιλιάδες Χριστιανῶν ὑπέστησαν
τὸν μαρτυρικὸν θάνατον.

Καθ' ὅλους τοὺς διωγμοὺς οἱ Χριστιανοὶ ἔθειξαν ὑπεράν-
θρωπον θάρρος, τὸ ἐπόπιον ἔκινει τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτὸν τῶν
διωκτῶν. Καὶ αὐτοὶ οἱ βασανισταὶ τῶν Χριστιανῶν πολλάκις
τόσον πολὺ ἔξεπλήττοντο ἐκ τοῦ θάρρους ἐκείνων, ὥστε ἔκή-
ρυττον ἔσωτοὺς Χριστιανοὺς καὶ συναπέθνησκον ὄμοι μὲ τοὺς
Χριστιανοὺς ὡς μάρτυρες. Εἰς τοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν δι.
ώγμοὺς ἔθεσεν δριστικῶς τέρμην δὲ Μέγας Κωνσταντῖνος.

**52. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας (306—337). — Πόλεμοι αὐτοῦ
πρὸς τὸν Μαξέντιον καὶ πρὸς τὸν Διοκλητίον — Ο Κων-
σταντῖνος μόνος κύριος Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.**

Ο Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου τοῦ
Χλωροῦ καὶ τῆς Χριστιανῆς Ἐλένης, διεδέχθη δὲν τῷ θρόνῳ
τὸν πατέρα του καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Γαλατίας, Ἰσπα-
νίας καὶ Βρεττανίας.

Ο Μαξέντιος ὀνειρευόμενος τὴν κατάκτησιν τῶν ἐπαρχιῶν,
τῶν ὁποίων ἦρχεν ὁ Κωνσταντῖνος, γαμβρός του ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ
Φαύστᾳ, παρεσκευάζετο εἰς πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ
Κωνσταντῖνος θέλων νὰ προκαταλάβῃ ἀνέτομον τὸν ἀντίπαλον
του ἐπῆλθεν ἀμέσως κατ' αὐτοῦ. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τοὺς πρό-
ποδας τῶν "Αλπεων κατελήφθη ὑπὸ ἀνησυχίας διὰ τὴν ἔκβασιν
τοῦ ἀγῶνος, πρῶτον διέτι δ στρατός του ἦτο κατὰ πολὺ μι-
κρότερος τοῦ στρατοῦ τοῦ Μαξεντίου, καὶ δεύτερον διέτι ἐπῆρ-
χετο ἐναντίον τῆς Ῥώμης, τὴν ὁποίαν οἱ Ῥωμαῖοι ἔθεωρουν
ὡς ἱερὰν πόλιν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνησυχίας του ταύτης εἶδεν δὲ Κωνσταν-
τῖνος, κατὰ τὴν περιλάλητον παράδοσιν, ἡμέραν τινὰ ἐν τῷ
οὐρανῷ φωτεινόν τι σημεῖον ἐν σχήματι σταυροῦ, τὸ ὁποῖον
ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐν τούτῳ νίκα». Ο Κωνσταντῖνος ἔξε-
πλάγη. Ἐν τούταις δὲν ἦτο τελείως πεπεισμένος. Ἀπέμενον
εἰς τὸ πνεῦμά του ἀμφισσοῖαι τινές. Ἄλλος δταν ἐπῆλθε νύξ,
εἶδε καθ' ὑπον τὸν Χριστόν, δεσμοῖς ἐκράτει εἰς χειράς του σταυ-

ρὸν καὶ τοῦ εἶπε νὰ μεταχειρίζεται τὸ σημεῖον ἔκεινο ὡς ὅπλον
κατὰ τῶν ἔχθρῶν.

Ο Κωνσταντίνος πεισθεὶς περὶ τῆς ἀληθείας τῆς χριστια-
νικῆς πίστεως διέταξε νὰ κατασκευάσουν σημαῖαν, ἢ δποια
ἔφερεν εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ κοντοῦ σταυρὸν μὲ τὸ μονόγραμμα
Χ Ρ (=Χριστός). Οὕτω λοιπὸν κατεσκευάσθη ἢ πρώτη χρι-
στιανικὴ σημαῖα, ἥτις ὠνομάσθη λάβαρον καὶ ἥτις διήγειρε
μέγαν ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Κωνσταντίνου
εὑρισκομένους Χριστιανούς.

Προηγουμένου τοῦ λαβάρου ὁ Κωνσταντίνος ὥρμησε μετὰ
θάρρους κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Παρὰ τὴν Μουλδίαν γέφυραν
κατὰ τὴν εἰσόδον τῆς Ρώμης συγάπετεται μάχη φονική. Ο Μαξεντίος νικᾶται καὶ φεύγων πίπτει εἰς τὸν Τίβεριν ποταμὸν
καὶ πνίγεται, ὃ δὲ Κωνσταντίνος εἰσέρχεται θριαμβεύτικῶς εἰς
τὴν Ρώμην.

Μετ' αὐτῷ πολὺ ὁ Κωνσταντίνος ἀπῆλθεν εἰς Μεδιόλανον,
ὅπου προσῆλθε καὶ ὁ αὐγουστος τῆς Ἀνατολῆς Λικίνιος καὶ
ἐτέλεσε τοὺς γάμους του μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Κωνσταντίνου
Κωνσταντίας. Φρονῶν δὲ ὁ Κωνσταντίνος διεῖ ἢ λαμπρὰ κατὰ
τοῦ Μαξεντίου νίκη του ὠφελεῖτο εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ,
ἔξεδωκεν ἐν Μεδιολάνῳ ὅπερ κοινοῦ μὲ τὸν Λικίνιον διάταγμα,
διὰ τοῦ δποίου κατεπαύετο πᾶς διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν
καὶ ἀπενέμετο πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς ὅλους τοὺς
ὑπηκόους τοῦ κράτους. Τοισυτοτέρπως ἢ νέα θρησκεία τοῦ
Χριστοῦ, ἀφοῦ ὑπέστη τρομεροὺς διωγμούς, νῦν διὰ τῆς ὑποστη-
ρίξεως τοῦ Κωνσταντίνου ἔγινσφαλίσθη καὶ ἐστερεώθη.

Ο Λικίνιος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατέδχεται διὰ πο-
λέμου τὸν Μαξιμίνον καὶ τοισυτοτέρπως ἔμεινε μόνος ἄρχων ἐν
τῇ Ἀνατολῇ, ἐνῷ ἐν τῇ Δύσει ἥρχε μόνος ὁ Κωνσταντίνος.
Αλλὰ μετά τινα χρόνον ὁ Κωνσταντίνος περιῆλθεν εἰς πόλεμον
πρὸς τὸν Λικίνιον. Κατατροπώσας δὲ αὐτὸν πρῶτον παρὰ τὴν
Ἀδριανούπολιν τὸ 321 καὶ ἔπειτα παρὰ τὴν Χρυσόπολιν, κα-
τέστη μόνος κύριος Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. "Εκτοτε ὁ Κωνσταν-
τίνος ἔκηρύχθη ἀναφρανδὸν ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας
καὶ διαφοροτέρπως ἐπροστάτευσε τοὺς Χριστιανούς.

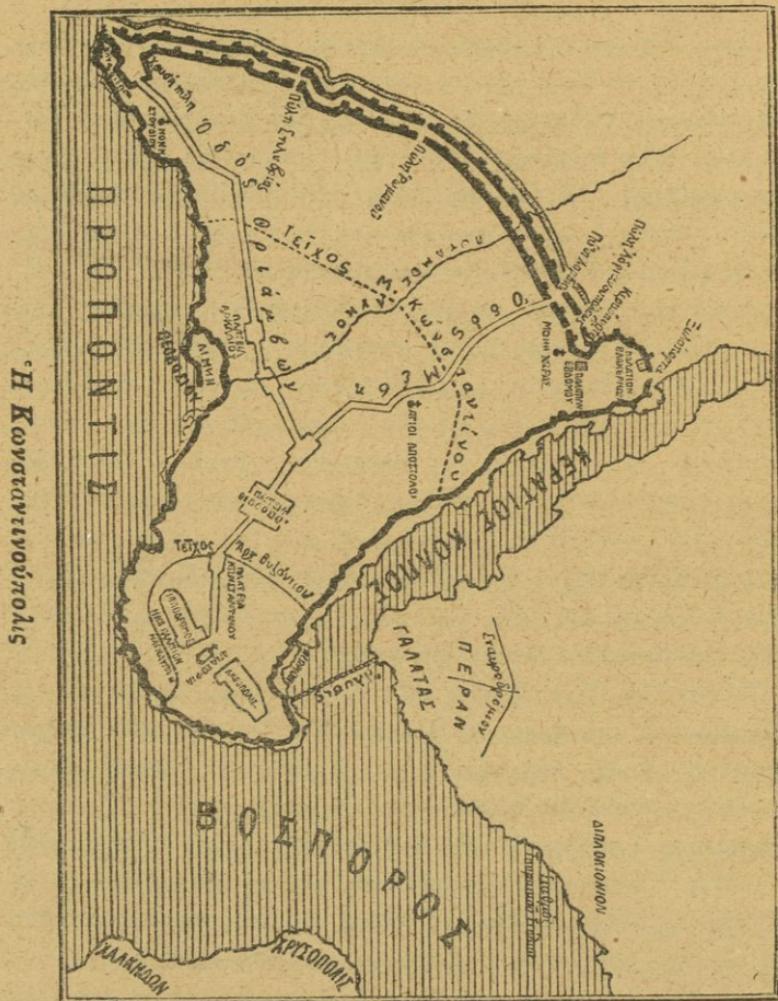
53. Αἴρεσις τοῦ Ἀρείου.—*Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.*—Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.—Θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου.

Κατ' ἔκεινην τὴν ἐποχὴν ὁ Ἀρείος, ἱερεὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, θέλων νὰ δώσῃ μᾶλλον μονοθεϊκὸν χαρακτήρα εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο τέλειος ἐν Τριάδι θεός, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ θεοῦ. Τὸ τελειότατον ὅμως ὅλων τῶν κτισμάτων. Ἡ αἵρεσις αὕτη τοῦ Ἀρείου προσείλκυσε πολλοὺς ἐπαδεσὺς καὶ προεκάλεσε μαχράξ συζητήσεις καὶ διαμάχας εἰς τὸ κράτος. Ὁ Κωνσταντίνος θέλων νὰ φέρῃ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ὁμόνοιαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συνεκάλεσε τοὺς ἐπισκόπους εἰς σύνοδον διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τοῦ ζητήματος. Ἡ σύνοδος αὕτη, ἥτις δνομάζεται «πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος», συνῆλθε τὸ 325 εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Β.θυνίας, ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ 318 Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις κατεδίκασεν αὕτη σχεδὸν παμψῆρει τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ συνέταξε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως; μέχρι τοῦ 8ου ἀριθμοῦ. Ἐθετίσθη δὲ διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὅτι ὁ Χριστὸς εἶνε τέλειος θεός, ὡς ὁ Πατήρ, καὶ ὁμοούσιος ἦτοι ἐντελῶς ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας τὸν πατέρα.

Μετὰ τὴν διαρροήθμισιν τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος ὁ Κωνσταντίνος ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην. Καὶ δὲν εἶχε μὲν ἀκόμη βαπτισθῆ, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἦτο Χριστιανός. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν Ρώμην ἐπεκράτει ἡ εἰδωλολατρεία, ἐπομένως δὲν ἦδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ἡ πόλις αὕτη ὡς καθέδρα τοῦ πρώτου Χριστιανοῦ ήγεμόνος, ὁ Κωνσταντίνος ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν του εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐκείνας χώρας, εἰς τὰς ὄποιας παρήκμη καὶ τοσοῦτον γῆδοκιμήσει τὸ εὐχγελικὸν κήρουγμα.

Ἀπῆλθε λοιπὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὡς τόπον διὰ τὴν νέαν καθέδραν του ἐξέλεξε τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον ἐπὶ τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου. Ὁ Κωνσταντίνος ἐξέτεινε τὸν περίβολον τοῦ Βυζαντίου, περιέβαλλεν αὐτὸν μὲν ἴσχυρὰ τείχη καὶ ἐκαλλώπισε μὲ διάφορα καλλιτεχνικὰ οἰκοδομήματα, οἷον μὲ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα, μὲ ἵπποδρομον, μὲ ναούς, μὲ πλατείας μετὰ στοάων, μὲ ὕδραγωγεῖα, μὲ θέατρα, μὲ ὁπλοθήκας, καὶ μὲ διάφορα ἄλλα

δχυρωματικά ἔργα. Η γένα πρωτεύουσα ωνομάσθη και-ἀρχὰς Νέα Ρώμη, βραδύτερον δὲ Κωνσταντινούπολις ἐκ τοῦ δνδματος τοῦ

Κωνσταντίνου. Ταύτης τὰ ἔγκαλνια ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπῶς τὴν 11 Μαΐου 330.

Καθ' ὅι χρόνον δι Κωνσταντίνος ἤλθεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν
διὰ νὰ ἐκλέξῃ τὴν νέαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του, ἢ μήτηρ
του, ἡ εὐτεβής Ἐλένη, ἐπορεύθη εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ μετὰ
πολλὰς ἔρευνας ἀνεῦρε τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν

Τίμιον Στυρόν. Ἐπὶ τοῦ Παναγίου Τάφου ὁ Κωνσταντῖνος ἀνήγειρε λαμπρὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

Ἐν ἔτει 337 ὁ Κωνσταντῖνος εὐρισκόμενος ἐν Βιθυνίᾳ ἡ-
σθένησε, προαισθανθεὶς δὲ τὸν θάνατόν του ἐθαπτίσθη ὑπὸ τοῦ
ἐπισκόπου Νικομηδείας Εύσεβου, ἀπέθανε δὲ τὴν 21 Μαΐου τοῦ
337. Ὁ νεκρός του μετακομισθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐτάφη,
ἐν τῷ ναῷ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων. Ὁ Κωνσταντῖνος ὡνομά-
σθη Μέγας ὡς ἐγχαίνιάσας νέαν περίσσον ἐν τῇ ἵστορίᾳ· ὑπὸ δὲ
τῆς Ἐκκλησίας κατετάχθη μεταξὺ τῶν ἀγίων. Ὡς αὖτε μεταξὺ^{τῶν ἀγίων κατετάχθη καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίνου} Ἐλένη, ἀμφο-
τέρων δὲ τὴν μνήμην ἑορτάζει κατ' ἔτος ἡ Ἐκκλησία τὴν 21
Μαΐου.

54. Διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου—^{Ιουλιανὸς}
^{δ Παραβάτης (361—363).}

Ο Μέγας Κωνσταντῖνος πρὶν ἀποθάνῃ διένειμε τὸ κράτος
εἰς τοὺς τρεῖς υἱούς του Κωνσταντίνου τὸν Β', Κωνστάντιον κα
Κώνσταντα, καὶ εἰς τοὺς ἀνεψιούς του Δαλμάτιον καὶ Ἀννιβα-
λιανόν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἀμοιβαῖον σπαχραγμὸν τούτων ὁ θρόνος
τοῦ ἥρωας κράτους περιῆλθεν εἰς τὸν Ἰουλιανόν, ἀνεψιὸν τοῦ
Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ο Ἰουλιανὸς ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ἀθήναις, οὗτοι εἶχε συμμαθη-
τὰς Βασίλειον τὸν Μέγαν καὶ Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, ἐμε-
λέτησε τὰ ἀρχαῖα ἀριστουργήματα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης κα
ἀπεθάνυκτε τὸ ηθικὸν καὶ πολιτικὸν μεγαλεῖν, ἐντὸς τοῦ ὄποιου
εἶχον παραχθῆ τὰ συγγράμματα ταῦτα. Διὰ τοῦτο, ὅταν κατόπιν
ἔγινεν αὐτοχράτωρ, ἐπεχείρησεν ἀνορθώσῃ τὴν ἀρχαῖαν ἐλληνι-
κὴν θρησκείαν, δι’ ὃ καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡνομάσθη Ἀποστά-
της καὶ Παραβάτης.

Διὰ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ θρησκεύματος ἐνέμιεν
δι' Ἰουλιανὸς δι τὸ θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ δ παλαιὸς λαμπρὸς
ἐλληνικὸς αἰών μὲ δλα τὰ μεγάλουργὰ κατορθώματά του. Ἀλλὰ
πᾶσαι αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἀπέδησαν μάταιαι. Ἡ ἀρχαῖα
θρησκεία εἶχε πρὸ πολλοῦ ἐκπνεύσει. Τούναντίον δὲ ἡ χριστια-
νικὴ θρησκεία ἦτο θεμελιώμενη ἐπὶ βάσεως ἀσκλεύτου. Μετὰ
διετῆ βασιλείαν δ Ἰουλιανὸς ἀπέθανε πολεμῶν πρὸς τοὺς
Πέρσας.

55. Οὐαλεντιανὸς Α' (364—376) — Οὐάλης (364—378)
Μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν. — Οῦννοι. — Γότιθοι.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε πλέον κληρονόμος τῆς ἀρχῆς ἐκ τοῦ οἰκου τοῦ Κωνσταντίνου, ἀνηγρφεύθη αὐτοκράτωρ ὁ Ἰοβιανός, ἀνώτερος ἀξιωματικός, θστις κατήργησε τὰ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς θρησκείας διατάγματα τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ ἀνεκήρυξεν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τὸν Χριστιανισμόν. Ἀποθανόντος μετά τινας μῆνας τοῦ Ἰοβιανοῦ, ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ Οὐαλεντιανὸς Α'. Οὗτος προσέλαθεν ὡς συνάρχοντα τὸν ἀδελφόν του Οὐάλεντα καὶ ἀνέθεσεν εἰς τοῦτον τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀνατολῆς αὐτὸς δὲ διετήρσεν τὴν κυβέρνησιν τῆς Δύσεως ἔχων τὴν καθέδραν του ἐν Μέδιολάνῳ.

Οταν ἔβασιλευεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ Οὐάλης, ἔλαθεν ἀρχὴν ἡ καλουμένη μεγάλη μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν, ἣτις ἔγινεν ἀφορμὴ μεγάλων μεταβολῶν καὶ εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ εἰς τὸν βίρρων κέστιον τῆς Δύσεως.

Οἱ Οῦννοι¹ ἦσαν ἔθνος βίρρων, δυσειδεῖς καὶ νομικοί, ἀνήκον εἰς τὴν Μογγολικὴν φυλὴν. Ἀναχωρήσαντες ἐκ τῶν ἀχανῶν πεδιάδων τῆς βορείου Ασίας, ἐπου ἐκπαλαι ἐπλανῶντο, καὶ διαπεράσαντες τὸν Βόλγαν ποταμὸν τὸ 374 εἰσέπεσαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐνσπείροντες πανταχοῦ τὸν φόδον καὶ τὸν τρόμον. Πρῶτοις καθῆπτεταξαν τοὺς Ἀλανούς, οἱ δποῖοι κατέψκουν τὰς μεταξὺ Βέλγα καὶ Τανάϊδος χώρας.² Επειτα προσέβαλον τὸ μέγα κράτος τῶν Γότθων, τὸ δποῖον ἔξετείνετο ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ Εύξεινου Πόντου καὶ ἀπὸ τοῦ Τανάϊδος μέχρι τοῦ Δουνάβεως.

Οἱ Γότθοι, γερμανικῆς καταγωγῆς, διηρροῦντο εἰς δύο κλάδους, τοὺς Ὁστρογότθους καὶ τοὺς Βησιγότθους. Πρῶτοι προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Οῦννων οἱ Ὁστρογότθοι καὶ καταδιωκόμενοι ἐτράπησαν εἰς τὰς σημερινὰς οὐγγρικὰς καὶ αὐστριακὰς χώρας.³ Επειτα προσεβλήθησαν οἱ Βησιγότθοι. Μὴ δυνάμενοι οἱ Βησιγότθοι⁴ ἀνθέξουν εἰς τὸν χείμαρρον ἐκείνον, ἔζητησαν παρὰ τοῦ Οὐάλεντος τὴν ἀδειαν νὰ διαβοῦν τὸν Δούναβιν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐντὸς τῶν δρίων τοῦ κράτους του ὡς ὑπῆκοι αὐτοῦ. Μετά τινας δισταγμοὺς δὲ Οὐάλης ἐπέτρεψε τοῦτο εἰς τοὺς Βησιγότθους καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς κατοικίας ἐν

τῇ κάτω Μοισίᾳ (τῇ σημερινῇ Βουλγαρίᾳ). Ἀλλ' ἣ πλεονεξία τῶν Ρωμαίων ἐπάρχων ἔξωθησε μετ' διλγον τοὺς Βησιγότθους εἰς ἐπανάστασιν. Ἐξεχύθησαν οὗτοι εἰς τὴν Θράκην, ἐλεηλάτουν δὲ τὰς πόλεις αὐτῆς καὶ ἥχμαλώτιζον τοὺς κατοίκους. Ὁ Οὐάλης ἐστράτευσε κατὰ τῶν Βησιγότθων, ἀλλὰ παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη μετὰ τοῦ πλείστου τῆς στρατιᾶς του (378).

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ἐν τῇ Δύσει ὁ Οὐαλεντιανὸς Α', διεδέχθη δὲ αὐτὸν διὰ τοῦ Γρατιανός, διτις προσέλαθεν ὡς συνάρχοντα τὸν ἀδελφόν του Οὐαλεντιανὸν, Β'. Ὁ Γρατιανὸς μὴ δυνάμενος νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ ἀνατολικοῦ χράτους, τοῦ ὑπὸ τῶν Γρίθων διαρραχομένου, χνέδειξεν αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς ἕνα ἐκ τῶν ἀρίστων στρατηγῶν του, τὸν ἐξ Ἰσπανίας Θεοδόσιον.

56. Θεοδόσιος Α' (739—395)

Ο Θεοδόσιος Α', ὁ ἐπικαλούμενος μέγας, ἦτο ἀνὴρ συνετὸς καὶ ἀνδρεῖος. Ἄφοῦ παρέλαθε τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀνατολῆς, ἐπέστησε κατὰ πρῶτον ὅλην τὴν προσοχήν του ἐπὶ τῶν Βησιγότθων; εἰτινες εἶχον προσῆη μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ τετραετεῖς ἀγῶνας κατώρθωσεν ἐν μέρει μὲν διὰ τῶν ὅπλων, ἐν μέρει δὲ διὰ τῆς πολιτικῆς νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Βησιγότθους, ἐπέτρεψε δὲ εἰς αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν ἐκ νέου εἰς τὸ κράτος του ὡς ὑπήκοοι.

Ο Θεοδόσιος ἀνεδείχθη ὑπέρμαχος τῆς Ὀρθοδοξίας. Κατεβίθασεν ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Ἀρειανὸν Δημόφιλον καὶ ἀνεβίθασεν εἰς αὐτὸν τὸν Ὀρθόδοξον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, ἀνδρα διαπέσποντα ἐπὶ εὐγλωττίᾳ καὶ πολυμαθείᾳ. Ἐπειτα δὲ συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 381 τὴν δευτέραν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἥτις κατέδικασε τὴν αἱρεσιν τοῦ Μακεδονίου, ἀπορρίπτοντας τὴν θεότητα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, καὶ συνεπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως διὰ τῆς προσθήκης καὶ ἑτέρων τεσσάρων ἀρθρῶν, διὰ τῶν ἐποίων ἐκυρώθη τὸ δόγμα περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

Ο Θεοδόσιος συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ

Χριστιανισμοῦ. Ἐνῷ δὲ Μέγας Κωνσταντῖνος ἤνειχετο τὸν ἔθνισμόν, δὲ Θεοδόσιος κατεπίεσεν αὐτὸν πολύ. Διὰ διατάγματος ἐκδοθέντος τὸ 392 διέλυσε τοὺς συλλόγους τῶν ἔθνων Ἱερέων, ἔκλεισε τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μαντεῖα, καὶ κατήργησε καθ' ὅλοκληριαν τὴν εἰδωλολατρείαν. Κατήργησε προσέτι τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. Οὕτω δὲ ἔγινεν δὲ μέγας θεμελιωτὴς καὶ ἰδρυτὴς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἄλλ' ἐνῷ δὲ Ἄνατολὴ διὰ τοῦ Θεοδόσιού ἀγέκτησε τὴν ελρήνην, δὲ Δύσις ἐσαλεύετο ὑπὸ δεινῆς ἀναρχίας. Οἱ ἐν Βρεττανίᾳ λεγεώνες ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν Μάξιμον, δὲ δὲ Γρατιανὸς ἐπερχόμενος κατ' αὐτῶν ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἴδιων τους στρατιωτῶν. Οἱ Μάξιμοις ἥθέλησεν νὰ ἔκβαλῃ ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ τὸν Οὐαλεντιανὸν Β'. Ἀλλὰ τότε δὲ Θεοδόσιος στρατεύσας εἰς τὴν Δύσιν ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε τὸν Μάξιμον, γενναιοφρόνως δὲ φερόμενος παρέδωκε τὴν ἀρχὴν τῆς Δύσεως εἰς τὸν Οὐαλεντιανὸν Β'. Ἀλλὰ μετ' ὅλγον δὲ στρατηγὸς Ἀρβογάστης ἐδολοφόνησε τὸν Οὐαλεντιανὸν Β' καὶ ἀνέδειξεν αὐτοκράτορα τὸν γραμματέα τοῦ Εὐγένιον. Οἱ Θεοδόσιοις ἐλθών ἐκ δευτέρου εἰς τὴν Δύσιν κατέβαλε καὶ τὸν Εὐγένιον καὶ τὸν Ἀρβογάστην καὶ τοιούτοιρόπως ἥνωσεν ὅλον τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του (394). Ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἥσθένησεν ἐν Μεδιολάνῳ καὶ ἀπέθανε τὸ 395. Πρὸ τοῦ θανάτου του διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο υἱούς του· καὶ τὸ μὲν ἀνατολικὸν ἔδωκεν εἰς τὸν πρεσβύτερον Ἀρκάδιον, τὸ δὲ δυτικὸν εἰς τὸν νεώτερον Ὀνώριον.

Ἐκ τῶν δύο τούτων κρατῶν τὸ δυτικὸν διετηρήθη ἐπὶ μίαν περίπου ἑκατονταετηρίδα. Διάφορα βάρβαρα ἔθνη εἰσβαλόντα πανταχόθεν ἐλεγχάτουν καὶ κατέστρεψον αὐτό. Τέλος τὸ 476 μ. Χ. κατελύθη ὁλοτελῶς τὸ δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ ἰδρύθησαν διάφορα βαρβαρικὰ βασίλεια. Τὸ δὲ ἀνατολικὸν διετηρήθη ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

57. "Ιδρυσις του Βυζαντιακοῦ κράτους.

Ἡ σύστασις τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἔλαβε τὴν ἀρχήν της ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἦτοι ἀπὸ τῆς μεταθέσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἕδρας εἰς τὸ Βυζάντιον (330). Ἀλλ' ἡ ὑπαρξία αὐτοῦ ὡς ἴδιου καὶ αὐτοτελοῦς κράτους χρονολογεῖται ἀφ' ὅτου ἐριστικῶς ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἦτοι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδοσίου Α' (395). Τὸ Βυζαντιακὸν κράτος κατὰ τύπον ἦτοι ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ἦτο κράτος ῥωμαϊκόν, διότι καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ στρατιωτικὸς αὐτοῦ δργανισμὸς ἦτο ῥωμαϊκὸς καὶ ἐπίσημος γλώσσα αὐτοῦ ἦτο ἡ λατινικὴ.

Κατ' οὓσιαν ὅμως τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἦτο Ἑλληνικὸν, διότι πᾶσαι αἱ χῶραι αἱ συνιστῶσαι αὐτὸν ἦσαν Ἑλληνικαὶ ἢ Ἕπειροι, εἰληνισμέναι καὶ ἡ λαλουμένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ γλώσσα ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ γλώσσα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς παιδεύσεως ἦτο ἐπίσης ἡ Ἑλληνικὴ. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ τὸ ἀνατολικὸν τοῦτο ῥωμαϊκὸν κράτος ἔγινε καὶ κατὰ τύπον ἦτοι ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν καθηρῶς Ἑλληνικόν, τοῦτο δὲ συνέδη κατὰ τὸν ἔκτον αἰώνα μετὰ Χριστόν.

58. Αρχάδιος (395 - 408).

Πρῶτος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἦτο ὁ Ἀρχάδιος, υἱὸς τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου. Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀρχαδίου ὑπῆρξεν ἀθλία καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐπὶ τούτου οἱ Βησιγότθοι ἐπικνειάτησαν καὶ ἀνακηρύξαντες ἀρχηγὸν τὸν γενναῖον Ἀλάριχον ἐλεγχάτησαν τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν χυρίως Ἐλλάδα. Συνεπλήρωσαν τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐν Ἐλευσῖνι περιφήμου νκοῦ τῆς Δύμητρας. Προχωρήσαντες δὲ μέχρι τῆς Ὁλυμπίας κατέστρεψαν τὰ πλεῖστα τῶν ἐν αὐτῇ Ἱερῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν μεγαλομερεῖην ναὸν τοῦ Ὁλυμπίου Διός.

Ἐνῷ δὲ ἡ ἐλεεινὴ αὐλὴ τοῦ Ἀρχαδίου οὐδὲν μέτρὸν ἔλαβε πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐπιδρομέων, διὸ γενναῖος Στελίχων, ἐπίτρο-

πος τοῦ αὐτοκράτορες τῆς Δύσεως Ὄνωρίου, μαθὼν τὰς ἐν Ἑλλάδι τρομερὰς καταστροφὰς ηλθεν αὐτόκλητος μετὰ Ἰσχυρᾶς δυνάμεως καὶ κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος τοὺς Βησιγότθους.

Ἐπὶ τοῦ Ἀρκαδίου ἥκμασεν ὁ μέγιστος τῆς Ἐκκλησίας ἥρητωρ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, στηλιτεύσας ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος μὲ ἀτρόμητον θάρρος τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν διαφθορὰν τῆς αὐλῆς, διήγειρε ἐναντίον του τὸ σφρόδεν μῖσος τῆς αὐτοκρατείας Εὐδοξίας. Διὰ τοῦτο ἔξεθρον οἰσθη δις καὶ ἔξωρίσθη, ἀπέθανε δὲ ἐν τῇ ἔξορᾳ τὸ 408.

59. Θεοδόσιος Β' ὁ Μικρὸς (408—450)

Πουλχεδρα καὶ Μαρκιανός.

Τὸν Ἀρκαδίου ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱός του Θεοδόσιος ὁ Β', ὁ ἐπικαλούμενος Μικρὸς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πάπτον του Θεοδόσιον τὸν Μέγαν. Τοῦτον ἀνήλικον ὅντα ἐπετρόπευεν ἡ ἀδελφὴ του Πουλχερία. Ὁ Θεοδόσιος ἡλικιωθεὶς ἔλαβε σύζυγον τὴν Ἀθηναῖδα, θυγατέρα τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου, ἣτις βαπτισθεῖσα ὠνομάσθη Εὐδοκία. Ἡ Εὐδοκία ἦτο κάτοχος μεγάλης παιδείας, πολλὰ δὲ ὠφελήθη παρ' αὐτῆς ἡ Ἑλλάς. Τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Εὐδοκίας εἰσήχθησαν εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν ἐλληνικοὶ τρόποι καὶ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, ἣτις ἐκτότε ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ἐπίσημόν τινα θέσιν. Ἰδρύθη δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει πανεπιστήμιον, ἐν τῷ ὅποιῳ ἐδιδάσκοντο ἡ ἐλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ φιλολογία, ἡ ἑρτορικὴ καὶ ἡ νομική. Μετὰ τὸν Θεοδόσιον ἀποθανόντα ἀτεκνον ἐβρασθεύεσεν ἐν ἴδιῳ ὄντιματι ἡ ἀδελφὴ του Πουλχερία, ἣτις ἔλαβε σύζυγον καὶ κατέστησε συνάρχοντα τὸν συγκλητικὸν Μαρκιανόν. Ἀπὸ τῶν χρόνων του Μαρκινιανοῦ εἰς τὸν ἀρχιεπισκόπους Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ἀπενεμήθη ἡ προσωνυμία τοῦ πατριάρχου.

60. Ἰουστινιανὸς (527—565).

Μετὰ τὸν Μαρκιανὸν ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως διάφοροι αὐτοκράτορες εὐχὴ πολλοῦ λόγου ἀξιοί.

Μετὰ τούτους ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Ἰουστινιανὸς, εἰς ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους.

Οὐαὶ τούτους ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Ἰουστινιανὸς γένους, διεδέχθη δὲ εἰς τὸν θρόνον τὸν θείόν του Ἰουστίνον, ὑπὸ τοῦ ὅποίου ἀνετράφη καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐπιμελῶς. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐλάμπρυνε τὸ κράτος του δι’ ἐξόχων πολεμικῶν καὶ εἰρηνικῶν ἔργων. εἶχε δὲ συνεργάτας εἰς τοῦτο ἄνδρας ἐπιφανεῖς, τοὺς δύο μεγάλους στρατηγούς Βελισάριον καὶ Ναρσῆν καὶ τὸν διαπρεπέστατον νομομαχθῆ Τριβωνιανόν. Μέγα σὸν μαχαρικήσεν ἐν τῇ ἴστορίᾳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα. Ἡ Θεοδώρα κατέγετο ἐξεύτελεστάτων γονέων. Ἡτο δραχηστρίς, ἡθικῶς δὲ καὶ κοινωνικῶς ὅχι ἀνεπίληπτος. Διεκρίνετο δμως ἐπὶ εὐφυΐᾳ, ἐπὶ δενάμει πνεύματος καὶ θελήσεως, καὶ ἐπὶ ἐξόχῳ καλλονῇ. Γενομένη σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἀνυψωθεῖσα εἰς τὸν περιλαμπτὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἐξευγενίσθη ἡθικῶς καὶ ὑπῆρξε σύμβουλος καὶ συνεργάτις πιστὴ τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὰς κρισίμους μάλιστα περιστάσεις. Ἡ ἐπιρροὴ καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς Θεοδώρας ἐπὶ τὸν Ἰουστινιανὸν ἦτο τοιαύτη, ὥστε δένυνται νὰ νοηθῇ ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἀνευ τῆς Θεοδώρας. Ἡ μεγάλη ἀξία τῆς Θεοδώρας κατεδείχθη ἀμέσως κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.

Στάσις τοῦ Νίκα. — Εἰς τὸν Ἱππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγωνίζοντο πάντοτε δύο ἀντίζηλοι φατρίαι, οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Γαλάζιοι, ὁνομασθέντες εὕτω ἐκ τοῦ χρώματος τῆς στολῆς τῶν ἀμαρτηλατῶν. Ἐκ τῆς ἀντίζηλίας τῶν δύο τούτων φατριῶν ἐξερράγη τὸ 532 σφοδρὰ στάσις, ἥτις ἐστράφη κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ στασιασταὶ, μετὰ τῶν ὅποιων ἡνίοθη καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, διασκορπισθέντες εἰς ὅλην τὴν πόλιν ἐπυρπόλησαν διάφορα αὐτῆς μέρη καὶ ιδίως δημόσια κτίρια, μεταξὺ τῶν ὅποιων καὶ τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀνεγείρει δ Μέγας Κωνσταντίνος, καὶ ἐπλήρωσαν τὴν πόλιν ἀπὸ σφαγάς. Ὁ κινδυνος ἦτο μέγιστος. Ὁ Ἰουστινιανὸς φοβηθεὶς ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς περιτευούσης. Ἀλλ’ ἡ τολμηρὰ Θεοδώρα ἀντετάχθη εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς φυγῆς καὶ μετὰ βασιλικῆς ἀξιοπρεπείας ὡμιλησε

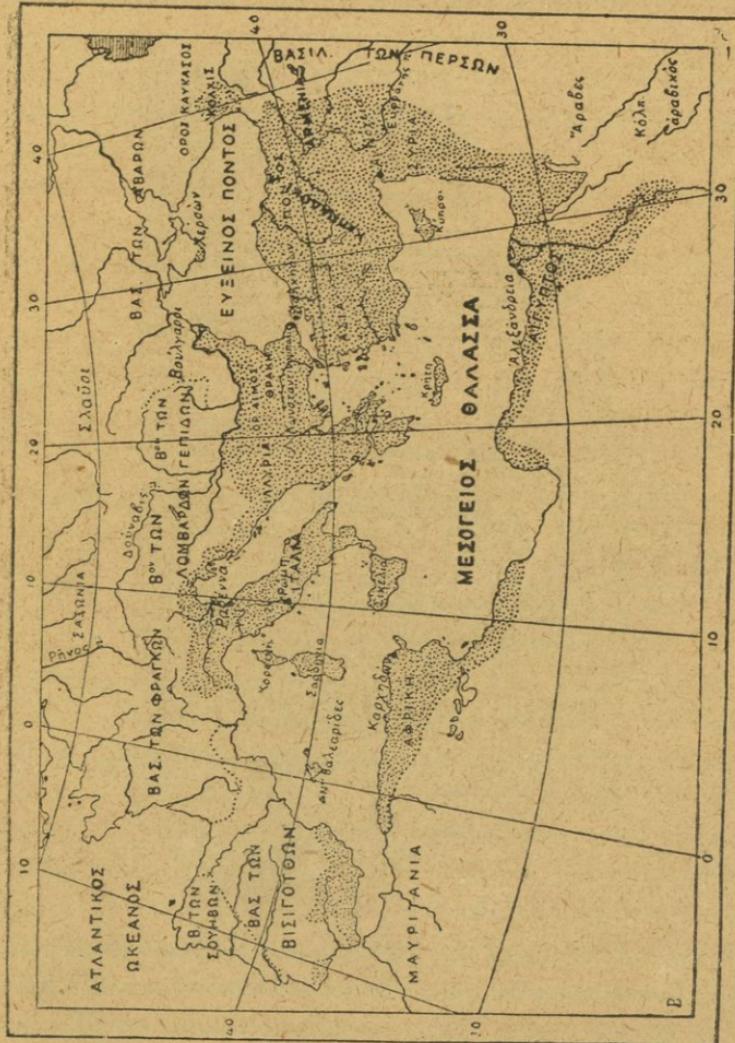
πρὸς τὸν Ἰουστινιανόν, εἰποῦσα ἐν τέλει: «Οὐ κυβερνήσας τὸν κόσμον δύναται νὰ δεχθῇ τὸν θάνατον ἀλλ' ὅχι τὴν φυγῆν. Καὶ λόγοι τῆς Θεοδώρας ἔνεποίησαν μεγάλην ἐντύπωσιν. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔδωκε τότε ἐντολὴν εἰς τὸν στρατηγὸν Βελισάριον νὰ καταστείλῃ τὴν στάσιν διὰ παντὸς μέσου. Καὶ ἀληθῶς ὁ Βελισάριος, ἀφοῦ κατώρθωσε πρῶτον νὰ διαιρέσῃ τοὺς στασιαστὰς, ἐπιπεδών ἐπειτα κατ' αὐτῶν ἐπέφερε τελείαν καταστροφήν, φονεύσας ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ 30,000 καὶ ἀπαλλάξας σύτῳ τὴν πρωτεύουσαν ἐκ τοῦ μεγίστου κινδύνου. Ἡ στάσις αὗτη ὠνομάσθη «Στάσις τοῦ Νίκα» ἐκ τοῦ συνθήματος τῶν ἐπαναστατῶν «Νίκα».

Πόλεμοι. — Ὁ Βελισάριος διεξήγαγε τοὺς ἑξῆς πολέμους, διὰ τῶν δποίων ἑξέτεινε τὰ δρια τοῦ κράτους τοῦ Ἰουστινιανοῦ α') κατὰ τῶν ἐν Ἀφρικῇ Βανδήλων, τῶν ἐποίων τὸ κράτος κατέλυσε καὶ ἔφερε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν βασιλέα αὐτῶν Γελίμερον αἰχμάλωτον· β) κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ὀστρογότθων, τοὺς ἐποίους ἑνίκησε καὶ κατέκτησε πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν, ἔφερε δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς βασιλικοὺς θησαυροὺς καὶ τὸν βασιλέα τῶν Ὀστρογότθων Οὐδετιγιν αἰχμάλωτον· γ') κατὰ τῶν Περσῶν, κατὰ τῶν ἐποίων ἑξεστράτευσε δἰς καὶ ἥναγκασε τὸν βασιλέα αὐτῶν Χοσρόην Α' νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Βελισάριος ἐπολέμει κατὰ τῶν Περσῶν, ἐπανεστάτησαν ἐν Ἰταλίᾳ εἱς Ὀστρογότθοι. Κατὰ τούτων ἐστάλη ὁ ἔπειρος ἐπιφανῆς στρατηγὸς Ναρσῆς, διτις νικήσας τοὺς Ὀστρογότθους ὑπέταξε καὶ προσάγετησε τὴν Ἰταλίαν εἰς τὸ Βυζαντικὸν κράτος.

Νομοθεσία. — Ἐκ τῶν ἕσγων τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ λαμπρότερον εἶναι ἡ γενομένη ἐπ' αὐτῇ συστηματικὴ συλλογὴ καὶ κατάταξις τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων, ἐκ τῆς δποίας ἀπετελέσθη τὸ «Ἰουστινιανεῖον δίκαιον». Τὴν μεγάλην ταύτην ἐργασίαν ἔφερεν εἰς πέρας πο λυμελής ἐπιτροπεία ὑπὸ τῆς προεδρίαν τοῦ ὑπουργοῦ καὶ ἔξοχου νομομαθοῦς Τριβωνιανοῦ. Ἡ νομοθεσία αὕτη τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὠνομάσθη «Σῶμα τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου», παρέλαβον δὲ αὐτὴν πάντα σχεδὸν τὰ νεώ-

τερα εύρωπαικά κράτη καὶ τὴν κατέστησαν βάσιν τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου μέχρι σήμερον.

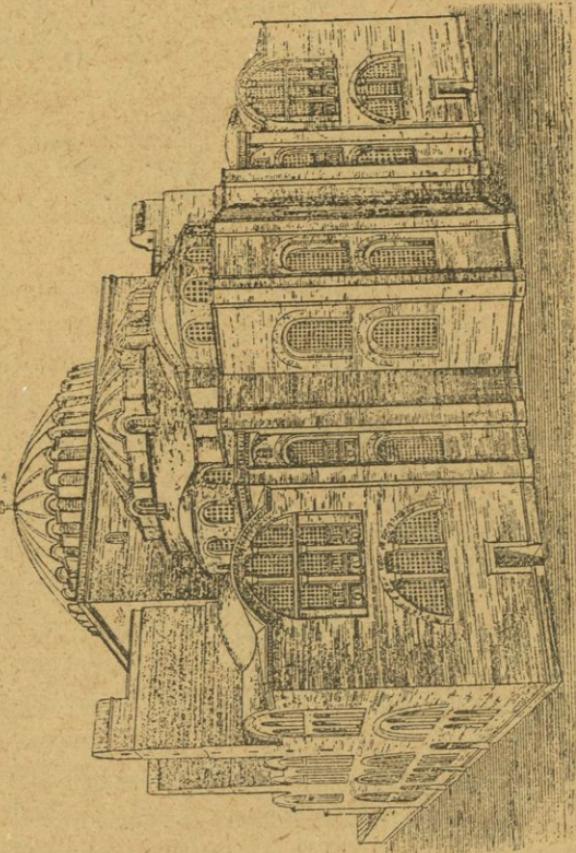
Κτίσματα. — Οἱ Ιουστινιανὸς πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους του ἔχτισε πολυπληθῆ φρούρια κατὰ μῆκος τοῦ Δουνάδεως καὶ

Τὸ Βυζαντιανὸν κράτος ἐπὶ τοῦ Ιουστινιανοῦ.

ἀλλαχοῦ. Ἐκόσμησε τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ διάφορα μεγαλοπρεπῆ σικοδομήματα. Τὸ κάλλιστον δὲ ἔξ οἰλων τῶν κτισμάτων τοῦ Ιουστινιανοῦ εἶνε ὁ περίφημος ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σο-

φίας, δστις συνήθως λέγεται ναός τῆς Ἀγίας Σοφίας.¹ Ο ναός οὗτος ἔκτισθη κατὰ τὸ σχέδιον τῶν μεγαλοφυῶν ἀρχιτεκτόνων Ἀνθεμίου καὶ Ἰσιδώρου εἰς τὸ μέρος, δπου ὑπῆρχεν δ κατὰ τὴν «Στάσιν τοῦ Νίκα» πυρποληθεὶς δμώνυμος ναός. Διὰ τὸν ναὸν τοῦτον ἐπὶ ἔξι ἡτη εἰργάζοντο χιλιάδες ἐργάται καὶ ἐδαπά-

H. Ἀγία Σοφία.

νήθησαν διὰ τὸ κτίριον καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν πάμπολλα ἔκατομμύρια δραχμῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ἡ θόλος καὶ τὰ ἡμιθόλια καὶ οἱ τοῖχοι κατὰ μῆκος ἐκοσμοῦντο μὲ μεγάλας πολυχρώμους ψηφιδωτὰς εἰκόνας, αἱ ἐποίαι σήμερον εἰνε ἐπικεχρισμέναι δι² ἀσέβεστου. Ἡ Ἀγία Σοφία δὲν εἶχε μόνον μοναδικὴν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν εὗτε ἀπλῶς θρησκευτικὴν σπου-

Θαιστητα, ἀλλ' εἶχε καὶ ἴστορικὴν σπουδαιότητα εἰς τὸν ὅλον βίον τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς αὐτὴν οἱ αὐτοκράτορες προσηγόριζαντο εἰς τὸν Θεόν ἐν κατανύξει, διατηροῦσαν γὰρ ἐπιχειρήσουν ἐκστρατείας. Εἰς αὐτὴν οἱ αὐτοκράτορες, διατηροῦσαν γὰρ ἐπανήρχοντο νικηταῖς, μετέβαινον ἐν θριάμβῳ διὰ νὰ φάλλουν τὸν νικητήριον ὄμονον πρὸς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἱερά Σοφία, καὶ ἀφοῦ περιῆλθεν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ μετεβλήθη εἰς μωαμεθανικὸν τελαμίον, δὲν ἔπαυσε νὰ ἀποτελῇ τὸ ἰδεῶδες σύμβολον τοῦ ἔθνικοῦ μεγαλείου τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ εἴνε συνδεδεμένη μὲ τὰς ἐλπίδας καὶ μὲ τὰ ὄντειρα αὐτῶν περὶ τῆς πλήρους ἔθνικῆς ἀποκαταστάσεως.

Οἱ Ἰουστινιανὸι προσήγαγε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἡ μέταξα μέχρι τῆς ἐποχῆς ἑκείνης δὲν ἦτο γνωστὴ ἐν Εὐρώπῃ. Οἱ Ἰουστινιανὸι κατώρθωσε διὰ δύο μοναχῶν νὰ φέρῃ ἐκ τῆς Κίνας ἐντὸς ῥάβδων ἐκ καλάμου σπόρον μεταξοσκάληκος καὶ ἐφρόντισε περὶ τῆς καλλιεργείας αὐτοῦ. Ἡ μέταξα ἐκαλλιεργεῖτο ἔκτοτε πρὸ πάντων ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Ἔκ ταύτης δὲ κατὰ τὸν δωδέκατον αἰώνα ἡ κατασκευὴ τῆς μετάξης μετέσθη καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην.

60. Μαυρίκιος (582—602).—Φωκᾶς (602—610)

Τὸν Ἰουστινιανὸν διεδέχθη ὁ Ἰουστῖνος Β' καὶ τοῦτον ὁ Τιβέριος. Μετὰ τὸν Τιβέριον ἀνέδη εἰς τὸν θρόνον ὁ Μαυρίκιος, εἰς ἐκ τῶν ἐγκρίτων βασιλέων τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ Μαυρίκιοις ὠνομάσθη «ὁ πρῶτος Ἑλλην ἀυτοκράτωρ», εἴτε διότι πρῶτος αὐτὸς κατήγετο ἐξ ἑλληνικῆς χώρας, τῆς Μικρᾶς Ασίας, εἴτε διότι ἐπ' αὐτοῦ τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ἥρχισε πλέον δριστικῶς νὰ ἐξελληνιζηται. Πάντες οἱ αὐτοκρατορικοὶ νόμοι καὶ πάντα τὰ διατάγματα καὶ πάντα τὰ δημόσια ἔγγραφα ἐδημοσιεύοντο ἑλληνιστὶ καὶ ἐν γένει διώματις βίος ὑπερώρησεν εἰς τὸν ἑλληνικόν,

Οἱ Μαυρίκιοις ἀφιερώθη εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ κράτους, τὸ δρόσον πανταχόθεν παρηνωχλεῖτο ὑπὸ διαφόρων ἐχθρῶν, ἀποκατέστησε δὲ εἰς τὸν περισκόπον θρόνον τὸν ἐκδιωχθέντα Χοσρόην Β'. Ἀλλ' ὁ λαμπρὸς οὗτος αὐτοκράτωρ ἐξεθρονίσθη διὰ

στρατιωτικής στάσεως, ἀνέδη δὲ εἰς τὸν Αράνον ὁ ἔκατόν-
ταρχος Φωκᾶς, εἰς ἐκ τῶν χειρίστων αὐτοκρατόρων, ἐπὶ τοῦ
ἔποου τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ἔπαθε τὰ πάνδεινα. Ἀλλὰ καὶ
ὅ ἄθλιος καὶ ωμὸς οὗτος Φωκᾶς ἐξεθρονίσθη καὶ ἐθανα-
τώθη ὑπὸ τοῦ ἐκμανέντος λαοῦ, ἀνεκηρύχθη δὲ αὐτοκράτιον ὁ
‘Ηράκλειος.

61. Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τοῦ Δ' μέχρι τοῦ Ζ αἰώνος.

Ἡ βασιλεία τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀποτελεῖ σπου-
δαιότατον σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμά-
των. Διὰ τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐσχηματίσθη,
νέα ἐστία Ἑλληνικῆς μορφώσεως. Τέρπυθησαν ἐν αὐτῇ βιβλιο-
θῆκαι καὶ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια. Ἄναντιρρήτως πόλις, ἡ
δηποτα διέθετε πλουσίους πόρους, καὶ μάλιστα πρωτεύουσα με-
γάλου κράτους, συνετέλει πολὺ εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν
γραμμάτων. Καὶ ητο μὲν ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους ἡ λα-
τινική, ἀλλ' ὡς εἰπομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν (σελ. 95), γλῶσσα
τοῦ λαοῦ, γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ητο ἡ
Ἑλληνική. Ἄν καὶ ησαν Ψωμαῖοι οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες, ἐν τού-
τοις καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν καὶ στρα-
τιωτικῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους ώμιλουν Ἑλληνιστὴν καὶ ἐθερά-
πευσον ἐπιμελῶς καὶ ἐπιδεικτικῶς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Ὅπερ
πᾶσαν ἄλλην πόλιν αἱ Ἀθῆναι διεψύλαξαν τὴν δνομαστὴν ἐπαγω-
γὴν αὐτῶν δύναμιν, καὶ κατὰ τὸν Δ' καὶ Ε' αἰώνα ἔγιναν ἡ μητρό-
πολις τῆς ἀναβλαστησάσης καὶ πάλιν σοφιστική. Ἐκαλεῖτο δὲ
τότε σοφιστικὴ ἡ ἥητορική. Μετὰ τὰς Ἀθήνας ἤρχετο ἡ Ἀλε-
ξάνδρεια. Εἰς αὐτὴν ἐσπουδάζετο πολὺ ἡ νεοπλατωνικὴ φιλοσο-
φία καὶ ἐκαλλιεργήθη τὸ ἔπος, ἡ μυθιστορία, τὰ μαθηματικὰ καὶ
ἡ ἀστρονομία.

Ἐκ τῶν ἀσιατικῶν πόλεων ἐπρωτεύεται εἰς τὰ Ἑλληνικὰ
γράμματα ἡ Ἀντιόχεια, ἔδρα ἐπιφανοῦς ἥητορικῆς σχολῆς.
Ἐπίσης ἐξεῖχον ὡς ἔδραι Ἑλληνικῆς παιδεύσεως ἡ Βηρυτός, ἡ
Νικομήδεια, ἡ Καισάρεια, ἡ Ἀγκυρα καὶ ἡ Γάζα.

Διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκηρύχθη καὶ διεδέθη εἰς τὸν
κόσμον ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἐπιφανῶν Χρι-
στιανῶν, ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ὁ Γρηγόριος ἐ-

Ναζιανζηνός, δὲ Μέγας Βασίλειος, δὲ Ἰωάννης Χρυσόστομος καὶ ἄλλοι, ἐχρημάτισαν μαθηταὶ ἔθνικῶν σοφιστῶν καὶ ἐνέκυψαν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παρήχθησαν ἀξιόλογα ἐπικὰ ἔργα. Ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων ηὔδοκιμησεν εἰς τὴν ποίησιν δὲ Γρηγόριος δὲ Ναζιανζηνός.

Ἡ ἴστορία κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Μέγαν Κωνσταντίνον γράνους παρημελήθη, ἀνῆλθε δὲ καὶ πάλιν εἰς περιωπὴν ἐπὶ τοῦ Ἱουστινιανοῦ διὰ τοῦ Προκοπίου. Τὰ ἴστορικὰ ἔργα τοῦ Προκοπίου περὶ τῶν πολέμων τοῦ Ἱουστινιανοῦ πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Βανδήλους καὶ πρὸς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Ὀστρογόθους είνε τὰ ἀρισταὶ ἔξ δσων κατέλιπεν ἡ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ περίοδος.

Κατὰ τὸν Δ' αἰώνα ἔλαβε καὶ πάλιν μεγάλην ἐπίδοσιν ἡ σοφιστικὴ (ρήτορικὴ) κατ' ἔξοχὴν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ διεδάσκαλοι τῆς σοφιστικῆς ἀνεγίνωσκον τοὺς κεκαλλιεπημένους λόγους των ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου ἢ κατὰ τὰς ἑορτὰς ἀνελάμβανον νὰ ἐγκωμιάσουν τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ μὲ λόγους παθητικούς καὶ μεστούς κολακείας. Διάσημοι σοφισταὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπῆρξαν δὲ Λιθένιος, δὲ Θεμίστιος καὶ δὲ Ἰμέριος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους παρήχθη νέον λογοτεχνικὸν εἶδος, τὸ μυθιστόρημα, τὸ δποῖον ἦτο ἀγνωστον κατὰ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα.

“Ωσαύτως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεπτύχθη καὶ ἡ ἐκ-
αλησιαστικὴ ρήτορεία. Οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς ἐφιλοτιμήθησαν
νὰ ἀναδειχθοῦν ἐφάμιλλοι πρὸς τοὺς κορυφαίους τῶν ἑλληνικῶν
γραμμάτων εἰς τὴν τέχνην τοῦ λέγειν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν πατένε-
θέντες εἰς τὰς ἔθνικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας
καὶ τῆς Ἀντιοχείας ἐγνώρισαν ὅλας τὰς ἀρετὰς τοῦ ἑλληνικοῦ
λόγου. Καὶ δπως οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν σοφιστῶν μετεχειρί-
ζοντο τὴν ρήτορικὴν εἰς τὰς ἐπιδείξεις των, τοισυτοτρόπων καὶ
οἱ χριστιανοὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐμόρφωσαν τὴν ἀπὸ τοῦ
ἀμβωνος ἐκκλησιαστικὴν ρήτορειαν καὶ ἀνήγαγον αὐτὴν εἰς
ἀνυπέρβλητον τελειότητα. Ἐπιφανέστατοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν

ρητόρων ὑπῆρξεν ἐ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ἐ Μέγας Βασιλεῖος, ὁ Γρηγόριος ἐπίσκοπος Νύσσης, ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου οἱ ἐπίσκοποι Ἀλεξανδρεῖας Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος καὶ ὁ μεγιστος πάντων Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἡρχιεῖ νὰ ἀναπτύσσεται νέον εἶδος ποιήσεως, ἡ ἐκκλησιαστικὴ λυρικὴ ποίησις, ἡ ὅποια κατὰ τὸν Σ' καὶ Ζ'. αἰῶνα ἀνήλθεν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τῆς ποιήσεως ταχύτης οἱ ποιηταὶ δὲν ἡκολούθουν τοὺς κανόνας τῆς ποιήσεως τῆς βασιζομένης εἰς τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν, δηλαδὴ εἰς τὰς μακρὰς καὶ βροχείας συλλαβάς. Ἡδη κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ διμιούριμη γλώσσα εἶχε χάσει τὴν λεπτὴν διάκρισιν τῶν βραχειῶν καὶ μακρῶν συλλαβῶν. Τὰ νέα φωνή εντα δὲν εἶναι πλέον οὔτε μακρὰ οὔτε βραχέα εἰς τὴν προφοράν. Οἱ ποιηταὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως στηρίζονται εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ εἰς τὸν τόνον τῶν λέξεων καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν μουσικὴν, ἡ ὅποια συνώδευε τὰ ποιήματα. Τὰ ποιήματα ταῦτα, τὰ δηποτὰ ἐφάλλοντο — καὶ φάλλονται ἀκόμη μερικά — εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὄνομάζονται συνήθεις ὕμνοι, οἱ δὲ ποιηταὶ ὕμνογράφοι. Ὁ μέγιστος τῶν ὕμνογράφων ἦτο ὁ Ῥωμαῖος ὁ ἐπικαλούμενος μελωδὸς. Πας Ἐλλην γνωρίζει τὴν πρώτην στροφὴν τοῦ θαυμασίου ὕμνου τοῦ Ῥωμανοῦ εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Παρθίνος σήμερον
τὸν ὑπερούσιον τίκτει
καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον
τῷ ἀποσίτῳ προσάγει.

Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων
δοξολογοῦσι,

Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρων
ὅδοι ποροῦσι.

Δι’ ὑμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
δὲ πρὸ αἰώνων θεός.

Ἐπίσης ἔξοχος ὕμνογράφος ὑπῆρξεν ὁ Σέργιος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἐποίος ἐποίησε τὸν καλούμενον Ἀκάδηστον ὕμνον (ἴδε κατωτέρω).

62. Ἡράκλειος (610—641)

Οἱ Ἡράκλειος ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν ἐνδοξωτάτων καὶ μεγαλοῦ φυεστάτων αὐτοχρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ὅταν ἀνέδη εἰς τὸ θρόνον ἡ Ἡράκλειος, τὸ κράτος εὑρίσκετο εἰς τελείαν ὄλικὴν καὶ ἡθικὴν παραλυσίαν. Ἐν Εύρωπῃ ἔκαμψον ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως χώρας οἱ Ἀδάροι, οἵτινες ἤσαν ἐμόρφουλοι τῶν Οὔννων, ἥλθον δὲ καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ εἰχον ἐδρύσει κράτος βαρβαρικὸν εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως χώρας, ἀφοῦ ὑπέταξαν τοὺς ἐν αὐταῖς κατοικοῦντας σλαυηκούς λαούς. Ἐν Ἀσίᾳ δὲ οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Χοσρέην Β' εἰχον ἥδη κυριεύσει τὴν Ἀσσυρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Συρίαν. Ἐκ τῆς Συρίας εἰσέβαλον εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἐλεγλάτησαν αὐτὴν φρικωδῶς, ἐκυρεύσαν δὲ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἔσφραξαν τοὺς πλείσους ἐκ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπήγαγον εἰς αἰχμαλωσίαν, ἀπήγαγον δὲ καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν. Ἐπειτα δὲ ἐκυρεύσαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐνῷ ἐτέρῳ περσικῇ στρατιᾷ εἰσβαλοῦσσα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ φθάσασκ μέχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐστρατοπέδευσεν ἐν αὐτῇ.

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει δὲ Ἡράκλειος ἐξήτησε νὰ εἰρηνεύῃ μὲ τοὺς Πέρσας· ἀλλ’ ἐ υπερόπτης μονάρχης τῶν Περσῶν ἀπέρριψε μεθ’ ὅρεων τὰς προτάσεις τοῦ Ἡρακλείου, αὐτές, διτες πρὸ μικροῦ διὰ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἑλληνος αὐτοχράτορος Μαυρικίου ἀποκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων του. Τότε δὲ Ἡράκλειος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Χορσόου. Μὲ τοὺς πενιχροτάτους πόρους τοῦ δημοσίου ταμείου, μὲ τὰ χρήματα τῶν ναῶν καὶ μᾶλιστα τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὰ ὄποια ἐδανείσθη, καὶ μὲ τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη αὐτῶν, τὰ ἐποία συναινέσει τοῦ κλήρου ἔλαβε καὶ μεταποίησεν αὐτὰ εἰς νομίσματα, πκρεσκεύκσε στρατὸν καὶ στόλον. Θέλων δὲ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτά του πρὸ τὸν ἐπέλθῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, συνομωλόγησεν εἰρήνην πρὸς τὸν Χαγανὸν ἦτοι ἡγεμόνα τῶν Ἀδάρων. Προσέπι δέ, ἵνα διαιρέσῃ τοὺς Σλαύους ἀπὸ τῶν Ἀδάρων, ἐπέτρεψεν εἰς πολλὰς σλαυηκὰς φυ-

λάς, εἰς τοὺς Κροάτας καὶ τοὺς Σέρβους, νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως χώρας καὶ ἵδιως εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν ἄνω Μοισίαν (τὴν σημερινὴν Σερβίαν). Ο πόλεμος οὗτος προσέλαβε θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, διότι ὁ Χορσόνς εἶχεν ὅρκισθη νὰ μὴ εἰσηγεύσῃ μὲ τὸν Ἡράκλειον, πρὶν ἀναγκάσῃ αὐτὸν καὶ τὸν λαόν του ν' ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν, καὶ νὰ προσκυνήσουν τὸν Ἡλιον.

"Οταν ἐπήρχετο κατὰ τῶν πολεμίων ὁ Ἡράκλειος, μετέβη πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ πεσὼν πρηνής πέρδι τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ προσηυχήθη· ἔπειτα δὲ ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς συγκινήσεως λαβὼν τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος ἐπορεύθη εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐπεβιβάσθη μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὰ πλοῖα. Ἄλλα δὲν ἔχοινε καλὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἀπέναντι, ἐν Χαλκηδόνι, ἐστρατοπεδευμένων Περσῶν. Τὸ τοιοῦτον ἀπήγει στρατὸν μέγαν καὶ ἰσχυρόν. Ἄλλ' ἐπλευσεν εἰς τὰ μεσημέρια παράλια τῆς Μικρᾶς

"Ασίας καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Κιλικίας. "Ἡρχισε· δὲ ἀμέσως τὰς ἐπιθέσεις του κατὰ τῶν περσικῶν φρουρῶν καὶ διὰ μικρῶν μαχῶν διηγήθη σχεδὸν ἀπατῶν τὴν Μικρὰν Ασίαν καὶ ἐφθισε μέχρι τοῦ Πόντου καὶ τῆς Ἀρμενίας. Οἱ ἐν Χαλκηδόνι Πέρσαι βλέποντες ὅτι ἡ πειλοῦντο τὰ νῶτά των ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Ἡρακλείου.

Ο Ἡράκλειος

‘Ο Ήράκλειος παρέσυρε τους πολεμίους εἰς ἐπίκαιρον θέσιν, δχι μακρὰν τῶν Ἀρμενικῶν συνόρων, ἐγεῖ δὲ συνάψας μάχην νικᾷ αὐτοὺς ὀλοσχερώς. Ἀποτέλεσμα τῆς ἡτοῖς ταύτης τῶν Περσῶν ἦτο οὐτὸν παντελής ἐκκένωσις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Η νικηφόρος στρατιὰ ἔμεινεν εἰς τὸν Πόντον. Ο δὲ Ἡράκλειος ἐπανῆλθε διὰ θαλάσσης εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐρρύθμισε τὰς ἐκ νέου διαταραχθεῖσας σχέσεις πρὸς τὸν Χαγανὸν τῶν Ἀβάρων. Μετὰ βισαχείαν διαμονὴν ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἐπεγείρησε δευτέραν ἐκστρατείαν καὶ τῶν Περσῶν. Πλεύσας εἰς τὴν Τραπεζοῦντα συνεκέντρωσεν ἐκεῖ τὴν στρατιάν του, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, τὴν ὁποίην προσείλκυσε πρὸς τὸ μέρος του, καὶ ἐπειτα εἰσέδιχεν εἰς τὴν Περσίαν· οὕτω δὲ ἡνάγκασε τὸν Χοσρόην νὰ φύγῃ ἐσπευσμένως εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ κράτους του. Ο Χοσρόης τότε θέλων νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν ἐν Εύρωπῃ ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῶν Ἀβάρων.

Ο ἀπιστος Χαγᾶνος διαρρήξας τὴν πρὸς τὸν Ἡράκλειον εἰρήνην ἐπῆλθε μετὰ 80 χιλιάδων ἀνδρῶν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐποιέρηκησεν αὐτὴν (626), ἐνῷ δὲ Ἡράκλειτος εὑρίσκετο εἰς τὴν Ἀσίαν. Ο Χαγᾶνος εἰδοποίησεν ἀγερώχως τοὺς πολιορκουμένους νὰ ἀπέλθουν πάντες ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀφοῦ λάθῃ ἐκαστος μίαν ἐνδυμασίαν καὶ μιᾶς ἥιέρας τροφῆν. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, εἶπε, τότε μόνον θὰ σωθοῦν, διαν γίνουν πτηνὰ καὶ πετάξουν ἢ ἵχθυες καὶ πλεύσουν. ‘Αλλ’ εἰ πολιορκούμενοι, ἀφοῦ προσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἐξ ὑψους βοήθειαν, ἀπεφάσισαν νὰ ὑπερασπίσουν μέχρις ἐσχάτων τὴν πόλιν. Μάτην δ Χαγᾶνος ἐπεχειρεῖ διαφόρους ἐφόδους καὶ τῆς πόλεως. Πᾶσαι ἀποτυγχάνουν. Ο Χαγᾶνος γίνεται ἔξω φρενῶν ἐκ τῆς ἀποτυχίας καὶ μετὰ πολλὰς ἀπειλὰς λύει τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέρχεται.

Οι Βυζαντῖνοι ἀπέδωκαν τὴν σωτηρίαν των εἰς τὴν μητέρα τοῦ Σωτῆρος. Διὰ τοῦτο τὴν ἰδίαν γύντα, καθ’ ἣν ἡ πόλις γῆλευθερώθη ἀπὸ τῆς Ἀβχρικῆς πολιορκίας, ἐλαδεῖ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνῆλθεν εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναῖς (συνοικίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως) ναὸν τῆς Πολιούχου Παναγίας καὶ ἐν ἴρᾳ

παννυχίδις ὥρθιος ἔψαλε τὸν καλούμενον Ἀκάθιστον ὅμινον. Διὰ τοῦ ὅμινου τούτου ἔξερχον τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὴν ὑπέρμαχον στρατηγὸν Θεοτόκον. Ὁ Ἀκάθιστος ὅμινος, δοτὶς καὶ Χαιρετισμοὶ λέγεται, ψάλλεται μέχρι σήμερον ὀλόκληρος εἰς τοὺς ναοὺς τὴν Παρασκευὴν τῆς πέμπτης ἑδδομάδος τῆς Μέγαλης Τεσσαρακοστῆς.

Ωσαύτως καὶ οἱ Πέρσαι ἐνικήθησαν κατ’ ἐπανάληψιν ὑπὸ τοῦ Ἡράκλεου. Οἱ Πέρσαι καταπεπονγμένοι: εἰκὸν μακροῦ (εἰκοσιπενταετοῦ) ἀγῶνος ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Χορσόου καὶ ἀνεκήρυξαν βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σιρόνην. Ὁ Χορσόνης συνελήφθη καὶ ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Σιρού. Ὁ δὲ Σιρόνης συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τὸν Ἡράκλειον καὶ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν πάσας τὰς χώρας, τὰς ὄποιας εἶχε κυριεύσει ὁ πατήρ του, καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν. Ὁ Ἡράκλειος ἐπανήλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν γινητῆς καὶ τροπαιοῦχος. Μετὰ ταῦτα ἐπορεύθη εἰς Ιερουσαλήμ, καὶ αὐτὸς ὁ Ἡδίος φέρων ἐπ' ὅμινον τὸν Τίμιον Σταυρὸν ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ τὴν 14 Σεπτεμβρίου 629. Τὴν ἡμέραν ταύτην ἑορτάζει κατ’ ἔτος ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν.

Μετά τινα ἔτη δ Ἡράκλειος ἐστράτευσε κατὰ νέων ἐχθρῶν, τῶν Ἀράδων, ἀλλ’ οὐδὲν κατώρθωσεν. ἀπέθανε δὲ τὸ 641.

63. "Αραβες—Μωάμεθ—Ισλαμισμός.

Οἱ Ἀραβεῖς, λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς, ἔξ ἀρχαιοτάτων χρέων κατέκουν τὴν καλουμένην Ἀραβικὴν χερσόνησον, ἐθεώρουν δὲ ὡς γενάρχην των τὸν Ἰσμαήλ, υἱὸν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῆς Ἀγαρ, ἐξ οὗ καὶ Ἰσμαήλιται καὶ Ἀγαρηνοὶ καλοῦνται.

Οἱ Ἀραβεῖς ἀπέδιδον εἰς τὸν Ἀβραάμ τὴν κτίσιν τοῦ ἐν Μέκκῃ ναοῦ τῆς Καάδας, δοτὶς θεωρεῖται τὸ κυριώτατον ἐθνικὸν ἱερὸν τῶν Ἀράδων. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἦτο ἐντετειχισμένος δὲ ιερὸς λίθος, τὸν ὄπιστον ἐκόμισεν δὲ ἀγγελος Γαβριήλ ὡς δῶρον εἰς τὸν Ἀβραάμ.

Ἡ θρησκεία τῶν Ἀράδων κατ’ ἀρχὰς δὲν διέφερεν οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ παρεξετράπη εἰς πολυθεῖαν καὶ κτισματολατρίαν. Οἱ Ἀραβεῖς ἀπεκτησαν ἴστορικὴν σπουδαιότητα κατὰ τὸν ἑδδομόν μ. Χ. αἰώνα,

ὅτε ἐνεφανίσθη ὡς προφήτης ὁ Μωάμεθ καὶ ἐκήρυξε τὴν νέαν·
αὕτου θρησκειαν.

Ο Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέχκαν τὸ 571. Κατ' ἀρχὰς ἦτο
δεδηγὸς καμῆλων καὶ ἔκαμε πολλὰ ταξεῖδικ ἰδίως εἰς τὴν Συρίαν.
Ἐν Συρίᾳ συνεδέθη μετά τινος Χριστιανοῦ μοναχοῦ καὶ μετά
τινος Ἰουδαίου ῥαβδίνου, παρ' αὐτῶν δὲ ἐγνώρισε τὴν Ἀγίαν
Γραφήν, ἦτοι τὴν Παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην. Λαβὼν δὲ σύ-
ζυγον πλουσίαν τινὰ χήραν, ἀνόμικτι Χαδισδᾶν, ἐπεδόθη ἔκτοτε
εἰς θρησκευτικὰς μελέτας. Ἡ Ἀραβία ἦτοι παραδεδομένη εἰς
τὴν εἰδωλολατρίαν. Ο Μωάμεθ, εἰς τὸν ὄποιον εἶχε κάμει μεγά-
λην ἐντύπωσιν τὸ μεγαλεῖον τοῦ χριστιανικοῦ καὶ τοῦ ιουδαϊκοῦ
δόγματος περὶ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, ἀπεφάσισε νὰ θραύσῃ τὰ
εἰδωλα τῆς πατρίδος του καὶ νὰ δηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἀληθι-
νὴν λατρείαν τοῦ Ἀρραάμ, ἦτοι εἰς τὴν πίστιν εἰς ἓνα Θεόν.
Διὰ νὰ δώσῃ δὲ μεγαλείτερον κύρος εἰς τὴν διδασκαλίαν του
Ισλαμισθή ὅτι ἐλάμβανε τὰς διαταγὰς τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἀρχαγ-
γέλου Γαβριήλ.

Ἐν ἔτει 611 ἀπέκαλυψε τὸ νέον δόγμα του εἰς τὴν σύζυγόν
του, εἰς τὸν ἔξαδελφόν του Ἀλῆγην καὶ εἰς τὸν φίλον του καὶ
κατόπιν ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου πευθερόν του Ἀεοῦ Βεκίρ,
οἵτινες καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ὅταν ὁ Μωάμεθ δημο-
σίᾳ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν προφήτην καὶ ἐζήτησε νὰ διαδώσῃ τὸ θρή-
σκευμά του, ἔχλευσθη ὑπὸ τῶν Μεχκανῶν καὶ κατεβίωθη· δι-
δ καὶ ἤναγκάσθη νὰ καταφύγῃ μετὰ τῶν ὀλίγων ὀπαδῶν του ἐκ
τῆς Μέχκας, κατέψυγε δὲ εἰς ἀλλην πόλιν τῆς Ἀραβίας, τὴν
Μεδινάν. Ἡ φυγὴ αὗτη, ἥτις συνέβη τὸ 622, δινομάζεται ὑπὸ
τῶν Ἀράδων Χέροδρα ἢ Ἐγίρα, ὡς μετεσχηματίσθη ἢ λέξις εἰς
τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, εἰνε δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς χρονολογίας τῶν
Μωαμεθανῶν. Ἐκ τῆς Μεδινᾶς ὁ Μωάμεθ ἐπεχείρησε διὰ τῆς
σπάθης τὴν διάδοσιν τοῦ νέου δόγματος καθ' ἔλην τὴν Ἀρα-
βίαν. Ἀφοῦ δὲ συνεκέντρωσε περὶ ἑαυτὴν ἱκανὰς δυνάμεις,
ἐπῆλθε κατὰ τῆς Μέχκας καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν τὸ 630. Τότε
ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων τῶν Ἀράδων ὡς προφήτης.

Ο Ἰσλαμισμός. — Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ δινομάζεται

Τὸν δὲ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ ξέφους ἔδρυσε κράτος
θρησκευτικὸν συνάμα καὶ πολιτικόν. Οἱ ἀρχοντες τοῦ κράτους
τούτου ὠνομάσθησαν χαλίφαι ἦτοι διάδοχοι, ὡς διαδεχθέντες τὸν
Μωάμεθ ὅχι ὡς προφήτην, διότι κατὰ τὴν πίστιν τῶν Μωάμεθ
θανῶν ὁ Μωάμεθ ἦτοι διάδοχος τοῦ προφήτην.

Τὸν δὲ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ ξέφους ἔδρυσε κράτος τοῦ Μωάμεθ
θρησκευτικὸν μέρος τοῦ Κορανίου στηρίζεται εἰς τὴν ὑπαρξίαν
ἔνδει μόνου θεοῦ. Περιλαμβάνεται δὲ τὸ περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ δόγμα
εἰς μίαν καὶ μόνην ὥστε, ἦτις ἀπένη τὸ σύμβολον τοῦ Ἰσλα-
μισμοῦ: «Εἰς καὶ μόνον θεὸν ὑπάρχει καὶ προφήτης αὐτοῦ ὁ
Μωάμεθ». Οἱ μόνοι οὖτοι θεὸς εἰναι διποκαλυψθεῖς εἰς τοὺς ἀν-
θρώπους διὰ σειρᾶς προφητῶν, οἷον τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Μω-
σέως, τοῦ Δαυΐδ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πάντων δὲ τούτων τῶν
προφητῶν τελευταῖος καὶ μέγιστος εἰναι ὁ Μωάμεθ. Πᾶς, δοῦτος
ἢν παραδέχεται τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ, εἰναι ἐχθρὸς τοῦ
Θεοῦ καὶ ὡς τοιωτος πρέπει νὰ πολεμήται πάσῃ δυνάμει ὑπὸ^{τοῦ} διποκαλυψθεῖσας πίστεως, ἦτοι τῶν Μωάμεθανῶν.

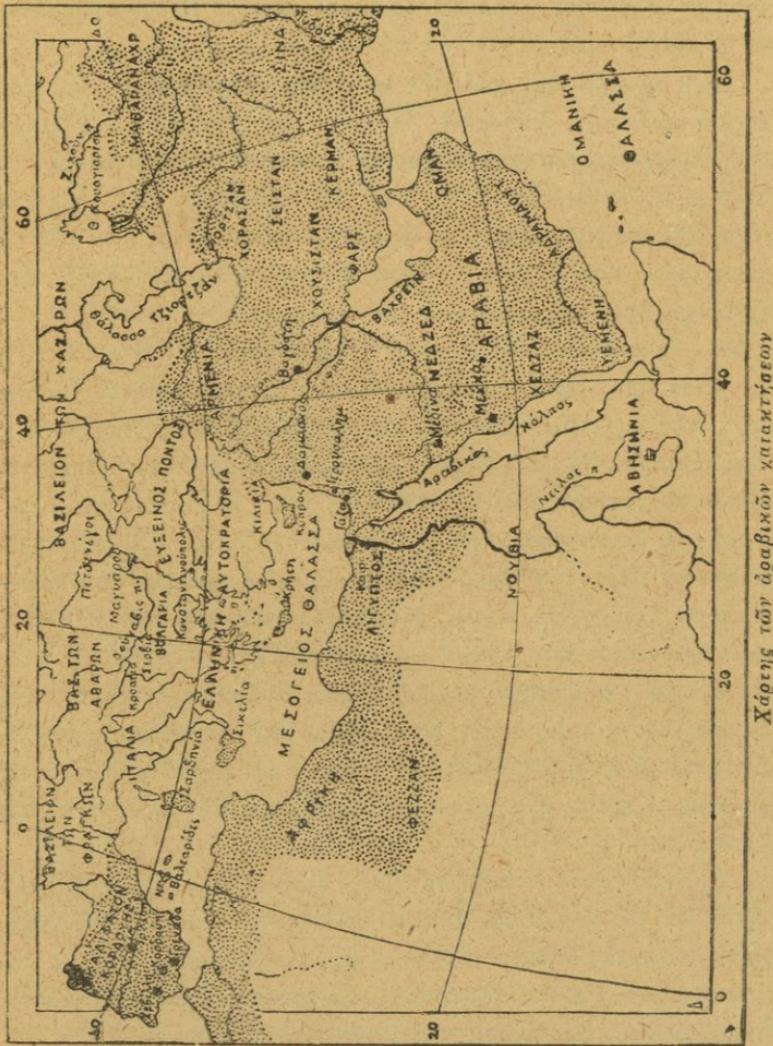
Τὸν Κοράνιον παραδέχεται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ
τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Προσέτι
δὲ ἐπιβάλλει εἰς πάντα πιστὸν τὰ ἔντονα τέσσαρα θρησκευτικὰ
χαρτίκοντα· α') τὴν προσευχήν, ἦτις πρέπει νὰ ἐπιναλαμβάνε-
ται πεντάκις τῆς ἡμέρας μετὰ προηγούμενον καθαρισμὸν χει-
ρῶν καὶ ποδῶν· β') τὴν νηστείαν ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας
κακού· δλον τὸν μῆνα τοῦ Ραμαζάν· γ') τὴν ἐλεημοσύνην· καὶ
δ') τὴν ἀποδημίαν εἰς Μέκκαν ἀπαξ τοιδιάστον ἐν τῷ βίῳ. Ἐπι-
τρέπει δὲ τὴν πολυγαμίαν καὶ καθιερώνει τὸ πεπρωμένον.

64. Ἐξάπλωσις τῆς μωάμεθανικῆς θρησκείας εἰς τὴν Ἄσταν, Ἀφρικήν καὶ Εὐρώπην. — Χαλίφαι.

Οἱ Μωάμεθ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ ξέφους ἔδρυσε κράτος
θρησκευτικὸν συνάμα καὶ πολιτικόν. Οἱ ἀρχοντες τοῦ κράτους
τούτου ὠνομάσθησαν χαλίφαι ἦτοι διάδοχοι, ὡς διαδεχθέντες τὸν
Μωάμεθ ὅχι ὡς προφήτην, διότι κατὰ τὴν πίστιν τῶν Μωάμε-
θανῶν ὁ Μωάμεθ ἦτοι διάδοχος τελευταῖος τῶν προφητῶν, ἀλλος ὡς ἀρ-
χοντας τοῦ διὰ τῆς θρησκείας ἔδρυθέντος ἀρχεικοῦ κράτους.

Πρῶτος χαλίφης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἀνεκηρύ-

χθη ἐξ τῆς δευτέρας συζύγου πενθερὸς τοῦ Μωάμεθ Ἀδσοῦ
Βενιέρ. Οὗτος συνέλεξε τὰς ἕως τότε διὰ στόματος φερομένας
ἀποκαλύψεις καὶ διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ, ἐκ τῶν ἀποίων ἀπε-

τελέσθη τὸ Κοφάνιον· ἔπειτα δὲ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀπίστων, ὅτος κατὰ τοῦ Περσικοῦ καὶ κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ χράτους, τὸν ἐποίειν εἶχεν ἀρχίσει δὲ Μωάμεθ· Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανόντος τοῦ Ἀβού Βεκίρος ἐξελέχθη χαλιφὴς ὁ Οὐαὶδ (634—

644), δέ ἐπιφανέστατος πάντων τῶν χαλιφῶν καὶ δὲ ἀληθῆς ἕδρυτῆς τοῦ μεγάλου ἀραβικοῦ κράτους. Οὐ οὐδὲ κατέκτησε τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Αἴγυπτον· προσέτι δὲ κατέλυσε τὸ Περσικὸν κράτος καὶ κατέστησε μωαμεθανικὴν πᾶσαν τὴν Περσίαν.

Ἐπὶ τῶν κατόπιν χαλιφῶν οἱ Ἀραβῖς κατέκτησαν καὶ τὴν βόρειν Ἀφρικήν, διαδάντες δὲ διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιδραλ-τάρ κατέκτησαν καὶ τὴν Ισπανίαν· εὗτα δὲ ἕδρυσαν ἀπέραντον κράτος, τὸ δποῖον ἔξετείνετο ἀπὸ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀραβίας μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰνδοῦ πρὸς ἀνατολὰς καὶ μέχρι τῶν Πυρηναίων ὁρέων πρὸς δυσμάς. Ἐδρα τῆς χαλιφείας κατ’ ἀρχὰς ἦτο ἡ Μεδινά, ἐπειτα ἡ Δαμασκός, καὶ τελευταῖον τὸ Βαγδάτιον.

94. Κωνσταντῖνος Δ' · Ο Πωγωνᾶτος (668—685)

Μετὰ τὸν Ἡράκλειον ἄξιος λόγου αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὑπῆρξεν ὁ Κωνσταντῖνος Δ', δέ ἐπικαλούμενος Πωγωνᾶτος. Ἐπὶ τούτου οἱ Ἀραβῖς διαπλεύσαντες μετὰ μεγάλου στόλου τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα ἤλθον καὶ ἐποιέρχησαν τὴν μεγάλην πρωτεύουσαν τοῦ χειστιανικοῦ κόσμου. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (672—679). Ἄλλ' ὁ γενναῖος Κωνσταντῖνος Δ' ἀπέκρουσε πάσας τὰς ἐφόδους τῶν Ἀράβων καὶ κατὰ τὸ ἔδυμον ἔτος κατέρριψε νὰ καταστρέψῃ τὸν ἐχθρικὸν στόλον διὰ τοῦ καλουμένου ὑγροῦ πυρὸς, τὸ δποῖον ἐφεῦρεν ὁ ἐκ Συρίας Ἑλλην μηχανικὸς Καλλίνικος καὶ τὸ δποῖον εἶχε τὴν ἴδιότητα νὰ καίῃ καὶ ἐντὸς τοῦ ὅδατος. Οἱ Ἀραβῖς ὑποστάντες μεγίστας ζημίας ἥναγκάσθησαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθουν.

Οἱ Βουλγάροι, βάρβαρος λαός, τουρκικῆς καταγωγῆς, ἐλθόντες ἐκ τῶν παρὰ τὸν Βόλγαν καὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χωρῶν, εἰς τὰς δποίας κατώκουν, ἐγκατεστάθησαν ἡδη πρὸ τοῦ Ιουστινιανοῦ εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως χώρας. Κατὰ τὸν ἔκτον αἰῶνα ὑπέκυψαν εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ἀβάρων· ἀλλὰ τὸ 635 ἐπαναστατήσαντες ἀπετίναξαν τὸν ἀδαρικὸν ζυγόν. Εἰς τὸν Βουλγάρους ὁ Κωνσταντῖνος Δ' ἐπέτρεψε νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως μεταξὺ Αἴμεων, Εὔξενου Πόντου καὶ Σερβίας χώραν, ἥτις ἀπ’ αὐτῶν ὠνομάσθη Βουλγαρία, ὑπὸ

τὸν δρον νὰ ζοῦν ἐν εἰρήνῃ καὶ νὰ ἔμποδίζουν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀθάρων καὶ τῶν Σλαύων. Ἄλλοι οἱ Βούλγαροι ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν Σλαύων ἐπειτα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας ἔξεσλαυτικησαν, ἐλησμόνησαν δὲ τὴν ἐθνικήν των γλώσσαν καὶ παρέλαβον τὴν σλαυϊκήν.

66. Λέων Γ' ὁ "Ισαυρος (717—741)

"Ο Λέων Γ' κατήγετο ἐκ τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἰσαυρίας, ὃ τῆρξε δὲ εἰς ἐκ τῶν ἵκανωτάτων καὶ δραστηριωτάτων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους. Ὁλίγοις μῆνας μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν του οἱ Ἀραβεῖς ἐποιιόρκησαν δευτέραν φορὰν τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ κολοσσιαίων πεζικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων (717—718). Ἄλλοι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὄγρὸν πῦρ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπισυμβάς λιμός καὶ λαιμός, προσέτι δὲ καὶ φοιεραὶ τρικυμίαι ἐπροξένησαν μεγίστην φθορὰν εἰς τοὺς Ἀραβαῖς, οἵτινες καὶ πάλιν ἡναγκάσθησαν νὰ ἀπέλθουν ἀπρακτοί.

"Ο Λέων, ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς ἀραβικὰς προσοστάτες, ἔτρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἐσωτερικήν διοργάνωσιν καὶ ἀναμόρφωσιν τοῦ κράτους, τὸ δποτον εύρισκετο εἰς ἡθικὴν καὶ κοινωνικὴν παραλισίαν. Ο Λέων μετὰ πολλῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν τοῦ κράτους ἐφέρνει διτι ἡ ἐν τοῖς ναοῖς προσκύνησις τῶν εἰκόνων ἐνεκα τῆς ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας τοῦ λαοῦ κατήντα πολλάκις εἰς εἰδωλολατρίαν καὶ ὡς τοιαύτη ἀντέδχινεν εἰς τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Φρονῶν δὲ προσέτι ὁ Λέων διτι ἡ τοιαύτη λατρεία τῶν εἰκόνων παρέλυε τὸ ὄγιες θρησκευτικὸν αἰσθημα τοῦ λαοῦ καὶ ἡμπόδιζε τὴν διὰ τῆς θρησκείας ἀνύψωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ἐκ συνεννοήσεως καὶ μετὰ πολλῶν ἀνωτέρων ἀληρικῶν ἐξέδωκε διάταγμα τὸ 726, διὰ τοῦ δποτον ἀπηγορεύετο ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων. Ἄλλα τὸ τοιοῦτον διήρεσε τοὺς ὑπηκόους του εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα, εἰς τοὺς εἰκονολάτρας καὶ εἰς τοὺς εἰκονομάχους. Η θρησκευτικὴ αὐτη ἔρις διαρκέσσασα μέχρι τοῦ 842 ἔγινε παραίτιος μυρίων κακῶν εἰς τὰ Βυζαντιακὰ κράτος.

"Ο Λέων ἐν τῷ μέσῳ ἐσωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν πολέμων

ἀνεδέχθη καὶ τῆς νομοθεσίας μεταρρυθμιστής, ἐκδώσεις νέαν
νομοθεσίαν ἐλληνιστί, ητις φέρει τὸ ὄνομα «Ἐπιλογὴ νόμου».

67 Κωνσταντῖνος Ε' (741—775)

Τὸν Λέοντα Γ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κωνσταντίνος Ε', οἵτις
έξηκο λούθησε τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως «φροδράτερον» καὶ
ἐπιμονώτερον τοῦ πατρός του. Κατεδίωξε ταῦς μοναχοὺς καὶ
ἔκλεισε πολλὰ μοναστήρια, τὰ δοποῖα εἰχον ἀποβῆ, καταγώγια
διαφθορᾶς. Οἱ εἰκονολάτραι καὶ μάλιστα οἱ μοναχοὶ ὥνεμασαν
αὐτὸν ὑδριστικῶς Κοπρώνυμον, ὡς μολύναντα δῆθεν τὴν κολυμ-
βήθραν καθ' ἥν ὥραν ἐβαπτίζετο.

Ο Κωνσταντίνος Ε' ὑπῆρξε καὶ γενναῖος ἡγεμὼν. Ἐπολέ-
μησε κατὰ τῶν Ἀριΐων ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐνίκησεν αὐτοῖς, ἔξωθεν.
δὲ τῆς Κύπρου τὸ 746 κατέστρεψεν ὀλοσχεδῶς τὸν ἐκ χιλίων
πλοίων στόλον αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντίνος δὲν ἤθυννήθη νὰ
έξακολουθήσῃ τὰ κατὰ τῶν Ἀσσῶν τέρπαια, διότι κατὰ τῷ
ἔτος 746 ἐνέσκηψεν εἰς τὸ κράτος του δεινὴ συμφορά, λοιψός
δλέθριος, οἵτις διαρκέσας ἐπὶ τρία ἔτη ἡλίμωσε πολλὰς ἐπαρ-
χίας τοῦ κράτους του.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κωνσταντίνος ἐστράτευται κατὰ τῶν Βουλγά-
ρων, οἵτινες ἡρχισαν νὰ κάμνουν ἐπιδρόμιας καὶ λεγλασίας εἰ-
τὴν Θράκην. Τοσαύτην δὲ φθορὰν ἐπροξένησεν εἰς τὸ βάθεια-
ρον καὶ ἄγριον τοῦτο ἔθνος, ὥστε οἱ Βουλγάροι ἐσπευσαν νὰ ξη-
τήσουν εἰρήνην, δώσαντες καὶ δημήρους πρὸς διατήρησιν. αὐτῆς.
Μετ' ὀλίγον διαρρήξαντες τὴν εἰρήνην ἡ τούρκαῖον νέαν ἐπιδρ-
μήν εἰς τὸ ἐλληνικὸν κράτος. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντίνος μετὰ 80 χιλ.
ἀνδρῶν τοσοῦτον αἰρνιδίως καὶ ἀπροσδοκήτως ἐπῆλθε κατ' αὐ-
τῶν, ὥστε οἱ Βουλγάροι καταληφέντες ἀνέτοιχοι ὑπέστησαν
πανωλεθρίαν, χωρὶς ὁ Κωνσταντίνος νὰ πάθῃ τὴν πκραμικρὰν
ζημίαν. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν πρὸς τοὺς Βουλγάρους πολέμων
του ἀσθενήσας ἀπέθανε τὸ 775, ἀργῆς δὲ δύα διχον τὸν μέσον
του Λέοντα Δ'.

68. Κωνσταντῖνος Ζ' καὶ Βλρήνη ἡ Αθηναία (780—803)

Τὸν Λέοντα Δ' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κωνσταν-
τίνος Ζ', οἵτις ἀνήλικος ὦν ἐπετροπεύετο ὑπὸ τῆς μητρός του

Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας. Αὕτη τὸ 787 συνεκάλεσεν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τὴν ἔδραν τοῦ Οἰκουμενικῆν Σύνοδον, ἵτις ἐπανέφερε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Ἀλλ' ἐκ τούτου δυσηρεστήθη ἡ μερὶς τῶν εἰκονομάχων καὶ ἤναγκασε τὴν Εἰρήνην νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἐνηλικιωθέντα πλέον υἱόν της. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ἀνίκανος νὰ κυβερνᾷ μόνος, συμπαρέλαβε καὶ τὴν μητέρα του ὡς συνάρχουσαν. Ἀλλ' αὕτη παρασυρομένη ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς φιλαρχίας διέταξε καὶ ἐτύφλωσαν τὸν υἱόν της εἰς τὸ δωμάτιον, εἰς τὸ δόποιον εἰχε γεννηθῆ.

Ἡ κακούργος αὕτη πρᾶξις ἐγρέθισε σφόδρα ὄχι μόνον τοὺς εἰκονομάχους, ἀλλὰ καὶ πάντας ἔκεινους, οἵτινες δὲν ἐτύφλωτον πρὸς τὰ μεγάλα συμφέροντα τοῦ ἔχρατους ἐξ ἐπουσιωδῶν θρησκευτικῶν λόγων. Ἡ Εἰρήνη θέλουσα νοῦ ἀντιταχθῆ κατὰ τῶν ποικίλων ἔχθρων τῆς ἐδέχθη τὴν περὶ γάμου πρότασιν τοῦ ἐν τῇ Δύσει βισιλέως τῶν Φράγκων Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Ἀλλὰ πρὶν γίνη διάμος, ἐξερράγη ἐν Κωνσταντινουπόλει στάσις, καθ' ἥν ἡ Εἰρήνη καθηρέθη, ἀνηγορεύθη δὲ αὐτοκράτωρ ὁ γενικὸς λογοθέτης, ἦτοι ὑποσυργὸς τῶν οἰκονομικῶν Νικηφόρος. Ἡ Εἰρήνη ἐξωρίσθη εἰς τὴν Λέσβον, ὅπου μετὰ ἐν ἔτος ἀπέθανε.

69. Νικηφόρος Α' (803—811)—Μιχαὴλ Α'.

Ο Νικηφόρος Α', ἢν καὶ διῆλθε τὸ πλεῖστον τοῦ ὄντος του εἰς πολιτικὰς ὑπηρεσίας, ἐν τούτοις δὲν ἐδίστασεν ὡς αὐτοκράτωρ νὰ ἔκτειθῃ εἰς τοὺς ἐσχάτους κινδύνους. Καὶ πρῶτον ἐπολέμησε κατὰ τοῦ χαλίφου τῶν Ἀράβων Ἀρούν Ἐλ Πασίδ, δοτις εἶχεν εἰσάλει εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ ἐνικήθη ὑπὸ αὐτοῦ κατ' ἐπανάληψιν. Ἀλλὰ κατ' εὐτυχῆ σύμπωσιν ἀπέθανεν ὁ Ἀρούν Ἐλ Πασίδ μετ' ὀλίγον καὶ ἐπηκολούθησαν μεταξύ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Οὕτω δὲ τὸ ἐλληνικὸν κράτος ἀπηλλάγη τοῦ ἐκ τῶν Ἀράβων κινδύνου.

Οἱ Βούλγαροι ὠφελούμενοι ἐκ τῆς παραλυσίας, εἰς τὴν ἀποίαν εἶχε περιέλθει τὸ ἐλληνικὸν κράτος κατὰ τὰ τελευταῖα εἰκοσι πέντε ἔτη, ἀνέκυψαν ἐκ τῆς ταπεινώσεως, εἰς τὴν ὀποίαν εἶχεν ὑποσάλει αὐτοὺς ὁ Κωνσταντῖνος Ε', καὶ ὑπὸ τὸν νέον αὐτῶν ἡγεμόνα Κροῦμπον ἀπέβησαν ἐπικίνδυνοι. Οθεν δὲ

κηφόρος ἐστράτευσε κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν. Ἀλλ' εἰς τινα μάχην ἐφονεύθη ἡρωϊκῶς μαχόμενος. Οὐθηριώδης ἡμέρων τῶν Βουλγάρων Κροῦμμος ἀποκόφας τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου ἐκρέμασεν αὐτὴν ἐπὶ ξύλου καὶ τὴν ἐπεδείκνυεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Μετὰ ταῦτα καθαρίσας τὸ κρανίον καὶ περιαργυρώσας αὐτὸν μετεχειρίζετο ὡς ποτήριον, ἐκ τοῦ δπολου-
ἔπινε τὸν σῖνον καὶ ἐμεθύσκετο εἰς τὰ συμπόσια.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου ἔγινεν αὐτοκράτωρ διῆδος αὐτοῦ Σταυράκιος, ἀλλὰ μετὰ δίμηνον βασιλείαν ἀπεκάρησεν οὗτος εἰς μοναστήριον, ἀνέλαβε δὲ τὴν ἀρχὴν ὁ ἐπ' ἀδελφῷ γαμβρός του Μιχαὴλ Α' Ραγκαβέ. Ἀλλὰ τόσην ἀδράνειαν ἔδειξεν οὗτος, ώστε σὲ Βούλγαροι προέβησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀδριανούπολεως, συγχρόνως δὲ ἐπήρχοντο καὶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸ τοῦ κινδύνου τούτου δὲ Μιχαὴλ Α' ἡναγκάσθη εἰς παραίτησιν, ἀνεκηρύχθη δὲ αὐτοκράτωρ δικανώτατος στρατηγὸς Λέων δ' Ἀρμένιος.

70. Λέων Ε' δ' Ἀρμένιος (813-820).- Μιχαὴλ Β' (820-829).

Οὐ Λέων Ε' ὑπῆρξε γενναῖος καὶ καθ' ὅλα λαμπρὸς αὐτοκράτωρ. Πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Λέοντος ἐπεφάνη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲ Κροῦμμος. ἀλλὰ παρατηρήσας τὰ τείχη καὶ τὴν γενομένην πρὸς ἄμυναν ἐργασίαν ἐπεισθη ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνη κύριος αὐτῆς. Οὐθενὲς ἐτράπη εἰς λεηλασίαν τῶν πέριξ τῆς πόλεως, ἐπὶ ὅκτω δὲ μῆνας δὲν ἔπαυσε νὰ πορθῇ καὶ λεγιλατῇ τὴν Θράκην.

Οὐ Λέων, ἀφοῦ παρεσκευάσθη καλῶς, ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Κρούμμου τὸ ἔαρ τοῦ 814· ἐπιπεσὼν δ' ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ παρὰ τὴν Μεσημβρίαν, πόλιν τῆς Θράκης πλησίον τοῦ Εὔξείνου Πόγκου, ἐνίκησε νίκην περιφανῆ. Οἱ Βούλγαροι ἐπαθον πανωλεθρίαν. Ολίγοι ἦξ αὐτῶν ἐσώθησαν μετὰ τοῦ Κρούμμου, δυτὶς μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανεν. Εκτοτε οἱ Βούλγαροι ἐπὶ ἑδομήκοντα πέντε ἔτη ἀπέσχον πάσης ἐπιδρομῆς κατὰ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους.

Κατὰ τοὺς μετέπειτα εἰρηνικοὺς χρόνους δὲ Λέων ἐπεδόθη εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων. Φρονῶν ὅτι ἐπρεπε

τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας νὰ μεταρρυθμισθοῦν, κατήργησε καὶ πάλιν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Ἀλλ’ ἐν τούτοις δὲν κατεδίωξε τοὺς ἀντιδρέουσας. Τεῦναντίσν προσηγένετη πρὸς αὐτοὺς μετὰ πραότητος καὶ ἐπιεικείας. Ἀλλ’ ἐνῷ ηὔδοκιμεῖ εἰς ὅλας του τὰς ἐπιχειρήσεις, ἐπεσε θῦμα ἀγρίας συνωμοσίας. Ἐδολοφονίθη τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἐντὸς τοῦ ἀνακτορικοῦ ναοῦ, μεθ’ ὁ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ στρατηγὸς Μιχαὴλ Β’ ὁ Τραυλός.

Ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Β’ οἱ Σαρακηνοί, Ἄραβες πειραταί, δρυμήθεντες ἐκ τῆς Ἰσπανίας κατέκτησαν τὴν Κρήτην τὸ 825 καὶ έδρυσαν ἐν αὐτῇ πειρατικὸν μωαμεθανικὸν κράτος, τὸ ὄποιον διήρκεσεν 136 ἔτη, ἔκτισαν δὲ νέαν πρωτεύουσαν, τὴν ὄποιαν ὠνόμασαν Χάνδακα. Αὕτη εἶναι τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον.

71. Θεόφιλος (829—842). — Μιχαὴλ Γ’ (842—847).

Μιχαὴλ τὸν Τραυλὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Θεόφιλος, ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ ἐξαστῆς τῶν τεχνῶν.

Ἡ μητριὰ τοῦ Θεόφιλου Εὐφροσύνη, θέλουσα νὰ συζεύξῃ αὐτὸν μὲ τὴν ὥραιοτέραν τῶν νεανίδων, προσεκάλεσεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τὰς καλλίστας καὶ ἐπιφανεστάτας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει νεανίδων, ἔδωκε δὲ εἰς τὸν Θεόφιλον μῆλον, ἵνα ἐγχειρίσῃ αὐτὸν εἰς ἔκεινην, τὴν ὄποιαν ἦθελεν ἐκλέξειώς σύντροφον τοῦ βίου του. Ὁ Θεόφιλος ἐστάθη τότε ἔμπροσθεν ὥραιοτάτης νεάνιδος, τῆς Κασιανῆς. Ἀλλὰ πρὶν ἡ δώσῃ τὸ μῆλον, ἡθέλησε νὰ δοκιμάσῃ τὸ πνεῦμα αὐτῆς. Ὁθεν χαριεντιζόμενος εἶπε πρὸς αὐτήν «Ἐκ γυναικὸς ἐρούη τὰ φυῖλα» (ἐννοῶν τὴν Εὔχην). Ἀλλ’ ἡ Κασιανὴ μετὰ σεμνοῦ ἐρυθμήκτος, συνάμικ δὲ καὶ μετὰ παρηρησίκς ἀπήντησεν «Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς γυναικὸς πηγάδει τὰ φρείττω» (ἐννοοῦσα τὴν Θεοτόκον). Ὁ Θεόφιλος, μὴ εὐχαριστηθεὶς ἐκ τῆς τοικύνης ἐτοιμάστητος τοῦ πνεύματος καὶ παρηρησίας ἔδωκε τὸ μῆλον εἰς τὴν σεμνὴν Θεοδώραν.

Ἡ Κασιανὴ μισήσασα τὴν τύχην τῆς ἀπῆλθε μακρὰν τῆς κοινωνίας καὶ ἐκλείσθη εἰς μοναστήριον, διοῦ διηλθε τὸν βίον της προσευχομένη καὶ ἐκφράζουσα τὴν πρὸς τὸν Θεόν γεύλαθειαν διὰ στοιχημάτων καὶ ὅμην. Τότε ἐποίησε καὶ τὸ γνωστὸν τροπάριον.

«Κύριε, ή ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή», τὸ ἑποῖον φάλλεται εἰς τὰς ἐκκλησίας τὴν ἐσπέραν τῆς Μεγάλης Τείτης.

Ο Θεόφιλος ἐπειμελήθη πολὺ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐκδιδούσες τὴν πρωτεύουσαν διὰ λαμπρῶν οἰκοδόμημάτων. Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας του συνῆψε φιλικάς σχέσεις μὲ τὸν χαλίφην τῶν Ἀράβων Μαμούν. Ἄλλαν πρὸς τὸν διάδοχον τούτου, τὸν Μοτασσέμ, περιγλήθεν εἰς πόλεμον. Καὶ κατ’ ἀρχὰς μὲν ἡδοκίμησεν ὁ Θεόφιλος· ἀλλ’ ἐπειτα ὑπέστη οὐχὶ διλγας ἔημιας. Τέλος συνωμολογήθη εἰρήνη τὸ 841.

Καὶ δι Θεόφιλος ἦτο εἰκονομάχος καὶ κατεδίωξε τοὺς εἰκονολάτρους καὶ πρὸ πάντων τοὺς μοναχούς, οἵτινες ἡμύνοντο ὑπὲρ τῶν εἰκόνων. Ἄλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ σύζυγός του, ἡ σεμνὴ Θεοδώρα, ἐπιτροπεύεισα καὶ ἀρχὰς τὸν ἀνήλικον υἱόν της Μιχαὴλ τὸν Γ', τὸν ἐπικαλούμενον Μέθυσον, συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον, ἵτις ἐπεκύρωσε τὰς πράξεις τῆς ἐβδόμης Οἰκουμενικῆς συγέδευ καὶ ἐπανέφερε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων (842). Οὕτω δὲ κατελύθη δριστικῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις. Τὸ γεγινός τοῦτο ἑορτάζει ἡ Ὁρθόδοξη ἡμῶν Ἐκκλησία τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἥτις καλεῖται «Κυριακὴ τῆς Ορθοδοξίας».

Οταν ἐνγλικώθη ὁ Μιχαὴλ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν θείόν του Βάρδαν. Καὶ ἦτο μὲν ὁ Βάρδας ἀσεβῆς καὶ ἀνήθικος, ἐν τούτοις ἥσθάνετο θερμὸν ἔρωτα πρὸς τὰ γράμματα. Ωφεληθεὶς ἐκ τῆς πνευματικῆς κινήσεως, εἰς τὴν ὅποιαν ἔδωκε μεγάλην ὕθησιν ὁ Θεόφιλος, ἀνεκαίνισε τὸ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῆς Μαγναύρας πανεπιστήμιον, διάφοροι δὲ καθηγηταὶ ἐδιδασκον εἰς αὐτὸν ἐλληνικὴν φιλολογίαν, φιλοσοφίαν, μαθηματικά, ἀστρονομίαν καὶ ἄλλα.

72. Ὁ πατριάρχης Φώτιος καὶ τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' τοῦ Μεθύσου, ἐκδιωχθέντος τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου, ἀνηγορεύθη πατριάρχης ὁ Φώτιος (857). Ὁ Φώτιος κατήγετο ἐξ ἐπιφανεστάτου γένους, ἦτο δὲ ἀνήρ πολυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐκ λαϊκοῦ, ἀφοῦ ἡδοκίμησε πρότερον εἰς τὰ ἀνώτατα πολιτικὰ

ἀξιωμάτων. Ἐντὶ Φωτίου ἡρχεσε τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν, ἢτοι
δὲ ἀποκληρωμάτων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου
Ἀνατολικῆς.

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐπέ-
φερε μεγάλας ταραχής ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μεγάλη μερὶς
τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἀπεκύρωτε τὸν Φώτιον καὶ ἀνεγνώριζεν
ώς νόμιμον πατριαρχην τὸν Ἰγνάτιον. Πρὸς τούτοις οἱ ἀπαδοὶ
τοῦ Ἱγνατίου ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ πάπα τῆς Ῥώ-
μης Νικολάου Α'. Τοῦτο δὲ ἔγινεν ἀκριβῶς καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ
παπικὴ ἔξουσία ἐν τῷ Δύσει εἶχεν ἀνέλθει εἰς μεγάλην περιω-
πήν καὶ ὡς παπάς ἐπενέθησε καὶ εἰς ζητήματα πολιτικῆς φύ-
σεως καὶ ὡς ικαΐεν ἕριδας μεταξὺ ἡγεμόνων ὡς ὑπέρτατος ἄρ-
χων καὶ ἀιαιπητῆς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Οὐ Νικόλαος Α' ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν οὐδὲ
ἐπεκτείνῃ τὴν δύναμίν τους καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁθεν ἀπή-
τησε καὶ παρεκτηθῆν ὁ Φώτιος ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ
ἀπὸ λαϊκού εἰς πατριαρχην ἀντέθαινεν εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικούς
κανόνας. Ἄλλος ἐπειδὴ ὁ Φώτιος δὲν παρηγέτετο, ὁ πάπας συνε-
κάλεσε τὸ 863 ἐν Ῥώμῃ τοπικὴν σύνοδον, ἵτις ἀρχώρισε τὸν
Φώτιον. Κακίας Φώτιος συνεκάλεσε τὸ 867 ἐν Κωνσταντινουπό-
λει τοπικὴν σύνοδον, ἐνώπιον δὲ αὐτῆς κατήγγειλε τὴν Ῥωμαϊ-
κὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἐπεμβαίνουσαν παρανόμως εἰς τὰ πράγματα
τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς αἵρετικήν, διότι καὶ τὸ
Σύμβολον τῆς Πίστεως ἐνόθενε, προσδέσασα τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα
ἐκπαρεῖται καὶ ἐν τοῦ Λόου, καὶ ἀλλας καινοτομίας εἶχεν εἰσα-
γάγει εἰς τὴν Θρησκείαν. Ἡ σύνοδος τότε τὸν μὲν πάπαν Νικό-
λαον Α' ἀφώρισε, τὰς δὲ καινοτομίας τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας
ἀνεθεμάτισε καὶ ἀπέκρουσε πᾶσαν κυριαρχικὴν ἐπέμβασιν τοῦ
ἄρχιερέως τῆς Ῥώμης εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκ-
κλησίας.

72. Ἡ Βυζαντινὴ τέχνη μέχρι τῶν μέσων τοῦ Θ' αἰώνος.

Αρχαιοκομική. — Ἡ Βυζαντινὴ τέχνη ἀρχίζει κυρίως ἀφ
τοῦ δι Μέγας Κωνσταντίνος κατέστησε πρωτεύουσαν τῆς Ῥω-
μαικῆς αυτοκρατορίας τὸ Βυζάντιον. Αὕτα εἰσιτέρας προσοχῆς.

εἶνε ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Βυζαντίνων. Ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ καθ' ὅλον τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα ἔκαστη μήθη διὰ καλλιτεχνικῶν οἰκοδομημάτων καὶ διαφόρων ἄλλων ἔξωραϊστικῶν ἔργων.

Ἐκ τῶν λαμπρῶν μνημείων τοῦ Κωνσταντίνου διέπρεπον αἱ ἀγοραὶ μετὰ στοῶν, τὰ ἀνάκτορα τὰ γνωστὰ μὲ τὸ σὸν μα Μέγα Παλάτια, καὶ ὁ Ἰππόδρομος. Τὰ ἀνάκτορα κατεῖχον

“Ο ἐν Κωνστόλει ναὸς τῆς Θεοτόκου θαυμαστὸν θέσιν, περιελάμβανον δὲ μέγα πλῆθος αιθουσῶν, στοῶν, λουτήρων, κεκοσμημένων μὲ γλυπτὰ ἔργα:

Ἐκ τῶν ναῶν, τοὺς δποίους ὥκοδόμησεν δ Μέγας Κωνσταντίνος, ἐπρώτευσον δ ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, δισις ἐπυρπολήθη κατὰ τὴν Στάσιν τοῦ Νίκα, καὶ δ ναὸς τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, διτὶς ἔχρησίμευεν ὡς Μανσάλειον (τάφος) τῆς οἰκογενείας τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν κατόπιν αὐτοῦ αὐτοχρατόρων.

Κατὰ τῶν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν ναῶν ἐπεκράτει τὸ δρομικὸν σχῆμα ἦται τὸ σχῆμα τῶν βασιλικῶν τῶν Ρωμαίων (ἐπίμηκες ὁρθογώνιον κτίσιον) 1.

Κατὰ τὸν ἔκτον αἰῶνα τὸ δρομικὸν σύστημα κατηργήθη ἐντελῶς καὶ ἀντικατεστάθη διὰ κτιρίων, τὰ δποῖα ἐστεγάζοντο διὰ τρούλλου (θόλου). Τὸ σχῆμα τοῦτο φαίνεται ἐν ὅλῃ τῇ τελείωτητὶ του εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας τὸν οἰκοδομηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰευστανιανοῦ.

Πλαστικὴ. — Ἡ πλαστικὴ ἡ γλυπτικὴ εἰς τοὺς Βυζαντίνους

1. Ἡ βασιλικὴ τὸν Ῥωμαίων ἦτο ἐστεγασμένη ἀγορὰ εἰς σχῆμα ἐπιμήκους διυθογωνίου πλησίον τῆς ὑπαυθίσιου ἀγορᾶς. Εἰς αὐτήν, τὴν βασιλικήν, κατέφευγον οἱ ἐμποροὶ καὶ οἱ λοιποὶ συνανθλασσόμενοι ἐν καιρῷ κειμῶνος ἡ βροχὴ ἡ καὶ καυστικοῦ ἥλιον.

θὲν ὑπῆρχε πατέ τοῖς λόγου. Ὁ Χριστιανισμὸς ἀπ' ἀρχῆς ἔδειξε δυσπιστίαν τινὰ πρὸς μίαν μαρφὴν τέχνης, εἰς τὴν δύοιαν οἱ θεοὶ τῶν εἰδωλολατρῶν ὥφειλον τὰς τελειοτάτας εἰγόνας τῶν. Τὴν πλαστικὴν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀντιπροσωπεύουν κατ' ἔξοχὴν αἱ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου σαρκοφάγοι (λάργακες διὰ τὰ σώματα τῶν νεκρῶν), ἐκ τῶν διποίων διέπρεπον δύο ἀνήκουσαι εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Αἱ σαρκοφάγοι ἔκοσμοῦντο μὲν διαρόρους ἀναγλύφους παραστάσεις, οἵτινες ἐλαμβάνοντο ἐκ τῆς Ἱερᾶς Ἱεράρχης, πρὸ παντὸς δὲ μὲ τὰ θαύματα τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Δανιὴλ καὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ Οἰκουμενικὴ σύνοδος ἡ συγκληθεῖσα ὑπὸ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας εἰς τὴν Νίκαιαν τὸ 787 ἀπηγόρευσε πᾶσαν ἀναπαράστασιν θεῶν καὶ ἁγίων προσώπων δι' ἀγαλμάτων. Μετὰ τὴν εἰκονομαχίαν ἡ πλαστικὴ περιωρίσθη εἰς τὰ εἰκονοστάσια. Ἀναγλύφους παραστάσεις προσώπων εὑρίσκομεν μόνον εἰς μικροτεχνήματα ἐξ ἐλεφαντοστοῦ καὶ εἰς ἔργα χρυσοχοϊκῆς. Οἱ γλύπται κατεγίνοντο ἀποκλειστικῶς νὰ κατασκευάζουν ἀνδριάντας τῶν αὐτοκρατόρων.

Ζωγραφικὴ — Τὰ πρῶτα ἵχνη τῆς χριστιανικῆς ζωγραφικῆς ἀνευρίσκονται εἰς τὰς πολυθυρολήπτους νεκροπόλεις τῶν πρώτων Χριστιανῶν, τὰς καλουμένας κατακόμβας. Ἡ δροφὴ τῶν ὑπογείων δωματίων πλουσίων οἰκογενεῶν ἔκοσμεῖτο μὲ διαφόρους παραστάσεις. Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἀπέφευγον νὰ εἰκονίζουν πᾶν ὅ,τι ἡδύνατο νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν θεοτήν Θεῖψιν καὶ ἀπογοήτευσιν. Εἰς τὰς κατακόμβας εὑρίσκοντο παραστάσεις, αἱ δποῖαι ἔχουν συμβολικὸν χαρακτῆρα, οἷον ἱερούς, ἀμνός, λέων, περιστερά, ἄγκυρα, δορκάς, δετός, λύρα. Εἰς τὸν ἱερὸν οἱ πιστοὶ διέβλεπον εἰκόνατο Χριστοῦ. Τὰ γράμματα τῆς λέξεως ταύτης ἀπετέλουν τὰ ἀρχικὰ τῶν λέξεων Ἰησοῦς, Χριστός, Θεοῦ Υἱός, Σωτὴρ. Εἰς παλαιὰς συνθέσεις τῶν κατακομβῶν εὑρίσκεται ἡ Παρθένος ὡς πρωτεύουσα εἰκών. Αἱ τοιαῦται συνθέσεις παριστάνουν τὴν προσκύνησιν τῶν μάγων. Συνηθέστερον δὲ εἰς αὐτὰς ἡ Παρθένος εἰκονίζεται καθημένη, φέρουσα τὸ βρέφος ἐπὶ τῶν γονάτων της, ἐνῷ οἱ μάγοι σπεύδουν πρὸς αὐτήν.

Απὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐπῆλθεν ἀναμίρρωσις

εἰς τὴν ζωγραφικήν. Ὁ διάκοσμος τῶν ναῶν, εἴτενες, ώς προεπομένη, ἀρχικῶς εἶχον σχῆμα βασιλικῆς, ἀπήγτει θέματα ὅλως διάφορα ἢ πò τὰ ἀπλᾶ ἔκεινα καὶ ἀφελῆ τῆς ἀρχεγένου τέχνης. Τὰ μεγάλα φανώματα τῶν τοίχων ἀπήγτουν συνθέσεις μὲ πολλὰ πρόσωπα καὶ τοιαύτας ἀνεξήτησαν οἱ τεχνῖται εἰς τὰ ἐπεισόδια τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης. Τὰ σπουδαιότερα ἔχ τῶν ἐπεισοδίων τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, τὰ ἀποία εἰκονίζοντα εἰς τοὺς τοίχους τῶν ναῶν, ήσαν ἡ ἐν Βηθλεέμ γέννησις, ἡ αὐτοψία τῶν ποιμένων, οἱ μάγοι δῶρα φέροντες, ἡ δρόμος τοῦ ἀστέρος, ἡ εἰσοχὴ τοῦ δικαίου Συμεών, ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισις, τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, τὰ πάθη αὐτοῦ καὶ ἡ ὑπερφυής Ἀνάστασις καὶ ἡ εἰς τοὺς οὐρανούς Ἀνάληψις. Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἐφεξῆς οἱ τεχνῖται ἥρχισαν νὰ δημιουργοῦν θρησκευτικούς τύπους ὡρισμένους καὶ σταθερούς, τύπους ἱστορικούς. Μεγαλειτέραν σπουδαιότητα ἀπέδωκαν οἱ τεχνῖται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Χριστοῦ. Τότε ἐδημιουργήθη ἡ σοβαρὰ ἔκεινη καὶ μελαγχολικὴ φυσιογνωμία τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀποίαν ἡ Βυζαντιακὴ τέχνη διετήρησε μέχρι τῆς ἐσχάτης παρακμῆς.

Δύσκολον είνε νὰ εὑρεθῇ κατὰ ποίαν ἐποχὴν ἐμφράθη εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ τύπος τῆς Θεοτόκου, ἐπως οὕτος παρέμεινεν εἰς τὴν Βυζαντιακὴν τέχνην. Θεωρεῖται βέβαιον ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἐμφράθη βραδύτερον, πρὸ τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου (450) τὴν ὅποιαν συνεκάλεσεν ὁ Θεοδόσιος Β'. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἥρχισαν νὰ μορφώνωνται οἱ σταθεροὶ τύποι τῶν πολυπληθῶν ἡρώων τῆς πίστεως, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἔξεχουν οἱ τύποι τῶν δύο κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

Εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν ναῶν καὶ τῶν ἄλλων δημοσίων οἱ κοδημημάτων ἀπὸ τοῦ Δ' αἰώνος ἐγίνετο συχνὴ χρῆσις τῆς ψηφιδογραφίας. Ἡ ψηφιδογραφία εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς καλλιτεχνίαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρέους, ὅποιοι Ἑλλήνων δὲ τεχνῖτῶν μετεδόθη αὕτη εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν ἀλλην Ἰταλίαν. Τῆς ψηφιδογραφίας καὶ τῶν ψηφιδωμάτων ἐγίνετο χρῆσις εἰς τὴν στερέωσιν τῶν δαπέδων, ἐκαλεῖτο δὲ τὸ σύστημα τοῦτο μονοίωμα ἡ μωσοίκων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ μὲ πλάκας

κανονικοῦ σχήματος ἐστρωμένον δάπεδον, τὸ ἐποτὸν ἐκαλεῖτο λι-
θόστρωτον. Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ χρῆσις τῶν φηφίδω-
μάτων ἦτο μεγάλως διαδεδομένη· ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Με-
γάλου Κωνσταντίνου ἡ ψηφίδος γραφία ἔγινεν ὁ πρώτος κλάδος
τῆς διακοσμητικῆς εἰς τοὺς ναούς. Τὰ ψηφίδωτά τῆς Ἄγιας Σο-
φίας καὶ ἄλλων ναῶν οἰκοδομηθέντων κατὰ τοὺς κατόπιν αἰῶνας
προξενοῦν θωματισμὸν καὶ κατάπληξιν διὰ τὴν τελειότητά των.

74. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών (867—886).

Οὐ Βασίλειος Α', στις ἔγινεν ἰδρυτὴς τῆς Μακεδονικῆς δυνα-
στείας, κατέλαβε τὸν θρόνον, ἀφοῦ ἐδολοφύνησε τὸν αὐτοκρά-
τορα Μιχαὴλ Γ', ἀνεδείχθη δῆμος ἐκανώτατος αὐτοκράτωρ καὶ
ἔδρξε τὸν θρόνον διὰ λαμπρῶν πράξεων.¹ Εσωτερικῶς ἐδελτίωσε
τὴν διοίκησιν καὶ ἐτακτοποίησε τὰ σίκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ
διωργάνωσε καὶ τὸν στρατὸν καὶ τὸ ναυτικόν. Ἐπειτα διὰ τοῦ
περιφήμου ναυάρχου Ὥρούφρα κατετρόπωσε τοὺς Ἀραβᾶς, οἱ
ὅποιοι ἐλεγχάτουν τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Τότε οἱ Δαλμά-
ται, προσέτι δὲ εἰς Βόσνιος καὶ οἱ Σέρβοι ἀνεγγύωρισαν τὴν ἐλλη-
νικὴν κυριαρχίαν.² Ελληνες δὲ ἵερεις ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ Βα-
σιλείου διέδωκαν εἰς τοὺς Δαλμάτας, Βόσνιους καὶ Σέρβους τὸν
Χριστιανισμόν, διότι ἐν γένει διαδίδεται οὐαὶ τοῖς θεοφόροις.³ Τότε οἱ Δαλμά-
ται, προσεπάθησεν νὰ ἔχ-
χοιστιανίσῃ πάσας τὰς γειτονικὰς φυλάς. Ὡςαύτως διὰ τῶν ἐνερ-
γειῶν τοῦ Βασιλείου προσῆλθον εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ οἰκα-
τοικοῦντες τὰς νοτίας κλιτῦς τοῦ Ταῦγέτου πρόσγονοι τῶν σημερινῶν
Μανιατῶν, οἵτινες μόνοι ἐκ τῶν Ελλήνων ἦσαν εἰδωλολάτραι.

Οἱ Ἀραβεῖς ἐλεγχάτουν τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Πελο-
πονήσου.⁴ Άλλα τὸ 881 ὁ Ὥρούφρας μεταβιβάσας ἐν μιᾷ νυκτὶ
ἀποιά του ἐκ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἐπι-
πίπτει αἰφνιδιώς κατὰ τοῦ ἀρχεικοῦ στόλου καὶ συντρίβει διο-
σηρῶς αὐτὸν. Τοιευτερόπως διαδίδεται τὸν Βασίλειος ἡ λευθέρωσε καθ' ὅλο-
κληρίαν τὸ Αιγαῖον πέλαγος ἀπὸ τῆς φθερᾶς πειρατείας τῶν
Ἀράδων.

Οὐ Βασίλειος ἐξέδωκεν ἐλληνιστὶ νέαν συλλογὴν νόμων, ἢ
ἐποία κατόπιν ουμπληρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Λέοντος τοῦ
Σοφοῦ ἐξεδόθη ἐκ νέου ὑπὸ τὸ σηνόμα Βασιλικά (νόμιμα).⁵ Ο Βα-
σίλειος ἀποθανὼν ἀφῆκε διάδοχον τὸν υἱόν του Λέοντα Σ.

75. Λέων Σ' δ Σοφὸς (887—912).—Κωνσταντῖνος Ζ'
δ Πορφυρογέννητος (912—959).

‘Ο Λέων Σ’ ἀνέτρεψε τὸ ἔργον τῆς πολιτικῆς ἀναβιώσεως τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον εἶχεν ἐπιχειρήσει διπλαύτη του. ‘Ο Λέων Σ’ ἦτο μὲν κάτοχος παιδείας, δι’ δὲ καὶ Σοφὸς ἐπωνομάσθη, ἀλλ’ ἐστερεῖτο τῶν ἀρετῶν ἔκεινων, αἱ δόποι τοι εἴνε ἀπαραίτητοι εἰς τοὺς βασιλεῖς. Παρημέλησε καθ’ ἀλοχληρίαν τὰ στρατιωτικά. ‘Ενεκα δὲ τούτου ἐπὶ τῆς βασιλείας του τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ἔπικθε δεινᾶς συμφοράς.

Καὶ πρῶτον ἐξ ἀρροτύνης δ Λέων ἔνεκα ἐμπορικῶν λόγων περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Βουλγάρους. ‘Ο πόλεμος οὗτος, καθ’ ἓν οἱ Βουλγαρικοὶ ἐπιδρομαὶ ἐπεξετάθησαν εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, διήρκεσε δι’ ὅλης τῆς ἡσῆς τοῦ Λέοντος καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Δεύτερον οἱ Σαρακηνοὶ ἐπανέλαβον τὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, δρμώμενοι δὲ ἐκ τῆς Κρήτης ἐλεγλάτουν δεινῶν τὰς νήσους τοῦ Αιγαίου πελάγους. Τρίτον οἱ Ρώσοι ἐπῆλθον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 907. Ἀφοῦ δὲ ἀφῆκεν αὐτοὺς δὲ Λέων νὰ διαπράξουν περὶ τὴν πρωτεύουσαν τρομερὰς λεηλασίας, ἐπειτα ἀπηλλάγη ἀπὸ αὐτοὺς πληρώσας μέγα χρηματικὸν ποσὸν καὶ συνομολογήσας πολιτικὴν καὶ ἐμπορικὴν σύμβασιν, ἥτις ἀπέδη ὠφελιμωτάτη εἰς τὸ ῥωτικὸν κράτος.

Τὸν Λέοντα Σ’ διεδέχθη διεύδικτος του Κωνσταντίνος Ζ’ δ Πορφυρογέννητος, οὗτος ἔλαβεν ὡς συνάρχοντα καὶ τὸν πενθέρον του Ρωμανὸν τὸν Λακαπηγόν. ‘Ο Λακαπηγὸς ἐπηγώρθωσεν ἐν μέρει τὰς μεγάλας συμφοράς, τὰς ὅποιας εἶχεν ὑποστῆ τὸ κράτος ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου Ζ’ ἐπεσκέψθη τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 957 ἡ ἀρχόντισσα τῶν Ρώσων Ὀλγα, χήρα τοῦ Ἰγώρ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἴδῃ τὴν μεγάλην καὶ πολυμνητὸν μετεξὺ τῶν βαρδόβρων «βασιλικὴν πόλιν» καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ συνάψη ἡ Ρωσία φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἐλληνας αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. ‘Ο Κωνσταντίνος ὑπεδέχθη τὴν ἀρχόντισσαν μετὰ μεγάλων τιμῶν. Ἡ Ὀλγα εἶχε βαπτισθῆ πρότερον ἐν Ρωσίᾳ. Ἀλλ’ ἡ ἐπίσκεψις αὐτῆς εἰς τὴν λαμπρὰν

χριστιανικήν πόλιν ἐθέρμανεν ἀκόμη περισσότερον τὸ χριστιανικὸν αὐτῆς αἰσθημα. Καὶ ἐνέμεινε μὲν δὲνδρος αὐτῆς Σβιατοσλαῦος ἐν τῇ εἰδωλολατρείᾳ ἀλλ' δὲ γγονός της Βλαδίμηρος εἰσῆγαγε τὸν χριστιανισμὸν εἰς τὴν Ἀρσιλαν καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

Οὐ Κωνσταντῖνος Ζ' ἐπροστάτευσε πολὺ τὰς τέγνας καὶ τὰ γράμματα καὶ ἀνεζωπύρησε τὰς σπουδὰς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Μαγνησίας, διορίσας τοὺς σοφιστάτους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καθηγητὰς καὶ ἐμψυχώνων τοὺς ἀρίστους ἐκ τῶν μαθητῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ Κωνσταντῖνος ἡσχολείτο περὶ τὰ γράμματα καὶ συνέγραψε συγγράμματα πολλὰ καὶ ποικίλης ὅλης.

76. Νικηφόρος Β' δ Φωκᾶς (963—969)

Οὐ Νικηφόρος Φωκᾶς ὑπῆρξε κατὰ πρῶτον στρατηγὸς ἐπιφνέστατος καὶ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἐν τῶν ἐνδιοξοτάτων. Ἐπὶ τοῦ προκατόχου τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Β' δὲ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐξεστράτευσε μετὰ πολλῆς πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἀράδων. Νικήσας δὲ τὸν ἐμίσην τῆς Κρήτης Ἀδρούλον Ἄξιον ἐκυρίευσε τὸ 961 μετὰ δικτάμηνον πολιορκίαν τὸν δυχιρὸν Χάνδακα, κείμενον ὅπου σῆμερον τὸ Ἡράκλειον, ἐκρήμνισε τὸ τεῖχος τοῦ Χάνδακος, καὶ πλησίον αὐτοῦ ἐπὶ λόφου ἔκτισε φρούριον, τὸ διπολινὸν ὄνόμασε Τέμενος, διὰ νὰ χειριμεύῃ ὡς σκοπιὰ τῆς ἐν Κρήτῃ ἀνακαινισθείσης ἐλληνικῆς ἐλευθερίας. Προσεκάλεσεν εἰς Κρήτην νέους ἀποίκους χριστιανούς. Ἐλληνας καὶ Ἀρμενίους καὶ ἐφρόντισε νὰ διαδώσῃ τὸν χριστιανισμὸν καὶ εἰς τοὺς Μωαμεθανούς τῆς νήσου. Μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, κομίζων ἀπειρα λάφυρα καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους, μεταξὺ τῶν διποίων καὶ τὸν ἐμίρην τῆς Κρήτης.

Ἐδθὺς κατέπιν δὲ Νικηφόρος ἐξεστράτευσε μετὰ 200 χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἀράδων (962), ἐκυρίευσεν ὑπὲρ τὰ 70 φρούρια καὶ συνέλεξεν ἀμυθήτους θησαυρούς. Ὅταν δὲ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔμαθε καθ' ὅδὸν διε τὸ αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς ἀπέθανεν. Οὐ δαφνοστεφάνης στρατηγὸς κατέθεσεν εἰς τὸ δημόσιον ταμείον τὸν πλοῦτον, τὸν διποίον ἐκό-

μισεν ἐκ τῆς ἐνδόξου ἐκστρατείας του. Ἀνέλαβε τὴν ἐπιτρο-
πελαν τῶν δύο ἀνηλίκων βασιλοπαΐδων Βασιλείου καὶ Κωνσταν-
τίνου. Μετὰ μικρὸν δὲ ἀνηγορεύθη καὶ αὐτὸς αὐτοκράτωρ, τῇ
συμπράξει τῆς χήρας τοῦ Ρωμανοῦ Θεοφανοῦς, τὴν ὁποίαν
ἔλαβε σύζυγον, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ παραβλαφθοῦν τὰ δικαιώ-
ματα τῶν δύο βασιλοπαΐδων.

Ο Νικηφόρος ἔφιλοτιμήθη νὰ διατηρήσῃ καὶ ὡς αὐτοκρά-
τωρ τὸ μέγα ὄνομα, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀποκτήσει ὡς στρατηγός.
Ἐκστρατεύσας καὶ πάλιν κατὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἀράβων ἐκυρίευσε
τὴν Ταρσὸν καὶ ὅλην τὴν Κιλικίαν, ἐνῷ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον
διὰ τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα Χαλκούτηση ἀνέκτησε τὴν Κύπρον
ἀπὸ τῶν Ἀράβων. Καὶ ἐν Κιλικίᾳ ὁ Νικηφόρος διέδωκε τὸν χρι-
στιανισμὸν. Οσοι ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν ἦσπάσθησαν τὸν χριστια-
νισμὸν ἔλαβον τὴν ἀδειαν νὰ μείνουν εἰς τὰς πόλεις των.
Οἱ λοι-
ποὶ ἀπεπέμφθησαν εἰς τὴν Συρίαν, τὰ τζαμιά των κατεστράφησαν
καὶ αἱ πόλεις των κατεψήθησαν ὑπὸ Χριστιανῶν. Μετὰ ταῦτα ὁ
Νικηφόρος ἐκυρίευσε τὴν Ἀντιόχειαν καὶ μέγα μέρος τῆς βο-
ρείου Συρίας.

Καὶ ἐτωτερικῶς ὁ Νικηφόρος ἐπολιτεύθη καλῶς. Ἐπεστή-
ριξε τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέ-
χνας. Ἄλλο ὅταν ἥθιέλησε νὰ περιστείῃ τὰς διαφόρους κατα-
χρήσεις δι’ αὐτηρῶν μέτρων, ἐξήγειρε καθ’ ἑαυτοῦ τὸ μίσος τῶν
ἀνήλικῶν καὶ τοῦ κλήρου. Τέλος ὁ Νικηφόρος ἐδολοφονήθη ἐν
τῷ κατεῖδον του ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννου Τζιμισκῆ τῇ συνερ-
γίᾳ τῆς βδελυρᾶς Θεοφανοῦς.

77. Ιωάννης Τζιμισκῆς (969—976).

Ο Ιωάννης Τζιμισκῆς, οὗν καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ
φρικώδους βασιλοκτονίας, δμως ἀνεδείχθη ἔξοχος αὐτοκράτωρ,
καθ’ ὅλα ἐφάμιλλος τοῦ προκατόχου του. Οἱαν δὲ Ιωάννης προσ-
τήλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἵνα στεψθῇ, δὲ πατριάρ-
χης Πολύευκτος ὑπέβαλεν εἰς αὐτὸν ὡς ἕρον τῆς στέψεως τὴν
ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῶν ἀνακτόρων τῆς βδελυρᾶς Θεοφανοῦς καὶ
τὸν σεβασμὸν τῶν δικαιωμάτων τῶν δύο μικρῶν βασιλοπαΐδων.
Ο Ιωάννης ἐνέδωκε καὶ ἡ Θεοφανὼς ἐξωγίσθη.

Ἐπὶ Νικηφόρου Β' οἱ Ἀράβωνες ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Σοιατοσλαῦον κατὰ παρακίνησιν τοῦ Νικηφόρου εἰχον εἰσβάλεις εἰς τὴν Βουλγαρίαν πρὸς τιμωρίαν τῶν θρασέων Βουλγάρων. Ἀλλὰ μετ' ὅλιγον δὲ Σοιατοσλαῦος ἀπὸ συμμάχου τοῦ Ἐλληνος αὐτοκράτορος μετεβλήθη εἰς πολέμιον καὶ παρασυρόμενος ὑπὸ τῆς πλεονεξίας ἥθελε νὰ προσαρτήσῃ τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὸ ῥωμαῖκὸν κράτος.

Οἱ Ἰωάννης Τζιμισκῆς, εὑθὺς ὡς ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἐθεώρησεν ὡς πρώτιστον ἔργον αὐτοῦ νὰ ἔκδιώξῃ τοὺς Ἀράβους ἐκ τῆς Βουλγαρίας. Ὁθεν προσεκάλεσε τὸν Σοιατοσλαῦον ν' ἀπέλθῃ ἐξ αὐτῆς, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἡρονήθη, δὲ Τζιμισκῆς ἐπεχείρησε μιγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀράβων. Τὸ ἔαρ τοῦ 971 εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐκυρίευσε κατὰ πρῶτον τὴν πρωτεύσαν αὐτῆς Πρεσθλαύαν. Ἐπείτα προσέβαλε καὶ τὸ ὁχυρὸν Δορύστολον (τὴν σημερινὴν Σιλιστράν), διποὺ εὐρίσκετο δὲ Σοιατοσλαῦος. Μάχη κρατερὰ συνάπτεται. Οἱ Τζιμισκῆς μάχεται ὡς λέων. Οἱ Ἀράβοι κατατροποῦνται καὶ δὲ Σοιατοσλαῦος ἀναγκάζεται νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Βουλγαρίας. Οἱ Τζιμισκῆς μετέβαλε τὴν Βουλγαρίαν εἰς Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν καὶ διήρεσεν αὐτὴν εἰς ἑπτὰ τοπαρχίας, διορίσας τοπάρχας θαγενεῖς, οἱ δποίοι ὀνομάζοντο βοεβόδαι.

Μετὰ ταῦτα δὲ Τζιμισκῆς ἐστράτευσε δἰς ἐναντίον τῶν Ἀράβων τῆς Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας. Εἰς τὰς ἐκστρατείας ταύτας ἐνίκησε πολλὰς λαμπρὰς νίκας, ἐκυρίευσε πόλεις καὶ φρούρια, ἐκυρίευσε ἐπίσης μέγχ μέρος τῆς νοτίου Συρίας καὶ αὐτὴν τὴν περίγημον πόλιν Βηρυτόν, ὡς καὶ τὰς λαϊκὰς παραθηλασσίους πόλεις τῆς Φινίκης. Ἄλλοι διαν ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἀπέθανε δηλητηριασθεὶς καθ' ὅδόν, ὡς πιστεύεται, διὰ δηλητηρίου βραχέως ἐνεργοῦντος, ὑπὸ τοῦ ἀρχιθαλαμηπόλου Βασιλείου, τοῦ ἐποίου εἶχεν ἀνακαλύψει φοβεράς καταχρήσεις.

78. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τζιμισκῆς ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ὁ Βασίλειος Β' ὁ ἐπικαλούμενος Βουλγαροκτόνος,

υίδες 'Ρωμανοῦ τοῦ Β', ἐν ἡλικίᾳ 20 ἔτῶν. Ὁ Βασίλειος ὑπῆρξε διασημότατος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου. Κατὰ πρῶτον ἐπολέμησε πρὸς τὸν στασιάσαντα στρατάρχην τῆς Ἀνατολῆς Βάρδανον Σκληρὸν καὶ κατέβαλον αὐτὸν μετὰ τριετῆ ἀγῶνα. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Βούλγαροι ὠφελούμενοι ἐκ τῶν ἐρίδων καὶ στάσεων τῶν Ἐλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἐπανεστάτησαν καὶ ἀναγορεύσαντες βασιλέα τὸν τολμηρὸν Σαμουῆλ, υἱὸν τοῦ βασιλέως Σίσμανος ἥρχισαν νὰ κάμνουν καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Τέλος δὲ εἰσέβαλον καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ προυχώρησαν μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ φονεύοντες καὶ λεηλατοῦντες.

Ὁ Βασίλειος Β', ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν Βάρδανον Σκληρὸν, ἐστράτευσε κατὰ τῶν Βουλγάρων. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνικήθη, μέγα δὲ μέρος τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βουλγάρων. Ἐν τούτοις δὲ οἱ Βασίλειος δὲν ἀπεθαρύνθη, ἀλλὰ παρεσκευάζετο εἰς νέον ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Ἐν ἔτει 995 οἱ Βούλγαροι εἶχον εἰσῆλει εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Βασίλειος ἐπεμψε κατ' αὐτῶν τὸν περίτημον στρατηγὸν Νικηφόρον Οὐρανόν. Ὁ Σαμουῆλ μάθὼν τὴν κατ' αὐτοῦ ἐκστρατείαν τοῦ Νικηφόρου Οὐρανοῦ ἀνήρχετο ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεάς πρὸς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς φθάσας εἰς τὴν Φθιώτιδα εὗρε τοὺς Βουλγάρους ἐστρατοπεδευμένους ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὅχθης τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, ὅστις πρὸ δὲ λίγου εἶχε πλημμυρήσει ἐνεκα ῥαγδαιοτάτων δροσῶν. Οἱ Βούλγαροι θεωροῦντες ἀδύνατον τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ, ὅταν ἐπῆλθε γύνε, ἐκοιμήθησαν ἀμέριμνοι. Ἄλλο δὲ Νικηφόρος ἀκοίμητος περισκοπεῖ τὸν ποταμὸν καὶ ἐπὶ τέλους ἐνέρσκει πόρου τινά. Διαβαίνει περὶ τὸ μεσονύκτιον τὸν ποταμὸν καὶ ἐπιπεσῶν αἰφνιδίως κατὰ τῶν κοιμωμένων Βουλγάρων κατακόπτει αὐτοὺς (996). Μόλις διέψυγε τὴν σφαγὴν δὲ βασιλεὺς Σαμουῆλ μετὰ τοῦ υἱοῦ του καὶ δὲλγων ἀλλων. Λιὰ τῆς νίκης ταύτης δὲ Νικηφόρος Οὐρανὸς ἀπῆλλαξε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς βουλγαρικῆς κυριαρχίας. Ἐκτὸτε δὲ Βασίλειος ἐξηρκολούθησε τακτικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βουλγάρων, θέλων νὰ καταλύσῃ δλοσχερῶς τὸ βουλγαρικὸν βασίλειον. Ὁ πόλεμος οὗτος διήρκεσε μέχρι τοῦ

1018. Τέλος οι Βουλγαροί υπετάχθησαν καὶ ἡ Βουλγαρία προσ-
ηρτήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου ὁ Βασίλειος ἦλθεν
εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀναβὰς δὲ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἰσῆλθεν εἰς τὸν
Παρθενῶνα, διστις εἶχε μεταβληθῆνεις χριστιανικὴν ἐκκλησίαν
ἀφιερωμένην εἰς τὴν Παναγίαν τὴν Ἀθηνιώτισσαν, καὶ προσέ-
φερεν εὐχαριστήρια εἰς τὴν Θεοτόκον διὰ τὰς νίκας του, ἐκδό-
σιμης δὲ τὸ ίερὸν διὰ λαμπρῶν ἀναθημάτων. Μετὰ ταῦτα ἐπα-
νῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατὰ δὲ τὴν θριαμβευτικὴν του
εἰσοδον ἀνευφημούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὠνομάσθη Βουλγαρο-
κτόνος ὡς καταλύσας τὴν δύναμιν καὶ τὸ κράτος τῶν Βουλ-
γάρων,

‘Ο Βασίλειος διεξήγαγε διὰ τῶν στρατηγῶν του καὶ ἔτερον
ἐπιτυχὴ πόμεμον πρὸς τὸν ἐπ’ ἀδελφῷ γαμβρόν του Ὁθωνα Β’,
αὐτοκράτορα τῶν Γερμανῶν, διστις ἔζητει νὰ λάβῃ τὴν κάτω
‘Ιταλίαν ὡς προτίκα τῆς συζύγου του Θεοφανοῦς. Δώσας δὲ ὁ
Βασίλειος καὶ τὴν ἄλλην ἀδελφήν του Ἀνναν ὡς σύζυγον εἰς
τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Βλαδίμηρον, διστις εἶχε προσέλθει εἰς
τὸν χριστιανισμόν, ἔλαβε παρ’ αὐτοῦ τὴν ἐν τῇ Κριμαϊκῇ χερσο
νήσῳ πόλιν Χερσῶνα, τὴν ὁποῖαν οὗτος εἶχε κυριεύσει.

‘Ἐπι Βασιλείου τοῦ Β’ τὸ Βυζαντιακὸν κράτος εἶχε τὴν με-
γίστην ἔκτασιν καὶ εὐρίσκετο ἐν τῇ ὑψίστῃ ἀκμῇ. Μετ’ αὐτὸν
δὲ ἥρχισε νὰ παρακμάζῃ. ‘Ο Βασίλειος ἀπέθανε τὸ 1025.

§ 79. Ἐμφάνισις τῶν Σελδζουκιδῶν Τούρκων ἐν Μικρᾷ
Ἀσίᾳ, ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν τοῖς ἀγίοις τόποις.—Ἀγῶνες
κατ’ αὐτῶν τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος
Ρωμανοῦ Διογένους.

Οἱ Σελδζουκίδαι Τούρκοι, δνομασθέντες οὕτω ἐκ τοῦ γενάρ-
χου αὐτῶν Σελδζούκ, μετενάστευσαν εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ ποτα-
μοῦ Ὡξου περσικὰς χώρας κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰώνα. Ἀποδε-
χθέντες δὲ τὸν Ισλαμισμὸν κατέλυσαν δλίγον κατ’ δλίγον τὰ ἐν
ταῖς περσικαῖς χώραις διάφορα μωαμεθανικὰ κράτη καὶ ἰδρυσαν
ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν μέγα τουρκικὸν κράτος, τοῦ ὁποίου δ
ἡγεμὼν ἐκαλεῖτο σουλαζνος.

‘Οταν ἐβασίλευεν ἐν Κωνσταντινουπόλει δ Κωνσταντίνος Θ’,

δ ἐπικαλούμενος Μονομάχος, ἔγιναν αἱ πρώται πολεμικαὶ συγκρούσεις ἐν Ἀρμενίᾳ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Σελδζουκιδῶν Τούρκων, καθ' ἀς οἱ Ἑλληνες ἀπώλεσαν μέγα μέρος τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ κτήσεών των. Ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου I' Δούκα οἱ Σελδζουκίδαι Τούρκοι ὑπὸ τῶν μέγαν αὖτῶν σουλτᾶνον "Αλπ - Ἀρσλάν ἦρχισαν νὰ κάμνουν ἐπιδρομάς καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

"Ο αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς Διογένης, ὅστις διεδέχθη τὸν Κωνσταντίνον I' Δούκαν, ἐπεχείρησε τρεῖς ἐκστρατείας κατ' αὐτῶν. Καὶ κατὰ μὲν τὰς δύο πρώτας ἀπώθησε τοὺς Τούρκους πέραν τῶν ὁρίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν τρίτην ἐνικήθη καὶ ἡρωϊκὸς μαχόμενος ἐτραυματίσθη καὶ συνελήφθη αἰχμαλώτος. Ὁ μεγαλέψυχος σουλτᾶνος "Αλπ - Ἀρσλάν, θαυμάσας τὴν γενναιότητα τοῦ Ῥωμανοῦ, δχι μένσαν τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδωκεν εἰς αὐτόν, ἀλλ' ὑπεσχέθη καὶ τὴν κατάπaxιν τῶν κατὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπιδρομῶν του. Ἀλλ' ὅταν δ Ῥωμανὸς ἐπανήρχετο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ τὸν συνέλαβον παρασόνδως καὶ τὸν ἐτύφλωσαν. Τότε ὅμως οἱ Σελδζουκίδαι Τούρκοι εἰσέβαλον καὶ πάλιν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης χερσονήσου. Ταῦτοχρόνως δὲ κατέλαβον καὶ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ πᾶσαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ "Αλπ - Ἀρσλάν Μαλέκ - Σάχ ἔζετεινε τὰς κατακτήσεις του μέχοι τῆς Βυθινίας καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Αἴγαίου. Ὁ Μαλέκ - Σάχ τὰς ἀπομεμακρυσμένας τοῦ κράτους του χώρας κατέστησεν ὑποτελὴ κράτη, ἀτινα ἐκυδερνῶντο κληρονομικῶς ὑπὸ τῶν συγγενῶν του. Τότε καὶ αἱ χώραι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ δποῖαι ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀπετέλεσαν ἴδιον κράτος, τὸ δποῖον ἐκαλεῖτο κράτος τῆς Νικαίας ἐκ τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ.

80. Ο οἶκος τῶν Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων.

Οἱ Κομνηνοὶ ἦσαν μεγάλη καὶ ἐπιφανῆς στρατιωτικὴ οἰκογένεια ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Αὕτη παρέσχε τρεῖς μεγάλους αὐτοκράτορας, οἱ δποῖοι ἐπὶ δλόκληρον αἰῶνα ἥγωντοσθησαν γενναιότατα ν' ἀποτρέψουν τοὺς ἀπ' ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἐπικρε-

μακρινούς κινδύνους καὶ ἔδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν τελευταίαν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν αἴγλην.

α') *Άλεξις Α'* (1081—1118). Καθ' ὃν χρόνον ἀνέδη εἰς τὸν θρόνον δ' Άλεξις Α', δὲ ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, τὸ Βυζαντινὸν κράτος εὑρίσκετο εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν. Ἐσωτερικῶς μὲν ἡτο παραλευμένον ἔνεκα τῶν συνεχῶν στάσεων, ἐξωτερικῶς δὲ περιεστοιχίζετο ὑπὸ παντοῖων ἔχθρῶν. Ἀλλ' ἐν τούτοις δ' Άλεξις κατώρθωσεν ὅχι μόνον νὰ διατηρήσῃ αὐτὸν σῶν καὶ ἀβλαβές, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ἐπεκτείνῃ, ἀνακτήσας πολλὰς χώρας, αἱ δποῖαι εἶχον ἀρπαγῇ ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν. Καὶ πρῶτον δ' Άλεξις ἀπέκρουσεν νικηφόρως τοὺς Νορμαννούς (ἔθνος γερμανικόν), οἱ δποῖαι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ροδέρτον Γυσκάρδον ἐρμάθεντο ἐκ τῆς κάτω Ἰταλίας, τὴν ἥποιαν εἶχον κυριεύσει, ἐπεχείρησαν τὸ 1081 φαῦεράν ἐπιδρομὴν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Δεύτερον ἐπολέμησε κατὰ τῶν Σελδζουκιδῶν Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀνέκτησε πόλεις τινάς, ώς τὴν Νικομήδειαν καὶ τὴν Σινώπην. Τρίτον ἐπολιτεύθη δεξιώτατα, δταν ἔγινεν ἡ πρώτη σταυροφορία, περὶ τῆς δποίας θὰ εἴπωμεν κατωτέρω.

β') *Ιωάννης Β'* (1118—1143). Οὐδὲς τοῦ Άλεξίου Α' Ιωάννης Β', δστις ἔνεκα τῆς ἀγαθότητός του ὀνομάσθη Καλοῖωάννης, καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ κράτους ἐφάνη βασιλεὺς καὶ κυβερνήτης ἀριστος καὶ εἰς τοὺς πολέμους ἀνδρεῖος μαχητῆς καὶ στρατηγός, ἀποκρούσας τὰς ἀλληλοδιαδόχους εἰς τὸ κράτος του ἐπιδρομὰς τῶν διαφόρων ἔχθρῶν.

γ') *Μανουὴλ Α'* (1143—1180).—Ο Μανουὴλ Α', υδὲς τοῦ Καλοῖωάννου, ὑπῆρξεν δρωμαλεύτερος καὶ ἡρωϊκώτερος ὅλων τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ο Μανουὴλ ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν Σελδζουκιδῶν Τούρκων ἐν Ἀσίᾳ. Υπερεκίνησε διὰ τῆς τόλμης του καὶ τῆς συνέσεως τὰς πολλὰς δυσχερείας, τὰς δποίας παρασκεύασεν εἰς αὐτὸν ἡ δευτέρα σταυροφορία. Ἀλλ' ἐνῷ δ' Μανουὴλ ἀπησχολεῖτο μὲ τοὺς σταυροφόρους, οἱ Νορμαννοί ὑπὸ τὸν Ρογῆρον Β', ἀνεψιὸν τοῦ Ροδέρτου Γυσκάρδου, ἐπῆλθον κατὰ τῆς Κερκύρας καὶ ἐκυρίευσαν αὐτήν. ἐπειτα δὲ εἰσέπλευσαν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κέλπον καὶ ἀποδιδασθέντες

εἰς Κρῖσαν ἐστράτευσαν κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ ἔπειτα κατὰ τῆς Κορίνθου. Ἀμφοτέρας τὰς πόλεις ταύτας, αἱ δποῖαι ἡσαν δονομασταὶ διὰ τὰ πλούτη τῶν καὶ τὰ μεταξουργεῖ τῶν, ἐλεγχάτησαν δεινῶς. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῶν συμφερῶν τούτων τῆς Ἑλλάδος δὲ Μανουὴλ ἐπῆλθε κατὰ τῶν Νορμαννῶν καὶ ἡνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ Ἰδια. Ἐπειτα δὲ ἐστράτευσε κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Ρενάλδου καὶ τὸν ἡνάγκασε νὰ ὑποταχθῇ εἰς πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ πολλοῦ ἐξευτελεισμοῦ. Ωσαύτως ἡνάγκασε τὸν σουλτᾶνον τοῦ Ἰκονίου νὰ δμολογήσῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὑποταγήν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ἥρχισε νὰ βαλνη ἡγεδαίως πρὸς τὴν παρακμήν.

81. Τὰ ἐλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τοῦ Η'
μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰώνος.

Ἄπὸ τῶν μέσων τοῦ ἑδόμου αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἐνάτου εἶχε σταματήσει πᾶσα πνευματικὴ κίνησις. Οἱ χρόνοι τῶν εἰκονομάχων (726—829) δὲν ἡσαν μόνον διὰ τὰς εἰκόνας δλέθριοι ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παιδείαν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δύο μόνον ἄνδρες διακρίνονται, δὲ Ἀνδρέας, ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, καὶ δὲ Ἰωάννης δὲ Δαμασκηνός. Ὁ Ἀνδρέας ἐφεύρε νέον εἰδος ἐκκλησιαστικῶν ὅμινων, τοὺς καλουμένους Κανόνας. Αὐτὸς ἐποίησε τὸν Μέγαν Κανόνο, δὲ ποτοῖς φάλλεται εἰς τὰς ἐκκλησίας τὴν προτελευταίαν ἑδομάδα τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Καὶ δὲ Ἰωάννης δὲ Δαμασκηνὸς ἐποίησε κανόνας πολλοῦ λόγου-ἀξίους. Ὡς ποιητὴς μάλιστα δὲ Δαμασκηνὸς ὑπερέχει τοῦ Ἀνδρέου. Ἄλλος δὲ Δαμασκηνὸς εἶνε δὲ μεγαλείτερος δογματικής τῆς δρθιδόξου Ἐκκλησίας καὶ δὲ μεγαλείτερος ὑπερασπιστής τῶν εἰκόνων. Τὰ περισσότερα δὲ συγγράμματά του ἔγραψε πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν εἰκόνων.

Ἡ ἀναγέννησις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ τελευταίου εἰκονομάχου αὐτοκράτορος Θεοφίλου, ἦτοι ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ Θ' αἰῶνος. Ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Γ' δὲ ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ κυνηρῶν τὸ κράτος θεῖός του Βάρδας ἀνεκαίνισεν, ὃς προείπομεν, τὸ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῆς Μαγναύρας πανεπιστήμιον (ἰδὲ σελ. 118). Ἄλλα νέαν καὶ ισχυρὰν πνοὴν ἔνεψεν.

σηγεν εἰς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνους δι μεγαλώνυμος πατριάρχης Φώτιος, δι όποιος ἐκτὸς τῶν θεολογικῶν συγγραμμάτων του ἔγραψε καὶ πολλὰ φιλολογικά. Ἡ πνευματικὴ κίνησις φθάνει εἰς τὸ ὅψιστον σημεῖον κατὰ τὸν ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνα. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία καὶ ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν πολὺ ηὔνοησαν καὶ ὑπεστήριξαν αὐτήν. Τὸν αἰῶνα τοῦ Φωτίου ἀκολουθεῖ δι αἰώνα τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, δι όποιος αἰώνι δὲν διαπρέπει τόσον διὰ τὴν πρωτοτυπίαν δύον καὶ διὰ τὴν ἔκτακτον δραστηριότητα πρὸς ἐρανίσματα καὶ συλλογάς. Ο αἰώνιος δύναται νὰ δυναμασθῇ «Αἰώνι τῷν ἔγκυκλοταιιδεῖῶν». Αἱ συλλογαὶ ἡ ἀνθολογίαι, αἱ δόποιαι κατηρητίσθησαν κατ' ἐντολὴν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἐπεξετάθησαν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας. Διὰ τῶν ἀνθολογιῶν τούτων περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς πλεῖστα δύσα λειψάνα τῆς ἀρχαιότητος, τὰ δόποια Ἰωας ἄνευ αὐτῶν ἥθελον ἀπολεσθῆδια παντός.

Κατὰ τὸν 11ον αἰώνα λαμβάνει ὑψηλοτέραν πτῆσιν ἡ ἴστοριογραφία, ἡ δόποια κατὰ τὸν 9ον καὶ 10ον αἰώνα περιωρίζετο εἰς Ἑηρὰν χρονογραφίαν. Ἡ "Αννα ἡ Κομνηνή, θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἔγραψε τὴν ἴστορίαν τοῦ πατρός της εἰς τὸ σωζόμενον σύγγραμμά της, τὸ δόποιον ἐπιγράφεται Ἀλεξιάς.

Εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας ἀσχολοῦνται τώρα μὲ νέαν ζέσιν καὶ ἐντοτε μὲ πολλὴν ἐπιτυχίαν λαϊκοὶ καὶ θεολόγοι. Διάσημος ὑπῆρξεν δι μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐτάθιος, δι όποιος μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐσχολίασε τὸν "Ομηρον καὶ τὸν Πίνδαρον.

Πάντες δύμως οἱ λόγιοι, λαϊκοὶ καὶ κληρικοί, καὶ εἰς τὸν πεζὸν καὶ εἰς τὸν ποιητικὸν λόγον μετεχειρίζοντο τὴν ἀρχαιότουσαν ἐκείνην γλώσσαν, ἡ δόποια ἀ.έκαθεν ἐδιδάσκετο εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ κράτους καὶ ἡτο δργανον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς παιδείας. Ἀλλὰ τὴν γλώσσαν ταῦτην οὕτε διμίλουν οὕτε ἐνόσουν τὰ πλήθη. Αἱ λαϊκαὶ τάξεις διμίλουν τὴν δημώδη γλώσσαν, ἡ δόποια ἀπέρρεεν ἐκ τῆς καλουμένης κοινῆς γλώσσης τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων καὶ ἡ δόποια σὺν τῷ χρόνῳ ὑπέστη μεταβολὰς καὶ ἀπεσχί-

οθη εἰς τοπικὰς διαλέκτους. Οἱ λόγιοι κατεφρόνουν τὸ λαϊκὸν ἰδίωμα. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μαυρικίου ἡκούσθη τὸ πρώτον δημῶδες ἀσμα. Ἐκτοτε δὲ λαὸς τοὺς μεγάλους ἀθλους τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατιῶν καὶ τῶν ἔθνων ἡρώων ἐψαλλεῖ μὲν λαϊκοὺς στίχους εἰς τὴν ζωντανὴν γλωσσαν τοῦ λαοῦ. Περίφημα ἡσαν τὰ ἀκριτικὰ ἀσματα, μὲν τὰ ἑποία ἔξυμνουντο οἱ κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἀθλοὶ τῶν Ἀκριτῶν⁽¹⁾. Τὰ ἀκριτικὰ ἀσματα δημοιάζουν πολὺ μὲν τὰ ἰδικά μας δημοτικὰ ἀσματα. Τὸ πρότυπον τῶν ἡρώων Ἀκριτῶν ἦτο δὲ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, δοτις ἀπέβη τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ, ἀλλος Ἡρακλῆς, τοῦ δποίου τὰ κλέή διεδίδοντο ἐν μύθοις καὶ ἐψάλλοντο δι' ἀσμάτων εἰς πᾶσαν γωνίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἐκ τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου προῆλθε τὸ περίφημον περὶ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ἡρωϊκὸν ἔπος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἐλληνισμοῦ.

Ἡ δημώδης ποίησις, ἡ δποία κατ' ἀρχὰς περιωρίζετο εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις καὶ περιεφρονεῖτο ὑπὸ τῶν λογίων τοῦ ἔθνους, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν Κομηνῶν ἀπέκτησε δύναμιν. Ὁ Μανουὴλ Κομηνῆς ἥσθάνετο ἴδιαιτέραν συμπάθειαν πρὸς αὐτήν. Ἀπὸ αὐτοῦ ἥρχισαν καὶ οἱ λόγιοι νὰ γράφουν ποιήματα εἰς δημώδη γλωσσαν.

82 Ἡ τέχνη ἀπὸ τοῦ Θ' μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰώνος.

Οπως τὰ γράμματα εῖτα καὶ αἱ τέχναι παρημελήθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰκονομαχίας. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν συμπίπτει μὲ τὴν βασιλείην τοῦ τελευταίου εἰκονομάχου αὐτοκράτορος Θεοφίλου. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοφίλου παρήχθησαν ἀξιόλογα καλλιτεχνικὰ ἔργα ἡρῷατεκτονικῆς, γλυπτικῆς, ζωγραφικῆς καὶ μηχανικῆς. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία καὶ ἡ τῶν Κομηνῶν πολὺ ἡνόησαν καὶ ὑπεστήριξαν τὰς τέχνας, σπως καὶ τὰ γράμματα. Κατὰ τὸν 10ον καὶ 11ον αἰώνα ἀνηγέρθησαν πάμ-

(1) Ἀκρίται ἐλέγοντο οἱ στρατιῶται οἱ φρουροῦντες τὰς ἄκρας ἦτοι τὰ σύνορα τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους. Οὗτοι ἡσαν ἐγκατεστημένοι μὲ τὰς εἰκονογειείας τῶν παρὰ τὰ σύνορα καὶ ἀντὶ μισθοῦ οἱ αὐτοκράτορες εἶχον δωρήσει εἰς οὐτοὺς γαίας διὰ τὰ συντηρῶνται. Οἱ Ἀκρίται ἀδιακόπως σχεδὸν ἥτινι ἔγεντο κατὰ τῶν Ἀρσεβών, προσπαθούντων νὰ πυραβίάσουν τὰ σύνορα τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους. Οἱ Ἀκρίται τοῦ μεσαιωνικοῦ ἐλληνισμοῦ ἀντιστοιχοῦν πρόδη τοὺς ἐπὶ τοντοκρατίας ἀρματωλούς.

πολλα μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς, ἐκ τῶν δποίων τὰ σπουδαιότερα ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Πλησιέστατα τῶν Ἀθηνῶν ἡ μονὴ τοῦ Δαφνίου, ἡ Καισαριανὴ καὶ ἡ παρὰ τὸ χωρίον Γέρακα μονὴ τῶν Κυνηγῶν μαρτυροῦν ἀκόμη περὶ τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης κατὰ τὴν περίοδον ταύτην». Ἐπίσης ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν ναοί, δποίοις ἡ Καπνικαρέα, οἱ "Ἄγιοι Θεόδωροι, εἰνε σποδαῖα μνημεῖα διὰ τὴν ιστορίαν τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης.

83. Ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν ἐκτεινομένη καὶ εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐπελθοῦσα ἐν Εὐρώπῃ μεταβολή.

Ο ἡγεμῶν τῶν Βησιγότθων Ἀλάριχος ἐν ἔτει 400 εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἐπὶ δύο ἔτη διήρπαζε καὶ ἐλεγχάτει τὰς χώρας αὐτῆς. Ο γενναῖος ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκράτορος Ὁνωρίου Στελίχων, καλέσας τοὺς ἐν Γαλατίᾳ, Ισπανίᾳ καὶ Βρεττανίᾳ ῥωμαϊκαὶς λεγεώνας, κατώρθωσε ν ἀποκρούσῃ τὸν Ἀλάριχον καὶ ν ἀπαλλάξῃ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τῆς φοβερᾶς αὐτοῦ ἐπιδρομῆς. Ἀλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἀλαρίχου εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπέφερε μεγάλας μεταβολὰς ἐν τῇ Δύσιτι.

Απὸ αἰώνων ἥδη διάφοροι γερμανικοὶ λαοὶ ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς δυτικὰς χώρας τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀλλὰ δὲν ἔγκαθισταντο ἐν αὐταῖς. Ἀλλ' ὅταν ὁ Στελίχων ἐκάλεσε τοὺς πέραν τῶν Ἀλπεων, ἐν Γαλατίᾳ, Ισπανίᾳ καὶ Βρεττανίᾳ, ῥωμαϊκοὺς λεγεώνας πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ Ἀλαρίχου, ὅλον τὸ δυνατὸν τμῆμα τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἔμεινεν ἀνυπεράσπιστον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων. Οἱ Ούννοι, εἰσβιλόντες εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην ἡνάγκασαν πολλοὺς σλαυτικοὺς λαοὺς νὰ εἰσβάλονται εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας καὶ νὰ ὀλίγουν δυτικώτερον καὶ νοτιώτερον πολλοὺς γερμανικοὺς λαούς. Ἀλλὰ μόλις δ Ἀλάριχος ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ἰταλίας, σμήνος ἀνάμικτον γερμανικῶν λαῶν, Βανδήλων, Σουήδων, Ἀλανῶν, Βουργουνδῶν, δπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ραδαγαλον εἰσέβαλον εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ προσχώρησαν μέχρι τῆς Φλωρεντίας (405). Ἀλλ' ὁ γενναῖος Στελίχων καὶ πάλιν ἔφανη σωτῆρ τῆς Ἰταλίας. Κατανικήσας τὰ βαρβαρικὰ ἐκεῖνα στίφη εἰς τὰ στενὰ τῶν ἐν Ετρευρίᾳ Φαισσούλων ἡνάγκασεν αὐτὰ νὰ τραποῦν πέδες τὴν Γαλατίαν. Καὶ οἱ

μὲν Βουργούνδιοι μετὰ μακρὰς λεηλασίας ἐγκατεστάθησαν καὶ ἔδρυσαν κράτος ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Γαλατίᾳ μεταξὺ τοῦ Ῥοδανοῦ ποταμοῦ καὶ τοῦ ὅρους Ἰόρα, οἱ δὲ Σουηδοί, οἱ Ἀλανοί καὶ οἱ Βανδῆλοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ καταλαβόντες αὐτὴν διένειμαν μεταξὺ των. Ταῦτοχρέως οἱ Ἀλαμανοί κατέλαβον τὸ πλεῖστον τῆς σημερινῆς Ἐλβετίας καὶ τὴν Ἀλσατίαν, καὶ οἱ Φράγκοι ἐγκατεστάθησαν δριστικῶς ἐν τῇ βορειοανατολικῇ Γαλατίᾳ. Οἱ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀλδίους κατοικοῦντες Ἀγγλοσάξονες διαπεραιωθέντες εἰς τὴν Βρεττανίαν κατέλαβον αὐτὴν καὶ ἔδρυσαν ἐν αὐτῇ ἀγγλοσαξονικὸν κράτος. Καὶ οἱ Βανδῆλοι δὲ βοαδύτερον διαπεραιωθέντες εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικήν ἔδρυσαν ἐν αὐτῇ ἔδιον βασιλειον ἔκει, όπου ἡτο ἀλλοτε ἡ Καρχηδών.

Τοιουτορόπως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ πέμπτου αἰώνος μ. Χ. τὸ δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος περιωρίσθη εἰς μόνην σχεδὸν τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλ' ἐν ἔτει 478 δ' Ὁδόσακρος, ἀρχηγὸς γερμανικῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων, καθήρεσε τὸν τελευταῖον ῥωματιὸν αὐτοκράτορα Ῥωμύλον, τὸν ἐμπακτικῶς διομασθέντα Αὐγούστουλον, καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτὸς ὑπὸ τῶν στρατευμάτων του βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Οὕτω καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἔδρυθη γερμανικὸν κράτος. Οἱ Ὁδόσακρος περιωρίσθη νὰ κυβερνᾷ τὴν Ἰταλίαν ὡς στρατιωτικὸς κυρίως διοικητής, ἀνεγνώρισε δὲ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς. Μετὰ δεκατρία ἔτη δ' ἡγεμών τῶν Ὁστρογότθων Θευδέριχος κατέλυσε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὁδόσακρου καὶ ἔδρυσεν ἐν Ἰταλίᾳ διστρογοτθικὸν κράτος.

84. Τὸ μέγα Φραγκικὸν ιεράτος καὶ τὰ ἐκ τῆς διαιλύσεως τούτου παραχθέντα ιεράτη τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας.

Οἱ Φράγκοι ἦσαν ἔθνος γερμανικῆς καταγωγῆς, συνέκειντο δὲ ἐκ πολλῶν φύλων, καὶ ἔκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχεν ἔδιον βασιλέα. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰώνος ἐγκατεστάθησαν, ὡς προείπομεν, δριστικῶς ἐν τῇ βορειοανατολικῇ Γαλατίᾳ. Τὸ ἐπὶ σημότερον ἐκ τῶν φραγκικῶν φύλων ἦτο τὸ τῶν Σαλίων. Ἡ πρώτη δυναστεία τῶν Σαλίων Φράγκων ἦτο ἡ τῶν Μεροδιγγίων, ἐπιδρανέστατος δὲ τῶν βασιλέων τῆς δυναστείας ταύτης ἦτο δὲ Χλωρίκος (481—511), δὲ ἀληθῆς ἔδρυτης τοῦ Φραγκικοῦ κράτους

‘Ο Χλωδοδίκος εἰκοσαετής ὣν τὴν ἡλικίαν κατέβαλε τὸ 483 τὸν Συάγριον; ‘Ρωμαῖον διοικητὴν τῆς μεταξὺ Σηκουάνα καὶ Λείγηρος χώρας, καὶ ὑπέταξε τὴν χώραν ταύτην, οὗτος δὲ ἔξηφάνισε καὶ τὸ τελευταῖον λείψανον τῇς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, τῆς ἕδρυθείσης ἐν Γαλατίᾳ ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος.

‘Ο Χλωδοδίκος δολοφονήσας τοὺς ἄλλους Φράγκους βασιλεῖς ἤγωνεν ὑπὸ τὸ σκπτρὸν του ἀπαντα τὰ φραγκικὰ φῦλα καὶ τοιουτοτρόπως ἔδρυσε μέγα φραγκικὸν κράτος. Ἐν ἔτει 496 ἔβαπτίσθη ἐν ‘Ρήμαις μετὰ τρισχιλίων εὐγενῶν Φράγκων. Τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο ἐπέφερε μετ’ ὀλίγον τὴν προσέλευσιν δολαρήρου τοῦ φραγκικοῦ ἔθνους εἰς τὸν χριστιανισμόν.

Οἱ τελευταῖοι βασιλεῖς τῆς δυναστείας τῶν Μεροβιγγίων ὠνομάζοντο νωθροὶ (rois fainéants) καὶ τοιοῦτοι ἦσαν πράγματι. Ἀποκεχαυνωμένοι ἐκ τῆς μαλθακότητος καὶ τῆς διαφθορᾶς ἔζων εἰς τὸ βάθος τῶν ἀνακτόρων παντελῶς μεμονωμένοι καὶ ἀδρατοί, ἀφινον δὲ πᾶσαν τὴν ἔξουσίαν εἰς τοὺς καλουμένους αὐλάρχας (οἷονει πρωθυπουργούς). Διασημότατος δὲ τῶν αὐλαρχῶν ὑπῆρξεν ὁ Κάρολος Μαρτέλλος. Οὗτος ὑπῆρξεν ἔξοχος πολεμιστής· τὸ σπουδοίστατον δὲ κατέρθωμα αὐτοῦ ἦτο ἡ μεγάλη νίκη του κατὰ τῶν Ἀράδων. Οἱ Ἀραδεῖς εἶχον κατακτήσει τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰσπανίαν· ἐκ δὲ τῆς Ἰσπανίας διαβάντες τὰ Πυρηναῖα κατέκλυσαν τὴν νότιον Γαλατίαν καὶ ἡπείλησαν τὴν ὑπαρξίαν τοῦ φραγκικοῦ κράτους. Ἄλλος οὐ Κάρολος Μαρτέλλος προσδαλῶν αὐτοὺς παρὰ τὴν Πιεταύναν τὸ 732 κατετρόπωσε καὶ τοιοτοτρόπως ἀπήγλαξε τὸ κράτος σπουδαιοτάτου κινδύνου.

Τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβιγγίων κατέλυσεν ὁ Πιπίνος ὁ Μικρός, ἦτοι μικρόσωμος (752—768), διτις ἐπὶ ἐννέα ἔτη ἦτο αὐλάρχης. Ὁ Πιπίνος ἐκθρονίσας τὸν τελευταῖον νωθρὸν Μεροβιγγίον ‘Ιλδέριχον Γ’ καὶ ἐγκλείσας εἰς μοναστήριον ἀνεκηρύχθη αὐτὸς βασιλεὺς τῶν Φράγκων. Ἀπ’ αὐτοῦ δὲ ἀρχεταιὶ ἡ δευτέρα δυναστεία τῶν Φράγκων, ἡ ὅποια ἐκ τοῦ δινδυματος τοῦ ἐνδιξιστέρου αὐτῆς ἀντιπροσώπου Καρόλου τοῦ Μεγάλου δυνομάζεται δυναστεία τῶν Καρολιδῶν.

Οὐέδε καὶ διάδοχος τοῦ Πιπίνου Κάρολος ὁ Μέγας (768—814) ὑπῆρξε μέγας δορικτήτωρ καὶ μέγας νομοθέτης. Ἐπὶ τεσ-

σαράνοντα καὶ πλέον ἔτη δὲν ἀφῆκε τὸν ἵππον καὶ τὸ ξίφος.. Διεξήγαγε μακροὺς καὶ αἱρατηροὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Λαγύγειορέων ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, τῶν Ἀράδων ἐν Ἰσπανίᾳ, τῶν Σαξόνων ἐν ταῖς πέραν τοῦ Ῥήνου χώραις, τῶν Ἀράβων ἐν τῇ σημερινῇ Αὐστρίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ, καὶ ἔλλων λαῶν, τοὺς ὅποιους πάντας κατέβαλε. Πρῶτος δὲ ἀυτὸς ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐνάτου αἰώνος ἀποκατέστησε τὴν δυτικὴν ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔδωκε νέαν ῥύθμισιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Δύσεως. Μεταβάς ἐν ἔτει 800 εἰς Ῥώμην κατὰ πρέσβυλησιν τοῦ πάπα ἐστέφθη ὑπὲρ αὐτοῦ «εὐτοκράτιῳ Ῥωμαίων».

Τὸν κράτος τοῦ Μεγάλου Καρόλου ἔλαβε τόσην ἔκτασιν, δοῃν εἶχε καὶ τὸ ἀρχαῖον δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος. Περιελάμβανε δὲ τοῦτο τὴν Γαλατίαν, τὴν δορειοανατολικὴν Ἰσπανίαν, τὸ πλευτικὸν μέρος τῆς Ἰταλίας, πᾶσαν τὴν Γερμανίαν μέχρι τοῦ Ὁδέρου ποταμοῦ καὶ τῆς Βοημίας. Ἀλλὰ τὸ μέγα τοῦτο κράτος βραδύτερον διελύθη. Οἱ ἔγγονοι τοῦ Μεγάλου Καρόλου Λοθάριος, Λουδοβίκος καὶ Κάρολος ὁ Φαλακρός, υἱοὶ Λουδοβίκου τοῦ Εὐσεβοῦς, περιῆλθον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός των εἰς πόλεμον πρὸς ἀλλήλους καὶ διὰ τῆς ἐν Βερσοδούνῳ (Verdum) συνθήκης τοῦ 843 διένειμαν ὡς ἔξῆς τὸ κράτος· ὁ Λουδοβίκος ἔλαβε τὰς πέραν τοῦ Ῥήνου χώρας, τὰς καθαρῶς γερμανικάς· ὁ Καρολος ὁ Φαλακρός ἔλαβε τὴν δυτικὴν Γαλατίαν (τὰ δύο τρίτα τῆς σημερινῆς Γαλλίας) καὶ ὁ Λοθάριος ἐντεῦθεν μὲν τῶν Ἀλπεων ἔλαβε τὴν Ἰταλίαν, πέραν δὲ τῶν Ἀλπεων τὴν Βουργουνδίαν καὶ τὴν ἐκ τοῦ ὄντερπος αὐτοῦ δυνομασθεῖσαν Ασθαριγγίαν. Τοις ουτοτρόποις ἡ Ἰταλία, ἡ Γαλατία καὶ ἡ Γερμανία, αἴτινες εἶχον ἐνωθῆ ὑπὲρ τὸ σκῆπτρον Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ἔχωσισθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὰ ὅμώνυμα βασιλεῖα τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ἄλλ' ἐκ τούτων μόνον τὸ τῆς Γαλλίας καὶ τὸ τῆς Γερμανίας διετηρήθησαν, τὸ δὲ τῆς Ἰταλίος ὑποδιῃρέθη κατὰ μικρὸν μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ εἰκούς τῶν Καρολιδῶν (875) εἰς πληθὺν μικρῶν καὶ ἀνεξαρτήτων ἡγεμονιῶν.

85. Διάδοσις καὶ ἐμπέδωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Δύσει.

Ως καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεύει πομεν, δ Χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἥτοι τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰσπανίαν,

τὴν νότιον Γερμανίαν καὶ τὰς Βρεττανικὰς νήσους. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε τὰ μέγιστα ἡ ἐν 'Ρώμῃ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἦτο ἡ ἐπιφανεστάτη τῶν ἐν τῇ Δύσει ἔδρυθεισῶν Ἐκκλησιῶν.

'Αροῦ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ πέμπτου αἰώνος ἡ Δύσις κατελήφθη κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ βαρβάρων λαῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς μὲν ἡσαν αἱρετικοὶ Χριστιανοὶ ἦτοι Ἀρειανοί, ὡς οἱ Γότθοι, οἱ Βουργούνδιοι, οἱ Λογγοβάρδοι, οἱ δὲ ἄλλοι εἰδωλολάτραι, ὡς οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀγγλοσάξονες, ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία κατέβαλε μεγάλους ἀγῶνας δπως καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς Χριστιανοὺς προσαγάγη εἰς τὴν Καθολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ παρὰ τοῖς εἰδωλολάτραις διαδώσῃ τὸν Χριστιανισμόν. Καὶ τὸ κατώρθωσε.

Πάντες οἱ ἐκ 'Ρώμης εἰς τὰ διάφορα μὴ χριστιανικὰ ἔθνη πεμπόμενοι ἱεραπόστολοι, διδάσκοντες τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἰς τὰ ἔθνη ταῦτα, ἐδίδασκον συγχρόνως καὶ τὴν ὑπακοὴν καὶ τὸν σεβασμὸν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς 'Ρώμης ὡς ὑπέρτατον ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς 'Ρώμης ὡς ἔδραν τοῦ Ἀπόστολου Πέτρου, διέτι κατ' αὐτοὺς δ Ἀπόστολος Πέτρος ἔδρυσε τὴν ἐν 'Ρώμῃ Ἐκκλησίαν καὶ ὑπῆρξεν δ πρῶτος ἐπίσκοπος αὐτῆς. Τοισυτοτρόπως οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Δύσεως καὶ δ καθολικὸς κλῆρος ἡσαν σφόδρα ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὑπήκουουν εἰς τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς.

86. Σταυροφοροῖαι.

Σταυροφοροῖαι ὀνομάζονται αἱ ἐκστρατεῖαι, τὰς ὁποίας ἐπεκείρησεν ἡ δυτικὴ Εὐρώπη πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁγίων τέσσαρων ἀπὸ τῶν Μωχείθανῶν κατακτητῶν. Τοιαῦται σταυροφοροῖαι ἔγιναν δκτὼ ἐν διαστήματι δύο περίπου αἰώνων.

'Αφ' ἡς ἐποχῆς ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πορευθεῖσα εἰς τὴν Παλαιστίνην ἀνεῦρε τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ Κωνσταντίνος ἀνήγειρεν ἐπ' αὐτοῦ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, εἶχεν ἐπικρατήσει συνήθεια παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἐξ ἀπωτάτων χωρῶν νὰ ἀποδημοῦν χάριν ψυχικῆς σωτηρίας εἰς τοὺς ἀγίους ἐκείνους τόπους, ἐπου ἐνεφανίσθη, ἐδίδαξε καὶ ἐσταυρώθη δ Λυτρωτῆς τοῦ κόσμου. Άι ἀποδημίαι αὗται ἐξηκολούθουν ἀκωλύτως καὶ μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν Ἀράδων κατὰ τὸν ἔδομον αἰῶνα. 'Αλλ' ἀφ' ὅτου ἡ

Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Σελδζουκιδῶν Τούρκων, περὶ τὰ τέλη τοῦ ἐνδεκάτου αἰώνος, οἱ Χριστιανοὶ προσκυνηταὶ ὑφίσταντο τὰ πάνθεινα ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν, ληστευόμενοι, κακοποιούμενοι καὶ ἀναγκαζόμενοι νὰ πληρώνουν κεφαλικὴν φόρον.

Κατὰ τὸ ἔτος 1098 προσκυνητής τις, δὲ ἐρημίτης Πέτρος ἐξ Ἀμβιανοῦ τῆς Γαλλίας, ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ παρουσιάσθη εἰς τὸν τότε πάπαν Οὐρθανὸν Β' καὶ διηγήθη τὰ δεινοπαθήματα, τὰ ἀποτὰ ὑφίσταντο εἰς Χριστιανοὺς ὑπὸ τῶν μουσουλμάνων κατακτητῶν.

Κατ’ ἐντολὴν τοῦ πάπα δὲ Πέτρος περιῆλθε τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, ἵνα προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀγίων τόπων ἀπὸ τῶν ἀπίστων. Ἡ ἀφελὴς διηγῆσις τοῦ ἐρημίτου Πέτρου περὶ τῶν δεινοπαθημάτων τῶν Χριστιανῶν εἰς τοὺς ἀγίους τόπους διηγεῖται πανταχοῦ ζωηρὰν συγκίνησιν. «Οταν δὲ κατόπιν δὲ πάπας Οὐρθανὸς Β' συνεκάλεσε σύνοδον ἐν Κλερμόντιφ τῆς Γαλλίας, συνέρρευσαν εἰς αὐτὴν ἐπίσκοποι, μεγιστᾶντες καὶ ἀπειρον πλήθος λαοῦ πάσης τάξεως. Ο πάπας διὰ λόγου ἐνθουσιαστικοῦ ἐκάλεσεν ἔκαστον ν' ἀπαρνηθῆ ἐκατὸν καὶ νὰ ἀρῃ τὸν σταυρὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἀγίας χώρας. Πάντες ἐνὶ στόματι ἀνεβόησαν «Ο Θεὸς τὸ θέλει», χιλιάδες δὲ ἐγγνάτισαν καὶ ὠρκίσθησαν ν' ἀπέλθουν εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον, προσέρραψαν δὲ ἐπὶ τοῦ βρυχίονος ἐρυθρὸν σταυρὸν ἐξ διθόνης. Ἐκ τούτου ὡιομάσθησαν σταυροφόροι.

86. Πρώτη σταυροφορία (1096—1100).

Τὸ ἔχο τοῦ 1096 στίφη ἀσύντακτα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐρημίτου Πέτρου καὶ τοῦ πτωχοῦ Γάλλου ἐππέτου Βαλθέρου ἐκίνησαν διευθυνόμενα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλα καθ' ὅδὸν διέπραξαν τοσαύτας ἀσεβεῖς καὶ μιαρὰς πράξεις, ὥστε ἐπιπεσόντες εἰς Οὐγγρούς, διὰ τῆς χώρας τῶν ὅποιων διήρχοντο, ἐφόνευσαν χιλιάδας ἐκ τῶν σταυροφόρων, τοὺς δὲ λοιποὺς διεσκόρπισαν.

Κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος ἐξεκίνησαν ἐκ τῆς Εὐρώπης τὰ κύρια σταυροφορικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν διαφόρων ἡγεμό-

νων, διὰ διαφόρων δὲ ἔδων διηγείθυνθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ως τόπον σμνενώσεως. Ὁ τότε ἀντοκράτωρ Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνὸς παρέσχεν εἰς τοὺς σταυροφόρους πλοῖα, ἵνα διαπεραιωθοῦν διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς Ἀσίαν, ἀφοῦ προηγουμένως εἰ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ὑπεσχέθησαν ἐνόρκως ν' ἀναγνωρίσουν τὸν Ἑλληνα αὐτοκράτορα ὑπέρτατον κυρίαρχον τῶν χωρῶν, ὅσας ηθελον κυριεύσει.

Οἱ σταυροφόροι ἀνερχόμενοι εἰς πλεόνας τῶν τριακοσίων χιλιάδων διέβησαν τὸν Βόσπορον καὶ ἐποιέρκησαν τὴν Νίκαιαν. πρωτεύουσαν τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ σελδζουκικοῦ κράτους. Ὁ σουλτᾶνος Καλίτζης Ἀρσλᾶν στενοχωρηθεὶς παρέδωκε ταύτην· οὐχὶ εἰς τοὺς σταυροφόρους ἀλλ' εἰς τὸν Ἀλέξιον, ὅστις παρηκολούθει μετὰ στρατοῦ τοὺς σταυροφόρους. Τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν σταυροφόρων δυσαρεστηθέντας ἐξηυμένισε διὰ δώρων δὲ Ἀλέξιος. Μετὰ ταῦτα οἱ σταυροφόροι διασχίσαντες τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰσήλασαν εἰς τὴν βόρειον Συρίαν καὶ ἐποιέρκησαν τὴν Ἀντιόχειαν, ἔκυρίευσαν δὲ αὐτὴν μετὰ ἐννεάμηνον πολιορκίαν.

Κατόπιν οἱ σταυροφόροι ἐθάδισαν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ. Εὗθὺς ως εἶδον αὐτὴν μακρόθεν, ἔγονάτισαν, ἔχυσαν, δάκρυα χαρᾶς καὶ ἔψαλλον ὅμνους πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειτα δὲ προσέβαλον τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἔκυριευσαν αὐτὴν μετὰ πολιορκίαν 39 ημερῶν. Τρομερὰ ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῶν ἡττηθέντων. Χιλιάδες Μωαμεθανῶν ἐσφάγησαν εἰς τὰ τζαμία. Οἱ Ιουδαῖοι ἐκάησαν εἰς τὰς συναγωγάς. Οἱ σταυροφόροι δὲν ἐφείσθησαν οὐδεμιᾶς ἥλικιας καὶ οὐδενὸς φύλου. Αἱ δόσοι ἐπληρώθησαν ἀπὸ νεκρούς. Ἀφοῦ δὲ ἐκορέσθησαν ἐκδικούμενοι, ἐπῆλθε πάλιν εἰς αὐτοὺς ἐπειτα ἡ χριστιανικὴ ταπεινότης καὶ μετάνοια! Μὲ τὴν κεφαλὴν ἀποκεκαλυμμένην καὶ γυμνούς τοὺς πόδας ἐπορεύοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ ἔψαλλον διξολογίας εἰς τὸν Θεόν, αὐτοὶ, οἵτινες πρότερον ἐμαίνοντο ως λυσσῶντα θηρία.

Μετὰ ταῦτα οἱ σταυροφόροι λησμονήσαντες τὰς ὑποσχέσεις, τὰς δποίας είχον δώσει πρὸς τὸν Ἀλέξιον, ἀπεφάσισαν νὰ ίδρυσουν Ἰδίον βασίλειον ἐν τῇ Ἀνατολῇ μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁθεν προσέφεραν τὸ στέμμα εἰς τὸν Γοδοφρέδον, τὸν ἐπιφανέστερον καὶ εὐλαβέστερον ἐκ τῶν ἀρχηγῶν των. Ἄλλο-

οὗτος ἡρνήθη νὰ φορέσῃ τὸ βασιλικὸν στέμμα εἰς τὸν τόπον,
ὅπου ἀλλοτε ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου περιεβλήθη στέφανον ἐξ
ἀκανθῶν· ἡρκέσθη δὲ μόνον νὰ λέγεται «προστάτης τοῦ Πα-
ναγίου Τάφου». Ἀλλ' ἐ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφός του Βαλδουΐ-
νος ἔλαβε τὴν βασιλικὴν προσωνυμίαν.

Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως καὶ ἄλλας ἐπτὰ σταυροφορίας
ἐπεχείρησαν. Ἀλλ' ὁ σκοπός, διὰ τὸν δποῖον ἔγιναν αὐτοὶ, δὲν
ἐπραγματοποιήθη. Οἱ ἄγιοι τόποι καὶ πάλιν περιήλθον εἰς χει-
ρας τῶν Μωαμεθανῶν, ἀφοῦ ἐποτίσθησαν μὲ τὸ αἷμα τοσούτων
ἔκατομμυρίων ἀνθρώπων.

87. "Ἀλωσίς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204)

Ἐν ἔτει 1195 ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως ὁ Ἀλέξιος Γ', ἐκθρονισθέντος καὶ τυφλωθέντος τοῦ ἀδελ-
φοῦ αὐτοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου. Ὁλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα
(1202) Γάλλοι καὶ Ἰταλοὶ καὶ Γερμανοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ
Βονιφατίου, μαρκίων τοῦ Μομφερράτου, καὶ τοῦ Βαλδουΐνου,
κόμητος τῆς Φλάνδρας, ήσαν ἔτοιμοι νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν τε-
τάρτην σταυροφορίαν. Ὁ δόγμης τῆς Ἐνετίας Ἐρρίκος Δάνδο-
λος, γέρων ὑπερενενηκοντούτης ἀλλὰ φιλόδοξος καὶ πανοῦργος,
ἀνέλαβεν ἐπὶ πληρωμῇ νὰ διαπεραιώσῃ τοὺς σταυροφόρους δι'
ἐνετικῶν πλοίων εἰς τὴν Ἀσταν. Τότε παρουσιάσθη ἐνώπιον τῶν
σταυροφόρων ὁ Ἀλέξιος, υἱὸς τοῦ ἐκθρονισθέντος Ἰσαακίου
Ἀγγέλου, καὶ παρεκόλεσεν αὐτοὺς νὰ πλεύσουν εἰς Κωνσταν-
τινούπολιν καὶ νὰ βοηθήσουν τὸν πατέρα του πρὸς ἀνάκτησιν
τοῦ θρόνου. Ἀντὶ δὲ τούτου αὐτὸς ἀνελάμβανε νὰ βοηθήσῃ τοὺς
σταυροφόρους καὶ διὰ χρημάτων καὶ δι'
ἀνδρῶν πρὸς ἀνάκτησιν
τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν
εἰς τὴν Δυτικήν.

Οἱ σταυροφόροι πεισθέντες εἰς τὰς μεγάλας ὑποσχέσεις τοῦ
Ἀλεξίου ἐπλευσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ προσωριμίσθησαν
τὸ 1203 εἰς τὴν Χαλκηδόνα ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως. Ἀφοῦ δὲ μάτην προσεκάλεσαν τὸν σφετεριστὴν Ἀλέξιον
Γ' νὰ ἀποδῷ τὸν θρόνον εἰς τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα Ἰσαά-
κιον, διαρρήξαντες τὴν σιδηρᾶν ἀλυσον, ἥτις ἔφρασσε τὴν εἰσο-
δον τοῦ Κερατίου κάλπου, ἔγιναν κύριοι τοῦ λιμένος τοῦ Ἰαλατᾶ.
Ἐπειτα δὲ προσέβαλον τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἀπέτυχε
μὲν ἡ ἔφοδος· ἀλλ' ὁ δειλὸς Ἀλέξιος Γ', χωρὶς καὶ νὰ δοκι-
μάσει τὰς δυνάμεις του, ἐδραπέτευσε διὰ νυκτὸς ἔγκαταλιπὼν
εἰς τὴν τύχην τὴν πόλιν καὶ τὴν οἰκογένειάν του.

Τότε ἀπεφυλακίσθη ὁ τυφλὸς Ἰσαάκιος καὶ ἐγκατεστάθη

έπι τοῦ θρόνου μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξίου Δ'. Ἐλ' ὅταν οἱ Φράγκοι ἡ Αστῖνοι, ὡς ὀνομάζοντο εἰς Χριστιανοὺς τῆς Δύσεως, ἀπήγησαν τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Ἀλεξίου καὶ μάλιστα τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Δυτικήν, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξωργίσθη δὲ λαός, ὥστε στασιάσας καθήρεσε τὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸν υἱόν του Ἀλέξιον Δ', ἀνεβίβασε δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐπίσημόν τινα πολίτην, τὸν Νικόδην Καναβίν. Ἀλλὰ τότε φαῦλός τις καὶ πανοῦργος συγγενὴς τοῦ Ἰσαάκιον, δὲ Ἀλέξιος Ε', δὲ πικαλούμενος Μούρτζουφλος, ἤρπασε τὴν βασιλικὴν ἔξουσίαν καὶ ἐφόνευσε τὸν Καναδὸν καὶ τὸν Ἀλέξιον Δ'. Μετ' ὅλιγον δὲ ἀπέθανε καὶ δὲ Ἰσαάκιος ἐκ τῆς λύπης καὶ τοῦ φόβου.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα οἱ Φράγκοι ἀπεφάσισαν νὰ κατακτήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἔφοδος ἀπέτυχεν. Ἀλλὰ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπανελήφθη ἡ ἔφοδος. Ὁ Μούρτζουφλος δειλιάσας ἐδραπέτευσεν. Ὁ λαός κατὰ τὴν τελευταίαν συγμὴν ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν, γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἀλεξίου Γ'. Ἀλλὰ καὶ οὗτος οὐδὲν κατώρθωσεν. Οἱ σταυροφόροι ἔγιναν κύριοι τῆς Κωνσταντινούπολεως καὶ διέπραξαν ἐν αὐτῇ ἀνηκεύστους ωμότητας· ἔσφαξαν, ἤχυραν, ἤτιμασαν γυναικας, ἔβεβήλωσαν ἵερά, ἐνέπαιξαν τὴν θρησκείαν, καὶ μυρία ἄλλα ἀνοσιουργήματα διέπραξαν.

Μετὰ ταῦτα οἱ Φράγκοι διένειμαν τὰς χώρας τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ὡς ἔξης, ἔχοντες σκοπὸν νὰ καταλάβουν αὐτὰς κατόπιν εἴτε εἰρηνικῶς εἴτε διὰ τῶν ὅπλων. Ὁ Βαλδουΐνος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως, ἔλαβε δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας ὡς βασιλικὴν κτησιν. Ὁ Βονιφάτιος ἔλαβε τὸ βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ δόποιον ἴδρυθη τότε χάριν αὐτοῦ καὶ περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην. Οἱ δὲ Ἐνετοί ἔλαβον τὴν μερίδα τοῦ λέοντος, τοῦτ' ἔστι τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Αιτωλίας, καὶ Ἀκαρνανίας, τὰς νῆσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, τὰς Κυκλαδας καὶ τὴν Ηελοπόννησον. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἡγόρασαν παρὰ τοῦ Βονιφάτιου καὶ τὴν Κρήτην ἐπὶ εὐτελεῖ χρηματικῷ ποσῷ. Ἐνετὸς δὲ ὑπῆρξε καὶ δὲ ἐκλεχθεὶς Αστῖνος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, δὲ Θωμᾶς Μοροζίνης.

ΤΕΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

	Σελ. π.Χ.		Σελ. π.Χ.	
"Η ἐν Σελλασίᾳ μάχη	222	>	"Παρθικοῦ βασιλείου 250	»
"Ιδρυσις τοῦ βασιλ. τοῦ Περγάμου 281	281	>	"Ανανέωσις τῆς Ἀχαικῆς συμ-	
» » » τῆς Βακτριανῆς 254	254	>	πολιτείας	281
<hr/>				
	Σελ. π.Χ.		Σελ. π.Χ.	
Κτίσις τῆς Ῥώμης	754	>	Μάχη παρὰ τὰς Κυνὸς κεφαλάς	197
Κατάλ. τῆς βασιλείας ἐν Ῥώμῃ 510	510	>	"Ηττα Ἀντιόχου Γ' παρὰ τὰς	
"Ιδρ. τῆς δημαρχίας ἐν Ῥώμῃ 474	474	>	Θεομοκύλας	192
"Αλωσις τῶν Οὐντίων	395	>	Θάνατος τοῦ Ἀννίβα	183
Μάχη παρὰ τὸν Ἀλλίαν	388	>	Κατάλυσις τοῦ Μακεδ. βασιλείου 148	
"Αλωσις καὶ πυρπόλησις τῆς Ῥώ-			Καθυπόταξις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ	
μης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν	388	>	τοὺς Ῥωμαίους	146
Πολιτικὴ ἴσστης πατρικίων καὶ			Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος	146
πληγείων	360	>	"Αλωσις Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα	86
Μάχη παρὰ τὴν Ἡράκλειαν.	280	>	Συνυμοσία τοῦ Κατιλίνα	63
» » » τὸ Ἀσκλον	279	>	"Η μάχη τῶν Φαρσάλων	48
» » » τὸ Βενεβέντον.	275	>	Η πάρατὴν Θάψον μάχη	46
"Η παρὰ τὰς Κάννας μάχη.	216	>	"Η παρὰ τῇ Μοιγδαν μάχη	45
"Αλωσις τῶν Συρακουσῶν	212	>	Θάνατος τοῦ Καίσαρος	44
"Αλωσις καὶ καταστροφὴ τῆς Κα-			"Η ἐν Φιλίπποις μάχη	42
πόνης	211	>	"Η παρὰ τὸ Ἀκτιον γαυμαζία	31
"Η ἐν Ζάμῃ μάχη	202	>	Κατάλυσις τοῦ βασιλ. τῆς Αἰγύπτου 30	
<hr/>				
"Αλωσις τῆς Ιερουσαλήμ ὑπὸ Τίτου 70 μ.Χ.	70		ὑπὸ τῶν Ἀράβων	672-679
"Η στάσις τοῦ Νίκα	533	>	Δευτέρᾳ	717-718
"Η γέννησις τοῦ Μωάμεθ	571	>	"Αλωσις τῆς Κων) πόλεως ὑπὸ	
Πρώτη πολιορκία τῆς Κων) πόλεως			τῶν Φράγκων	1204

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΠΟ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΜΕΧΡΙ

ΤΗΣ ΆΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Έγραψενται κατά τὴν ὑπ' ἀριθ. 44272 τῆς 19 Ἰανουαρίου 1918

κοινοποίησιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

· Αξία βιβλιοσήμου δρ. 0,90

Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου » 4,50

· Αριθ. ἀδείας κυκλοφορίας 489

Χρονολογία 5 Νοεμβρίου 1921

ΕΚΔΟΣΙΣ Δ' (15')

N. ΒΡΑΧΝΟΣ
ΚΔΩΛΙΤΑΣ
ΤΟΝΤΩΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΣΦΑΙΡΑ,, ΖΗΝΩΝΟΣ 2

1922

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΔΙΑ ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

- 1) **Έλληνική Ιστορία** ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης μετ' εἰκόνων, διὰ τὴν Α' τάξιν.
- 2) **Έλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ Ιστορία** ἀπὸ τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, μετὰ γεωγραφικοῦ καρτού τῆς ἀρχαίας Ιταλίας καὶ πολλῶν εἰκόνων, διὰ τὴν Β' τάξιν.
- 3) **Βυζαντιανὴ Ιστορία** ἀπὸ τοῦ 395 μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινούπολεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, διὰ τὴν Γ' τάξιν.
- 4) **Ιστορία Εὐρωπαϊκή**, καὶ **Έλληνικὴ** ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰώνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, διὰ τὴν Δ' τάξιν.

ΔΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

- 1) **Έλληνικὴ Ιστορία** ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ἀλαζής συμπολιτείας μετὰ εἰκόνων καὶ καρτῶν διὰ τὴν Α' τάξιν.
- 2) **Έλληνικὴ Ιστορία** ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινούπολεως μέχρι τοῦ 1917 καὶ τὰ κυριώτερα ἐκ τῆς Νέας καὶ Νεωτάτης Εὐρωπαϊκῆς Ιστορίας; διὰ τὴν Γ' τάξιν.

Πωλεῖται ἐν τοῖς κεντρικοῖς βιβλιοπωλείοις τῶν Ἀθηνῶν καὶ παρὰ τῷ συγγραφεῖ, δδὸς Τοσίτσα 15.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γαλλερᾶς, βόλι Τύρνιας, τόποι αγράφων
πελλέων πλατύ τὸ καλυμματί,
τίχο φένοντες τὰ λύγα στίγμα πότι.

τιγαλλερᾶς, βόλι Τύρνιας, τόποι αγράφων
νοιστρού τη μελλή και τη γλυφία της γρα-
ματική πελλέων πλατύ τὸ καλυμματί.
τιγαλλερᾶς, βόλι Τύρνιας, τόποι αγράφων
νοιστρού τη μελλή και τη γλυφία της γρα-
ματική πελλέων πλατύ τὸ καλυμματί.

γαλλερᾶς, βόλι Τύρνιας, τόποι αγράφων

γαλλερᾶς, βόλι Τύρνιας, τόποι αγράφων

πελλέων πλατύ τὸ καλυμματί.

φένοντες τὰ λύγα στίγμα πότι τι.

La metà del fatto il piuttosto l'illuminante:

una gran man valte le capanne che.